

OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO II.

VLADISLAV VANČURA¹

OBSAH

STRÍDA ČASU

NĚKOLIK PŘÍBĚHŮ Z DOBY, KDY SE V ČECHÁCH ZAKLÁDALA MĚSTA

Nepравý mnich

Koruna

Hlad a vzpoura

Neklid

Špatný sluha

Pokuta

Hra v šachy

Dvě děťátka

Úzkost

Cizinec

Výměna

Sedm let

Dva biskupové

Exhorta

Zloděj

---

¹ Převzato z: Vančura V., *Obrazy z dějin národa českého: věrná vypravování o životě, skutečích válečných i duchu vzdělanosti*, díly II–III, Praha 1951 (redakčně upraveno).

Setkání

Pomoc boží je jistá

Blažené chvíle

Jihlava

Kladivo a kovadlina

Zpěvák

MRAČNO

JINOŠSKÁ VZPOURA

ŠLÉPĚJE KRÁLE PŘEMYSLA

Obmyslnost

Markéta Rakouská

Slib

Rozmluva

Bajka

Dominikán

Myšlenky

Tažení

Křest

Čihadlo

Stížnost

Dva soupeři

Palcetík

Bitva

Mír

Svatba

Přivítání

Výzva

Litva

Korutany

Semering

Dva Italové

Modlitba

Volba

Úmluva

Beznaděje

Noc

Láska

Moravské pole

ZLÁ LÉTA

RYTÍŘ

POČÁTEK KUTNÝCH HOR

PENÍZ LEHČÍ NEŽLI LUPÉNEK

ZÁVĚR

STRÍDA ČASU

Po převratných dobách na počátku středního věku ožil mezi národy cit latinského díla a ti národové vešli v nové společenství. Potom vzdělanost, která přetrvala zkázu státní moci, byla naplněna křesťanským duchem a církev, ta přemožitelka římských císařů a nepřítelkyně světského vladaření, sama učiněna jest císařovnou. V myšlení, v řemeslech a ve všech pracích vládl za těch časů obnovený obyčej Věčného města a stavitelé a písaři a dělníci se vraceli k známým způsobům práce.

Ale tak jako bývá, když se věci podobné dějí v různém čase, pozměnil se podle doby i podle poslání sám smysl tvarů a souvislost a společná podstata díla křesťanského s dílem pohanským byla nezřetelná. Trvala v nepovědomí, trvala v zapomenutých zkušenostech, trvala v snadnosti a v jakémsi štěstí.

To lze říci o jižních zemích evropských, na západě pak o Francii a dále o malé části krajů, které náležely k pozdějšímu Německu.

V těch končinách se tedy zvolna střídal věk starý s věkem novějším, avšak na sever od hranice římských vlivů, tam kde ležely země státu českého a valná část zemí německých a dále země polské a skandinávské, tam dlouho trval domácí mrav. I rozlišovaly se ty dva různé okrsky jako dva světy. Prvý byl svět souvislých vlivů latinských a druhý, jak se připomíná v knihách, se podobal novině orané hlubokým oráním. Byl barbarský a svatý zároveň. Otrásal se silami života, a když se ty síly a ten život střetly v širém nárazu, vzešel ze srážky nový duch a nové citění. Tak stanuly země doposud málo známé v popředí dějů a jejich příběhy znějí v tom čase jako volání nové a jako volání, jehož pravda je nesnadná. I učiněn jest svět severní, to jest ta řečená novina, pastviskem Beránka. Bylo mu poskytnuto přednější místo. Jeho je duch i volba i rozhodování, ale způsob, nástroj a vnějšek románského díla patří končinám starého vlivu.

Když se pak velikolepé údobí schylovalo ke konci a když práce, které přísluší jméno tvorba, ustávala, když duch a toužení, jež se vzpíná po tvarech nových a nových, bylo ohraničeno pravidly a když jako spoutaná a hrozící síla naplnilo svůj kadlub, zdálo se, že se i v Čechách zastavil proud slavných příběhů. Tehdy vládla v Čechách knížata bez ušlechtilosti a císař jim rozkazoval, poroučel jim a nouze a tísně skličovaly lid. I stál český národ nad svým obrazem.

Podobal se zakotvené lodi, která se vzhlíží ve vodách, a byl více obraz než tělo a více nezřetelná myšlenka než čin a život. V tom čase se proměňovaly způsoby románského díla v obecný obyčej. Věci zvláštní staly se běžnými a věc kdysi vytoužená žila jen v stínech opakování.

A stalo se opět, že za té mrákoty zasáhla touha po volném živobytí hlubinu lidské bytosti. Stalo se, že v Čechách vzešel nový cit a nové chtění a vůle. Stalo se, že se český národ rozestoupil v přerůzné vrstvy a že se schystal k volnému činění. – Potom poznovu započal dílo.

NĚKOLIK PŘÍBĚHŮ Z DOBY, KDY SE V ČECHÁCH ZAKLÁDALA MĚSTA

Nepravý mnich

Na počátku panování knížete Přemysla Otakara chodil po české zemi jakýsi Burgund'an. Vedl si jako mnich, tvářil se jako světec, ale svěcení neměl pražádné. Jeho hlava nebyla vyholena, naopak od čela k šíji ji pokrývaly husté, štětinaté vlasy. Byl špinav, byl bos a vězel v kutně či v plášti, který se jí podobal jak vejce vejci. Stahoval si bedra provazem a na ramena mu visela špičatá kápě. Byl sušší, než jsou čerti, měl drobnou hlavu, hrbatý nos a usměvavá ústa. Jeho otec žil v městě zvaném Beaune. Byl kupcem. Prodával měchy vína, nakupoval sukno. Jezdil do Flander a každý z jeho těžkých vozů – cestou tam i zpátky – musily táhnout tři páry. – Když byl kupec tak bohat, jaký div, že zatoužil, aby se jeho synáček vyrovnal šlechticům? Přál si toho z plna srdce. Sotva chlapec poodrostl, vyhledal mu v jakémsi italském městě vzácnou společnost a potom se radoval, že při hrách a radovánkách platí Bernard za prvního.

Jednou si milý kupecký synek chtěl zahrát na šlechtice trochu vážněji a vydal se s milánskými vojsky dobývat Pavie. Bylo to kolem roku 1180, a tedy v dobách, kdy italská města vedla mezi sebou bez přestání války. Bylo to v době, kdy se vinice a zahrady a něžná políčka obracela v poušť a kdy i lidská mysl (jež v jižní končině má buď temnou barvu anebo barvu jasně jiskřící) se zastřela strašným stínem: bylo to v dobách, kdy veselost a smrt se střídaly ve vládě.

Bernard (stejně dost chytlavý) vzplanul pro válku jako vích. Chvystal se, řinčel až strach novým mečem, nadával, hrnul se do řeže a dozajista chtěl buď zvítězit anebo padnouti. Na neštěstí jakýsi bídný lučištník, který si hověl na pavijských hradbách, vypustil v osudném okamžiku ze své kuše šíp a ten šíp divným řízením protknul všechny vrstvy Bernardovy tváře. Vyrzil mu dvě stoličky a uvázl v klenbě měkkého patra.

Ach, nelze vypovědět, jak ta příhoda Bernarda zmátla! Udeřil mečem, pohodil štít, dal se do křiku pramálo válečného a utřil si krátce vedle bolesti i ostudu. Od těch dob se Bernard stranil vznešených lidí. Měl porušenou řeč, mluvil šeplavě a soudruzi na něho ukazovali. Co si měl tedy počít? Odešel. Žil kdesi v klášteře, ale odloučení od krásného světa se mu nelíbilo. Vyznával život, měl vnímavého ducha a nevýrazný rozum, byl trochu prostáček a také slovíčkář, který si rád pro sebe mumlá tiché průpovídky. Neuměl držet jazyk za zuby, stýskalo se mu a z těch všech důvodů upláchl do polí.

Je to snad bezbožnost?

Ne. Bernard pociťoval, že mnichové umrtvující tělo nemají pod svým pláštěm všechno štěstí. Snil o pozemském ráji. Spřádal si příběhy a v těch příbězích splývala podobenství se skutečným světem. Ježíš Kristus se v nich družil k lidem vytržené mysli a tvář přesvaté Panny se v nich zdála býti světlem, jež ozařuje dívčiny i pěnice i kvítí.

Zachvácen prudkým toužením patřiti v tu propast milosti a povzbuzen i sny i věcmi, kterých se dotýkal, šel Bernard cestou k severu a jara, jimž se nic nevyrovná, a stíny doubravy, severní mráz i léto jej tak okouzly, že navždy setrval v těch končinách. Byl velmi šťasten, byl chud a nic mu nechybělo. Byl šťastnější než král a jenom zřídka hřešil – ovšem, není-li hříchem tlachání, neboť od rána do noci nezavřel ústa.

Naučil se německy i česky, svého ducha oslovoval starou francouzštinou, na křižovatkách, které obcházejí strašidla, se modlil latinsky, a když pil u nějakého velmožného pána víno, vzpomněl si na vlaštinu. – Vposled pletl všechny jazyky. Z jeho mysli se vytratila správnost. Stal se dočista prostáčkem. Svědivý svrab mu provrtával kůži a na jeho ubohých šlapkách usychala krev.

Když se řečený Bernard po prvé zatoulal ke špitálskému kostelu Panny Marie před Týnem a když se blížil k starému dvorci, stalo se, že ze zátočiny vyrazilo deset či patnáct zbrojenců, kteří táhli k židovské ohradě. (Toho dne přišlo knížeti na mysl, že mu židovská chasa odvádí prabídně poplatky, a chtěl jí vyhnat z hlavy zapomnětlivost.) Bernard nebažil po shledání s vojáky. Chtěl se skrýti, ale kam uskočit? – Nablízku stála chalupa jakéhosi kováře Petra; nepravý mnich k ní rychle zamířil, sotva se však rozběhl, sotva učinil první skok, přiběhl k němu beránek a vrazil mu prudce do nohou. Ten beránek byl předtím ukryt v křoví, ale různé kroky a bušení na štít mu nahnaly strachu. I běžel k mnichovi a jal se pobekávat a měl se k němu jako k pastýři.

Královi pacholci neměli právě pověst andílků. Kovář zhlédnuv je málem před stavením pospíchal přiraziti dveře (aby si některý zbrojenec nespletl snad cestu a nezavítal do jeho špižírny). Petr měl nakvap. Již chytal za hák, již se pověsil na rozkývanou veřej – tu znenadáni spatřil Bernarda s bělostným beránkem. Bylo mu jich líto. Vtáhl je tedy dovnitř a odvedl mnicha do kovárny. Petrova žena, které bylo jméno Nětka, dala mnichovi krapítek kyšky a dvě veliké podplamenice. Bernard je požehnal. Potom se dal do řeči. Vypravoval špatným jazykem o krásném světě a rozesmál Petra i Nětku jako hrdličky. – Ach, bývá blaze v chýších, kde nehnízdívá hlad a kde se muž a žena věrně návidí.

Když nadešel čas rozloučení, vyvedl kovář mnicha na dvorek. Tam spatřili jehňátko vklíněné mezi košík píce a plot.

„To,“ řekl Petr, „je tvůj beránek!“

Potom jej uchoпил a položil jej do mnichovy náruče s takovým odhodláním a s takovou prostotou, že se Bernard nevzmohl na odpověď. Ostatně, proč by odporoval? Je-li člověk chud a je-li pokorného srdce, nemůže váhat přijímati dárky!

Ale což, když se Petr mýlil, což, když měl za to, že beránek je mnichův?

„Spatřil nás u vrat pospolu a (jak lze uhádnouti) mohl se to dost dobře domnívat.“

„Ne, na mou duchu,“ odpovídal Bernard svým pochybnostem, „jsem pouhý hlupák a věru nevím, zda by to byl hřích, kdyby mi kovář dal dárek z cizího. Až budu někdy spáti v klášteře,

otáži se přemoudrých otců, pokud však soudím sám, chci věřit, že boží moudrost přivírá oko nad soustem chudřasů a že mi poslala do cesty pečení.“

Příhoda s kovářem a s mnichem se zběhla v místě, kde později vyrostly domy Starého města. Je to slavný kus země, ale tehdy byl nesličný a měl pověst leda mezi kramáři a kupci.

Jeviště povídky je tedy nevalné, děj nicotný, postavy bez významu. Z těch příčin přerušíme vypravování a obraťme pozornost ke knížeti a ke králi!

Kovář nechť zatím poctivě živí svou ženu a Bernard nechť putuje za českou hranici!

Koruna

Přemysl, který se nazývá druhým jménem Otakar, byl šťasten ve všem podnikání a jeho jméno záhy učiněno jest známým v nesčetných krajích. Byl veliký nikoliv skrze války, ale spíše skrze obratnost a shodou příčin. I praví se, že se běh jeho vlády podobá běhu nějaké lodice, která táhne po větru. Dále se vypravuje, že jeho chytrost platila daň obmyslnosti a že jeho barva je třpyt zlata a třpytění zdaru. Toužil prý po bohatství a v té touze činil přímější cestu kupcům, kramářům, rudníkům, lokátorům, osadníkům a všem těm divným bratřím, kteří nedlouho potom zaplavili českou zemi a celý evropský východ.

Pokud jde o věk, byl Přemysl I. již na počátku svého panování nemladý. Pokud jde o tvář, je psáno, že byl podoby spanilé a uhlazených způsobů. Jeho údy a jeho jazyk poutala jen líbeznost a něha. Měl živý pohled, prudké pohyby, a když přecházel s místa na místo, vlnil se plášť nad jeho ostruhou a jeho rukávce vlály. I zdálo se, že to nekráčí panovník, ale člověk stále kvapící. Byl jako vítr. Snadno se rozhodoval. Snadno se obracel a jeho ústa snadno o jediné věci říkávala ano i ne. Stálost nebyla jeho obyčejem. Měl vrtkavou mysl. Zapomínal na staré svazky, obnovoval je, opět je rušil a mohl snad s láskou přivítati choť, kterou byl zapudil, a mohl snad věrně státi při vladaři, proti němuž zvedl předtím válku. Přemyslovy skutky bývaly odděleny zapomenutím. Nespojovaly se, neskládaly jednotu, ale jeden stál proti druhému.

Za druhého léta Přemyslova panování, v březnu roku 1198, byl v německé zemi zvolen za krále vévoda Filip Švábský. Ale některá říšská knížata nestála za Filipem. Tak došlo k

rozkolu a Filip i jeho odpůrce Ota Brunšvický volky nevolky musili hledat přispění u říšských knížat. Český panovník, který se již z počátku přiklonil na Filipovu stranu, rozmlouval potom často se švábskými posly a v radách i o samotě přemýšlel, kterak by upevnil moc vlastní i moc krále Filipa.

Když se schylovalo k Filipově korunovaci, zavázal se Přemysl, že s velkým průvodem dorazí do Mohuče. Věc byla přislíbena a rozhodnuta, ale kníže se nechystal na cestu. Otálel, myslil na Filipovu vděčnost, vážil cenu pomoci a jeho srdce se šířilo starou touhou po královské koruně. – To toužení a vůle naplnila všechnu jeho mysl. Svolal tedy velmože a švábské posly a chtěl jim nějakým zastřeným způsobem vypovědět, po čem prahne a čeho žádá.

Když vešli do komnaty se zčernalým stropem, ukázal kníže k lavicím, které se táhly po celé délce stěny, a sám povstav chodil s místa na místo. Kráčel mimo posly, bral se mimo svou družinu a s jakousi veselostí se snažil uhodnout, kdo z těch vzácných přátel je největší lišák a kdo by mohl začít řeč o královské koruně.

Zatím si šlechticové vyměňovali tichá slovíčka. Někdo se usmíval, někdo se škaredil a vyšehradský probošt pozvednuv cíp pláště se zalíbením si prohlížel dykytu, kterou byl plášť podšit. Jeho duch se přitom toulal bůhví kde. Zkolébán šumotem hlasů či lesknoucí se barvou a v soustředění, které se rozplývá a které se opět vrací k jedinému smítku, zdál se podřimovati. Přemysl si povšiml proboštova smění. Položil mu ruku na rameno a pravil:

„Příteli, lze snadno pochopiti, že ten, kdo mlčívá, je moudřejší než člověk, který chodí se svými myšlenkami na trh. Promluv tedy a zodpověz mi tuto otázku: Pročpak lidé hledají raději odpuštění hříchu u opata než u nějakého kaplána? Proč se s ochotností zpovídají biskupovi, kdykoli je jim dána volba mezi biskupem a mezi jinými kněžími?“

„Pane,“ řekl opět probošt a upustil cíp pláště, „Bůh, který ti udělil velikou vládu, rozděljuje i moc duchovní. Část menší propůjčil jáhnům, část větší kanovníkům a část velikou těm, kteří jsou biskupy a arcibiskupy. I platí tedy slovo biskupské jako pravda vyrytá v kámen a slova drobných kněží jako pravda psaná do písku.“

„Ach,“ odpověděl vládce, „každý kněz je prostředníkem božím a každý vladař je jeho nástroj. – Ale ty jsi dobře pravil o rozdílech a stupních!“

Potom se Přemysl obrátil k poslům a naznačil jim, jak řečené myšlenky rozumí. Když skončil, oslovil opět probošta a řekl:

„Jdi, zavolej písaře a sestav s nimi list Filipu Švábskému. Sestav jej obratně a ve vybraných slovech dej průchod řeči, kterou jsem uvedl. Chci, aby byl Filip později nazýván i císařem. Chci to ze vsí síly, a protože vůle králova více platí než vůle knížecí, žádám, aby Filip učinil mé Čechy královstvím.“

Řka to, dal se Přemysl do hovoru na všechny strany. S jakýmsi cizincem mluvil o tkaní látek, s posly o slibech, s velmoži o válkách. Vedl si bez zdrženlivosti a div div, že nespočítal meče svých vojsk a všechny české oštěpy a štíty. Byl rozjařen. Jeho mysl překypovala a hostiny, které rozkázal strojiti, trvaly pět dní.

Potom celý palác páchl kouřem a kořením. Šlo do tuhého u mís i u ohniště. V těsných chodbách vráželi do sebe sluhové a bylo slyšeti křik a cinkání pohárů a syčení opékaného masa a kvikot psice, která se vetřela až ke krbu a které kuchtík uštedřil kopanec. Oheň praskal, kýty se houpaly v udiřnách a od sklípků až po krov střechy zněl veselý hovor.

Zatím co velmožové seděli při stolech, neměl vladař nikde stání. Chodil po nádvoří, mluvil s kněžími a vposled dal zavolat jakéhosi arménského poutníka, který si rozbil stan za hradbami, a dovolil mu, ba vyzval jej, aby před ním mísil ve svých kbelcích hlínky a připravoval z nich barvu. Jeden z Filipových vyslanců šel vládce vyhledat a zastihl ho ve chvíli, kdy se skláněl nad Arménovým džberem. Jeho prsty nebyly právě čisté a zdálo se, že se panovník dotýkal látky, jež byla před chvílí bělostná a jež se stala rudou.

„Prosím Boha,“ řekl vyslanec, „aby se vám všechno dařilo podle vůle, a jsem jist, že jste z panovníků nejmoudřejších; proč se však zabýváte touhle nicotnou věcí? – Armén je nějaký nuzák! Cítím z jeho pláštíku kozí výpar a skoro bych řekl, že čpí peklem.“

„Je v něm skryto jakési šibalství,“ odpověděl Přemysl, „ale dovednost nesměruje vždy proti spáse duše. Vidím, že je chlapík; vidím, že nebarví červcem, ale hlínkami. Vidím, že jeho nach dobře lpí na ostříhané vlně, vidím, že se roucho takové podobné barvy bude dobře

vyjímat před božím oltářem a z té příčiny dám chud'asovi hrst denárků. – Míňte, že je pohan? Můj Bože, způsobím, aby se stal křesťanem!“

Řka to, zavolał vladař sluhy a rozkázal jim, aby se nevzdalovali od toho člověka a byli mu ku pomoci. Dále naznačil, že si žádá, aby Armén změnil svůj příbytek za pevný dům a určil mu místo k bydlení a dal mu kus země poblíže kupecké osady v podhradí.

„Bůh,“ řekl švábskému vyslanci, „se raduje a andělé se usmívají, když se podaří uvést nějakou bídnou duši v pravost víry.“

Zatím velmožové a ostatní vyslanci neztrácejíce času rozmlouvali nad mísami. Jeden vplétal do svého hovoru výroky ze svatých Písem, druhý se pyšnil latinou a řeckými bajkami a třetí chtěl vypravovat o králi Alexandrovi, který si podmanil všechnen zemský okrsek. V tom živém povídání přehlédli knížete, který se vrátil do jejich středu. Neztišili hlas a nevzdali mu poctu. Vyslanec, jemuž bylo jméno Heřman (a to jest právě ten, který zastihl ve vládcově přítomnosti Arména), chtěl je vybídnout, aby napravili opomenutí, ale když se rozhlédl po komnatě, shledal, že panovníkův těžký stolec je opět prázdný.

K večeru vyšla rozveselená společnost se podívatí na zápas mezi vlkem a smečkou ohařů. Tu se Heřmanovi zdálo, že spatřuje knížete uprostřed nedbale oděných lidí. Byl soumrak. Jacísi sluhové zvedali praskající pochodně a v té záři Heřman rozeznával, že postava podobná knížeti počítá na prstech a že ukazuje po osadách, které ležely pod hradem. Její tvář byla odvrácena i za stenání dobíjeného zvířete.

Když se švábszí poslové vraceli, vedla je cesta krajem, jímž prošel hlad. Stavení byla tam pustá, vesnice poloprázdné a ve stodolách ani zrněčka.

„Dvě léta,“ řekl Heřman, který nesl Přemyslův list, „dvě léta potrvá, než se ta poustka připodobní zemi, z níž přicházíme. Tam je všeho hojnost. Před Prahou jsme potkávali kupce s naplněnými brašnami a pasáky se stádem podsvinčat a dále mnichy rudé od jídla, teď však sami o hladu jdeme neutěšenou končinou.“

Podobná slova přišla opět Heřmanovi na mysl, když stanul před svým pánem. I jal se vychvalovati Přemysla a pravil, že je bohat zbožím a že jeho pražské trhy budou vždy větší a větší.

„Snad,“ řekl dále, „snad se ten kníže stará víc o bezpečnost kupců než o spásu duše, snad přechází svou urozenost, snad trvá v prostném obcování s kramáři, snad si potřísňuje prsty jako nějaký barvíř či valchář, snad si hledí více prospěchu než slávy – ale možná, že právě z té příčiny se přibližuje k jeho zemi zdar. – Je to panovník obmyslný a lstivý, dovede sváděti řeč k nenadálému konci a vkládá lidem do úst to, co mu přináší zisk.“

Filip naslouchal Heřmanovým řečem s nelibostí. Byl podrážděn a jeho pravice, která předtím spočívala na hřbetě druhé ruky, se pozvedla. Potom změnil i držení těla a řekl:

„Jaký je smysl tvých slov, Hermanne? Žádný pravý vladař se nepodobá kramáři! Dbej a rozvažuj, co mluvíš, neboť z plané řeči může i tvému králi vzejít škoda.“

Heřman chtěl rychle dodat něco mírnějšího, ale Filip si položil dlaň na unavené čelo a povstav ukončil rozmluvu. Byl znechucen. Věřil, že moc spočívá v boží milosti a že nízkost a dychtění po zisku jsou od vladařů daleko vzdáleny. Věřil, že jméno král a kníže jsou jako nějaké osidlo slávy, věřil, že ten, kdo uvízne v tom osidle, nemůže býti ducha nepatrného a že jest vyvolen, aby vládl a vodil rytířská vojska a ochraňoval ctnost.

Ta pevná víra snad přiměla Filipa, že zachoval českému vládci přízeň a že po své korunovaci povýšil Čechy na dědičné království. – Ale dost možná, že Filipa k Přemyslovi přiváděl jen běh veřejných věcí. Dost možná, že ten proud, to kolotání, které má příčinu ve všedních skutcích a v směřování myslí a dále v síle a dále v únavě a v hladu a v cenách, jež se platí za černý krajíc, dost možná, že ty neslavné věci působily na Filipa mocněji než víra, o které byla řeč.

Nechť je tomu však jakkoliv: V určitý den bylo v Mohuči viděti oba panovníky, jak kráčejí chrámovou lodí. Filip šel zpřímá. Jeho tvář byla bez pohnutí, jeho těžká víčka se zvolna pozvedala k smolnicím a jeho zrak sotva zahlédl děťátka zpívající na výšinách žebříků, které stály podle chrámových zdí. Ta dítko se podobala andělům. Zdobil je zlatý vlas a peruti z modravé látky a dále haluze a kvítí. Pokud jde o zpěv, dal jim Bůh dovednost a tak krásné

hlasy, že pěly jako slaviček; ale pokud jde o chléb, kdekdo na ně zapomínal a tak od malinkosti vedly bídný život kostelních zpěváků.

O tom však nemohl Filip přemýšlet. Kráčel dál a dál a vposled zasedl blízko svatostánku na nízkém lešení, které bylo pokryto listovím. Nad králem se zdvihala nebesa ze zlatohlavu a vůkol nebes – držíce na poduškách odznaky svrchovanosti – stáli velmožové a říšská knížata.

Když všichni zaujali určená místa, dal jakýsi jáhen znamení, aby umkl zpěv a aby se ozvaly nástroje, to jest trubky rovné a trubky zakřivené.

Za těchto zvuků vešli do chrámu tři pražští kanovníci a každý z nich nesl na památku krále nejvyššího a na znamení pokory králů světských nějakou věc, připomínající utrpení Páně. Jeden hřeby, druhý bičík a třetí trnový proutek. Za tou trojicí kráčeli biskupové a opatové a za nimi opět velmoži a za nimi ve vzdálenosti, která se rovná desateronásobné délce paže, šel Přemysl. Jeho nachový plášť byl ozdoben sotva několika drahými kameny a na jeho zkřížených rukou se leskl jediný prsten. Řetěz, který měl kolem krku, byl snad z nejslabších. I podobalo se, že kníže přichází bez valných příprav a že tak trochu pohrdá i důstojenstvím i králem Filipem. Nejevil ani radost, ani pokoru, ani pýchu a jsa si jist sám sebou šel krokem bystrým a přece odměřeným: bral se vpřed s jakousi nenuceností, která toho času pramálo slušela urozeným lidem a která byla s to, vzbuditi u arcibiskupa špetku nevole.

Bylo tomu tak? Kdož ví, ale je jisto, že se ten velmož dotkl loktem biskupa řezenského a že mu chtěl pokynutím hlavy ukázati, jak Přemysl odtahuje svou dalmatiku od místa, kam dopadaly ohnivé krůpěje smolnic. V té chvíli se střetl pohled českého vládce s pohledem arcibiskupovým a s pohledem řečeného Řezňana. Přemysl, usmívaje se, pozvedl lehounce obočí, ale církevní knížata je svraštila.

Tu jakýsi jáhen, čta v jejich výrazech, to jest v lahodném pousmívání Přemyslově a v zasmušilé přísnosti té kněžské dvojice, měl za to, že se nikdy nestanou přáteli. Ale, když byly slavné služby boží u konce a když knížata a vzácní hosté zasedli ke stolům, aby jedli a rozprávěli o věcech vlády a o věcech svatého náboženství, stalo se, že právě arcibiskup našel ve slovích Přemysla Otakara zalíbení. A věru, nemohlo tomu býti jinak, neboť králova řeč plynula tak jasně a s takovou hbitostí postihovala myšlenky, jež se právě draly na arcibiskupův jazyk, že církevní kníže slyšel jen to, co miloval. I zdálo se všem vznešeným

hostím, jako by se v přítomnosti krále Přemysla věc nesnadná měnila ve věc snadnou a jako by jeho přičiněním byl na dosah ruky zdar a nějaká divná milost.

Když se král vzdálil a když jeho průvod již dávno překročil říšskou hranici, vzpomínal Filip na sladký přízvuk jeho slov a zakoušel jakési štěstí, uváděje si na mysl volnost jeho pohybů. Krátce: Filip si českého panovníka oblíbil a miloval ho tím silněji, čím více štěstí mu skýtala víra, že jednal s Přemyslem jako člověk mocnější.

Rozdíletí královské koruny jest pouhé právo, v jeho užívání se však tají jistota, že ten, kdo jím vládne, je podle pravdy král králů.

Hlad a vzpoura

Když se mezi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým schylovalo k srážce, bylo českému králi sebrati vojsko. Přemysl se zavázal k podobné službě v Mohuči; složil tam do rukou Filipových slib, že mu bude k podpoře a zdaru ve sněmích i na válečném poli. Pamětliv těchto přísah, překročil český král s velikým vojskem hranici a bral se na západní stranu.

Bylo to na počátku Přemyslovy vlády a pořádek, který je složen někdy ze strachu a jindy z oddanosti, nezasahoval celé vojsko. Táhli v něm staří sekáči se zjizvenou kůží: jejich štít byl zvrubován strašnými srážkami a jejich meč se ztenčil věčným broušením. Těm lidem vdmychlo tažení starého ducha: jilec pálil je do hrsti a tíha oštěpu rozběšňovala. Zřeli se zvrácenou hlavou na hroty lesknoucích se kopí a divokost a chmurné veselí cloumaly uzdou jejich hřebečků. Jízda, eval a trysk jen jítřily tu jejich prudkou mysl a za nějaký čas se vojsko podobalo skále, jež letí v roklinu. Jeho běh byl čím dále rychlejší a jeho šik se roztahoval a drobil v šír a šír.

Přemysl rozkázal utratiti deset žhářů a zvěšel trojnásobný počet chamtivců, kteří se vrhli na selské komory a kteří hledali slaninu za komínem či v teplých ložích malé ženušky. Říká se, že oprátka – nechť už je ze řeménků nebo z konopného provazu, či nechť je upletena jenom ze slámy – bývá nejlepším poutem, na němž lze vésti vojska. Věc se možná shoduje s pravdou, ale lze na té převýtečné oprátce voditi hlad? – Ach nikoliv! O tom nevypravuje pražádné svědectví! O tom se nezachoval žádný pergamen! Ba naopak! kam lidská paměť sahá, vždy platilo, že hlad chňape i po rukou králů a že vposled přehryže i katovskou oprátku.

Když tedy Přemyslovo vojsko proniklo do kraje, kde dobytek v posledním tažení visel u prázdného žlabu, když vojsko přišlo v končinu, odkud vyhnala sedláčky bída a kde na smetišti dodělával poslední kohout a kde džber spadl do zanesené studně, vrhlo se vojsko na vozy svých pánů a jedlo z jejich mís. Potom se místo buřičů houpali na větvích katové. Vznegli se půl lokte od země a to (jak se říká) je výška skoku, za něhož člověk s velkou jistotou opustí zem a dosahuje nebe.

Vida hanbu toho tažení udeřil Přemysl s věrnými pány a s věrnými zbrojenci na hladovící vojsko. Chtěl vraziti s jízdou do pěšího houfu a rozdělití jej a zjímat. Ale proradní bídníci se stáhli do lesů a chtěli se snad bránit. Král znamenal, že by se věc protáhla, odložil tedy tresty a se zbytkem vojska spěchal k Filipovi (a ovšem také z končiny tak málo hostinné). Šel pět dní. Jeho vozy byly tytam, a protože vesnice zely stále prázdnotou a protože nikde nepotkali ani človíčka, dolehl na Přemyslův sbor hlad tak krutě, že ani král neměl, co by pojedl. Minula noc a den, a když pak rozbili po páté tábor, slídil kdekdo po nějaké zvěři. Jedni procházeli rákosím podle rybníků, aby ulovili vodní slípku či kachnu, jiní šli k lukám, jež se dotýkají lesa, a čekali na srnce nebo na zajíčky.

V králově vojště byl pak jakýsi Flanderčan jménem Hans, řečený Kaan. Patřil mezi poslední služebníky, neměl pražádné důstojenství a jeho služba byla nízká.

Poslouchal každého, kdo uměl rozkazovat, a byl tak chtivý chvály a uznání, že by byl bubeníku běžel pro komáří sádlo.

Úslužný dobrák Hans se tedy dozví, že král neměl od rána v ústech, a ta věc jej nesmíme skličuje. Sám byl v těle a mohl trávit ze staré zásoby tuku – ale král? Pouhé pomyšlení, že si snad utahuje opasek, vhání Flanderčanu slzy do očí. Hans vezme tedy luk i šípy a vytratí se z tábora. Proběhne lesem a jde k pusté vesnici.

Osada ležela pod úbočím vrchu a zdálo se, že pamatuje lepší časy. Byl tam dvorec. Flanderčana napadlo, že se třeba po smetišti toho dvorce prochází nějaká slípka. Zamířil tam, a když vstoupil vyvrácenými vrátky na dvůr, prosmejčil každý kout. Nos vzhůru, hubu nakřivo, okouněl po střeších, kde by snad mohl seděti holub, potom vlezl do chléva a

prohlédl špíz. – Nikde nebylo ani chloupku, ani peříčka. Vazáky visely smutně od žlabů a vítr pohyboval v oknech cary proděravěných měchuřin.

Na Flanderčana padl z té velké tichosti málem strach. Práskl holí, zaklel a krátce počínal si jako bázlivec, který si hraje na hrdinu. – Když tak klel, pootevřely se dveře jedné komory a bylo viděti mnicha, jemuž se v tomto vypravování dostalo již zmínky. Byl to Bernard a držel v náruči beránka, který lízal s jeho dlaně černou sůl.

„Hrome,“ vykřikl Hans, řečený Kaan, „to se mi dobře hodí! Dej ji sem! Dej sem tu ovci! Jáčku, abys věděl, nablízku je deset lidí a s dobrými meči a za zády máme veliké vojsko!“

„Pah,“ řekl opět mnich, „je to beránek a byl mi poslán nějakou vyšší vůlí. Chtěl jsem jej utratit již více než třikrát, ale co bys tomu řekl? Nemohu! – Z toho soudím, že milosrdenství, které beránka poslalo do mé náruče, nedovolí ani tobě, ani deseti podobným chlapíkům, abyste ho zabili.“

„Třesky plesky!“ odvětil Hans a rozhlédnuv se a znamenaje, že je mnich sám a že mu nikdo nepřikvačí na pomoc, dal chudřasovi lehkou ťafku a odhodil ho do kouta. Pokud jde o berana, zařízal jej, jako se právě zařezávají ovce, a provlékl jedno z jeho něžných kopýtek mezi šlachou a kostí zadní nohy. Takto beránka svázav, přehodil si jej přes rameno. Byl vesel, těšil se, že mu král poděkuje a že se mu co nejzdvořileji odmění. – Ach, viděl již v duchu, že se stane vznešeným markrabím.

Poháněn tou nadějí běžel ze všech sil a domníval se, že mnich je daleko za ním. Ale chyba lávky! Flanderčan neměl zdaleka tak lehký klus jako Bernard. Vyrazil příliš zprudka a již ve vzdálenosti několika dostřelů byl všecek udýchán. Mezera mezi sluhou a nepravým mnichem se velmi zmenšovala.

Co měl tedy Flanderčan dělat?

Jak? Měl strpět, aby se ten bídák za ním hnal až ke královu stanu?

Hrome, měl si zkazit všechnu naději, že bude pochválen?

Měl postoupit své místo fňukálkovi, který může náhodou tvrditi, že byla ovce jeho?

Ne!

Flanderčan nebyl od přírody břídil a dovedl podle vlastní chuti opravovat nepříznivý osud. Vzal tedy kůl, na kterém byl beránek navlečen, a sotva se k němu mnich přiblížil, udeřil jej do hlavy tak silně, že Bernard padl na zem a zůstal ležet málem bez ducha.

Potom pospíchal Flanderčan do tábora! Stáhl svou kořist, skryt před všetečky ji upekl na modřínových větvích, tak dobře, jak jen mohl. Sůl vzal mnichovi; mít ještě stroužek česneku, bylo by to jídlo k pohledání!

Když se král nasýtil, zaslechl hluk a náhodou se otázal, kdo se to tam u kotlů zas rve. Jakýsi šlechtic mu odpověděl, že sluha, který přinesl pečení, chce prosit za nějaké dobrodiní a že jej stráže zahánějí z králova okrsku.

„Ach,“ odpověděl panovník, „nikdy jsem nejedl tak chutné krmě. Zdá se mi tedy, že je spravedливо chlapíka odměniti: ustanovuji, aby sloužil v mé kuchyni a aby pekl skopový zadek týmž způsobem a tak dobře, jako dnes, po všechny časy!“

Nu, býti kuchařem není nic slavného, ale kdož ví! Cesta na vysoká místa stoupá v prudkém srázu a člověk, který chce vystoupit až po sám vrchol, necht' klade opatrně nohy a necht' neskáče!

Flanderčan načerpal útěchu z podobné moudrosti a opásal se zástěrou a jal se mluvit o kuchařství tak, jako by se byl narodil s vařečkou v ruce. Byl št'asten, jedl za dva a v krátkém čase potom nestydatě ztloustl.

Pokud jde o mnicha, je jisto, že procitl ze svého omráčení a že zamířil opět na východ.

Neklid

I Přemysl viděl v Němcích, že zápolením králů upadá říšská moc a poznával či uhadoval vítězení papežovo.

Snad se nesrovnává s obyčejem Přemyslova času, abychom krále spatřovali, jak, čelo ve dlani, zpytuje běh příčin a osudů. Snad se ani nepodobá, že jej němečtí příběhové rozechvívali, ale zajisté pociťoval vlastní štěstí, které se od těch příběhů tak výhodně odráželo a které mu mezi Přemyslovci skytlo zřejmé prvenství.

A je-li tomu tak, mohl se král domnívati, že náhoda jest jeho služebníkem, neboť právě náhoda a nahodilá smrt urovnala sváry knížecího rodu a učinila Přemysla svrchovaným králem. Protože pak nastávala doba roznícení a vroucí víry a protože zázrakové a světci často zjevovali zásahy boží a protože duch a dílo toho ducha tvarem i posláním směřovalo k nebi a protože všechna současná vzdělanost dosvědčovala pravdy nadpřirozeného zjevení, mohl se král ve své pýše domýšleti, že jeho šťastné osudy spřádá strůjce náhod. Podobná víra, podobné vědomí zbavovalo snad krále mnohých pochybností i rozpaků. Měl za to, že upevňuje své vladaření z úradku božího, a chtěl panovati nejen podle jména, ale i podle skutků. Chtěl proniknouti všemi tkáněmi moci, chtěl míti podíl na všem bohatství země, chtěl umenšiti moc županů, chtěl se obohatit, chtěl těžít ze své půdy, chtěl, aby pohraniční prales, který byl největším korunním majetkem, vydal nějaký užitek.

A stalo se, že toto směřování nutností a náhod a proud, který v těch dobách zachvátil národy, jsou učiněny silou a že ta síla proměnila v Čechách způsob života. I ustupovalo před ní uzavřené hospodářství a velkostatek se rozpadával a věci, které v něm měly počátek – to jest řemeslná výroba a obchod – vešly do popředí.

Král pak ve shodě s rodícím se pořádkem a přece bez záměru hledal nové zdroje a skýtal jistotu a bezpečí smlouvy a práva. Zprostředkoval styk i výměnu. Stavěl cesty. Dal raziti oběživý peníz a ten peníz se stal znakem nového hospodaření a nezměrné moci.

To vše se dalo zvolna a nikoliv bez nesnází, neboť bylo dosti těch, kdo vyznávali dávné mravy a kdo s nelibostí nesli, že je král ruší a znevažuje. Nicméně Přemysl nedbal na námitky a pronajímal po klášterním způsobu panenskou zemi cizím osadníkům. Volal je do pralesa, skýtal jim výsady. Staral se o trh, staral se o kupce a kramářský shon a změna a putování byly mu nadmíru příjemné. Viděl rád cizí obličej. Viděl rád východ'any, jak táhnou za zvuků píšťal, a často se pousmál, když v pitvorné modlitbě padali na tvář.

Domníváte se, že se pro konání velikého krále nehodilo, aby obracel pozornost k podobným věcem?

Přemysl důvěřoval své vznešenosti tak zcela a tak beze zbytku, že ji mohl každého dne vystavovat zkouškám!

Což snad orlice či orlové přestávají býti králi a královnami, když si čechrají peří? Což jim nebylo vštípeno do srdce, že kdykoliv vzlétnou, pokryje stín jejich perutí kraj? Což nejsou pány povětří?

Podobným bajkám a podobným příměrům věřil Přemysl s takovou pevností a považoval je za tak jasný obraz vládců, že jich ani nevyslovil a že o nich ani nepřemýšlel. Ležely v jeho citu.

Tak bez úvah a bez starosti, že vezme úhonu, vesele pečoval o zdar prostého díla.

Pokud jde o spásu duše, měl ji král na paměti spíše po stránce zevního konání než po stránce pravé. Domníval se, že Stvořitel, který propůjčil jakési zrnko své moci zhrzeným andělům, nemůže míti v přílišné nenávisti lidské kolísání, a zdálo se mu, jako by v moudrosti, která dovoluje žítí satanům, byla obsažena i příčina zápasu mezi věcmi dobrými a zlými. – Měl, krátce, za to, že co svět světem trvá, střídají se v tom boji porážky s vítězstvími. A chodě po zemi a dotýkaje se pekla, kráčel pod nebeskou bání, kde vládne Bůh, který bude souditi stejně lidská toužení jako činy.

„K těm oběma,“ říkával, „je přimíšena špetka d'ábelství, neboť i ve snách jsme přemáháni protivenstvím d'áblovým a dopouštíme se hříchů.“

Tak (tiskna na duši tu víru) žil vesele. Byl věrný bez stálosti. Byl oddán Filipovi, myslíval na něho, ale když papež Innocenc III. vypravil k Přemyslovi poselství a když se jal naléhati, aby král odstoupil od Filipa a aby se přiklonil k Otovi Brunšvickému, zdálo se Přemyslovi, že nastává počátek nových věcí.

Papežští vyslancové žádali rychlou odpověď a Přemysl řekl:

„Kristův náměstek je ustanoven ve věcech svatého náboženství. Rozhoduje o tom, co jest pravé, i o tom, co je nepravé. Jeho hlas bývá slyšán a král i knížata ho následují. – Chci tedy s křesťanskou prostností činiti podle papežovy vůle ve všech církevních sporech.

Pokud běží o moc světskou, to jest o vykonávání práv a naplňování jména královského, slýchávám, že ta moc pochází od Boha. Jest tedy odleskem síly boží a má s ní podobný kořen a jediný původ. To je pravda. A chci věřiti, že pro tuto odvozenost přináleží svatému Otci míti pozor na skutky panovníků a napomínati je k zbožnosti a propůjčovati jim jména a výsady. Za podobné konání platívají králové svatému Otci velikým vděkem, avšak co mohu učiniti já, který jsem podle jména, jež mi přísluší, nebyl osloven ani papežem ani Otou, ale Filipem Švábským? Co mohu učiniti, když – zatím co papež trval v mlčení – utvrzeny jsou svazky mezi mým královstvím a zemí Filipovou?“

„Ach,“ odpověděl Innocencův legát, „nic není snadnějšího, než zbaviti tě přísah. Papež udílí odpuštění a rozvazuje sliby. Není hříchu, vraždy ani krvesmilství, které by nemohl při účinné lítosti smazat. Co vykoná, co zruší, co rozváže, jest pak rozvázáno i na nebesích!“

Při těch slovech nemohl král nemysleti na svou choť Adlétu. Chtěl ji zapuditi a pojal bláhovou naději, že papež rozloučí manželství, které s ní uzavřel a které ho tížilo. Ta touha, ta myšlenka vzplanula v mysli krále Přemysla s velikou silou. Zmocnila se jeho srdce, rozpálila mu duši a vnukla jeho obličejí výraz tak vzrušený, že se legát odmlčel a že se kaplani a lidé králova průvodu neodvážili ani pohnout. Tu si král položil dlaně na oční důlky a řekl:

„Běda, vysvitlo mi, že mám duši obtíženu hříchem; a ten hřích není všední, ale je jako propast a jako záhuba! Nic jej nemůže napraviti a žádné odpuštění jej nezahladí, leda snad moc, kterou mi připomínáš.“ Potom, nepřipojiv k své řeči žádného vysvětlení, král odešel.

Ale lze něco utajit před duchovními?

Druhého dne vyhledal Přemysla zpovědník a domlouval mu a řekl mezi jiným:

„Urozený králi, včera, když jsi se zmínil o soužení, které se týká velikého hříchu, viděl jsem, jak se změnila barva tvé tváře, a postřehl jsem vzdech, který ti vyrazilo z prsou nějaké uchvácení. – Než budu uveden v biskupskou hodnost, sloužím ti, králi, za kaplana. Jsem

prostý kněz, mám nepatrnou cenu, ale ty přede mnou otvíráš tajnici duše a na místě božím mi svěřuješ hříchy. Mám tedy i moc a smím se tázati:

Proč jsi popustil ve svém přátelství k Filipu Švábskému? Proč vítáš legáta? Proč jsi málem hotov přijmouti papežovu vůli, pokud se týká věcí císařských?

Ach, nikoliv z poslušnosti, nikoliv z důvodu nějaké lásky, nikoliv proto, že se změnil tvůj cit, ale z důvodu jiného!

Nechceš snad přiměti svatého Otce, aby rozpojil tvoje manželství? Nepřemýšlel jsi o tom, jak bys zapudil svou choť? Nepřišlo ti na mysl, abys ji poslal do vyhnanství i s dětmi, které jsi s ní zplodil?

Což nesmýšlíš přátelsky se svou milostnou dcerou, která se nazývá Markéta? Což se ti nezželelo synáčka, jemuž na křtu svatém bylo dáno jméno Vratislav?

Proč se tedy od nich odvracíš? Proč ti jsou protivny něžné mravy tvé choti, proč nepřicházíš do její světnice, proč nespíš po jejím boku a proč ji stíháš chladným pohledem?

Činíš to z úmyslu a s rozvahou, či maní?

Nemohu věc rozeznat, neboť v tvé duši se snad často skládá důvod k důvodu a ty obraceje mysl hned sem, hned tam, nemáš pražádný zřetel k tomu skládání a nerozjímáš o svých činech. Já, který jsem strážce tvých myšlenek, věřím, že tě ďábel zbavuje povědomí a že ti za spánku vkládá doprostřed prsou cit a že mu káže vzrůstati až k příčině nějakého skutku. I zdá se, že za jediné chvíle se v tvém srdci rozhoří ohněm to, co dlouho předtím doutnalo, a to, o čem nevíš, a to, co bylo skryto jako strom uvnitř semene.

Možná, že když jsi mluvil s legátem, zmocnily se tvé duše nějaké nečisté síly, neboť jsi řekl, že prahneš po odpuštění hříchu, a zároveň jsi chystal křivdu královně.

Ach, pane, tvá choť, které se nikdo nevyrovná, jest daleko krásnější, než praví její postava a tvář. Je krásnější, než může být smrtelné tělo, neboť Buh jí vštípil mrav světic a dal jí

pokorného ducha a jemnost a prazvláštní půvab. Chová se mírně, bývá povolná a usmívající, i když si jí nevšímáš a když jsou tvé skutky nevěrné a když ji zraňuješ. Její krása a něžný duch jsou čtyřikrát zvětšeny a vzrostly o ten počet, neboť ti, králi, povila tolikéž dětí: prvý jest Vratislav a dále Markéta a dále Božislava a vposled Hedvika.

Ti všichni jsou jako obrazové mateřských ctností a jako světla, která ji ozařují, a jako stupně.“

„Stvořitel,“ řekl král, „v jehož rukou se sbíhají všechny lidské příběhy, vložil papežskému legátu do úst zmínku o sňatcích mezi příbuznými, která mi osvěcuje věci skryté a která mi připomíná, že jsem pojal za choť sestřenici ze čtvrtého kolena.

To jest, k čemu ukazuje Bůh a zákon! To jest hřích, který mám plakati!

Znelíbila se mi má choť, ale neznal jsem příčiny té nepřízně. Marně jsem se po ní tázal, neboť Adléta byla hodna lásky na počátku i teď při konci našeho společného života. Chválíval jsem ji, ale při té chvále jsem cítil, že nějaká vůle odvrací mou hlavu a smazává úsměv s mých rtů.

Odkud se brala ta neláska? – Zajisté z hříchu, který mi Bůh konečně vyjevil!“

Nedlouho potom učinil král to, k čemu se chystal, a vypudil svou choť i s dětmi. Rozloučil se s něžnou Adlétou bez lítosti a věřil, že ten skutek je ve shodě s vůlí boží a že mu jej vnukl legát. Ani nářky, ani pláč zaznívajících z královniných světnic jej nezkrušily. Neslyšel. Přehlédl strašnou bledost Adlétinu, mluvil s chotí jako s cizím člověkem, ale jeho hlas zněl přívětivě.

A taková byla králova tvrdost, že když plakali služebníci, kteří sedlají soumary, a když se všem zzelelo krutého rozloučení, on jediný mohl nedbatí. Jeho duch jiskřil a byl jasný jako svit zbroje.

„Krutost,“ pravili někteří lidé, „bijící bez hněvu, je jako mrazivé peklo! – Ach, pohanění, kterého se dopouštíme s dobrým rozumem, více zraňuje a více pálí než nenávisť!“

To pravili jedni, ale lidé urozenější odpovídali nářku jen pokrčením ramen a tu a tam někdo dodal:

„Vy prost’áčkové! Čeho se král dotýká, je vždycky právo a vždy věc vznešená a šťastná. – Což neporozumíte uspořádání světa? Což neporozumíte, že jedni se stísněným srdcem činívají podle zákona, ale druzí že mohou konati, co se jim zlíbí? Těm je totiž nakloněn Bůh a způsobuje, aby jich vůle platila jako ustanovení i zákon. Věřte tedy, že skutky královské se nerovnajíc skutkům chud’asů.“

Zatím co lid a velmožové přetřásali podobnou řeč, povolal král k svému dvoru Konstancii Uherskou, která slynila spanilostí. Její zrak žhnul, její pleť byla hladká a snědá, její vlas se černal jako havraní křídla, její zoubky se třpytily a větvení drobných žilek na jejích skráních zdálo se připomínati mihotání nějaké hlubiny.

Tu Konstancii král miloval a učinil jí svou chotí a královnou. Povala mu tři dcery a synáčka. Král ho dal pokřtiti jménem svého prvorozeného dítěte z předešlého lože, a to zajisté proto, aby naznačil, že Konstancie je jeho ženou skutečnou a že nemá syna podle pravosti jiného a že ten, který byl kdysi nazván Vratislav, je z levého boku a že se nemůže rovnat synu královny Konstancie.

Ale stalo se, že kralevic tak šťastně narozený zemřel v dětinském věku, stalo se, že prozřetelnost neskýtala královně druhého syna a Přemysl marně čekal na dědice. Šest let trvala jeho naděje. Šest let žil šťastně. Šest let spravoval se zdarem zemi. V truhlicích se mu hromadilo zlato a zároveň s bohatstvím rostla a upevňovala se jeho moc. Ota, na jehož stranu český panovník přešel ve sporu o královskou korunu, potvrdil mu všechny výsady a papež jej zahrnoval přízní. Pokud však jde o svazek s Konstancií a pokud jde o rozvázání sňatku staršího, nečinil Innocenc po králově vůli, ale vyjednával s ním a rozněcoval v Přemyslových prsou marné naděje. Z té příčiny měl papež vrch nad Přemyslovou vůli.

Špatný sluha

Flanderčan, který kdysi nasýtil krále beraní kýtou, získal si zatím v hradním čeledníku drobet oblíbenosti a hodně posměchu. Štěbetal česky, němčinu sypal z rukávu a bylo jej slyšeti ze všech koutů kuchyně. Měl krásný zvyk podpírati si dlaní tvář a držet loket v hrsti. Tak v postavení mudrce prášival o sto šest. Mluvil o rybách, které se prohánějí v moři, a dával najevo, že se těch oblud nalovil až až! Některé prý byly strašně zubaté a měly tlamu zvící hradních vrat.

Když přestal o rybách, pustil se na obrátku třeba do Svaté země. Dovedl vykládat, kterak tam pálí hvězda betlemská, dovedl mluvit o křížáckých kouscích a hlava nehlava bil hubou Saracény.

Mužským se zdálo, že milý Hans má ty své povídačky ze třetí ruky, ale služičky a ženské, které se dají snáze nachytat, je braly doslova. Tak kuchař mohutněl, pokud jde o jméno i míru opasku.

Jednou se Hans, řečený Kaan, vypravil do podhradí. Prošel Újezdem, stočil se na kamenný most a dostal se až na trh. Tam bylo živo. Z kupeckých vozů vlály pestré látky a kožišiny a řemení a všechno, co lze rozvinout a zavěsit. Kusy těžké: zbraně, pánve, kotle, kladiva, žernov, žoky s obilím a žoky plné chmele ležely na zemi. Hans se jen stěží protlačil uzoučkou ulicí. Nějaký všetečka ho chytil za plášť, druhý mu houkal do uší, třetí ho táhl k stánku svého pána, čtvrtý mu bránil udělati krok a křičel francouzský, aby se ráčil pozdržet u zboží z Mauretanie, jež jeho velitel vyměnil za celý lodní náklad pšenice.

Kuchař měl v míšku jediný denárek, ale proč by se nezastavil? Pokýval hlavou, našel chybičku, udělil tucet rad a táhl po svých. Chtěl vyhledati kupce z Nizozemí a vyslechnouti, co je nového tam dole ve Flandřích. Když se konečně prodral k místu, kde tábořivali jeho krajané – a to bylo právě u Petrovy kovárny – zastihl nikoliv přítele, ale starého mrzouta, který před dvěma lety dal milého Hanse vypráskat od svých vozů.

Proč? – Snad se domníval, že má kuchař dlouhé prsty.

Když Flanderčan kupce uviděl, schlípl uši a přitočil se ke kovářovu plůtku. Díval se do prázdna, ale přirozená všetečnost a také touha, aby zakryl rozpaky, vedla jej ke skupině zevlounů, jež stála u kováře a civěla na jeho dílo.

„Copak to dělá?“ myslil si kuchař a postavil se mu těsně za záda.

Petr roztepával tenounký plíšek. Byl právě s prací hotov a chystal se ji vložit do ohně. – Chtěl plíšek roztavit? – Ne. Když se stal vláčným a když již nechřestil, popadl kovář jakousi pramaličkou řezku a přitiskl svou popálenou rukou kovový lístek k jejím oblinám a k jejím závitům. Potom žíhal sošku nad otevřeným ohněm a přejížděl její povrch rozpálenými hřeby.

„Hrome,“ myslil si Flanderčan, „soška se nyní leskne jako ze zlata!“

Při tom pomyslení se chudřasovi tajil dech. Byl všecek zmaten, měl tisíc chutí ohmatat a zvážít sošku v ruce, ale před Petrem seděl jakýsi Armén a díval se mu na prsty. – Ten Armén byl pak barvíř, kterému král vykázal stánek u starého dvorce.

Když Petr figurku pozlatil a když ji stavěl na nízkou stolicí, ozval se za ním výkřik obdivu. Zvědavci neskrblili chválou. Jeden z nich výskal, druhý si zasunul prst do úst a z hloubi chřtánu vydal mocný vzdech, třetí pak, nevěda co říci, udeřil souseďa po hřbetě a samým nadšením se pustil do dupání a rozkašlal se jako všichni čerti.

Potom si Petr založil ruce v bok a obrátiv se na své obecenstvo, na znamení díků za tolik uznání se zašklebil a vyplazoval jazyk.

Když kovář a jeho diváci byli v nejlepším, odvázal se někde nablízku osel. Vrazil mezi klisny, způsobil nepořádek.

Co bylo dál?

Arménský barvíř poznal, že je to zvíře jeho, a chtěl je chytit. Nastala strkanice a zmatek nad zmatek. Hřebec řval, klisničky vyhazovaly, z hrnčířského stánku bylo slyšet třesk rozbitých nádob a také ovšem lání.

Když se bouřka přehnala, hledal Armén i Petr figurky. Marná práce, byly ty tam!

Za nějaký čas si flanderský kuchař opatřil šachovnici a vstavil na její políčka zlatého krále se zlatou královnou a krále stříbrného s královnou ze stříbra. Rozkládal svou hru v kuchyni na obrácených dřezech a na pažení oken a krátce kde se dalo. Bradu ve dlani a čelo samou vrásku tvářil se jako hráč, táhl však figurkami, jak se mu utrhl ruka. Toť se ví, že za ním lezlo plno všetečků. Kuchař je odháněl, ale když do čeledníku zabrousil náhodou šlechtic, stříhal Hans ušima a chvěl se toužením, aby ho oslovil.

A to se jednou stalo. Kněz ze vznešeného rodu, jménem Jan, si všiml jeho hry a pravil:

„Brachu, člověk, který se obléká do nádhernějšího pláště, než mu zůstavil jeho otec, se dopouští hříchu. – Víš o tom?“

„Ano, milostivý pane,“ odpověděl Flanderčan. „Co platí o plášti,“ řekl opět kněz, „platí o všem, čeho se dotýkáš. Nesluší se, abys jedl se stříbra a zlata, nesluší se, aby tvá hra byla ušlechtilejší, než je tvůj hřbet.“

Potom milostivý pán vzal ty řečené čtyři figurky a hodil kuchaři svůj poloprázdný měšec. Hans byl velmi nešťasten, ale neměl příčinu si naříkat, neboť urozený kněz často potom říkával mezi vznešenými pány:

„V králově kuchyni jest jakýsi Flanderčan a ten chlapík má za ušima!“

Pokuta

Když se naplnil čas, vzrostly Přemyslovy starosti a král se cítil opuštěn. Toužil po mužských potomcích a tu se přiházelo, že někdy zabloudil ve vzpomínkách k Adlétě.

Tehdy zemřel právě Emmerich, bratr Konstanciin, a to byl uherský král a Přemyslův přítel. Ze vzájemného svazku plynula uherské zemi i zemím českým mnohá výhoda, když se však ujal vlády Ondřej, který neměl pražádnou lásku k těm, kdo byli nakloněni Emmerichovi, roztrhán jest ten přátelský svazek a zrušen a proměněn v nenávist.

To je prý druhá příčina, která otřásla místem pravé královny.

A třetí?

Vypravuje se, že spočívá v porážce vojsk Přemysla Otakara.

Když se Přemysl přiklonil k Otovi Brunšvickému, vypověděl mu Filip válku a porazil ho v bitvě při zemském pomezí. Potom Filip rozhněván a popuzen uložil králi, aby zaplatil velikou pokutu, a naznačil, že si žádá, aby Přemysl přijal do svého lože Adléta a zapudil Konstancii. Wettinové, to jest rod Adlétin, žili s Filipem Švábským v družném svazku a tak bylo podobné

přání nasnadě. Přemysl mu rychle porozuměl, ale nic není bláhovějšího než víra, že se jím řídil. Nikoliv! Králova vůle kráčela po vlastních cestách, ale ty cesty byly přemnohé a klikatily se a neměly přímý směr. – Jest tedy lépe přikloniti se k mínění, že tři řečené příčiny složily v králově duši nespokojenost a napětí a neurčitou touhu. Potom měl snad Přemysl za to, že nastává čas, aby povolal své děti a choť. Slyšel, jako by Filipovými ústy k němu mluvila vůle boží i vůle vlastní, a protože hledával vždy jasnější stránku života, učinil, co bylo nutno vykonati, a byl opět šťasten. Příběhy vracely mu starého přítele Filipa i choť i dcery. Miloval je a chtěl všechny přivítat.

Zatím Filip vyslal do Čech posly a žádal, aby jim Přemysl vyplatil sedm tisíc hřiven stříbra. Urození pánové dorazili do Prahy co nejrychleji, ale vzkaz mohli vyříditi až třetí den po svém příchodu. Když se to stalo, vedl je král do komor.

Velmožové následovali Přemysla jen neochotně. Mračili se a dávali si navzájem na srozuměnou, že se jim nelíbí ani cesta, ani panovník, ani rozmluva. Ale Přemyslovo vyzvání znělo určitě a německým šlechticům nezbývala volba.

Šli tedy komnatami o nízkých stropech, které páchly ztuchlinou jako špýchary, šli podle beček a tápající v divném soumraku, zlostní a popuzení otvírali pobité dveře. Nebylo jim do řeči, ale král mluvil. Byl zdvořilý, vyslancům se však zdálo, že se v jeho zdvořilosti tají smích.

Když byli prošli podivnými komorami, stanul král v síni, kde na dvou zaklíněných břevnech ležely truhlice stříbra. Bylo jich devět nebo třináct. Bděl nad nimi komorník se třemi služebníky.

„Černíne,“ pravil král, „ukládám ti, abys se svými pomocníky odměřil z těch stříbrných truhlic sedm tisíc hřiven. A dříve, než to vykonáš, nadzvedni všechna víka, aby vznešení poslové spatřili rudné kusy, tak jak byly vytaženy na zemský povrch, a dále kusy zkuté a dále nádoby i mince. Dovol poslům voliti, a až si vyvolí stříbro, které se jim bude nejlépe líbit, dbej, aby sluhové dobře vážili a dobře počítali!“

Řka to, král odešel a velmožové stáli, nevědouce, co by měli činit. Příčilo se jim nakláněti se nad poklady a nikdo z nich se nechtěl podobat nějakému kupci nebo lichváři. Když minula chvílička ticha a když se dorozuměli kynutím hlavy, řekl nejstarší z nich:

„Šlechtici, německý král, který je veliký, uložil tvému králi pokutu sedmi tisíc hřiven stříbra. Slyšeli jsme, že ty jsi strážcem pokladu; čiň tedy, co ti bylo rozkázáno, a netaž se nás a otevři dveře, abychom se dostali z kobky pod jasnou oblohu!“

Potom vyšli, uvažující o tom, že přední příčina toho podivného uvedení do králových komor je Přemyslova pýcha.

„Král,“ řekl nejvznešenější vyslanec, „je hrdý panovník. Chtěl nám zalepit oči svým bohatstvím a chtěl nás přimět, abychom jako nějakí mrzcí chtivci otvírali víka. Věru, pokud jde o mě, nevzal bych do rukou nic z těch nakupčených skvostů! Vyznávám obyčej, že věci kramářů jest počítati mince a že věc šlechticů je zbraň.“ Při těch slovech udeřil vyslanec na kříž meče tak zprudka, až jeho konec zazněl na dlaždicích.

Šli právě chodbou k nádvoří, a když měli překročit práh té chodby, vstal z výklenku jakýsi mnich a oslovil je s velikou zdvořilostí a řekl jim dobrou latinou, aby vešli do přilehlé komnaty a pro lásku boží a na znamení přízně, aby se opásali zbrojí, kterou jim král dává. I šli a učinili podle toho vyzvání a divili se, že král, jako by odpovídal na jejich skrytý hovor, posílá kněze v pravý čas. – A tak na všech místech a v každou chvíli se setkávali s jakousi podivnou moudrostí, která nebyla vzdálena bláznivinám. Z toho důvodu se vposled rozdělilo mínění německých šlechticů: Jeden z nich vychvaloval krále až do nebe, druhý mu utrhal a třetí o něm mluvil jako o člověku, který mnohé předvídá a který se vyrovná páleným Řekům a který je pyšný jako d'as a který se navzdory té pýše neostýchá obcovati s kupci a který klade sluhům ruku na rameno a který tlachá s divnými kněžími. – I zdálo se poslům, že žádní smyslové nemohou obklíčiti ani postihnouti Přemyslův záměr. Byli udiveni a jejich údiv vzrůstal den ode dne, neboť vznešený král měl zvyky komorníků i zvyky císařské.

Byl lakomec? Či byl snad marnotratník?

S velikou rozkoší hromadil zlato a s velkou rozkoší je opět rozdával.

Byl to i ono a především byl.

Dvě truhlice z těch jeho třinácti měly snad cenu kvetoucího hrabství a přitom vycházelo najevo, že Čechy zchudlé po krutostech času se znovu vzmáhají.

Kterak to? Což Přemysl zemi nevydírá?

V králových osadách prospívá práce; nájemci orají novinu a přece platí poplatky a přece jakž takž živí dělníky. Zatím na úrodných polích velmožů žije sedláček jen bídne z ruky do úst... stýská si na své pány a závidí cizincům, kteří přicházejí s rancem na zádech a rychle bohatnou.

Podobné protivy se nemohly srovnat v hlavách Filipových vyslanců. I vyptávali se a kladli všetečné otázky každému, kdo jim padl do cesty. – Na pražském hradě bylo dost a dost hostí, chodili tedy od jednoho k druhému a vposled oslovili urozeného pána, který patřil k družině královny Konstancie. Na neštěstí byl Uher hrdopýšek. Sloužila mu nejlepší smečka a nejlepší koně, měl právo rozmlouvati po libosti s králem, a když ho dobrá napadla, mohl si tropiti z ostatního panstva úšklebky. Byl velmi zběhlý ve věcech, které se týkají válek a štvanic, ale sedlačina? Trhy? Výdělek? Pah! Již prvá zmínka o těch nicůtkách mu vehnala krev do tváře. Pozvedl hlavu, přimhouřil oči a odpověděl německým poslům tak zvysoka a s takovou úsečností, že jim naběhly na skráních žíly. Toť se ví: slovo dalo slovo, velmož položil ruku na jilec, němečtí šlechticové si založili lokty a již šlo do tuhého.

Řečená příhoda shromáždila kolem sebe více křesťanů, než by dovedl mnich vypravující krásná podobenství z Písma. Seběhli se tam zevlouni, poštěváčkové, rváči a – díky Bohu – i několik důstojných mužů, kteří dovedli rozhněvaného velmože zchladit. Vpravili mu do hlavy, že se dopouští křivdy na vyslancích a že tím skutkem na sebe uvaluje hněv dvou králů.

Nicméně uherský šlechtic se cítil sám uražen a hledal ochranu u toho, kdo mu ji po všechem čas prokazoval: žádal Přemysla o slyšení. Chtěl vznést před králem stížnost.

Tehdy však dal Přemysl přiraziti dveře své komnaty a řekl:

„Čeho si žádá uherský velmož? Shovívavé lásky, či snad toho, abych byl nespravedliv a zapomněl na dobrý obyčej, s kterým jsou přijímáni poslové? Doneslo se mi, že od té doby, co král blízký mé přízni zemřel, jest v uherské zemi domovem křivda; doneslo se mi, jak se Uhři špatně spravují, ale v mých Čechách navždy povládne právo!“

Řka to, král se odmlčel. Když pak minula chvílička ticha, mluvil dále takto:

„Slyším, že člověk otevřený a málo dbalý cti, šlechtic nenáležitý a pletichář, pohanil urozeného vyslance. Slyším, že sotva dokončil svou nepravost, již se dovolává, abych mu poskytl záštitu. – Docházím v Uhrách veliké škody, več tedy doufá ten, který mi kvílí rovnou do ucha? Má snad naději, že já, kterému se křivdí na hradech Ondřejových, budu v Praze činiti nějaké rozkoše Uhrům? A že jim odpustím ještě tehdy, když se dopouštějí nepravosti? Pah, nechť se dva sluhové postaví k bráně a nechť práskají bičíky tak dlouho, dokud ten nešlechtný velmož a dokud všichni Uhři nevyjdou!“

Brzy potom bylo vidět na nádvoří hlouček hrdých jezdců. Lokty ven, plášť v povětří. – Ach, u ženských komor práskaly dveře, a když se ozvaly po sedmé či po deváté, vyhlédla Konstancie, kterou papež nazýval častěji cizoložnicí než královnou, z oken. Stalo se to právě ve chvíli, kdy prvý jezdec vyjížděl branou a královna mohla zahlédnouti jeho tvář. Poznala ji. Poznala přítele, poznala družinu, která jí při hostinách podávala pokrm!

Konstancie byla paní povahy vznětlivé. Uvykla rozkazovati. Uvykla, aby její každé přání bylo splněno, a nikdy nezažila ani křivdičky ani sebenepatrnější zármutek. Nemohla tedy snést urážku a rozhněvala se tak příliš, že byla blízka mdlobám. Potom rozeslala své služebnice: polovinu ke králi a polovinu k velmožům. Když se nevracely, uchvátil ji strach a poznala, že se králova mysl mění a že se jeho cit obrátil jinam. Tu ji zalily slzy. Jala se naříkati a v jejím nářku byl hněv i trpkost i láska i něžnost.

Když se utišila, vstoupil do její světnice Přemysl a pravil:

„Má paní, přítelkyně moje a potěšení mé mysli, proč pláčeš? Nech odejít ty své almužníky a chudřasy. Což naplat, sloužili prvému z tvých bratří, ale ten je mrtev a bez moci a síly, snad poplákává někde v koutku očiště. Nemysli na věci ztracené! Hle, Bůh si žádá, abys poodstoupila z královské síně, neboť dopustil, aby se zběhly nepříznivé příběhy.“

Řka to, zahrnul král Konstancii skvostnými dary a na odlehlém místě jí vykázal líbezný příbytek.

Hra v šachy

Nedlouho potom se vrátila do pražského hradu Přemyslova první choť, Adléta. Byla šťastnější? Či plakávala i v těch dobách?

Vypravování ji předchází a vracejíc se k Přemyslovi opakuje, že byl milován a že dobře vládl. V ten čas se obnovila shoda mezi Filipem a Přemyslem tak tuze, že přátelé Filipovi se stali i přáteli Přemyslovými. Pro nové svazky neodklonil se však Přemysl od velmožů a vládců, kteří stáli na straně Otově. Žil s nimi v dobrém, posílal jim dary a nikdy neodmítl jejich zdvořilost. Tak rostla Přemyslova pověst a mnoho králů toužilo vejíti s ním v přízeň.

Když Přemyslova a Adlétina dcera Markéta dorostla v sličnou pannu, poslal dánský král Valdemar do Prahy urozené posly a uložil jim, aby pro něho požádali českou princeznu.

K té zprávě se víže příběh a ten příběh zní takto:

V dánském poselstvu byl šlechtic, který se vyznal ve hře v šachy. Ač mlád, platil za mistra, a pokud se týká zmíněné hry, nikdo se mu nevyrovnal. Přemysl, doslechnuv o jeho umění, chtěl je vyzkoušeti, ale Markétina sličnost Dána tak opojila a zmátla mu mysl do té míry, že nemohl přehlédnouti šachová pole a že nedbal ani o opatrnost ani o pravidla hry. Král, vida šlechticovo rozechvění (aby se povyrazil a aby se mohl pásti na jeho rozpacích), pokynul Markétě a pravil:

„Naši přátelé přicházejí z daleké půlnoci a já věru nevím, jaká jest jejich země a kolik hradů leží v rozloze Dánska a jaké řeky tou zemí protékají. Neznám obyčej, který vládne v severních osadách, ale slyším a mám pevnou víru, že je to obyčej křesťanský.

To jest vše, co se mi doneslo, – ovšem mimo zprávu, že král Ota je s dánskou zemí v přátelském svazku. –

I nevidí se mi nic jinak, než požádati, aby náhoda, která je jako proutek v rukách božích a která se ohýbá podle jeho vůle, rozhodla, co mám učiniti. Hrajte tedy jedinou hru, Markéto, s dánským velmožem, a když ve hře podlehnete a když Dán zvítězí, budu v tom spatřovati boží znamení a pokynu vám, abyste následovala poselstvo a opustila svou matku a šla s urozenými posly v ten pomořský kraj.“

A vypravuje se, že urozený kněz Jan přinesl potom novou a přenádhernou šachovou hru. Figurky krále a královny strany černé byly jako ze zlata a strany bílé jako ze stříbra. K té hře usedla Markéta s dánským velmožem. Byli prý rozechvěni a ovládl je takový zmatek, že se jejich soudy zkalily a že jejich umění a moudrost ustoupila tísní nikoliv nešťastné. I obklíčil je strach, jako voda obklíčuje rybičky. Planoucí louč nad jejich hlavami připomínala jim snad slunce, jež zapadá nad vzdáleným světem, a lidské Masy k nim nedoléhaly a žádný tvar a žádná připomínka jim nedala procitnouti z divného okouzlení.

Královna, paní Adléta Saská, spatřivši zmatek své dcery, učinila k ní dva krůčky. Chtěla se dotknout jejich vlasů, chtěla stisknout její paži, chtěla se otřít o její rameno, ale Bůh, který vkládá na dobrácky svou dlaň, tiskl ji oběma dlaněmi: nemohla se pohnout s místa a slzy se jí draly do hrdla. – Slzy štěstí, slzy zármutku, slzy zhrzení, slzy naděje.

Ach, přála si z celého srdce, aby Markéta vyšla z domu pokořování, z domu, kde její matka je přinucena se dotýkat poskvrněného lože, z domu, kde mezi přeházenými plášti plášť nejkrásnější jest plášť cizoložnice, z domu, jehož stěnami otřásá loutna jako nesmírné rány, které bijí do hradeb města již již ztraceného.

V té chvíli zachvátil královnu veliký žal: bylo nesnadné Markétu zadržeti, bylo nesnadnější se s ní rozloučit. – V té tísní pohlédla paní ke králi. Jeho úsměv ji zraňoval a působil jí tolik štěstí, kolik může skytnouti mdloba člověku trápenému. Zřela oblouk rtu krásně vykrouženého, zřela bezděčné vítězství muže, v jehož čelo je vkleta milost vzbuzující lásku. Zřela svůj osud a zdálo se jí, že k ní doléhá hlas pravící takto:

Proč pláčeš? Proč si naříkáš? Hle, vedu tě těsnou branou, vedu tě po cestách, kde leží ostré kameny, ale na té cestě je všechno, po čem toužíš, a zajisté každá příčina tvého potěšení tam spočívá. Když se královnina mysl vrátila k věcem skutečným a když se ta paní mohla

rozhlédnouti po síni, spatřila velmože české a velmože dánské, jak krok po kroku přistupují k Markétě i k Dánu. Vposled jim hleděli přes ramena. V světnici bylo ticho a jen čas od času tam zazněl hlas Přemyslův.

Co pravil?

Ani Adléta ani nikdo jiný nemohl naslouchati. I odpovídali mu rozpačitými úsměvy a tiskli si dlaň k srdci a lámali v prstech přezky opasků.

Po nějaké chvíli se zdálo, že Markéta má více ze hry a že zvítězí.

Při tom pomyšlení Dán ztrnul a jako všichni, kdo stáli vůkol, nevěděl, má-li se radovat či býti smuten. Markétina něha byla totiž taková, že nemohl ve svém srdci mysliti na krále Valdemara.

Přál si vlastní porážky.

Ale ztratit Markétu? Ztratit bytost tak krásnou? Nikoliv! Chtěl napnout všechny síly. Ta snaha byla však marná, neboť nějaký anděl mátl ruce hráčů a sám byl rozhodčím a sám prý způsobil, že vítězství se sklonilo na Dánovu stranu.

To jest vypravování, které žije ve slovích vypravěčů. Pokud jde jen o věci na pevně postavené a jisté, dochovalo se, že Valdemar, král dánský, pojal za choť Markétu, dceru Přemyslovu. Ten sňatek zrcadlí směřování českého krále a vzrůst jeho vlivu. – Odpovídá-li pak skutečnosti, že paní Markétě byla vdmychnuta do srdce něha a krásné smýšlení, je to dar po matce. Zvláštní milost, půvab údů, znějící hlas a volnost, s níž kráčela a s níž kynula na pozdrav, to, jak se praví, jsou vlastnosti zděděné se strany Přemyslovy.

Když byl Markétiným sňatkem vytvořen svazek mezi zemí českou a zemí dánskou, stalo se, že někde na výsostech se setkaly i bájevé touhy obou národů a že národ jeden vešel v přísloví národa druhého a že mezi nimi vznikla pouta lásky. Na znamení, že tomu tak jest, obnovuje se dodnes jméno Markétino a dívky v Čechách se po dánském způsobu nazývají Dagmar.

Stáří má snad přemnohé muže, aby složili ruce do klína a posedávali u krbu. Stáří bývá tiché, stáří bývá smířlivé, stáří bývá jako plytká řeč. Ale naproti tomu jsou léta pokročilá, jež ožívají příčinami smrti. Jejich planutí žhne, a čím jsou blíže hrobu, tím mocněji se vzpínají touhou.

A takový byl i věk Přemyslův. Král neměl stání, bažil po nových přiběžích, chtěl zveličit svou vládu, unikal, vracel se a v jednom objetí snad prahl po druhém. Když tedy žil s Adlétou Saskou, vznikla v něm touha po Konstancii a miloval ji vroucněji než předtím. Tehdy se přihodilo, že Ondřej, král uherský, který o Přemyslovi soudil příkře, změnil nějakým způsobem své mínění. Snad uslyšel králův hlas a znamená jeho jímající způsoby snad si ho zamiloval. I otevřela se Přemyslovi cesta k novému vyjednávání a král viděl, že jeho vliv v končinách řeky Dunaje se může za uherské pomoci zvětšiti. Uzavřel tedy s Ondřejem přátelství a vzápětí povolal jeho sestru Konstancii z komnat vedlejších na místo královnino. Byl k tomu stokrát ochotnější, neboť k důvodům lásky přistoupila něžná naděje, že mu pravá manželka porodí syna.

Čas Konstanciiin se pak naplnil v prosinci léta 1205.

Dvě děťátka

Narození králů bývá zaznamenáno, pokud jde o místo i čas, do nejmenší podrobnosti a přece není nic nesnadnějšího než vyhledati v učených svazcích, kdy spatřil světlo světa kralevic Václav. Mějme tedy za to, že se ta slavná událost stala za soumraku dne 15. prosince. V ten čas pršelo, jako když z konve lije. Na pražském hradě pod okrajem střech – zpola v suchu a zpola v přívalu hrnoucím se vyhloubenými žlábkami – stálo několik stařen. Záda na zdi, ruce na mošnách, s pohledem obráceným k loužím, které protkával dešť, moulaly jakousi modlitbičku k oslavě svaté Anny, ochránkyně rodiček. I bylo slyšeti jejich hlasy a dále skřípání veřeje, neboť služky a ženštiny, kterých při podobné příležitosti bývá plný dům, se vrzaly z deště do světnic. Čerstvé, potrhle, kvapící, s nosem zdviženým a se sukněmi ve špetce přeskakovaly stružku za stružkou. Bylo snadno uhádnouti, že mnohá z nich dobře ví, kde postávají královi pacholci, a že dobře odhadla, jak se asi vyjímá lýtko vězící v nohavici červené či modré.

Skok sem, skok tam. Ale věru neměly pražádné příčiny k spěchu. Královna byla zdráva. Opírajíc se loktem o podušku, vesele rozkazovala chůvám a její oživená tvář se leskla radostí.

Jedněm nařídila, aby otřely synáčka vlhkým klůckem, druhé měly utáhnout povijany, třetím bylo pak jít na práh královy světnice a k biskupovu domu.

Když panovník vyslechl šťastnou zvěst, velmi se zaradoval a dobrořečil Bohu. Modlil se, jásal a s ním plesali kněží a velmožové a služebníci a všechen jeho hrad.

Potom král přikázal naplniti tři koše drobnými penízky (tak, aby v nejmenším ležely tři kopy a v největším devět kop denárů) a dal tu velkou částku rozhoditi mezi lid. – I bylo viděti královy služebníky, kterak před okny nasedají na hřbet soumarů a dále zbrojence a dále stařeny a dále houf, který se hnal do nádvoří, neboť v tu chvíli se otevřela brána.

Ten, kdo byl již uvnitř, i ti, kteří kvapili ke královským služebníkům zvenčí, měli náramně napilno. Touha uchvátit nějaký penízek hnala je prostředkem louží, jež stříkaly pod jejich skokem. Hnala je jako vítr, hnala je, jako hlad žene vlčí smečky. Strkali se, jeden bil druhého a leckterý plášť vzal tehdy za své a leckterý škrpál uvízl tehdy v blátě.

Podle pravidla, že štěstí neměří všem stejně a že ten, kdo má lokty, více popadne než bezbranný chudřas, vyšly stařeny z těch šrůtek málem naprázdno. Jedna si odnesla škrábanec, druhá ránu, třetí potrhaný šat, ale byla mezi nimi jakási velmi lakomá babice, která se jmenovala Háva, a té se dostalo tolik obratnosti, že ulovila tři denárky. Shrábla je i s hlinou, a protože šlo do tuhého, ukryla poklad v kapsáři svých úst. Hávina dcera, jménem Nětka, měla za manžela kováře, o němž už byla řeč. Paměťhodného dne, kdy kralevic spatřil svět, měl kovář Petr rovněž svátek a byl tak rozjařen, že porazil skopce. Visel na trámu jeho dílny a kovář podpálil již hraničku a chystal si hák, aby se dal do pečení. Chtěl jít na zdraví své ženy a svého syna, neboť Bůh, který udílí životy spravedlivěji než zlato, mu popřál dědice. Narodil se za úsvitu v týž den jako kralevic.

Když se Háva navrátila z hradu, a když odevzdala kováři tři denárky, vstal Petr od ohniště a prorazil do nich malinkou díрку. Potom provlékla bába otvorem nitku a navzdory svému lakomství zavěsila novorozeňátku mince na krk.

Kovářův syn byl pokřtěn hned, ale kralevic až čtyřicátého dne. Když se to stalo a když panovník a vznešení hosté zasedli za stůl a když byl královně poslán džbánek dobrého vína, nadešel po všech pražských osadách čas slavnosti. Tu se sluhové a pacholci chopili bubnů a

všelijakých směšných píšťal. Chtěli vyrazit z brány, ale dříve než se to stalo, udeřil urozený kněz Jan Flanderčana na rameno a řekl:

„Jdi, ty obratný člověče, a veď průvod!“

Potom opět oslovil flanderský kuchař jednoho ze sluhů a řekl:

„Brachu, je čas! Král pije na zdraví svého syna, nač tedy ještě čekáš? Hni se! Popadni kravské rohy, popadni medvědí kůži a ať jsme již venku!“

Řka to vsunul si do úst ohnutý ukazováček a písknuv ze všech sil vyběhl na nádvoří. Hnal se do přístěnku, vrazil do dveří stáje, nahlédl do stodůlky a všude houkal a troubil do dlaní. Tak sehnal dvacet nebo pětadvacet výrostků. Když se shromáždili v krásném kruhu, řekl jim toto:

„Vím, že byste beze mne vyvedli nějakou skopičinu. Jak jinak, vždyť nikdo z vás neviděl pořádný průvod a dovedete leda chrastit řetězem. Ba, na mou víru, já jsem – na rozdíl od všech ťulpasů – prošel hezký kus země: Gent, Utrecht, Bruggy a ještě dvě kupy měst, o nichž se vám, chaso nešvarná, ani nesní. Zním mravy, znám kdejakou kratochvíli a ukáži vám, co máte dělat.“

Stavte nohy, jak vám poručím, a poskakujte, jak budu pískat.“

Potom odvedl chasníky do přístěnku a jal se jim házetí tu pestré roucho, tu koňský ohon, tu vidle nebo černidlo. Při práci křičel a pleskal se přes pozdvižené stehno. Byl rozveselen a chvěl se žádostivostí ukázat, zač stojí flanderská švanda.

Chlapíci z domácí čeledi natřásali pláště a barevná sukna trochu v rozpacích. Nebylo jim vhod, že se flanderský kuchař plete do jejich zábav, ale když křičel a když je tak pobízel, učinili mu po vůli.

Sud' jak sud', chlap měl silný hlas, byl dobře zapsán a sluhové se mu nemohli protivit.

Tehdy vcházelo již v obyčej, že Flanderčan je něco lepšího než domácí člověk. Mohl si podle chuti otvírat hubu, a třebaš byl pouhý chvastoun a třebaš neměl ani o kvintík více váhy, přece mu příslušela čest. Hans se tedy tvářil jako malý král a jako malý král naháněl lidem hrůzu.

Když tedy pacholci viděli, že kuchař nedá jinak, navlékli si barevné nohavice, vstrčili hlavy do škrabošek, začernili si huby, popadli vidle a měli se k odchodu.

A jako se lidé rozveselují již při cinkání korbelů, tak tu chasu posedla veselost ještě dříve, než vyrazili: někteří, stojíce na jedné noze, pro samý smích nemohli najít otvor v stažené nohavici a lezli do čertovské kůže s křikem, který připomínal skutečné d'ábly.

Flanderský kuchař chtěl představovat smrt. Ozdobil se náramným nosem a navlékl si na huňatou tlamu věnec rozčesané koudelky. Potom oblékl bílou roušku (jeden její cíp – dlouhý na dva lokty – se táhl po zemi) a narazil si na temeno kornout vysoký dobré tři stopy. Chtěl tak trochu nahánět strach, a když mu chasníci odpovídali smíchem, bylo viděti, že mu v tomto odění není volno a že by je nejraději strhal a že by s mnohem větší chutí kráčel za maškarami ve své kamizole. K d'asu, byl pod koudelí jako pod kbelcem a důstojnost mu našeptávala: tady není nic pro tebe, Hansi! Nic pro nás, kteří jsme z cizozemsko! Co? Jak? Kterak? Máme sloužit za blázny nanicovatým hřbetům, kteří trhají svými tesáky špatně vařené maso? Což, nerozehřál bys je raději kopancem?

Podobný cit vjel flanderskému šviháku do všech údů.

„Tak co,“ zeptal se kuchaře jakýsi chasník (neboť v průvodech maškar bylo vše dovoleno), „začpak je u vás slepice?“

Potom, nečekaje na odpověď, přetáhl Flanderčana násadou.

Na to znamení se hnuli všichni ze vrat.

Šli podhradím, stočili se k osadě na levém břehu, která slula Újezd, a děsili tam malá nemluvnátka a rozchechtali tam strážce a způsobili, že ženské byly ze smíchu zachváceny ujímáním a že pištěly, jako by je opravdový d'as bral na vidlici.

Z Újezda se průvod obrátil k druhé osadě. A je pravda, že v ten den bylo polámáno mnoho stromů pod tíhou zvědavých dítek a že leckterý kluk ztratil čepici a že leckterá paní nemohla pro výskot státi na nohou a že se převalila do náruče svého manžela.

Flanderský sluha s nosem na stranu a s bláznovskou čepicí v týle motal se již notně pocuchán a mrzut. Vzbuzoval smích a veselí jej rozvzteklovalo. Byl samá modřina, hřbet jej pálil, dlaně ho svědily, a je-li smrt utkána z bolesti a svírá-li se její útroba záštím a nenávisť ke všemu, co je živé, pak – na mou duchu – dobře představoval její stín a dobře se mu připodobnil.

Když chasa vymetla na levém břehu všechny sklípky a když se do sytosti napila piva, přeplavily se maškary na Vyšehrad a pitvořice se jako hejno opic sbíraly pod hradbami maličké dárky, jako jest: pánev se zbytkem pečeně, telecí kost, uzenka, džbán zpola naplněný, jablíčko, ořech a dobře mířená rána. Sneslo se jich – a to je rovněž pravda – nepočítaných a Flanderčan jich nebyl opět ušetřen. Z toho dobrého důvodu měl chud'as veselosti plné zuby. Šel popuzen a s rozplameněnou hlavou (neboť vypité pivo mu trochu popletlo myšlenky) protáhl plaveckou osadou a pěti vesnicemi a utěšenými háji až k starému dvorci, až k stěsnaným stavbám, kde se ponenáhlu již zapomínalo na pluh a kde v stodolách hnízdili spíše mezkaři a pocestní než myši. Nebyla to ani osada ani vesnice, ale pouhé pole pokryté kramářskými stánky a boudami a sruby. Chýše vězela na chýši a v uličkách se hemžilo plno cizinců. Arménský barvíř přeháněl s křikem osla, jiný východ'an stál nad otýpkou kukuřice, kotlář s otrockým kruhem bušil do kotlíku, kupec z horní Itálie mávaje rukama běžel maškaram v ústrety a porýnský pláteník zvedal naditou prostičkou podívanou nos. Tak tak, že se mu uráčilo vstáti od mísy.

To ovšem není vše, neboť na týnském poli (jakkoliv trh se končil k poledni) bylo i mnoho krasavců, pobertů, otrapů, darmojedů, šviháků, bídných otroků, chud'asů, rozpustů, neviňátek a krátce lidí každého druhu. Zavítali tam v ten den i zbožní kněží, jimž se prášila od úst latina, a dále kněží, kteří nedovedli ani ceknout, leda tak, jak jim narostl v kolébce zobák, zavítali tam břicháči, pokrytci, svatouškové i chasa ryzího srdce s hubou dobře proříznutou a ovšem ženské. Z těch byla kupa šeredných, ale jiné se měly k světu a podobaly se podle mínění svých milenců andílkům.

Mezi tou nesčetnou chasou měl kovář, jemuž Bůh v den kralevicova narození popřál rovněž syna, příbytek a políčko, které neobdělával.

Proč? Z jaké příčiny?

Pole leželo v úhlu cest. Leželo v blízkosti kramářských stánků a tak je kdekdo podupal. Bylo křížem krážem poznamenáno otisky bosých nohou a bot i stopami střeviců a opánků a kopyt. Člověk méně trpělivý byl by se toho místa dávno zřekl, ale kovář smýšlel jinak. Zlobil se jenom na oko a více než osení si hleděl kovářského díla. Ohýbal podkovy, robil svěráky na louče, kul skobky, hřebíky i články řetězů, ale sotva zahlédl jemnější práci, neměl pokoje, dokud ji nezkusil. Když se mu nějaké kusy podařily, navlékal je na plot a byl věru šťasten, že na ně kupci poklepávají koncem svých hůlek. Vposled – a to již nebylo Petrovo políčko k rozeznání od cesty – zarazil kovář před stavením kůl a pro pohodlí jezdců (či jejich ušáků) k němu připevnil dva kruhy a vazák. Tak se stalo, že před kovářovým doupětem okounělo vždy několik zvědavců. Ti lidé se dívali Petrovi přes rameno a dost často mu připomínali neštěstí, které se přihodilo, když pozlacoval šachové figurky.

V den, kdy týnským tržištěm procházely maškary, byl kovář nadmíru vesel. Proč ne? Jeho synáček se měl k životu tak, jako by se byl zrodil v zastíněné kolébce, a jeho křik se pranic nelišil od křiku malého krále. Přemýšleje o té podobnosti a dále o shodě, pokud běží o čas, v němž oba spatřili světlo světa, věřil Petr, že kralevice spojuje s jeho synáčkem jakési pouto.

„Jejich sudba,“ řekl si, „bude stejně šťastná.“ V té dobré naději zařízl ještě slepici, rozválel notný kus těsta, nakrájel je, uvařil nudle, zadělal, a když bylo jídlo hotovo, přinesl je ženě. Nětka se měla jako na křtinách a mohla si i s Hávou hrát na velkou paní.

Sotva snědli večeři a sotva si utřeli ústa, zaslechl kovář náramný křik.

„Ach, schovejte co se dá!“ zvolala Háva, tisknouc dlaň na opasek, kde měla zašity stříbrňáky.
„To jsou pacholci pana krále!“

„Vojáci? Kterýpak čert je sem nese?“ řekl na to Petr. „Nemám tu chasu rád. Začnou smejčit někde u Židů, ale ani jim nenapadne, že by měli přestat, když přijdou mezi dobré křesťany.“

Paní Nětka vyhlédla na ta slova oknem a odpověděla manželů takto:

„Na mou duhu, nejsou to vojáci, ale dobře jsi řekl, že je nese čert. Vidím ho, je chlupatý, drží si v zubech oháňku, rejdí, vyskakuje a jazyk mu visí až na prsa. Za čertem se vleče smrt a nějaké potvory, které jsem co živa nezhlédla.“

„To,“ děl opět kovář, „budou asi opice! Slyšel jsem o nich od španělských Židů.“

Řka to vzal Petr ženu za rameno a strkal ji něžně ze dveří.

V tu chvíli začalo novorozeňátko křičet.

„Což,“ pravila kovářka, „neukážeme mu maškary? Vždyť je k nám posílá malý kralevic!“

„Dobrá,“ odpověděl manžel.

Tu vzala žena děcko na ruku a vyšli.

Průvod, o němž byla řeč, došel zatím ke kovánu. Víno, veselost a šat, jenž rozběsňuje, a dále diváci, kteří svým smíchem přilévají olej do ohně, způsobili, že flanderský kuchař obkročil jakéhosi pacholka z královské stáje a že chtěl jíti na jeho hřbetě jako na mezku. Tvář mu rudla, nadýmal se, bil chlapa pěstí, vrážel mu palec do žeber a chudák pacholek jen tak tak že neupadl. Trýzněný sluha byl prostřáček a snad by se byl nikdy neodvážil učiniti to, co vykonal, kdyby byla kovářka nestála před plůtkem. Její sličnost a ovšem i všechno to, co předtím vypil, vstoupilo však pacholkovi do hlavy tak mocně, že milého Flanderčana stáhl za opasek a že mu ušetřil hroznou ránu. Flanderčan se tedy octl na zemi. Žuchlo v něm. Ucítil v ústech chuť večeře a zároveň prudkou palčivost zlosti.

Zatím pacholek – ruce nad hlavou a hubu dokořán – potrásal obuškem a skákal před krásnou kovářkou. Když se dá člověk do žertování, často neví kdy přestat: i napadlo pacholka, aby na Flanderčana ukázal a aby vykřikl nějaké hanlivé slovo.

Je to hrubé?

Snad, ale paní o tom nepřemýšlela a připojila svůj rozjařený smích k jeho chechtání.

V té chvíli si královský kuchař držel dlaně na zobáku. Když však zahlédl výsměšný prst, vyrazil jako ďábel a rozmáchnuv se mlátil kolem sebe tak zuřivě, že zasáhl i náruč kovářovy ženy.

Potom se přihodila věc trapná a truchlivá. Potom došlo k nešťastné příhodě, která navždy poznamenala kovářova syna Jakoubka, narozeného v tak šťastné hodině: Upadl z matčiny rukou, svezl se dolů a dosedl tak zprudka, že si vykloubil z kyčelní jamky pravý běhák. Spojení mezi věncem pánevním a dlouhou kostí té řečené pravé nohy povolilo!

Ach, zatím co se průvod vzdaloval, sháněl kovář a Nětčina matka Háva nějakého zařikavače, který by dovedl učiniti, aby obě ty růžové a měkké a něžné nožičky byly zdravými údy a aby měly stejnou délku a polohu vhodnou k chůzi, neboť přijde čas, kdy se to robátko bude chtít rozběhnouti. – Běda, jeho krok zůstane navždy nestejný a nejistý a vratký!

Úzkost

Jednou za svítání přišla králevicova chůva k světnici ostatních služek a silně zabušila na dveře. Bylo velmi záhy, sotva se však ozval úder, odhodila nejmladší z nich pokrývku, druhá si mnula víčka, třetí spustila křik a čtvrtá rychle a pátá pomalu se oblékaly.

Když povolil zámek, vběhla ta chůva a překročivši lože přítelkyň s rukama na tváři a s pošinutým čepcem usedla vedle ohniště. Tu se jala nařikati, řkouc:

„Ach, králevic, to milostné děťátko a pýcha své matky, jest nemocen! Nějací zlí duchové mu tisknou hrdlo. Jeho dech se zastavuje, jeho tvář promodrává, jeho úsměv je zkřiven a jeho kůže se zachvívá a škube sebou. Je více mrtev než živ.“

Řkouc to, rozplakala se chůva ještě hlasitěji, ale když ji ostatní ženské v tom počínání následovaly, utřela si slzy a řekla, že teď není čas oddávati se žalu.

Potom se služky dlouho radily a rozhodly se, že zavolají paní, které byl svěřen dozor nad chůvami a která mohla podle své vyšší urozenosti vcházeti do královniných komnat. Chtěly jí vyjevit své starosti a požádati ji, aby mluvila před kněžími a královnou a před králem.

Když se to stalo, roznesla se zvěst o králevicově nemoci po všech prostorách hradu. Král rozkázal, aby byly slouženy mše za zdraví jeho syna. Tu klečel biskup před oltářem a mnichové připojovali k svým každodenním modlitbám ještě modlitbu zvláštní a šlechticové se dotazovali, jak se nemocnému daří, a děvečky, sotva si vzpomněly na to trápení, mlkly uprostřed smíchu.

Tak v paláci, který býval pln hlasů a pořádku, usídlila se tichost a zmatky. Zdálo se, jako by se byly ztratily klíče od nějakého sklepení života. Lidé se mýjeli se sklopenou hlavou, a když zaslechli hlasitější hovor, kladli si prst na ústa. To činili jedni, ale druhí, lichometníci, a ti, kdo se vyznají v obyčejích úlisných, vystavovali svůj žal na odiv: ženské si rozplétaly vlasy a mužové loket ve dlani a prsty ve vousech stáli jako by jim zármutek zhltl všechna slova.

Tak zachmuřen, bez hnutí a s hlavou na stranu, lelkoval nad svými hrnci i Flanderčan, který o králevicově křtu vyrazil z Nětčíných rukou kovářova syna, malého Jakuba.

Slzy – ať už pravé, ať už nepravé – se špatně snášejí s kypícím břichem. – Když tedy Flanderčan poplakával uprostřed kuchyně (maje řemen hezky nízko a na poslední díрку), když tak vykrmený, huňatý a lesknoucí se fňukal a když mu nějaké blýskavé světélko přecházelo přes tučný nos, oslovil ho kněz Jan a řekl mu:

„Příteli, co se ti přihodilo? Netáhne komín tvého krbu? Hrne se ti kouř do kuchyně, nebo snad jsi pokazil pečeni? Je spálená? Či jsi zapomněl přidat soli a kmínu?“

„Ach, pane,“ odpověděl Flanderčan, „nemám na mysli kuchařinu, ale to, co nás všechny skličuje. Cožpak nevíte, že je králův synáček nemocen? Nevíte, že ztrácí chvílemi vědomí a že jeho tvář promodrává?“

„Kuchaři,“ řekl opět kněz Jan, „dovedou tu a tam připravit sousto, které posiluje. Slyšel jsem, že medvědí tlapy prospívají lidem nestatečného dechu a že tuk, který prorůstá ovčí kýty, se náramně dobře hodí pro člověka s divokou myslí. Kdybys byl co k čemu, Hansi, nestál bys se založenýma rukama!“

Kuchař tedy vyškvařil něco ovčího tuku a dal se do vaření polévky z medvědích tlap.

Když byla polévka hotová a když tuk tekł na pánvičce, odnesl ty věci před paní, která dohlížela na chůvy, a řekl jí:

„Paní, někteří kuchaři dovedou připravit dobré sousto. Věřte mi, to, co přináším, dozajista králevice uzdraví. Tohle je ovčí tuk a tohle je polévka z medvědích tlap, která posiluje lidi nestatečného dechu.“ Paní kuchaři uvěřila. Šla tedy s Flanderčanem do ženské světnice a dala zavolat kojnou, jejímž mlékem byl králevic živ, a rozkázala jí, aby ty krmičky snědla.

„Paní, polévka je dobře připravena, ale lůj kuchař vyřizl z nějakého černého kopce. Nenuťte mě, abych něco takového požila.“

„Věřte mi, paní, tuk není z černého skopce, ale ta žena má zvrácenou mysl. Dívá se neklidně. Jedno její oko směřuje k oknu, druhé ke dveřím – a to je špatné znamení! Na mou duchu, dal bych ji vyštvať psy a povídám, že je očarována.“

Řka to, Flanderčan si oddechl. Potom se dal znovu do vypravování a uvedl, že zná v týnské osadě ženu, jejíž tvář je souměrná a jejíž pohled je přímý.

„Chovala,“ pravil dále, „na rukou děťátko, ale to děťátko – jak se domýšlím – zemřelo.“

Potom naznačil, že žena, kterou má na mysli, je manželkou kováře Petra, a řekl, že její synáček je stejného věku s králevicem.

Paní, již byl svěřen dohled nad služkami, přemýšlela o kuchařově návrhu. Radila se s chůvami, a když vyslechla nejrůznější mínění, poslala pro kovářku.

Druhého dne vyšel tedy Flanderčan s několika zbrojenci k týnské osadě. Bral se přes most, prošel malým hájkem a minul pevnůstku, která hlídala brod, ležící dva či tři dostřely po proudu. Odtud zamířil vpravo.

I potkával chasníky, kteří jdou podle svých soumarů netečně, a opět ty, kteří neodloží prutu a kteří švihají svá zvířata po kýtách, a ovšem i veselé výrostky, kteří – ruce na krcích svých mul – by rádi objímali celý svět. Řečenou cestou šli vedle mezkařů a pacholků i nosičové a s nimi divný nárůdek kupců, který je smíšen jako rozličné zrní v kapsáři nějakého ptáčníka. Byli

mezi nimi lidé temné pleti a lidé bezvousí a lidé bradatí a lidé v lehkém oděvu a lidé v pláštích až na zem. Kuchař je míjel jako nějaký velmož. Opřev levici v bok stíral si pravou rukou krůpěje potu, neboť byl příliš tlustý a již v měsíci březnu mu bývalo horko.

Když pak Hans našel kovářovu chatu, oslovil Petra (jsa jist si, že ho ten prost'áček nepoznává) a pravil:

„Doneslo se mi, že máš syna. Narodil se prý v týž den jako kralevic. Dost možná, že se tedy mléko tvé manželky hodí pro vznešené robátko. Hledám mu kojnou. Přiveď svou ženu a já, který jsem králův dobrý služebník, rozhodnu o jejím štěstí a buď ji pošlu na hrad anebo ji zanechám v nicotě toho živobytí, které jí poskytuješ.“

„Ach,“ řekl kovář, „dávám jí šat a slušně ji živím. Nestýská si. Bůh nám dopřává věci nezbytné a trochu vyražení si již dovedeme opatřit.“

Ta odpověď kuchaře nakvasila. I pozvedl hlas a jal se křičeti a poručil zbrojencům, aby se obořili na všechny zevlouny, kteří se seběhli v končinu kovárny. Potom nezbývalo, než aby kovář uposlechl.

„Nětko, má milá ženo, slušně jsem tě živil a tys mi oplácela, jak jen mohou činiti tvorové tvého pohlaví: povilas mi dítě, které se má k světu. – Žil jsem vedle tebe v prostotě a musím se přiznat, že mi nikdy nenapadla žádná vznešená touha. Člověk napíná luk, jen pokud mu stačí paže; i neprosil jsem Boha, aby tě uvedl do hradu. Byl jsem spokojen a i teď mi víra našeptává, že bys učinila lépe, kdybys zůstala v mé kovárně. K čemu se hodíš? Tvé mléko je dobré pro Jakoubka, ale kralevic, který je vznešený, bude s ním ssátí leda nízkost. – Vidím, že je veliký rozdíl mezi lidmi urozenými a lidmi v područí. Nechte nás tedy na pokoji, vznešený pane, mne i ženu, která je pouhá hlupačka, a třeba bychom si trochu pokazili štěstí, nelitujte nás, neboť si toho dočista zasloužíme.“

„Neptám se tě,“ odpověděl kuchař, „co si zasluhuješ, ale o své vůli a z vlastní moci odvedu tvou ženu. Učiním ji šťastnější, než se vám kdy snilo.“

Zatím co kuchař takto hovořil, přistupovali opět ke kovárně zvědavci. Někteří měli totiž za to, že se kovář nějakým způsobem provinil proti zvykům či dobrému obyčeji. Za podobný

poklesek se platilo tresty, které bylo snadno uhodnouti. I těšili se ti dobří lidé, že kovář přijde o hlavu a že jeho majetek bude za babku rozprodán. Komorníci a jejich biřicové neměli rádi dlouhé tahanice. Kupovali za pět prstů, prodávali za pakatel a krátce byli ve všem všudy samci.

Kuchař, který se právě podobal nějakému pomocníku pana královského komorníka, připomínal shromážděným lidem zároveň hlupáka. Odhadli tedy, že si zaslouhuje o dva peníze méně, a hotovi smlouvati, prosili jej:

„Urozený pane, postup mi Petrovu chýši a necht' se již kovář dopustil věrolomnosti či věci sebehorší, já se jí vystřímám.“

Takové výkřiky bylo slyšeti se všech stran a kuchař tedy pochopil, že místo, kde stojí kovárna, je znamenitější než všechna ostatní. Kroutil nad tím hlavou. Když se vzpamatoval, rozkázal zbrojencům, aby kupce rozehnali. Potom přivedl Petrovu ženu na hrad.

Poručivši se do ochrany boží schoulila se Nětka někde v koutku hradní ženské světnice. Cítila nesmírný žal. Nemohly ji utěšit ani laskavé otázky ani přívětivost ani napomínání. Srdce jí usedalo a nemyslila leč na bídnou kovárnou a na svého synka.

„Není ti více než dvacet let, Nětko, a tvoje ruce již dávno uvykly hrubé práci. Vážila jsi vodu, přivlékala jsi veliké kmeny, aby se mohla živit kovářská výheň, držela jsi v klíně koňská kopyta a čmoud, který vychází z páleného rohu, štípal tě do chřípí. To bylo ještě nedávno, Nětko. Dnes si chodíš z komory do komory, jídáš a piješ, co srdce ráčí, a flanderský kuchař se tě ptá: chceš kozlátka, či kuře v moučné omáčce? Ach, to je rozdíl být kovářova žena a vzápětí se státi služebnicí paní královny.“

A druhá služka řekla:

„Je kralevic zdrav? Jeho kůže již nepromodrává? Jeho dech se již nezastavuje? To je štěstí, to je veliké štěstí a ta, která to skrze vůli boží přivodila, ať je chválena, třeba by to byla jen prost'ačka!“

Třetí služka pak mluvila k Nětce takto:

„Nenadýmej se příliš! Nedívej se do zdi jak nějaké zvíře! Nepopouzej nás, kteréž jsme tě přijaly do svého středu! Netvař se jako velká paní! Když budeš stále naříkat, pokazí se tvé mléko. Zhořkne, stane se trpkým a kralevic, od něhož poodstoupil neduh, znovu zeslábne. Přivoláš na něho zlé duchy a potom mu budou strašidla tisknouti hrdlo.“

Kovářova žena na podobné řeči neodpovídala. Mlčela a pláč jí stékal do hrdla. Mlčela a všechna její mysl a celé její srdce a všechen její duch a síla a krátce celá bytost, prahnouc po synáčkovi, se vzpírala krutému rozloučení. Bylo jí nevyzlovně smutno, zakoušela veliký zármutek.

V noci, když se na spáče snáší mír, usedl nějaký děsný pták na její rameno a udeřil ji svým zobanem doprostřed rány stále jítřené a štípal Nětčinu duši a tak ji tížil, jak by jeho drápy byly z kovu a letky z kamene. I zdálo se kovářce, že její dítě padá, a viděla ten pád pomalý, hrozný, zrychlující se. Viděla let hrůzy. Viděla, jak se něžné tělíčko smýká vždy níž n níž. Chtěla vykřiknout, chtěla se vzchopit a zasažena padla na zem tak jako bídný krkavec, jemuž pekelný spár urval křídlo a který marně vzlétá.

V tom strašném toužení a v strašné úzkosti hrabala rukama. V tom strašném toužení snila s vlasy přilepenými až po sám úsvit.

Ale kralevic zatím prospíval. Zdálo se, že již nic neporušuje jeho zdraví. Byl vesel, hrál si a jeho křik byl plný života.

Přemysl, doslechnuv se, že smrt poodstoupila od Václavovy kolébky, dal zavolati Flanderčana a řekl mu: „Jsi dobrý sluha a Bůh, který tě učinil tak hřmotným, pokud jde o postavu, nadal dost velkou silou tvého ducha, řekni mi tedy, kdes nasbíral vědění o medvědích tlapách a o způsobu, kterak je připravovati, a dále o tuku z bílých beranů?“

Kuchař padl na zem a jal se odpovídati a řekl vše, co kdy slyšel. Potom král, jemuž pohled na nesmírného tlust'ocha působil vyražení, odpověděl takto:

„Tvůj duch je ve stínu těla. To, co jsem řekl předtím, nesouhlasí. Jsi hlupák, ale pro radu, která se povedla, nechť se ti vyplní, co žádáš. Zhurta tedy, copak to je?“ Flanderčan se na ta slova sklonil ještě níže a byl by s chutí mluvil aspoň hodinu. Když byl v nejlepším, mávl nad ním král rukou a učinil ho služebníkem v komorách pokladu. I mohl si chlapík opatřit veliké péro za svou čapku a rozloučil se navždy s kuchyní.

Za nějaký čas, když se již kralevic stal silným pacholetem, vyprosila si Nětka dovolení od těch, které vládly v dětské světnici, aby se mohla na chvíli vzdálit, a šla, kam směřovaly její touhy. Šla v divnou končinu týnského kostela a rovnou ke kovárně. Když se dostala před svůj plůtek, zaslechla bučení kravky, která byla zřejmě hladová.

„Ach,“ pomyslila si kovářka, „má matka je velmi stará a Petr má práce nad hlavu.“

Potom, usmívajíc se, zacloumala petlicí. Vrátka povolila. Před stavením na jakési otýpce spal pes a byl tak zbědovaný, že mu člověk mohl všechna žebra spočítat. Vstal, protáhl se, zakňučel radostí, ale myslíte, že běžel své paní vstříc? Nikoliv, převalil se na bok a zůstal ležet jako zabitý. Nětka si toho nemohla nevšimnouti a její srdce se zúžilo divným tušením. Šla opatrně vpřed, proběhla tmavou síňkou, otevřela po paměti, a jak padlo do světnice světlo, spatřila svého manžela seděti u hromady jakéhosi kovu. Přebíral se v něm. Po levici leželo mu dmychadlo a kotlík a tři nebo čtyři lžíce.

Přitom, jak zaskřípaly dveře, kovář vstal. Chtěl se snad usmát, ale jeho obličej byl zamazán a byl tak temný, že se úsměv podobal nějakému šklebu. Zuby mu svítily z černé tváře jako satanu.

„Petře, copak to děláš? A kde je náš synáček? A kde je má matka?“

Kovář ženu pěkně přivítal. Řekl, že Háva pracuje někde na poli, a ukázal Nětce na chlapečka, který spal s pootevřenými ústy v koutku světnice. Ach, měl krásné drobounce kučeravé vlasy, a když prozřel, bylo jeho oko temné a veliké jako oči lesních zvířat. Jinak ale měl plochou hrud'. Jeho údy byly nepěkně utvářeny a jeho klouby byly oteklé. Nětka si nemohla při tom pohledu nevzpomenouci na králevice, který byl silný a jemuž se dobře vedlo.

„Na mou víru,“ pravila, „nic se mi tady nelíbí. Kravka je hladová a bučí, aby přivolala hospodáře, pes, nedám-li mu jísti, málem pojde, a pokud jde o vás dva, jste pouhá kost a kůže!“

Petr poslouchal ženu jen na půl ucha a s jeho roztržité tváře nemizel úsměv. Zdálo se, že ho zahřívá nějaké nesrozumitelné štěstí. Když paní umlkla a když si vzala na klín svého miláčka, jal se jí vypravovati, že koupil od jakýchsi Židů půl hřivny rudy a že v té rudě je bílé olovo. Řka to, přehraboval hromádku cínovce a nořil do ní ruku až po loket.

„Nětko,“ pravil potom za chřestotu hrudek, „ten kov se taví v malém žáru a lze z něho vytepávat tenounké plíšky.“

Žena neodpovídala, ale nic naplat, Petr jí ukázal jakousi pec, vystavěnou z kamene a z hlíny, kde mohl řečenou rudu páliti, a dále nístěj, kterou vytéká roztavený kov.

Když tak stál se vztaženou rukou a když se skláněl k ohništi, rozplakal se jeho malý synáček. Nařikal slabým hlasem, lkal, hořekoval, ale věřil by to někdo? Kovář se sotva poobrátil a sotva k němu pronesl nějaké slovíčko.

„Petře, měl bys toho nechat. Strop je očazen, trámy jsou ohořelé, nad hlavou ti schází kus krytiny a náš synáček pláče nějakou slabostí. Měl bys toho nechat, Petře. Měl bys rozvalit tu ohavnou pec a obílit stěny, měl bys přihodit sena do jeslí, měl bys dát píci dobytku, měl bys vylít pomyje do korýtka, a ty zde sedíš a ukazuješ na nějaké bídné rudky.

Kdepak je chléb?

Kdepak je mouka a vaření?

Vždycky jsi mě, Petře, poctivě živil, a teď nedbáš a zahálíš!“

„Nešťastná ženo, čempak se v královských komorách říká práce a čemu se říká zahálka? Nevidíš, že vylévám z rudy kov? Nevidíš, jak je čistý a kujný? Nevidíš to ryzí a bělostné olovo, které má desateronásobnou cenu než olovo černé? Zhotovím z něho mísy, sběračky i číše a jedinou z těch číší vyměním za čtyři lokty flanderského sukna. Jen měj strpení! Živil

jsem tě vždycky poctivě a zanedlouho budeš mít opět všeho dost. Dám ti nejkrásnější čepec, jaký lze koupiti u týnských kramářů a náš Kubíček bude jíst z misky, které se nic nevyrovná.“

Řka to, uchopil kovář svou choť a smál se a políbil ji na rameno a mluvil tak vesele a měl tolik nadějí, že mu ubožačka nemohla nevěřiti. Setřela slzy a jala se poklízet: rozdělala oheň, nakrmila malého Jakoubka, ale když byla hotova s prací a když měla odejít, uchvátla ji veliká tíseň. Cítila strach. Uhadovala, že se zachvívají samy základy jejího domova. Chtěla kováře varovati jako přítelkyně varuje přítele, ale zakazovaly jí to mravy a dále poddanství, kterým se ustanovuje, aby žena žila podle vůle svého manžela a nemísila se v jeho konání a přijímala všechno s pokorou.

Tak bylo jí odejít.

Plakala, políbila v slzách své dítě a kovář jí odpovídal s rozpačitým úsměvem. Jeho hlava byla zpola obrácena k ženě a zpola k nístěji. Sledoval tenký pramének roztaveného kovu.

Cizinec

Flanderčan Hans, řečený Kaan, který býval kdysi kuchařem a který se později stal pomocníkem komorníkovým, měl ve své otčině jakéhosi příbuzného. Jmenoval se Keslenk. Za dob mladosti zavedla toho Keslenka náhoda na sever, na holandské pobřeží, kde je země nízká jako travička a kde se vlny a příboj rozlévají hluboko za břeh. V těch krajích naváželi lidé proti přívalu náspy a milý Keslenk se stal stavitelem. Budoval hráze, obeznámil se se zedničinou, a protože měl bystrou mysl, dovedl i rozměřovati zemi a rozpoznával, kam poteče voda. Když mu bylo asi padesát let, byl již dosti bohat, aby zanechal řemesla. I vrátil se do Flander. Najal si prostorný dům a chtěl v pokoji trávit stáří. Potom, sedě u praskajícího ohně, rozmlouval příbuznými a s přáteli a zahříval si údy, které zpuchly od slaného vzduchu a od vlhkosti. Vedle toho, aby měl nějaké vyrazení, půjčoval na vysoký úrok peníze. Jednou, když se toho nejméně nadál, přiběhli do jeho příbytku jacísi kupci a jeden přes druhého mu zvěstoval, že neblahým řízením osudu přišel o všechn majetek.

Jak? – Člověk, kterému svěřil Keslenk velikou částku, aby za ni koupil pšenici a aby ji odvezl na anglické ostrovy, ztroskotal. Bylo jisto, že se Keslenk nikdy neshledá s tím, co vložil do jeho podnikání, bylo jisto, že moře všechno pohltilo a že jsou peníze krátce tytam.

Potom nastaly pro Keslenka špatné časy. Míval ve stáji ušlechtilé klisny, v síni na dřevěném kolíku mu viselo sedlo, ale zvířata i sedlo se záhy stěhovaly k lichváři. Keslenk prodal truhlice, propustil sluhy a nakonec mu nezbývalo, než aby si vyprosil přístřešek u synovce, který byl zároveň synovcem Hanse, řečeného Kaan. Tam spával v komoře a vedlo se mu jen tak tak. Ale po několika měsících přišli do Flander kupci z Čech a ti kupci se Hansovým jménem poptávali po příbuzném královského služebníka v Praze. Když našli jeho příbytek, mluvili před pánem domu a před jeho dítkami i před Keslenkem takto:

„Tvůj dům je dosti prostranný. Viděli jsme také vepře v tvých ohradách a je to pěkné stádo. Snad tedy nežiješ v nedostatku, ale tvé nádobí je dřevěné a hrubé a neušlechtilé a látka tvého pláště je samý uzlík. Plášť se tedy nedá nikterak přirovnati k nádhernému šatu tvého bratrovce. Tys pouhý prostáček, ale tvůj příbuzný Hans je na tom dočista jinak: hoví si v královských komorách, smí tu a tam mluvit se vznešenými šlechtici, pije ze zlata a jídá se stříbra. – Je pravda, že jsi jeho příbuzný? Nic nám tady nepřipomíná jeho vznešenost, a kdyby byl na tom netrval, abychom tě vyhledali, kdyby nám za námahu nebyl vyplatil půl kopy denárů, nemohl bych tomu ani věřit. – A když jsme již u peněz: půl kopy je arci málo, neboť Hans ti posílá několik dárků, které nám způsobily veliké nepohodlí. Jen tak tak jsme je zachránili před zloději a nevím, co by se bylo přihodilo bez ochrany českých poslů. – Král jim rozkázal jíti do Dánska k Dagmařinu dvoru a my jsme se jim pověsili na paty.“

Řka to, dal kupec vysypati ze svého žoku několik cínových mis a dále krásné kožišiny a dále tři předměty zhotovené z ryzího stříbra.

„To jsou,“ řekl, „dary Hanse, řečeného Kaan, který je služebníkem královským a který opustil vaši rodinu a došel důstojenství.“

Hansův příbuzný, slyše řeč a znamená, že i kupci přicházející z té daleké země jsou vznešenější než přemnohý šlechtic, byl jat velikou úctou a pohostil je a dal obroku jejich soumarům a zdržel celou družinu až do druhého dne. Když se usadili kolem stolu, nutil nejvýmluvnější, aby vypravovali o divných končinách, kde chytráci docházejí poct a kde se krátký pláštíček šibalův prodlužuje v nádhernou šubu.

Kupci se nedali prosit, a protože jídlo bylo dobré, rozpovídali se, až se jim prášilo od úst. Snad se vychloubali, ale jejich nadsázka přece postihovala pravdu: bylo z ní zřejmo, že se česká země otřásá neklidem a toužením po nových věcech a dále, že skýtá bohatství, a dále, že je příznivá každému podnikání.

Za podobného hovoru seděl Keslenk v přítmí světnice a jeho ústa se pootvírala údivem a jeho duch byl pln žádostivosti odejít do té končiny. Dotkla se ho veliká naděje, neměl stání a toužil vyhledati svého synovce Hanse. I poptával se, kdy se vydá do české země nějaký flanderský kupec. Zvědév to, směnil svůj kabát a všechno, co mu zbylo, za misky třikrát krásnější, než byly ty, které Hans poslal do Flander. Potom Keslenk vyhledal kupce chystající se do Čech a poprosil je, aby pro lásku boží odevzdali mísy vznešenému synovci.

V odvetu nežádal od Hanse nic, než přístřeší na velmi krátkou dobu.

„Za nějaký měsíc,“ řekl kupcům, „mě povede naléhavá cesta do Prahy. Jsem stár, nechci se tlouci po krčmách – co mi tedy zbývá, než zaklepati u synovce?“ Nouze dala totiž Keslenkovi poznati, že chudý příbuzný bývá mnohem méně rád viděn než bohatý strýc, který nemá pokdy, aby se pozdržel déle, než oschnou kopyta jeho klisny.

Když měl Keslenk za to, že poslové vyřídili v Praze vzkaz, obešel všechny své přátele a rozloučil se s nimi, řka:

„Vzácní pánové, byl zde v Bruggách jakýsi kupec a pravil mi, abych se vydal na cestu do českého království. Je to velmi daleko, ale můj synovec Hans, řečený Kaan, si neví v nějaké příčině rady a žádá, abych mu pomáhal. Mám prý u něho trávit zbytek života. Snad chce Hans užítí mého rozumu, snad chce zakládat rybníky, snad chce hraditi nějaké město. Věřím tomu a je to zajisté pravda, neboť byl ustanoven purkrabím a rozhoduje v Čechách jako náš hrabě rozhoduje v Gentu.“

Když Keslenk skončil řeč, rozdával na rozloučenou nějaké nicůtky a oběma rukama přijímal na oplátku drobné mince. Tak sehnal pár grošů a zakoupiv si dyšnou kobytku klusal vesele na východ.

Výměna

Když se naplnil čas čtyř let a králevic povyrostl a když již mohl dávno snášeti potravu a krmě, které přicházejí na stůl dospělých lidí, chtěla se Nětka vrátit do svého domova. Nenáležela k čeledi, byla svobodná a nikdo jí to nemohl odepřít. Sotva však královna doslechla, co Nětka zamýšlí, pokynula služkám, aby ji zadržely, a slíbila, že se Nětce odmění, setrvá-li až do té doby, kdy pacholátko bude moci býti odevzdáno kněžím a šlechticům. Kojná, které se svíralo srdce a která usychala láskou pro svého synka, nemohla odmítnout.

I trápila se, chřadla a při vzpomínce na Petra či na robátko polévaly ji slzy.

Zatím kovář vyslídil jakéhosi člověka, který byl posedlý skoro stejnou vášní jako on sám, a s tím člověkem chodil po horách na západním pomezí země. Hledali bělostné olovo, které vytaveno z rudy vrže mezi prsty. Dvakrát či čtyřikrát se jim věc podařila. Nalezli v kamení kovová zrnka nebo šupiny, ale to bylo vše. Štěstí je opustilo a zbídačeni se navrátili do chýší, které div div že nepadly nepořádkem. Nikdo je nepodpíral, nikdo nevezdil vypadlý kámen, nikdo nevyměnil uhnívající kůly. Když kovář zhlédl tu bídu a když uviděl svého synka, jala ho lítost. Chtěl stavení opravit, chtěl opět poctivě živiti Jakoubka i Hávu. Uchopil tedy zednickou lžici, dal se do práce, ale když byl večer, přišla k němu Háva a pravila:

„Flanderčan, který jest králův služebník, stál před tvým mlátkem a vypravoval příhodu.“

„Jakou příhodu?“ otázal se kovář.

„Vypravoval,“ řekla opět Háva, „že v končinách říčky Jihlavy žil hrnčír, kterému se špatně dařilo. Neměl co do huby dát. Pánbůh ho asi zkoušel. Vložil do jeho hliniště poklad, ale učinil, že se hrnčír kazilo dílo a že mu při pálení praskaly v ohni hrnce. – Flanderčan řekl, že ten hrnčír byl hlupák, ale já pravím, že to byl hříšný člověk a že pro své hříchy nepoznal boží znamení a že pro své hříchy nepoznal, kam mu Bůh ukazuje.“

Jednou spal u hrnčíře cizí kupec a viděl jeho velikou chudobu a tázal se, proč je tak chudý. Hrnčír mu odpověděl: Praskají mi při každém pálení v ohni hrnce.

Potom zkoušel kupec to hrnčířovo zboží a našel v jeho stěnách stříbrné hrušky. I šel k hliništi a našel poklad.“

Asi za týden po vypravování příhody kovář vstal a našel na prahu brašnu plnou sýra i chlebu. Vedle brašny ležel nosák, kladivo a klíny. Petr si přehodil brašnu přes rameno, vzal nástroje a již již sahal po petlici. Tu se mu zdálo, že slyší úděsné chroptění. Ohlédl se, šel za tím zvukem a přišel k loži Nětčiny matky Hávy. Byla raněna smrtí. Její dech se zkrátil a v hrozném úsilí jí vzdouval hrud’.

Petr znamenal, že Háva umírá. Odhodil brašnu a otázal se, co má učiniti, aby ji potěšil.

Tu mu odpověděla přerývaným hlasem: „Milý chlapče, co bys chtěl učiniti? O jakém potěšení mluvíš? – To všechno bývalo. Teď mi odpusť, že jsem tě měla k nepravosti a k cestám za bohatstvím. Kdo jiný než já ti chystával chleby a kladivo a nosák?

Náramně jsem se starala o věci časné a malý penízek mě rozradoval. Víš, jak jsem ti přinesla tři mince ze slavnosti křtin našeho králevice? Ach, Bůh mě netrestej za zpozdilost! Bůh mě netrestej za to, že jsem pro vás bažila po věcech nicotných. Bůh mě netrestej, že jsem nežádala, aby vám dal pokoj na nebesích a věčnou slávu.

A pokud jde o místo dočasné, jest pravda, že není příbytku líbeznějšího než tento dům. Poznávám, že je stejně krásný teď, kdy tak zchátral, jako tehdy, když se leskl novotou. – Slyším, že podle jeho předprsně opět chodí hejno slepic. Slyším, jak kdákají, slyším pomekávati skot a slyším bučení volků. – V ty zvuky se mísí nějaké prozpěvování a cinkot hvězdy, který naplňuje mé srdce radostí. I nemohu po ničem toužit, než abys se svým synáčkem pobýval v té končině a aby to, co naléhá na moji duši, bylo s vámi, a abyste pili z nádoby potěšení.“

Petr se bál slyše tu vytrženou řeč. Strach zastíral mu chápání a jeho mysl byla rozdvojena. Zdálo se mu, že bohatství je nablízku, a stará touha mu našeptávala: „Jdi, zmocni se pokladu. V horách leží kov, z něhož se razí mince a z něhož lze tepati nejkrásnější nádoby.“ Ale cítění druhé, to cítění, o něž se člověk zraňuje a které mu překáží a které nemá jmen leč jména omrzelá, to cítění věšelo se mu na paty a jeho krok v něm vázl jako krok rybáře, který se vrací

rašeliništěm a mokřinou. I obrátil se Petr po první a viděl, že táhne k poledni a že jeho syn přechází podle zídky a že se přidržuje, aby nepadl.

Když se opět obrátil, byl pokročilý den. Tu kovář spatřil Hávu, která si tiskne ruku k srdci a lapá po dechu. Její žíly byly naplněny krví a škubaly sebou a hlava jí padala vzad.

I obrátil se Petr po třetí. Tehdy byl již večer. Tehdy stál před kovárnou Flanderčan Hans, řečený Kaan, se svým strýcem, panem Keslenkem. Nohy od sebe, palce za opaskem a ústa otevřená ohlížel se napravo nalevo za hůlkou stavitele hrází. Kovář podle posunků vyrozuměl, co si povídají. Keslenkova řeč byla pak taková: „To místo je křižovatka sedmi cest, je to místo pěkně otevřené na všechny strany. A most a pět brodů leží v jeho blízkosti. Zde bude střed města. Sem se potáhnou lidé jako voda, která padá v nížinu.“

Když potom přišel Flanderčan se svým strýcem ke kováři, pravil první z nich:

„Slyšel jsem, že se chystáš na cestu a že chceš zkusit štěstí v Jihlavě.“

Tu Flanderčan kováře povzbuzoval a dodával mu odvahy a chválil ho. Ale Petr měl tvrdou hlavu a odpovídal stále stejně: „Ne! Zůstanu, kde jsem! Zůstanu doma!“ Tak se střídali v řeči. Vposled bývalý kuchař pravil takto:

„Kováři, tvá žena co nevidět odejde z královské služby. Vznešená paní ji nepustí s prázdnou a snad již přemýšlí o nějaké odměně. – Copak bys tomu řekl, kdybych ztratil slovíčko a kdybych se přimluvil, aby jí naše milá královna dala dědinu v kraji, kde se dobře daří pšenice a kde je žito tak vysoké, že se v něm snadno ztratí jalůvka? Potom budeš i ty jako urozený pán!“

„Nechť mi Bůh neodpustí hříchy, obtížím-li se zbůhdarma nevděkem, ale nežádejte na mně nic takového! Jsem kovář, počestně živím svou ženu, co bych žádal více? Budu věru rád, když mi královna dá na znamení přízně dvakrát deset kop, neboť je pravda, že je potřeby, abych nakoupil rudy a mohl tepati misky a naběráky.“

„Dostaneš třicet kop a za vděk a jako na znamení přízně mi popustíš to bídné stavení.“

„Ach,“ řekl Petr, „bušení kladiv je mi příjemné a pluh a srp mi nejsou po chuti. Co bych si počal vně krásné kovárny? Jsem chudřas, ale mám pět kůlů uprostřed loučky a vyhloubil jsem před kovárnou studni; k tomu místu přicházejí cizinci a klepou hůlkami na zboží, které každého rána zavěšují na nízký plot. Slyším, jak kupci vychvalují mé dílo, slyším ty divné jazyky a tu a tam zazvoní v mém míšku stříbrňák z mořské končiny. Bůh by mě tedy zatratil, kdybych se chtěl zřici slušného živobytí!“

Nedlouho potom vyhledal Flanderčan kovářovu ženu a mluvil k ní tak dlouho a tak líbezně, až ji přemluvil, aby si přála, co bylo k jeho prospěchu. Nedalo mu to mnoho práce, neboť Nětka se za řeči rozpomněla na Petrovo špatné hospodářství. Napadlo ji, jaká je doma nouze a jak se kovář stará jen o prokleté rudy a jak se změnil. Bála se, že nějaká nečistá síla zkalila jeho mysl, a chtěla Petra vytrhnout z té kletby, chtěla mu pomoci.

Šli tedy Flanderčan a Nětka před královnu a políbili rohož, která leží u prvního stupně, a Flanderčan požádal o dovolení, aby mohl promluvit. Královna mu pokynula, jen aby řekl, kde Nětku tlačí střevíc.

Když umlkl, propustila vznešená královna kojnou svého synáčka a za odměnu jí dala dědinu, která se nazývá Mlíkojedy. Dále rozkázala svému komorníkovi, aby upustil míšek s deseti stříbrňáky. Nětka si jej mohla zvednout a učinila to s velikou chutí.

Sedm let

Nětka a její manžel se tedy uvázali v držení dědiny. Jejich majetek vzrostl, měli pole, louky a žírná stáda, ale to je jen část toho, po čem lidé bažívají.

Jsou bohatci, kterým jejich poklad nic neskýtá. Jsou králové, kteří se v zoufalství zachvívají pod nádherným pláštěm, a jindy opět žebrák, na jehož záda se snáší chumelenice, si propěvuje a bývá dobré mysli. I stalo se, že Petr neměl v Mlíkojedech žádného potěšení. Byl trápen neklidem a prahl po svém díle; prahl po ranách kladiva, po křiku na tržišti a krátce po všem tom, co právě ztratil.

Zatím Nětka byla málem šťastna. Pracovala od rána do noci a její duch se při veselém konání probouzel a její srdce oživovalo. Byla prostřačka. Chtěla Jakuba kováře přitisknout svým

vášnivým a hrubým loktem k úrodné kráse polí, chtěla je sevřít a držet v objetí, ale Jakub se nepovedl a kovář Nětce špatně odpovídal.

Jednou, když ho zlá napadla, udeřil Petr uprostřed jídla lžicí a odešel. Vzal do zaječích, zmizel, uprchl a sedm dní se toulal bůhvídkde. Věc se mu zalíbila a od té doby byl stále v prachu. Neživil svou choť, nedbal o syna, hleděl si divného potěšení mezi kramáři. – Nětka marně čekala, že zmoudří, a statek upadal a pole pustla. Ten čas docházelo i v blízkosti Mlíkojed k zakládání osad, skrze lokátory, kteří ujali od krále půdu. Na mýtinách a úlehlich, podle řek a silnic vznikaly předlouhé vsi o řadě statků scelených v jediný lán. – Lány jsou dlouhé pruhy země, lány jsou půda rozměřená, jako když stříhne, lány jsou odděleny uzoučkou mezí. Jedna jejich kratší strana leží při cestě, druhá na obvodě, a kdo je chce tím směrem přejít, vyjde od dvorského stavení a kráčí sadem a potom přes zvůr a pastvinami až k lesu. – Na těch lánových statcích hospodařili osadníci (které lokátor přivedl ze sousedních zemí) a dobře se jim dařilo. Nikdo je netiskl, těšili se mnohým úlevám, a aby mohli ještě lépe dýchat, slevovali jim páni na určitou lhůtu nájemné. – Držitel pozemku jim prominul poplatek, a aby panská velkomyslnost byla připomínána až po naše časy, dochovalo se v Čechách náramně mnoho Lhot, které kořenem svého jména ukazují k jeho dobrotě. – Když lhůta vypršela, platili hospodáři na den svatého Havla a na den svatého Jiří úrok a někdy také případy, jako jsou kuřata, vejce a sýr. To vše nebylo nesnadné. Co jim tedy scházelo? Ani župan nemohl zpravidla osadníky týrat. Žili v bezpečí. Dostávalo se jim jakési svobody práva. Jaký div, že pracovali s větší ochotností a že se jejich dílo dařilo? Jaký div, že bohatli? – Čeled' měla ovšem i u nich vysoko do žlabu, ale celkem vzato, byla tam bída snesitelnější než na starých statcích, kde královský župan hrdlil pána a pán své poddané.

Když tedy v okolí Mlíkojed vznikaly podobné osady a když se rozneslo, že v nich má i čeled' lehčí živobytí, rozprchl se Nětce nevolný lid; šel do služby k novým pánům a sám toužil státi se úročníkem. – Tak se dědina kralevicovy služby vyprazdňovala a na jejích polích se rodil leda pýr a vítr.

Potom se Nětce zdálo, že není horšího živobytí, než je to, které vede. Dolehl na ni zármutek a v tom zármutku k ní přicházely staré příběhy. Jejich povaha a tvářnost byla však proměněna: úzkost, křivdy, ústrky a všechno zlé, co kdysi zakusila v světlici chův a královniných služek, mělo teď jasnou barvu lásky. Zřela děťátko, které ji miluje a které je hodno milování, zřela něžnou královnu, vlídné paní, nádheru, štěstí a krásu.

V těch vzpomínkách jí nikdo nepoložil stébla přes cestu, v těch vzpomínkách se paní usmívaly a králevic k ní zvedal ručičky a královna ji nazývala jménem. – Tak chudák Nětka snila dál a dál. Zdálo se jí, že vidí bělostnou stavbu hradu a sama že je jako nějaký oblouk v klenbě té stavby, zdálo se jí, že je jako práh králevicovy šťastné světnice a opět jako psík, jemuž byla vštípena povinnost stříci zlatisté stádo.

Sníc a hořekujíc čekala tedy Nětka na svého manžela a snad i na vzkázání z pyšného hradu. Byla prost'áčka, nemohla rozlišiti, co se sluší a co je zakázáno, a tak sotva zahlédla nějakého jezdce, který přijížděl podle dvora, vyběhla za ním a poptávala se po příbězích vznešeného králevice. Někdo jí odpovídal, někdo ji zahnal, někdo se udeřil do stehen a pln smíchu div div že nepadl na koňský zadek.

Ale v ten čas bylo dost darmošlapů a tuláků a chásky, která je živa jen z ruky Páně a chodí světem. Větřice krajíc, dávali se podobní darmojedi ochotně do řeči. Nětka v nich spatřovala málem proklatce, ale v naději, že nějaká soucitná dušička na konci Čech učiní na oplátku totéž pro Petra, vynášela poutníkům miskou kaše a chléb. Když si pak bosý čtverák utíral ústa, kladla mu Nětka otázky a vyptávala se, jak se upevnilo Václavovo zdraví a jaká zvěst jde o sličné královně a jakou válku vede král.

Je ovšem pravda, že žebraví chud'asové měli zřídka potuchu o konání pana krále. Je ovšem pravda, že když odpovídali, mohla Nětka z řeči pochopit jen malou částku, ale navzdory těm, kdo se vysmívají prost'áčkům, přece srozuměla, že mezi Filipem a českým králem je obnoveno přátelství a že jejich dítky – to jest Václav a Kunhuta – jsou sobě zaslíbeny.

Dále se Nětce doneslo, že byl Filip zavražděn a že Dětrich, bratr zapuzené královny Adléty, přiměl Otu Brunšvického k odvetě a že Ota prohlásil českého panovníka za zpronevěřilého. Zaslechla i o povstání, které Přemysl snadno potřel, a vposled ji došla zvěst, že v Německu vládne nový král a že toho nového krále poutá k Přemyslovi náklonnost a že on i papež v lásce utvrzují jeho panování a práva české země.

Když bylo Václavovi jedenáct let, rozneslo se, že bude vyhlášen za budoucího krále. Tu si Nětka zavěsila na krk tři křestní penízky, přehodila přes koňské sedlo příkrývku a provázena pacholkem vydala se na hrad.

Přemyslových dobách žil ještě obyčej, který dovoloval, aby prostý lid vcházel o slavnostech na vnitřní nádvoří hradu. Bývalo mu tam vynášeno z kuchyně jídlo a džbány se zkvašeným pivem. Potom přicházel komorník a rozhodil mezi lid pár kop stříbrňáků. Při Václavových křtinách dbal král starého zvyku jen z poloviny – a kde je po jedenácti letech ten zbytek?

Když se Nětka přiblížila k hradu, narazila na živou zeď: bylo tam lidí jako much.

„Hola, rozestupte se drobátko!“

„Kdopak to je? Nějaká markraběnka ze Strniště a Louky! Kde jste se, vznešená paní, tak dlouho zdržovala? Propánaboha, král na vás čeká!“

Nětka nedbala na posměch a protlačila se až k vrátnému.

„Vpusť mě, hodný člověče!“

Strážce jí pohrozil obuškem a řekl lámanou češtinou:

„Jen táhni po svých, ty ďáblova přítelkyně!“

Na ta slova se dalo několik lidí do smíchu, ale přemnozí měli na starosti něco jiného: trápilo je, že král zavádí nanicovatý mrav, a mluvili mezi sebou o posloupnosti, kterou ustanovil kníže Břetislav.

Nětka všechna vyjevená se ohlížela s jednoho na druhého. Vposled sňala tři penízky a chřestíc jimi se obrátila k domovu.

Dva biskupové

Jakýsi veselý muž jménem Daniel byl z knížecí milosti kdysi zvolen za pražského biskupa. Přijal vysoké důstojenství, stal se arcipastýřem, ale jeho zvyky se jen málo změnily. Byl trochu rozmarný, měl lehkou mysl, a pokud jde o hájení církevního práva, scházela mu i pozornost i vědění i vůle. Byl oddán knížeti, pramálo se staral o papeže. Hleděl si nehorlivě

duchovní správy a tak jakýsi kanovník Arnold a probošti a děkanové vznesli proti němu žalobu. Biskup se vytácel, věc se protahovala a zatím dosedl na vladařský stolec Přemysl Otakar. Když stížnosti a výtky dolehly ke královu dvoru, povolal panovník biskupa ke slyšení.

I přišel Daniel a poklonil se nikoli jako církevní kníže, ale jako člověk, který miluje shodu a mír. Z jeho tváře vyzařovala pak chytrost i veselí. Měl tučné tělo, velkou postavu, sehnutá záda, odulý ret, krhavé oči a ruce ke kolenům. Mluvil rozvláčně a s vtípem. Král, naslouchaje mu, měl věru proč se smát. I zalíbilo se Přemyslu Otakaru v tom chybuujícím knězi, mluvil s ním vlídně, přijímal jeho služby ve věcech rozvodu a trochu z vděčnosti a trochu z dobroty prosil Innocence III., aby řečeného biskupa nesoudil příliš příkře. Potom byl Daniel milostí papežovou zcela očištěn a ještě dvanáct let vesele zastával úřad. Po jeho smrti stal se však biskupem probošt Ondřej a to byl muž přísného mravu a bezúhonného života. Sotva byl králem uveden v úřad, již vznesl plno stížností a přes obyčej dosud v zemi platný žádal, aby i král a velmožové i zemští správcové šetřili upsaných svobod duchovenstva.

„Odpusťte mi, vznešený králi, nenávid'te mě, čiňte co vám libo, já však žádám, aby při rozdělování beneficí byla šetřena práva biskupova, aby kněží svým soudem byli souzeni a dále, aby nebyl činěn útisk poddaným duchovenstva!“

„Dobře vím, biskupe, že nikdo není vzdálen chybování, a dovedu si představit, že soudy či správcové si někdy vedou nesprávně. Ale chceš slyšet, jaký poklesek vidím u svých poddaných s největší ošklivostí? Pravím, že pýchu!“

Tak vznikl mezi králem a biskupem spor a v tom sporu byl rozhodčím papež Honorius, nástupce Innocencův. I stalo se, že rozhněvaný papež a biskup vydali nařízení, aby v Čechách bylo zastaveno sloužení mše svaté, a že přemnohé velmože uvrhli do církevní klatby.

Stalo se, že král, stejně popuzený, zabavil všechny biskupské statky a důchody, stalo se, že bylo špatně nakládáno s kněžským zbožím a že i listiny a zápisy staré jsou dány na pospas větru.

Některí kněží, aby se zachovali králi, protivili se církevním nařízením a papež je stíhal přísnými tresty.

V ten čas a právě v neděli, když táhlo poledne, se dobelhal do pražského podhradí Bernard.

Co je to? Nepoznává tržiště u týnského dvora. Před vchodem do kostela stojí kněz se staženou kápí, vrata jsou na zámek, zvon mlčí.

Co je to?

Bohatí kupci, řemeslníci, kramáři, prostý lid, všechno to nařiká:

„Otče, ať přicházíš odkudkoli, jsi-li posvěcen a je-li tvá duše ve stavu milosti, zastav se tady s námi a neodpírej nám požehnání: vždyť ti to rozkázal Bůh!“ Bernard byl trochu v rozpacích, ale nedovedl nikdy nic odepřít. Pustil tedy oslíka a jal se modlit. Když odříkal dvě věty z Creda, zhoustl kolem něho zástup, že by jablko nepropadlo. Ale běda! Již se sem ženou biskupovi lidé, sedí na koních, cválají a jeden z nich seskočí za plného trysku.

„Takhle ctíš biskupská nařízení!“

Tu člověk, který Bernarda uchopil za předloktí, spatřil, že nemá ani kněžskou tonsuru.

„Spasiteli, to je mi pěkný ptáček! Modlí se, žehná, káže, ale jeho hlava připomíná spíše krkavce než kněze!“

Biskupovi lidé se nadmíru rozlítili a nelze uhodnouti, co se Bernardovi mohlo přihodit, kdyby byl náhodou nejel mimo velmož, který odjakživa pásl po srážkách. Vida jen kněžské biřice, vznešený pán se nezdržoval vyptáváním. Popadl Bernarda, zvedl ho jako pírkó a mnich seděl naráz na oslu.

Potom Bernard odklusal s velmožem na hrad. Když je obklopily stráže, řekl k nim velmož takto:

„Přivedl jsem jakéhosi mnicha, který jedná proti biskupovu nařízení. Nevyhánějte ho, dopřejte mu místa někde ve stáji a jeho oslíka ať se popásá, kde se mu líbí!“

Exhorta

Přemysl měl dceru – jmenovala se Anežka – a ta vynikala nad všechny své sestřičky líbezností. Král již v útlém věku ji zaslíbil jakémusi polskému vévodovi. Když ten vévoda zemřel a když vzrostla Přemyslova moc a když bylo zřítí neobyčejnou spanilost té dívčiny, naléhali na Přemysla ujcové a příbuzní, aby jí vyhledal nějakého královského ženicha.

Zatím princezna trávila čas v doksanském klášteře. Učila se písmu a pravdám svatého náboženství. Když jí bylo osm let, stala se krásnější, než může býti lidské stvoření. Vlasy měla hnědé, drobounce kadeřavé, nos jemný, hrdý, dobře utvářený, pleť hebkou a zářivou. – To je všechno málo! To nic nepraví, neboť za krásou, kterou lze viděti a kterou lze vyjeviti slovy, se skrývala moc a krása utajená, tak jako v meči se skrývá síla ran a sláva vítězství. – Krátce: věci těžko postižitelné, jakési štěstí, jakési střída šťastného žalu a opět radosti, jakési dýchání, jímž lidské srdce vzlétá, jakýsi pád a zdvih, jakési hlubina a výše, jakési šířost jedi-noty, jež v bouřném vlnění proniká lidský cit, ty věci nevýslovné činily Anežku krásnější než dokonalost těla. Bylo jasno, že i královnin úděl je pro toto stvoření těsný. Šlechticové a paní jali se tedy spřádati příběhy sny a často při tom pronášeli jméno Jindřicha, který se měl státí císařem.

A dříve, než se v Přemyslově mysli hnula jasná myšlenka, dříve než pocítil na jazyku ostrou chuť slov, která znějí jako přání a vůle, již toužil, aby ta přesličná dívka uzavřela právě tento sňatek.

Jindřich se měl státí pánem Římské říše. Kde tedy mohl hledat nevěstu vznešenější a sličnější a více oplývající ctnostmi? Který otec a který král se mohl vyrovnali Přemyslu Otakaru a která dívka mohla stanouti vedle Anežky?

Věci, jež padají vlastní vahou, vedly neurčitá přání až k slovům a mezi lidmi a mezi vladaři vešlo v známost, že Anežka a Jindřich jsou sobě blízko a že náleží, aby spojili svůj osud a spali později v jediném loži. Anežka uvykla tedy myšlence, že bude císařovnou. Odešla z klášteřa, žila na dvoře rakouského vévody Leopolda a dcera toho vévody, Markéta, se stala její přítelkyní. Vzdělávaly se spolu v naukách, sdílely stůl, sdílely vposled stejnou naději.

A přihodilo se, že se let záměrů Jindřichových a záměrů Anežčiných rozpojil. Přihodilo se, že v povětrné krajině, již utkává touha, vystoupily stíny. Přihodilo se, že císař vyvolil za svou dceru a za choť pro svého syna Markétu Rakouskou.

Proč? Z jaké příčiny?

Přílišná snadnost se některým lidem zdá jako násilí a to, co lze lehounce vykonati, jako protivný úkol.

I vzbouří se ti lidé a zamítají věci již již přicházející a roztrhnou svazek, kterým je kdekdo jist. – Činí to navzdory srdci? Opájí je nějaká výhoda, či snad jen křik, který se zvedne za jejich skutky? – Kdožpak to uhodne !

Když mezi rodem Přemyslovým a rodem rakouských vévod vzplanula nenávist, navrátila se Anežka domů. Stesk, lítost a ponížení tížilo jí srdce. Byla zarmoucená, byla pokorná, ale uvnitř její bytosti jako nějaká zapomenutá píseň zněly nesmírné touhy a síla a vzmach.

Cítila hořké osamocení. Patřila v hlubinu nebe. Zahlédla sirost, jež je slavnější než sláva.

Jednou, když se Anežce zachtělo vyjít z komnat, vedla ji náhoda v odlehlou část hradu, kde rostly stromy a trávnik a keř. Anežka se brala lehkými kroky, a jak tak šla (kryta listovím a stínem), spatřila znenadání mnicha Bernarda. Bylo mu dovoleno, aby popásal svého osla, kde se mu zlíbí; chodil tedy s uškem pod korunami stromů a jako očarován hleděl na své zvíře a na nebeské ptactvo. Slunce mu padalo do vlasů, jeho tvář zářila a jeho mysl stoupala k božím výšinám. Neviděl, neslyšel, nedbal, že by ho někdo mohl spatřiti, a padnuv na kolena jal se odříkávat tato slova:

„Bojte se a uctívejte Boha, chvalte ho a žehnejte mu.

Vzdávejte mu díky. Klaňte se Pánu, Bohu všemohoucímu, v trojjedinosti, Otci, Synu, Duchu svatému.

Kajte se, konejte skutky hodné pokání, neboť víte, že záhy zemřeme.

Dávejte a bude vám dáno.

Odpouštějte a bude vám odpuštěno, neboť neodpustíte-li, Bůh vám neodpustí.

Šťastni ti, kteří umírají v pokání, neboť oni budou v království nebeském. Zdržte se tedy pečlivě všeho zla a setrvejte až do skonání v dobru.“

To modlení, ta řeč, ta píseň se dotkla Anežčiny duše. Zrak sklopen, ruce na prsou, setrvala princezna dlouho v myšlenkách.

Zatím mnich vstal a prozpěvuje to, co byl již zpíval, bral se s oslicí krajem háječku. Tu potkal zvláštního posla od Svaté stolice.

„Copak to zpíváš?“

„Zpívám, otče, modlitbu, kterou jsem se naučil od Františkových bratří.“

„Ale vždyť to není modlitba ani píseň. Je to kázání!“

„Nevím, svatý a vznešený otče,“ řekl Bernard.

„Proud, který je uzavřen v lidském srdci, mě má, abych otvíral ústa, a dává tryskati mému hlasu. Zpívám tedy kázání.“

„Ach,“ vzdychl papežský posel a pokýval shovívavě hlavou, „kéž by byl tvůj hlas tak dobrý, jako je tvá prostota veliká!“

Potom se posel přiblížil k Anežce a žádal, aby prominula těm, kdo ruší její myšlenky.

Královská dcera odpověděla s velikou pokorou a prosila papežského posla, aby jí vyjevil příběhy Františkovy, aby ji naučil znáti jeho zbožnost.

Urážka, kterou císař a Leopold Rakouský vmetli v Přemyslovu tvář, nebyla zahlazena ani válkou, ani smlouvami, ale pálila krále po celý čas života. Miloval Václava, miloval Markétu,

miloval Anežku: zdálo se mu, že ta dítky jsou jako údové a paprsky slávy. Chtěl se dotýkat jejich purpuru, chtěl, aby jejich poklady zněly vším zvukem zlata, chtěl, aby bohatství, které nashromáždil, jim padalo z klínů. Když se však Anežka odvracela od světských věcí a když ji tu a tam slýchal mluvit o chudobě, domníval se, že pokoření jí obloudilo mysl, a nikterak toho nemohl snést. Chřádl, jal se sípat, ubývalo mu sil.

Anežka k němu poslala kněze a kněz řekl:

„Lidský duch je jako ptáci. Všechno pronikne, každou bouři překoná, do všech výšek se vznese. Letí nad nesmírnými chrámy i nad horami. Letí až k oblakům, ale když zaslechne hlas výšek božích, schlípne křídla, ustane ve svém mávání a padne dolů. Potom skáče mezi střepy a rozbitými džbány po smetišti. Potom skáče, potom sebou jen škube. Vposled se utiší a čeká na smrt.“

„Otče,“ řekl Přemysl a sraštil čelo, „mluvíš jako zpovědník nějakého bídného sedláčka. Věř, že přirozenost králů je křehká a chybná, ale že jejich mysl je božím zásahem uhnětena z jiné látky, než můžeš uhadnout!“

Potom král propustil kněze a zpovídal se biskupovi a vyjevilo mu, že si žádá, aby Václav byl za jeho živobytí korunován za českého krále.

O masopustní neděli dne 6. února roku 1228, když mohučský arcibiskup dorazil do Prahy a když nastala ta chvíle, osvětlilo tři sta jasných světél svatovítskou basiliku.

Veliké zvony vyzvánějí z celého srdce. Kralevice ten zvuk zraňuje, ale zvony znějí, zvonečky cinkají, zástup vzdychá a u chrámových vchodů je slyšet trubače a rachotící bubny.

Všude jde o život, všude je tlačení rovnou k zalknutí.

Ženské – čepec na uchu – zvedají nemluvnátka, pážata ječí, rytíři ztrácejí ostruhy, mnichové se strkají s pod jáhny a s jáhny, cizinci se sedláky, luza s klisnami a hřebci.

Zatím v prostorné střední lodi kostela přistoupil Přemysl ke králi Václavovi. Zvedá jej se země. V závratí mu padne do objetí a ze vsí síly jej tiskne k srdci, které se zmítá v ubohých prsou.

Když se slavnost schylovala ke konci, otázal se kovářův syn Jakoubek, kdy bude nové kníže posazeno na kamenný stolec a kdy mu budou ukázány Oráčovy střevíce a brašna.

„Milé brachu,“ odpověděl mu soused zjednav si trochu místa, „už není, co bývalo, už vládne jiný obyčej.“

Snad chtěl ještě něco dodat, ale proud valících se lidí ho uchvátil a nesl směrem ke kanovnickým domům. Mával rukou, křičel, ale v té vřavě nebylo nic slyšet.

Zloděj

Asi ve třetím roce Václavovy samostatné vlády žil Petr v Mlíkojedech. Trápila ho dlouhá chvíle, jaký tedy div, že zatoužil po starých místech u týnského chrámu. Chtěl upláchnout. Když se již prosmýkl komorou a když zlehounka přirazil veřej, promluvil k němu jeho syn Jakub a žádal, aby ho neodháněl a aby mu dovolil kráčet za ním. Kovář přikývl. I šli a dorazili v končinu, kde vznikalo město. Celý ten okrsek se podobal ležení a tábora, jež opevňují rozličná vojska. Dělal je od volného kraje příkop, náspy, nově založená zeď, kůly, kamení, vozy a vposled mělká brázda. Petrovi s Jakubem bylo projítí hloučky chud'asů a proklouznouti stráží. Šli hloub a hlouběji. Šli zástupem, který se povaloval a který opět vlekl břemena, šli s tahouny, jimž nabíhají žíly a praská v kostech, šli mimo nosiče vrávorající pod tíhou balvanů, šli mimo čeled', která se vrhla k vozům a – dlaně na špicích – ramena na lišni hýbala koly, šli lesem stěnířů a koz, šli podle procesí, jež klečelo na místě budoucího chrámu, a vposled došli tam, kde před nedávnem stála Petrova chýše.

Tu složil kovář ruce na záda a díval se po prostranství a počítal domy. Bylo jich sedm. Ten, který stál na místě kovárny, obkličovala zeď. Petr uhadoval, že uvnitř jsou mnohé podsíňky a stáje, že dům bude jako rozlehlá komora kupců, a chtěl zhlédnouti, co v té věci zbývá vykonat.

Zed' byla vysoká a Petr na ni nemohl žádným způsobem vystoupit; pokynul tedy Jakobovi a nastavil mu vlastní rameno.

Když Kubíček zed' obkročil a když se chystal k povídání, přiběhl k Petrovi nakvašený sluha a řekl:

„Co hledáš v cizím domě?“

„Ten dům,“ odpověděl Petr, „býval můj, a kdybych o něj dbal, mohl bych jej snadno získat zpátky.“

„Se mi zdá,“ řekl opět sluha, „že máš krbce na dranc a že tedy klušeš pěšky jako pes. Jsi zloděj! Vysazuješ na zed' svého pomocníka a hledáš, co bys posmejčil!“

Petr odpověděl na ta slova zpupně a popadl muže za opasek. Zdálo se, že z něho chce vytřást duši. Spílal mu, jal se jím cloumati a způsobil veliký hluk. Záhy potom se sběhli ze sousedních domů sluhové. Bylo jich dobrých deset. Měli obušky a uzdy a žádný z nich se nepřihnal s prázdnýma rukama. Když se dali do práce a když na milého Jakoubka i na kováře padaly rány, otevřelo se sem tam okno a sličná paní a urozený měšťan volali ve své mateřštině pacholky: Viléme, Feiede, Hanuline, mažte je! Mažte zloděje, až se zalknou!

A chudák Petr a chudák Jakoubek měli již opravdu namále. Začaly se jim dělat mžitky před očima a ztráceli pomalu vědomí.

Než se to stalo a než byla věc dokonána, uviděl kovář šťastným řízením pana Hanse, řečeného Kaan, s panem Keslenkem. Jeden z nich si přidržoval hedvábnou šňůrkou hroty střevíců a druhý tiskl k svému boku váček.

„Ach, pane můj,“ řekl Petr, „přicházíte včas! Nějaký anděl vás přivádí, abyste potrestal holomky, kteří by nás (nevinné) málem byli utloukli. Zkroťte je, vypráskajte jim, ať se naučí ctítí svobodné lidi a poctivce!“

Řka to, jal se Petr dovolávati svého bohatství a své ženy Nětky, která byla v královských službách a div div že se neprohlásil za nějakého vznešeného šlechtice.

Hans, řečený Kaan, ho na neštěstí neposlouchal. Skloněn nad rudé špičky střevíců (nemohl z nich zahlédnouti více, neboť mu v tom bránilo veliké břicho) zabral se v pozorování jejich lesku. V tu chvíli mu bylo dočista lhostejno, je-li chycený člověk zloděj či nikoliv. Měl jiné starosti.

Když tedy ubohý Petr byl teprve na počátku řeči a když se rozbíhal k druhé kapitole, obrátil se Hans k odchodu a jal se svému strýci vypravovati o nějaké odlehlé věci. Keslenk se smál a Petr mohl tedy poznati, že jde o věc veselou a rozmarnou.

Čerpal snad z toho útěchu?

Kdož ví, ale je jisto, že se ztišil a že zůstal s otevřenou hubou a že se jeho údiv rovnal nesmírné zlosti, která mu vzápětí zaplavila útrobu a sevřela srdce. Byl by se s velikou chutí vrhl na Hansovo hrdlo. Chtěl ho zabít. Vysmekl se z rukou služebníků a již již se rozpřahoval k ráně. V ten okamžik srazil Petra jakýsi proklatec na zem.

„Pane strýci,“ řekl Hans a ukázal za Jakoubkem, „všimněte si támhle toho člověka. Nohy mu neslouží a přece čenichá u zavřených vratl – Chromec a leze na zídky.“

„Nevidím ani rub ani líc té příhody,“ řekl na to Keslenk, „ale skoro se mi zdá, že chlapík, kterému naši sluhové valchují záda, není zloděj. Chtěl bych uzavřít sázku, že ho poznávám a že se jmenuje Petr. Živil se kovářským řemeslem a tvůj dům, Hansi, stojí na pozemku, kde bývala jeho chýše.“

„Ani zdání, ani zdání,“ řekl opět Hans a zrychlil trošičku krok, „kovář, o kterém mluvíte, se stal bohatým mužem a žije se svou manželkou ve vsi Mlíkojedech.“

Slyše ty výmluvy Keslenk se rozkašlal. Přitáhl si plášť, sáhl si k hrdlu a potom odpověděl:

„Měl bys mu nějak ulevit.“

„Dobrá,“ řekl Hans a dal po sluhovi požádat rychtáře, aby vsadil zbojníka do vězení. Jakoubkovi vykázal příbytek v komoře svého domu.

Nazítří se tedy Petr probudil v díře. Byl silný muž, ale jeho údy nevykly kouskům, které s ním sluhové prováděli: zdálo se mu, že má zpřeráženy všechny kosti a že se nedočká večera.

Tehdy byl právě měsíc květen. Po sychravém večeru a mlžné noci se vyhouplo na oblohu slunce a zářilo s takovou silou a bylo tak krásné, že ubožáku až srdce usedalo. Jal se vzdychati, jal se zlořečit a jeho hlas zněl jako volání sýčka.

Venku zaslechli Petřův křik biřicové a jeden z nich vešel do kobky.

„Nech toho křiku, nech toho proklínání!“

„Tobě se to řekne, ale co mám činiti, když jsem pozbyl domu a když ten, který mi jej uloupil, vrhá mě do vězení a když mě osočuje a praví, že jsem zloděj.“

„Hleďme, hleďme, tak se mi zdá, že tohle mluví Petr, který byl kovářem a koval dobré dílo,“ řekl na to biřic a přistoupiv k nešťastníku udeřil jej dlaní do stehna.

„Bože! Copak se mohu mýlit? Ne, ne, ne! Jsi to ty! Jsi! na mou duchu!“

„Jsem to já, můj dobrý příteli Baťucho! Jsem to já s tělem i duší. Jsem to já, Petr, kterému ten tlustý prašivec Hans zahrál nepěkný kousek.“

Když se přátelé takto přivítali a když se popleskali po tvářích a bocích, jal se kovář vypravovati, co se mu přihodilo, a prosil biřice, aby doběhl na královský hrad a řekl nějakému velmoži, že králův služebník byl pro nic za nic chycen a že leží ve věži.

Biřic odpověděl takto:

„Můj pán je ten, kdo založil město a který je podle cizokrajného soudu spravuje. I platí uvnitř bran právo odlišné od českého zvyku. Král dal měšťanům povolení, aby se řídili podle švábského obyčeje, a kdo sem vejde, musí se s tím obyčejem srovnávat. – Což jsi tedy mohl

bez potrestání choditi podle stavení? Což jsi se mohl dráti na zeď? Petře, se mi zdá, že to s tebou špatně dopadne!“

„Copak to povídáš?“ odpověděl kovář a cítil, jak se mu vrací dobrá mysl i tělesné síly. Vzpomněl si na Nětku, vzpomněl si na vznešeného krále a zdálo se mu, že žalární závory jsou na dosah ruky.

Ale biřic, jménem Bařucha, se mu vysmál a kuckaje se vyšel pozpátku z kobky.

Za sedm měsíců, když se Petrovy naděje rozplynuly jako dým a když byly nejdlejší noci, přišel však do vězení sluha, kterého poslal Hans, řečený Kaan, a odsunuv zhurta závoru, vyrazil prudkým kopnutím dveře. Potom hodil Petrovi tři drobné penízky a řekl mu v cizím jazyce, aby se co nejrychleji ztratil z města.

Setkání

Petr byl zavřen déle než půl roku, ale Jakobovi se podařilo vyklouznout z komory pana Hanse již druhý den. Stalo se to večer, v hodině, kdy se zpívá a kdy je čas drnkati na loutnu. Tehdy Hansovi služebníci spěchali s prací. Jeden z nich postavil džbán jen na povrchu vyleštěný na okraj nízké truhlice, druhý halabala poklízal ve stáji a třetí si již nasazoval čapku, aby vyrazil k bráně, kde se v ten navečerní čas shromažďují výmluvní lidé na trochu řeči. Tam rozbil stánek krčmář a opřen loktem o bečku chřestil chvilku korbelem a chvilku opět držel prsty na kohoutku dřevěné pípy. Byl to Sas. Měl právo vyvaliti den co den soudek před práh své krčmy (sud mohl měřiti devatenáct mírek a nesměl přesahovat mírek dvacet). S krčmářem stál před bránou hadač a zpěvák a dále člověk s loutnou, která měla na předlouhém krku tři struny. Ten loutnař byl syn zámožného kupce z Porýní a vyznal se ve všech písních, které táhly tehdy světem.

Není to dobrý důvod, aby si čeled' pospíšila?

A komu se to nezdá, nechť zví, že za ohradami pištěly služky a že leckterá z těch spanilých díblíků vyrazila v deštění souček, aby mohla zhlédnout šviháky.

Když se tedy ozvala venku loutna, vytratili se všichni sloužící tak jako stíny a v domě zůstal jen Hans a jakýsi stařec víc hluchý než bdělý. Hans se po způsobu vznešených pánů páral v zubech. Snil při tom o světské slávě a o svém vysokém postavení. Nic ho nepálilo, žádné soužení netisklo jeho duši, byl vesel, jeho duch se radoval a jeho tělo cítilo blaženost. Zvenčí doléhal k Hansi zvuk zmíněné loutny a vposled jej ukolébal v blahý polospánek. V té chvíli otevřel Jakoubek svou komoru, prosmýkl se síňkou a proběhl mimo stařečka, který vstal s takovým spěchem, že za sebou srazil lavici. Potom, sotva dechu popadaje, přiběhl staroch k svému pánovi a vrhl se před ním na kolena a lkal a dokládal se nebem, že je nevinný a že Jakoubek unikl jen nedbalostí ostatních sluhů.

„Je pryč? Je v prachu?“ zeptal se Hans.

Stařec přisvědčil a ten dobrák se dal do smíchu. Proč by ne? Měl slitovnou duši. Nechoval k nikomu zášť.

Když se tedy octl Jakoubek před domem, rozhlédl se na všechny strany a znamená, že si ho nikdo nevšímá a že za ním nikdo nevyběhl, dal se k bráně. Šel rychlým krokem, ale chytrost, která bývá vrozena tulákům, mu našeptávala, aby příliš nespíchal.

„Kdo kvapí, nemá čisté svědomí,“ říkal si a šel vpřed jako darmošlap a člověk dlouhého času.

Bral se po nezastavěných místech, bral se podle domů, došel k tržišti. Ach, bylo tam zboží soukenné i hedvábné, bylo tam dílo nejrůznějších řemesel: hliněné hrnce, nádoby z kovů, zbraně, helmice, štíty, koňské postroje, nářadí, cizokrajné plodiny, víno a krátce, nač si jen člověk pomyslí. Kupci svazovali kus ke kusu, obtáčeli je řemením, sdrhovali je konopným provazem a upevňovali na rancích plíšky, které při každém pohybu vydávají chřestivý zvuk, a rovněž zvonky. Blížila se totiž tma a jakkoliv přemnohý kramář zůstal bdítí uprostřed svého pokladu (který nemohl ani odnést ani uklidit do těsných chýší), přece jen nedůvěřoval vlastní bdělosti.

Pokud drnkala u brány loutna a pokud trval shon před pytlí obchodníků, nemohl se Jakub cítit v bezpečí. Ale což myslil na pronásledování? Nikoliv! Jeho okouzlená mysl se dotýkala krásných předmětů a byla mimo tělo. Stál s otevřenou hubou před vchody skladišť a leda kopanec ho přimel, aby se odtrhl a táhl o dva kroky dál. Bradatí kupci, kteří mluvili hrdelním

hlasem, ženštiny v kápích, paní zahalené v plášť u bosonohé služky s vědrem na rameni připadali mu jako králové a jako rusálky.

A co dále? Když nastala hodina, která je znamením, aby se lid odebral na lože, a když od brány táhla hlídka, zalezl milý Jakub někam do stínu. Dva či tři hromotlukové přešli mimo něj bez povšimnutí. Nesli planoucí louč a oslnění světlem ho snad přehlédli. Potom Jakoubek, syn Petrův, táhl k městské obvodové zdi, která se tehdy sotva počínala stavět. Bylo tam více kamení než hotového díla, byly tam sotva kůly a hliněný val a hromada trní. V té mohl Jakub přespat.

Když se ráno probudil, spatřil oslici, kterak se popásá na zbytcích trávy a na trsech bodláci. Jakoubkovi se zdálo, že je to zvíře nějakého kramáře. Chtěl je polapit, chtěl je odvésti do stáje a potom požádati za vlídnou odměnu. Již se přiblížil, již natahoval po oslí ohlávce ruku a tu před ním povstal mnich a oslovil Jakuba nesrozumitelnou řečí. Jakub poznal, že se nehněvá a že mu nechce ublížiti. Odpověděl tedy úsměvem a vycenil na mnicha zuby. Ten mnich byl Bernard, o němž bylo vypravováno, že měl něžnou duši, a o němž jsme musili připustit, že pokud jde o církevní pořádek a dobrá pravidla, byl tak trochu popleten.

Pomoc boží je jistá

S nepravým mnichem zůstal Jakub velmi dlouho. Vodíval jeho oslici, prokazoval mu drobné služby a pokora a putování s oslíkem a hovor a modlitby zpívané za klapání něžných kopýtek složily v srdci toho prostáčka štěstí. Zapomněl na ves Mlíkojedy, zapomněl na Nětku, zapomněl na Petra. Když byl čas k jídlu, dělil se mnich s Jakubem o chléb neb o miskou kaše, kterou jim dávali dobří lidé. Někdy se jim vedlo zle a tu mnich, to staré dobrotisko, vyměňoval něco bílého vosku za chléb. Vosk měl sice sloužiti k větší slávě boží někde na oltáři. Ale co si měl Bernard počít?

Věřil, že Bůh miluje nuzáky a že jim skýtá s ochotností sousto a že ho za malou zpronevěru nepotrestá věčným ohněm. To vědomí vstřípil v Jakoubkovo srdce a naučil ho vyjadřovati se v tom smyslu.

Jednou, když půst trval příliš dlouho, zatoužil mnich po vlídném pohostinství ve stájích královského hradu. Vydali se tedy ku Praze, a když přišli do města, zlákal je trh. Chodili mezi

kramářskými boudami, chodili podle hrdých stavení a hledali, komu by mohli prokázati nějakou službičku a kde by se dal zhltnout ždíbec uzeneho. Tu je spatřil Hans, řečený Kaan. Kráčel, jako se sluší na bohatce, středem cesty a po jeho bocích šli dva sluhové. Jakoubek spatřiv Hanse velmi se polekal. Chtěl dát svému příteli výstražné znamení, ale jeho strach byl tak mocný, že nemohl hnouti ani jazykem ani rukou. Hrklo v něm, pocítil ve všech údech trnutí a tak tak že uskočil do stínu.

„Copak tě hryže? Z jakého důvodu se chceš schovat?“ otázal se nepravý mnich a rozkročiv se před úkrytem ubohého Jakoubka jal se vykládati svým šeptavým a pokojným způsobem několik pravd, za něž si nic nekoupíte. Jako s uděláním dala se do hýkání i Bernardova oslice. Hans tedy nemohl věc ani přeslechnouti ani neviděti. Zastavil se, pokynul svým lidem a ti se rozběhli mávajíce holemi a křičíce ze všech sil. Když dorazili k nešťastným poutníkům, snesl se jejich obušek na Jakoubkova záda. Mnich poodstoupil, zvedl ruku a jal se je varovati a stavěl jim před oči mnohé příklady ze života svatých i ze života Ježíšova.

Nic naplat! Chasnici se nezastavili a Jakub cítě, že hůl dobře přiléhá, vyrazil a hnal se podle plůtku.

„Se mi zdá,“ řekl Hans ukazuje za Jakoubkem, „že toho kulhavého tuláka již znám, není to zloděj, který upláchl z mé komory?“

Než byste napočítali pět, byl Jakub chycen. Potom ho biřicové svázali do kozelce a pohodili jej jako nějaké málo cenné zboží, rovnou na smetiště. Pokud jde o mnicha, položil mu Hans několik otázek a shledav, že nemá ani hodnosti ani spořádané řehole, dal jej odvésti k biskupskému soudu. Třetího dne se mnich octl bez oslice a s prázdnou brašnou v jakémsi háji, kterým vedla cesta do saské země. Byl zbaven svého zvířete, jeho vosk byl tentam a brašna vyprázdněna. Věru, chud'as měl dobrý důvod býti smuten. Ale věřil by tomu někdo? Bernard necítil tíseň. Jeho duch zářil a jeho srdce se šířilo jistotou, že k němu přichází nějaký posel s lahvicí vína a s chleby. V té pevné víře se natáhl v trávě, hleděl do oblak a měl dlaně pod hlavou.

Když uplynul nějaký čas, bylo zpovzdálečí slyšet dusot koní. Mnich zvedl hlavu a znamená, že se blíží šlechtický průvod, chystal se vznešeného pána přivítat. Povstal, složil si ruce na prsa a usmíval se jako krčmář.

„Hle,“ pravil šlechtic s výše svého koně, „je tady nějaký mnich a chce se snad otázati na cestu.“

„Urozený pane,“ řekl mnich, „čekám tu na vás a dobře vím, že mi neodepřete jídlo, ani almužnu, ani to, oč vás – pro lásku boží – požádám.“

„Pah,“ odpověděl šlechtic, „čekáš tu na každého, kdo kráčí mimo.“

„Vzácný pane, kdybych vás byl oslovil namátkou, proč bych užíval vlašského jazyka? Poznávám Umbrii po dusotu vašich koní.“

„Vskutku,“ řekl opět šlechtic, „jsem z Assisi!“

Potom šlechtic seskočil s koně a dal se s mnichem do rozprávky a byl velmi zvědav vyslechnouti jeho příhody. Sluhům a celé své družině rozkázal, aby rozbili tábor a rozložili se ve stínu. Zatím co poutníci vyklepávali prach a zatím co rozpínali přezky na vacích, kde bylo uloženo jídlo, naslouchal šlechtic mnichovu vypravování a smál se pohlížeje v jeho zardělou tvář a na jeho uchýlený nos.

Když se najedli a napili, svolal šlechtic své tři soudruhy a řekl jim:

„Přátelé, mnich, kterého vidíte, neprávem prosí u křesťanských dveří. Nemá řádu, ale dokládá se Bohem, že je dobrý mnich a že se řídí svatými příklady. Jakže, znali jste u nás syna Bernardonova a tento malý kutnáček vám nic nepřipomíná?“

Šlechticové se smáli v odpověď.

„Tak, jako jsem čekal na vás,“ řekl mnich, „tak budu čekati ještě na svého druha, který se nazývá Kubiček a který byl polapen a nyní dřepí ve věznici. A chcete-li slyšeti, s kým dále se dnes setkám, pak vám mohu říci, že před večerem dojde v ta místa moje oslice. To se dozajista stane, leda bych se mýlil!“

Zatím co mnich takto mluvil, bylo viděti, že cestou přichází jakýsi kulhavý poutník, který si chová pod paží okrvavenou ruku. Když šlechtic viděl, že se mnichovy předpovědi splňují, pomyslí si, že mu při vší prostotě byl dopřán jasný duch. Protože byl povahy přívětivé a protože i Bernard vzbuzoval lásku, nemohli se ti dva lidé lehce rozloučiti.

„Víš co?“ řekl vposled umbrijský občan. „Dejme se stejnou cestou. Vrať se se mnou a neobávej se žádného příkoří, neboť já přicházím jako církevní posel a budu mluvit se vznešenou Anežkou, která tě ochrání.“ Mnich se poklonil a dal Kubíčkovi znamení, aby učinil stejným způsobem. Potom přidržující se koňských postrojů nastoupili zpáteční cestu.

Blažené chvíle

Bernard s Jakubem pobývali již několik nocí v hradní stáji, ve dne však, když svítlo slunce, se toulali po hradbách a po králově louce a v háječku, který se táhl od paláce po hradní příkop. Jednou zrána spatřila je Anežka státi na palouku s oslicí. Poznala Bernarda, neodvrátila pohled, jala se naslouchati.

A co dělali ti dva?

Prvý objímá své zvíře, druhý mu šeptá pošetilá slova. Chvilku mluví česky, chvilku jazykem německým, ale žádná ta řeč se nepodobá k světu. Jedna zasahuje do druhé a mísí se s ní jako hrách s kroupami na selském stole.

Zatím co prost'áčkové mluvili, stál oslík lehce rozkročen a pohyboval ušima a vrtěl oháňkou. Měl krásné oči, měl jemnou tlamičku, ale to je vše, co se na něm dá chválit, neboť jinak to byl svěhlavý blázen a podobal se tuctu jiných zvířat, která oslaři vyplácejí holemi. Nebyl ani mladý ani statný, ale když tak stál v ranním sluníčku a když zachvíval kůží na krku a když tak kolem něho létaly mouchy, zdálo se, že je v tom šedivci špetka něžného čtveráctví a že zjevuje právě tu líbeznost, která pudí dívky, aby k němu vztahovaly ruce.

A nebyl-li osel na pohled protivný, zdál se i mnich býti dobrým chlapíkem. S určitostí se tvrdí, že jeho řeči (vzdor vší marnosti) nebyly hlupácké a že opět zněly tak trochu jako modlitba a trochu jako píseň. Žel, Bernardovi nebyla dopřána výmluvnost. Šeptal, jeho mluva byla plná kazů, jeho rozum nestál za mnoho, ale kdyby bylo možno zhlédnouti Bernardovu

duši, kdož ví, snad bychom spatřili, že v boku, na rukou i na nohou má pečeť svatých ran, snad bychom spatřili, jak klečí se vztaženými křídly a s pažemi ve výši a s ústy dokořán.

Pokud jde o Jakuba, vedl si neuměřeně, jako si někdy vedou básníci. Byl uchvácen, byl jako posedlý. Srdce mu bušilo, jazyk mu vyschl a cit a dovednost a proud, který se na výsostech řeči skládá v blahozvěst, mu z celé zvonoviny hlasu zazníval z hrdla.

Jakub byl škaredý a chromý, scházel mu přední zub; byl umouněn a k tomu samá blecha – byl krátce ubožák, ale když spustil, zdálo se princezně, že hlasy zavřené ve vnitru jejích prsou se probouzejí a že v souzvuku s tím Jakubovým jásáním tak jako ptáci letí dál a dál. Mrazilo ji v zádech, žár přebíhal v jejích žilách.

I nemohla se neusmáti a oslovila mnicha a pravila mu:

„Copak teď děláš, milý člověče?“

„Rád bych vám odpověděl, ale nevyznám se ve vlastním počínání. Chodím po světě s bratrem, který se nazývá Jakub. Lidé nám dávají chléb a bývá jim opravdu k smíchu, když řadíme svůj hlas k hýkání oslíka. Činím to nazdařbůh, nedovedu mluvit podle plnomocného předpisu svatého náboženství. Nám oběma je cizí moudrost koncilů a rad. Je nám cizí i tichost kláštera. Těkáme jako těká toulavé dítě. Boží moudrost nás vpeřila v prach cesty a tu a tam nám dává kráčet podle tichých řek a opět podle krámků, které libě páchnou cizokrajným zbožím. I jdeme na hubených nohou. Já vrávorám, můj bratr Kubíček se kolébá s boku na bok, oslice klape svými kopýtky.

Za toho cestování a za těch libých zvuků vkládá Bůh v naši mysl rozradostnění a z ubohosti pozvedá náš hlas. I chválíme krásné věci pozemské a naše kosti zaznívají jako píšťaly a naše tělo se zachvívá jako nástroj nějakého hudebníka a naše nemoudré a neučené hlavy se potom povznesou a kývají se tak prudce nebo tak zvolna, jak kráčí hlas. – To jest podle prostnosti a nestatečné víry vše. Tím způsobem Kubíček a já chválíme Pánaboha. Tak v mírném obcování jdeme křížem krážem českým královstvím a skrze ten krásný svět poznáváme lásku i Stvořitele.“

Řka to, položil nepravý mnich dlaň na lysinku svého zvířete a oslík zahýkal.

„Ach,“ řekla Anežka, „ušák ti odpovídá.“

Chtěla se smát a při tom úsměvu ji zalila jistota, že mnich i Jakub jsou Františkovi bratři a že Bůh po vší zemi rozsévá bouři vroucnosti a krásy. Přemýšlejíc o tom zaslechla jakýsi šťastný pláč a poohlédla se na chud'asova přítele. Viděla, že přechází krokem chromců a že přistoupiv k zvířeti opřel si bradu o pěsti a lokty o oslíkův hřbet. Stál u velikém vytržení hltaje očima krásný zjev princezny a slzy mu stékaly po líci.

Když minul okamžik, vytrhla se králova dcera z blaženého citu a lámajíc prsty vznesla krásné ruce k ústům. Tu se sesmykl jeden z jejích prstenů a zůstal ležet u sandálu nepravého mnicha.

„Vezmi si jej! Bůh, který miluje chudobu, učinil, aby se svezl na zem na dosah tvé ruky.“

Mnich vzal prsten, vtiskl naň políbení a chtěl jej navléci na provaz, kterým byl přepásán. Ale prsten upadl a oslice jej zatlačila svým kopýtkem do trávy. Ani Bernard, ani Jakub toho nepozorovali, avšak Anežka si věci dobře povšimla.

„Bůh,“ řekla v myšlenkách, „mi dává na srozuměnou, abych neporušovala chudobu a abych si jí vážila více než zlata a drahého kamene.“

Potom promluvila Anežka hlasem a pravila, aby mnich a Jakub přišli nazítří pod hradní okno, které zdobí trojnásobný oblouk.

Když nadešel ustanovený čas, usedla Anežka s králem Václavem a s kněžími a s umbrijským šlechticem v komnatě a Jakub podle znamení, jež mu bylo dáno, jal se prozpěvovati ku chvále božího tvorstva, a jak dá rozum, velebil přitom i Anežku i Václava.

Na znamení druhé mluvil Bernard a všem, kdo naslouchali, pěkně přednesl Jakoubkův příběh. Stalo se, že vyslovil i jméno Nětčino. Stalo se, že se kterýsi služebník rozpomenul na věrnou kojnou. Stalo se, že umbrijský šlechtic mohl přičiniti několik slov o svém shledání s nepravým mnichem, stalo se, že všichni byli rozveseleni rozmarnými příhodami a že chtěli prokázati milost poutníkům, z nichž jeden má nestejný krok a druhý je tak stár.

„Necht“, pravila Anežka, „mají mysl marnou a necht' se podobají nějakým žebrákům, přece se mi zdá, že Bůh a boží láska jde s nimi.“

Umbrijský šlechtic řekl, že se mnich ze vši své ubohé síly chce připodobnit Františkovi, který zasvětil svůj život lásce a který spatřuje Boha nejen v ctnosti, ale v poklescích a v strašném stínu chudoby a chorob.

„Nikoli“, odpověděla Anežka, „František je srdce a jazyk širého toužení, které se ozývá v každém nitru.“ Potom se jala vypravovati o assiském světci a mluvila o sestře Kláře.

Mnich a Jakub stáli zatím pod hradními okny. Bylo jim dopřáno dýchatí povětří, které se dotýká krále, ale sluhové to neradi viděli.

Jakže, copak se patří, aby tulák a nepravý mnich vytrásali u nohou nejvznešenějšího panstva hmyz?

Jeden z podomků vzal tedy hůl a postupuje při zdi (aby ho milostivý král nemohl zahlédnout) luskal na mnicha prsty a Jakobovi hrozil obuškem. V tu chvíli se Anežka vyklonila a zhlédla rozhorleného sluhu a pravila s přívětivostí:

„Přived Flanderčana, který slove Kaan!“

Ach, Bože milý, jaké jsou cesty lidských příhod! Hans, řečený Kaan, chtě nechtě se musil chystat na cestu. Měl jíti s Jakobem do dvora, který před dvaceti lety byl dán Nětce.

Taková byla Anežčina vůle. To pravila. To bylo nutno splnit!

Hans a všichni ostatní zůstali s hubami dokořán. Bylo jim k nevíře, že princezna z nejslavnějších, co se jich v světě rodí, a k tomu až běda krásná na místě hrdosti je příliš shovívavá a neostýchá se chud'asova pláště a neškube se před kápí potulného mnicha, z níž se šklebí snad mor.

Jihlava

Vyšehrad z městského vězení, pracoval Petr nějaký čas na polích své ženy Nětky. Oral, sil, žal, ale selská práce mu nebyla po chuti. Jeho záliba, jeho duch a všechno chtění směřovalo k dočista jinému živobytí. Nemohl zapomenout na rušné trhy, na křik kupců a na cinkání peněz. Mezi kramáři bylo snadné získat nějaký stříbrňák – a potom: řeči, chválení a hádky a kdo ví co. Kladiva zvonila, oheň praskal, přistěhovalci od východu i od západu, domácí lid, pálení chytráci i hlupák stáli před Petrem v pěkném půlkruhu. Kovář byl mezi nimi jako nějaký čaroděj, který dovede to, čemu se ostatní musí divit.

A chceme-li již vypočítávati Petrovy záliby – kdepak zůstala zmínka o honbě za bělostným olovem? Miloval ji ze všeho nejvíce. Stačila malá připomínka a již toužil státi se shrbeným hřbetem nad nějakou žilou a již toužil přehrabovati se v rudách a zkoušet jejich vryp a pálit je a tavit. V každé jiskřičce a v každém plaménku žhlo pro Petra celé peklo radostí, o nichž se nezdá sedlákům. Život na venkovském statku kováře jenom tížil.

„Co s polem,“ říkával, „nepatří-li člověk k nějaké nové osadě a není-li právě pán, co je mu plátno, že má kus půdy? Otroci (ta líná chasa) zmizeli jako dým, nevolný lid zbíhá za větší skývou a my jsme v rukou králova župana a nestačíme platit. Jsme vydáni v plen.

Může se tedy někdo divit, že lidé chtějí raději býti úročníky na pevnou smlouvu a že se táhnou do nových obcí a k mocným sídlům, aby jim lidé vznešeného rodu a ještě vznešenějšího majetku propůjčili bezpečnost a jistotu a mír?“

Za podobných úvah padala na Petra dvojnásobná touha po lepším životě. Jeho myšlenky se čím dál tím častěji vracely k tomu, co minulo a co opustil. Vposled zanevřel kovář na Mlíkojedy dočista. Žena mu byla na obtíž a všecken majetek by byl s radostí vyměnil za malou dílnu s výhní. To toužení vedlo jej z domu.

I odešel. Pobýval na silnicích a na trzích, měl spolky s kramáři a nakonec se usadil v místě, které se nazývá Jihlava. Žil tam s chtivou cháskou, lámal rudu v hoře jakéhosi štýrského nákladníka a dobýval stříbro. Když měl pěknou hromádku vzácného kovu, zaplatil peníz, který bylo nutno zaplatiti, a ohradil si místo a těžil na svou pěst v jámě dost hluboké, aby mu zastřela sluneční svit, a dost mělké, aby mu mohla skytnouti ochranu před mrazem a zimní nepohodou.

Zatím Nětka pracovala po starém způsobu na polích. Bylo to těžké živobytí. Měla deset krav a čtyři volky, měla země nazbyt, ale co je to všechno platné: nebylo rukou, které by ten dobytek poklidily a které by tu zem vzdělaly. Všechn Nětčin majetek se tedy podobal zboží zavřenému v truhlici. Klíč k té truhlici byl pak ztracen.

Když se Hans, řečený Kaan, blížil podle příkazu dobré princezny s Jakoubkem k Mlíkojedům, vázala Nětka právě povřísla. Byla v nejlepší práci a tu slyší klus a šupot soumara. Ohlédne se a dech se jí zastavuje radostí.

„Jakoubku, můj synu, poznám tě na první pohled a již při tom prvním pohledu vidím, že tvá chůze není dočista bez vady. Ach, mé dítě, můj malý drobečku, cožpak se nemůžeš držet zpříma? Kdybys trochu dbal a kdybys našlapoval jenom zlehounka, zůstala by tvá noha rovná. Vím, že je jako proutek, hyzdí tě jen špatné zvyky!“

Skončivši výtku prvou, jala se Nětka vyčítat svému synáčkovi věci jiné. Domlouvala mu, kárala ho, a to jen proto, že její srdce přetévalo něžností. Věru, některým lidem jest těžko říkati krásná slova a mluvit o svém pohnutí. Je jim těžko, stydí se otevřít ústa a otevřít náruč. Práce je naučila držet jazyk za zuby. Lopatu opřenu o břicho, čekají před plotem rájů, a když se jim rozezvučí srdce a když nadejde chvílička, aby se vrhli k svým láskám, sehnou hřbet, začnou robotit a skryjí okouzlenou tvář. Potom hrot jejich motyk jiskří a jejich duše planou černým a utajeným světlem.

To jest špatný a nedokonalý obraz Nětčin.

Pokud jde o Jakoubka, věřte, že to byl rozkřičený nestyda. Dovedl jen to břinklo padnout na kolena, chytal Nětku za pytlou sukni, líbal jí loket a mluvil jako kniha.

Co?

Nesmysly, vyznání, litanie lásky, sladká slovíčka, něžnosti a tak dále. Slzy veliké jako hráchy skrápěly mu tvář a byl nadmíru šťasten.

To je hezké, ale pročpak jsi, holečku, vlekl své kulhavé nohy po čertech d'áblech? Proč ses nevrátil dříve? Proč jsi celá léta žil na cestách jako otrapa? Proč ses toulal s nepravým

mnichem, když na tebe Nětka dnem a nocí čekala a když se vztyčovala na svém bídném loži při každém vrznutí vrátek?

Praviš, že tvé srdce přetéká láskou, ale má ta láska cenu Nětčina pláče?

To všechno se špatně poslouchá! – Je věru čas věc přejít a vrátit se k rozumnějším řečem a k postavám, které jsou jako peníz raženy z kovu. – Je čas mluvit o Flanderčanovi!

Díval se na shledání matky se synem a jeho obezřetný duch si říkal:

„Heleme, ten statek má svou cenu, a přece je tu bída s nouzí! Nětka je lenoch, či snad neumí chodit v hospodářství? Nevidím tady ani kuřátko.“

Při té úvaze si Hans, řečený Kaan, vzpomněl na jídlo. Přistoupil tedy ke stolu a zvoně kordiskem o rozrytou desku křičel:

„Umírám hladý!“

Nětka, šťastná, že se může vrátit k srozumitelnému konání, jala se shánět kde co: rozběhla se po dvoře, svolala dvě babizny (které byly tak ubohé, že na Nětčině chudém statku hledaly živobytí) a dále člověka, jenž jí za krajíc pásal dobytek. Ti všichni okouněli potom na vznešeného Flanderčana tak jako slípky, když se před nimi vztyčí had. Hubu dokořán, údy ztuhlé si prohlíželi jeho široký opasek, škorně ze žluté kůže, nádherný prsten a těsné nohavice.

Vzbuzovat podiv je sladké sousto! Flanderčan seděl na stoličce a přehodiv nohu přes nohu brnkal si na staženou přezku. Byl v nejlepší míře a všechny stránky jeho dobré povahy se obracely k těm hlupáčkům s takovou shovívavostí, že je to k nevíře.

„Co na mě čučíš?“ řekl chlapisku ve lněných lápcích. „Chtěl bys nosit meč tak jako já?“

„A co ty, stará plesnivino, máš zálusk na můj plášť? Hahaha, kdybych se tě zeptal, která strana je líc a která rub, nevěděla bys z místa!“

Druhou babici popleskal Hans po shrbených zádech a řekl jí dokonce žertík, který se říkává ženským v nejlepších letech.

Zatím se Jakoubek pletl u ohniště. Všechno mu padalo z ruky a tak vycházelo najevo, že je právě takový budižkničemu jako kdysi. Nětka si toho povšimla, ale pasák a služky věnovali Jakobovi malou pozornost. Byl bos, měl nohy samou oděrku a vpadlé břicho; panečku, podobných postav je dvacet do tuctu.

Když Hans zhltl kuřátko, vzkypěl jeho dobrý rozmar víc než předtím: utřel si mastnou bradu, obkročil lavici a povídá:

„Nětko, kdybys měla dobrého muže, který jak se patří orá, dařilo by se ti jako nějaké paní. Na mou kuši, máš deset krav a dva páry volků, máš píce dost a dost, a přece je tu bída. Pročpak se Petr nestará, aby tě lépe živil?“

„Pánbůh,“ odpověděla Nětka, „naplnil Petrovu hlavu bláznovským myšlením. Dal ho lidem na posměch a zmátl mu rozum. Dře se jako otrok, hrabe v horách a praví o sobě, že je bohat! To jsou mi řeči, jednou přinesl tři lokty sukna a to je vše!“

Řkouc to, pohlédla Nětka na Jakuba a připadlo jí, že Petr i Jakub jsou jako dvě třísky z jednoho polena.

„Bůh,“ pomyslíla si, „mě trestá za netrpělivost, s kterou jsem kojila kralevice, a za hříchy proti pokoře.“

To pomyšlení jí vehnalo do očí slzy. Plakala, práce jí padala z ruky. A věřil by to někdo: čím byly její slzy hojnější, tím určitěji cítila, že miluje svůj zármutek i manžela i synka.

„Nech toho, Nětko, nenaříkej si! Já, který mohu rozkazovat, vyhledám tvého muže a způsobím, aby se vrátil a aby tě počestně živil tak jako dřívě. – Praví se býti boháčem? Ech, dojistá pozbyl rozumu, ale já mu jej vrátím! Zaklepu na jeho brašnu a uvidíme, posypou-li se mu z ní stříbrňáky, či štíří a červi.“

„Můj pane, nečiňte to. Bůh nám odepřel, abychom žili pospolu. Já jsem tu, on tam. Pykáme za své hříchy. Mám půdu, která nerodí, a Petr, jak se povídá, je právě takový chud'as: hrabe v horách, dotýká se stříbra, ale to stříbro před ním stéká do hlubiny a mizí mu pod rukama.“

Když Flanderčan znovu a znovu slyšel o Petrově bohatství, uzrál v něm úmysl, že stůj co stůj kováře vyhledá. Chtěl tak učiniti pro křesťanskou lásku, neboť se mu zzelelo nešťastné Nětky, a také aby naplnil vůli vznešené Anežky. To je pravda, ale vedle milosrdné účasti a vedle Anežčina rozkazu měl Flanderčan k cestě ještě jiný důvod. Byla to chtivost! Sotva si tedy koníci odpočinuli, dopadl Hans těžce do sedla a vydal se s dvěma služebníky k jihlavským vrchům. Jakoubek, který pomáhal Hansovi na hřbet klisny, díval se za ním jako očarován, ale Nětka přirazila zhurta dveře a s hnutím náhlého hněvu ukázala Jakobovi, aby si hleděl krav.

V ten čas byla Jihlava dočista jiná než ostatní sídliště. – K čemu ji přirovnat? Není tu městských domů, nejsou tu nové dvorce, není tu hrad, a přece kolem prastaré osady vše život a vznikají stavby. Mnohá pole jsou neoraná, mnohé louky jsou zdupány a vrch a údolí a celý kraj se spíše podobá nesmírné křižovatce než osídlenému místu. Je tu jen síť stezek a ohrady a kupy kamení a opět dolíky. Tu a tam stojí mizerná chýše, tu a tam pouhé zdi. – Pokud jde o zábavu a o práci, je tu však živo. Lidé se hemží podle potahů a vozy, korby, smyky sjíždějí cestou necestou. Je vidět koně přisedající na zadek, je vidět volky se jhem nad hlavou, je vidět muže, kterému leží na zádech těžký vůz. Vampule skřípe, rudné kusy se sypou shůry dolů a za padajícím vozem se zvedne prach.

A zatím co proud dělníků s obnaženou hrudí vleče svá břemena, zatím co baníci skáčou před letícími koly, táhne někde opodál podivná cháska kramářů, tuláků, kejklířů a hudebníků. Někteří – hlavu na prsou – kráčejí v zadumání, jiní jdou bystře a opět jiní postávají v hloučcích. Je na ně pěkné podívání, jak se houpají v bocích, neboť zní píšťala a buben.

Tou vřavou mimo kopečky a dolíky, z nichž se vynořovala lidská záda s naskakujícími svaly, projížděl tedy Flanderčan Hans, řečený Kaan. Byl oděn jako šlechtic, ale jen málo lidí mu uhnulo s cesty a ženštiny dřepící u svých ohňů obracely k němu tvář s pokrčeným nosem. Hans musil křičet na netečné chlapíky a švihal bičikem po jejich hlavách. Utrmácen a pohněván uchoпил vposled s výše své klisny za rameno jakéhosi dudáka a poručil, aby jej vedl k člověku, který se nazývá Petr a který býval kovářem a který přišel z Mlíkojed. Chud'as poslechl. I šli ohradami, přes vyznačená políčka a podle šibeníc, neboť v podobných

končinách kat nikdy nezahálí. Naopak! Zdálo se, že právě on je v Jihlavě pánem. Jeho pomocníci, to jest pochopové a strážé, okouněli na Flanderčana s malou vlídností. Měli čepice skoro stejného střihu, na rameně jim ležel oštěp, meč na stehnech, luk na dosah ruky a to se bývalému kuchaři víc líbilo, než pěkné přivítání.

Když Hans a jeho sluhové ušli asi půl míle, ukázal dudák, který je vedl, k jakési planince a řekl:

„To jest místo, kde Petr překopává horu. Zním ho, protože je bohat a protože neskrblí penízkem.“

Na ta slova přitáhl Flanderčan klisně uzdu a div div že se udržel v sedle.

„Je bohat,“ řekl, „sype se mu z vlasů hmyz?“

„Urozený pane,“ odpověděl dudák, „měl byste tomu věřit. Je bohat právě tak, jako já jsem chud. – A když se mocí chcete dozvědět, jak nashromáždil svoje bohatství, tedy vám pravím, že se vyzná v umění taviti rudu. Je tady věru dost bláhovců, kteří mu potají přinášejí v krosnách stříbro v kameni. Petr je rozděluje žárem od mrtvé hlíny a vyzná se v tom tak dobře, že se mu dostává pěkné odměny.“

Na ta slova se Flanderčanův kůň zastavil. Hans pustil uzdu, složil loket do dlaně, pravicí se popadl za ústa a přemýšlel. Namáhal svůj mozek. Když v něm vposled uzrála jakási myšlenka, popojel k Petrovi a postaviv se ve třmenech zahoukal z plných plic:

„Kováři, kováři! Hola! slyšíš mě? Tvůj přítel a králův služebník pospíchá za tebou!“

V tu chvíli si Petr vařil polévku a sbíral právě lžící pěnu. Bylo poledne. Slunce pralo do jeho kotlíku a vzduch se jen tetelil.

Zaslechnuv známý hlas zvedl kovář hlavu a zahleděl se přes oheň tam, kde stál Hans.

Pane na nebi, poznal ho mžiknutím oka a srdce se mu sevřelo hněvem. Nevěděl, co má popadnout. Nevěděl, co má dříve učiniti. V druhém okamžiku vstal, houkl na své pomocníky

a ti hned konve a džberý! Než se někdo nadál, byl oheň v peci ulit a převržená polévka vytékala z hrnce. Syčela v popeli a mastný pramének stékal ke kovářovým nohám.

„Milý příteli, proč jsi ulil v peci oheň a proč jsi převrhl hrnec s polévkou?“

„Já jsem bídně živ. Neseženu než polévku a ta je z dutých kostí, číšek si nechal dareba řezník. Ty, urozený pane, bys ji nevzal ani do úst. Když jsem tedy viděl, jak se u sedla tvého sluhy klátí zajíček, řekl jsem si, že mi dáš nohu nebo kus hřbetu k obrání, a převrhl jsem polévku.“

„Pah,“ odpověděl bývalý kuchař, „ty starý lháři, cožpak jsme dnešní! Za kolik pecí platíš desátek panu královskému výběřčímu?“

„Odvádím třicet penízků a povinnou částku vytavené rudy. Činím všechno, co mi bylo uloženo, a jsem bídně živ.“

„Můj Bože,“ řekl Flanderčan, „jsi bídně živ! Pročpak ses tedy nevrátil k Nětce, která má z milosti pana krále a paní královny pěknou dědinu? Neživíš ji, bídně se o ni staráš, ale tvůj pán, který ji učinil tak bohatou, ti nyní přikazuje, aby ses vydal na cestu a spěchal do Mlíkojed!“ –

Na ta slova se jal Petr naříkati a počítal svou bídu a pravil:

„Urozený pane, směnil jsem všechno, co jsem si nashromáždil, za kopu vajec a teď, když se mají klubat kuřátka, chcete, abych odešel?“

„Ba věru,“ řekl Hans, „je čas! Nětka na tebe čeká sedmé léto, zestárla v soužení. – Před nějakým časem jsem vypravoval králi a vznesené Anežce Nětčin příběh a prosil jsem o dovolení, abych za ní mohl jít až do Mlíkojed. Tehdy tvůj syn, Jakub, s jakýmsi nepravým mnichem tak jako žebrák chodil po trhu a hledal v pomyjích, které se předhazují vepřům, něco k jídlu. Byl zbídačen, měl nohy samou ránu a král a převznešená Anežka se nad ním ustrnuli. Dali mu malý dárek a protože je chabého rozumu a protože schází s cesty, pokynuli mi, abych jej přivedl až na práh domova. – Dále jsem měl nalézt i tebe. To jsem vykonal: chystej se tedy na cestu.“

Kovář číchal v té řeči čertovinu. Nemohl uvěřit, že by se král rozpomenul na ubohou služku, a protože byl od přírody povahy spíše zlostné než důvěřivé a protože měl na Flanderčana odedávna pifku, jal se pobroukávati nějaké nadávky a ohlížel se po holi, kterou by mohl doložit svou odpověď.

„Ech,“ myslil si, „co přichází od tohoto d'ábla, páchne peklem a mně ani ve snu nenapadne, abych opustil své krásné pece. Ztratil jsem dost stříbrňáků a teď, když mám naději, že se mi vrátí, měl bych popustiti své místo? Jakže, komu? Snad Hansovi? Lotrasu, který mi sebral dům a políčko! Nenene, ani zdání!“

Zatím Flanderčan rozvázal řemen u sedlového oblouku a vyňal z brašny notný kus provazu. Byl spleten ze šesti pramének a byl tak silný, že se na něm mohl bez starosti vésti býk.

„Co s tím?“ otázal se kovář a uchopil pro jistotu kopáč, kterým rozhrabával oheň. Potom nespoleháje jen na vlastní sílu, obrátil se k jednomu ze svých pomocníků a oslovil jej německým jménem, řekl mu, aby se poohlédl po biřicích.

„To je tak,“ děl opět k Flanderčanu, „ti chlapíci se uvázali, že budou bdíti nad jihlavskou končinou. Řídí se podle rozumu pana správce hor, kterému bylo dáno králem dovolení, aby soudil přestupky a zločiny. – Vidiš ty šibenice? Co bys řekl, jak je to asi dávno, co se na ní houpali dva ptáčkové, kteří si chtěli přisvojit mé zboží?“

Flanderčanu nabíhaly za té řeči na čele žíly. Byl trochu pyšný a když se rozhněval, nahrnula se mu krev do hlavy tak příliš, že nemohl ani zpříma státi.

„Jednou,“ mluvil dále Petr, „jsem poručil Jakobovi, aby obkročil mou zeď, to jest zeď, která obhání dům před týnským dvorem, a tys mě chytil jako biřic chytá zloděje a neoslovil jsi mě jménem a tvářil ses, že mě nepoznáváš.“

„Eh,“ řekl Hans, „nechme toho! Chystej se na cestu!“

„Potom,“ řekl Petr, „jsem byl zbit a přiveden k soudci, který soudí podle saského práva. To právo je právo přísné, ale což víš jaké právo jest to, které v Jihlavě vchází v obyčej a které písař vkládá do svých blan?“

„Skopec,“ řekl Hans, „náleží řezníkovi, chystej se na cestu, neboť jsi již dosti mluvil a dosti utrhal!“

Řka to, dal Hans znamení svým sluhům a ti uchopili kováře a srazili ho k zemi. Potom mu svázali ruce za záda a přiměli chudáka k chůzi. Hans vyskočil na klisnu a všecek se třesa zlostí jel s Petrem přímo k správci hor, o němž byla již řeč. Ten správce bydlil v kamenném domě blízko vesnice, jež od nepaměti ležela na březích říčky. Mezi starou osadou a kutištěm bylo několik kotců a krčem, v nichž pospávali a v nichž se veselili ti, kterým se podařilo urvati lot stříbra. Když je míjel Flanderčanův průvod, míchal jeden v kotli nějakou krmí, druhý se otíral hřbetem o kůl a třetí se chechtal ukazuje prstem na Petra. Byl nesmírně rozveselen, že vposled došlo i na něho.

„He,“ pravil, „už je s ním konec! Už se dočkal své odplaty! Včera koval jako nějaký kotlář kbelec na olej, aby v něm biřic mohl škvařiti zloděje, a dnes si kráčí rovnou na popraviště. Pan kat ho vezme do planoucích loktů.“

Když se to rozkřiklo, šly za Petrem dívky a mířily mu vztaženým prstem do zad a ženské, které sloužily v krčmách – kolena ve výši a dlaně na hýždích – se chechtaly jako by je d'as bral na vidlice. Za podobného křiku prošli Hans a Petr ležením a hromadou horníků. Zastavili se až před pobitými dveřmi a tu k nim vyšel správce jihlavských hor. Flanderčan mu řekl:

„Člověk, který je svázán a kterého přivádím, má povolení páliť rudu v jedné peci a páliť ve dvou. Přišel jsem k němu a on hned popadl konve a džbány a ulil v druhé peci oheň.“

Správce (lámal za řeči třtinu) jal se přebírat ve své paměti a přikývnuv pravil:

„Má dovoleno páliť v jedné peci a platí za jednu pec!“

„Dále,“ řekl opět Flanderčan, „je to člověk nenechavý a byl potrestán podle našeho městského práva, protože se chystal prováděti v mém domě věci nepěkné a proti příkazu.“

„To je věc druhá,“ řekl správce hor.

Potom Flanderčan pokračoval a pravil takto:

„Věc, která je třetí, nemohu zamlčeti, neboť směřuje proti vůli dobrého krále.“

Sotva padlo královo jméno, poškrábal se správce na hlavě; protáhl nos o třetinu délky a pootevřel ústa. K d'asu, slyšel nerad, když se někdo oháněl tím slůvkem. – Proč? – Zdálo se mu, že jihlavské hory jsou malým královstvím. Cítil tisíc chutí držeti je sám. Měl bezedné brašny, do kterých se vešlo pěkných pár kousků stříbra, měl jazyk dobře proříznutý, měl ostré katy, měl sílu za padesát zbrojenců oděných v dobré pancíře (neboť mu sloužilo tolikéž chlapů sehnaných ze všech koutů světa) – a když má člověk přátelské styky s katem a když má uděláno pro strach, proč by se držel královského pláště?

Zatím co panu hornímu správci táhly hlavou podobné myšlenky, mluvil Flanderčan o Petrových prohřešcích a označil je málem za zloděje.

„Petr by za svá provinění snadno mohl ztratiti hlavu, ale přeje-li si král, aby byl laskavě souzen a aby byl jen vykázán z horní obce, jest se mi tím řídit, neboť král je vznešený a jeho vůle platí po všech okrscích české země.“

To řekl správce a myslil, že některý jeho příbuzný by mohl pěkně shrábnouti Petrovy pece.

Tu – z příběhu, který se dále probírá – je vidět, že duch správců a půlpánů bývá dobře utvářen a že se shoduje v směřování. Krátce: Flanderčan chtěl totéž jako správce. Při tahanici, která z toho vzešla, nežívali ovšem otevřených slov a Petr mezi nimi stál jako hňup. Na chodbě bylo slyšeti kroky nějakého čahouna, dole před vchodem si brousil jiný randabas špici svého kopí a ze dvora sem zaléhal křik a rány. Takové zvuky člověku nedodají ducha!

Jste statečný? Nenávidíte bezpráví a všechna krev se vám bouří při pohledu na slabého člověka, který je bit? Ach, dejte si zajít, jste-li chycen! Spolkněte své rozhořčení, nebo se vám zkrátí vaše švihácká postava a nebudete mít, nač byste narazil svou čepici!

Podobnou moudrost měl Petr v krvi, ostatně byl tak zpražen, že vztek a touha po pomstě padla až někam ke dnu jeho pobouřené duše.

„Nuže?“ řekl Flanderčan a položil nohu v těsné škorní na lavici, která se nazývá lavice spravedlnosti.

„Je tvůj! Vznešený král, jehož nepřestávám chváliti, si to přeje a já, sluha, jej poslouchám.“

„A pece?“ otázal se opět Hans.

„Ta, v níž taval ten zloduch proti právu, propadne králi!“

Hans řečený Kaan přimhouřil chytrácky oko, a protože byl odjakživa snášenlivý a protože byl učiněné dobrotisko, spokojil se s tím, co zbylo.

Kladivo a kovadlina

Asi za pět dnů po tom příběhu blížil se ke vsi Mlíkojedům malý průvod. Hans rozložen na hřbetě mohutné klisny broukal si modlitbu a díval se na toulavé psisko, jež čenichajíc zvěřinu táhlo se schýlenou hlavou podle boku jeho koně. Kdesi pod okrajem mračna křičel krkavec a ten pták a ten psík a to mračno vzbuzovaly těžké myšlenky. Jak jinak, vždyť v smutném průvodu jel na herce i Petr: ruce svázaný stěží se držel v sedle. Klátil se jako pytel hrachu a dva sluhové Hansovi ho něžně podpírali.

Když tlupa dojížděla ke vsi, zahlédl ji jakýsi chasník a pokřižoval se.

Potom je potkala stařena a ta se skryla za strom. Při záhybu cesty zhlédlo pak Manderčanův průvod malé děťátko, které nějaká selka posadila na zelenou mez, aby našla něco trávy, to děcko vztahovalo k Petrovi ruce a dalo se do usedavého nářku. Průvod dospěl až k mlíkojedským humnům a tu spadl bývalý kovář se hřbetu koně a omdlel.

„Rozvažte mu ruce,“ řekl Hans, „a vstříkněte mu do tváře něco vody!“

Sluhové tedy zůstavili svého pána nad kovářem a šli pro vodu a hledali studánku a pozdrželi se tak dlouho, že chasník, který je spatřil, a že stařena i matka, která položila dítě do trávy, mohli je snadninko předejít. Učinili to velikým obloukem a s hlavou odvrácenou, neboť šel na ně strach.

Když pak vpadli do Nětčiných dveří, řekl mládenec: „Viděl jsem krkavce na obzoru a nějakého člověka, který má nad lidmi strašnou moc. Ten člověk byl podoben muži, který spal v tvém stavení a který přivedl tvého syna. Pokud se týká toho, kdo byl svázán, mám za to, že jsem poznal Petra.“

Když chasník ještě mluvil, vešla stařena a pravila: „Po obloze se honí těžký mrak a je zlé povětrí. I viděla jsem člověka, který spadl s koně a ten člověk měl tvář poctivou. Člověk, který jej rval, měl tvář nějakého supa.“

Potom přišla matka s dítětem na ruce a pravila: „Dejte mi trochu mléka, neboť u cesty leží člověk. Jistě hladoví, jistě upadl slabostí.“

Když domluvila ta paní, otevřela se vrátka statku a jimi vešel Flanderčan a za ním Petr a za ním dva sluhové.

Potom se postavil Hans doprostřed světnice a ukázal na kováře a řekl:

„To je Petr! To je hříšník, který odešel a který nemá nikde stání! Nalezl jsem ho, jak se přehrabuje v rudě. Zastihl jsem jej, jak porušuje nařízení a jak se sápe na majetek panovníkův a nedává králi tu částku, která je ustanovena. Zastihl jsem jej pokryta hanbou. Lidé si ukazovali na jeho záda a ženštiny, které propírají sukně rudníků a neznají mrav ani křesťanský obyčej, skákaly před ním a bijíce se do hýždí sypaly mu na hlavu to, co se říká prašivcům. Byl bych jej soudil a vydal katům, ale protože je mé srdce plné smilování a protože v mých prsou nesídí hněv a protože jsi králova služka, zachoval jsem Petra při životě. Nechci jej vésti dále. Dávám mu milost. Sňal jsem s jeho rukou provazy a nezlámal jsem jeho hnáty, jako se podle práva děje tulákům.“

Činím tedy, co jsem ti přislíbil, a přivádím toho nehodného člověka, aby se kál a na sklonku života učinil podle nařízení králových a podle přikázání božího.“

Nětka naslouchala Flanderčanovým slovům mlčky. Cítila velikou tíhu, nohy jí klesaly a do jejího srdce padal divný cit.

Cit úpějíící lásky, cit, který má na rubu svého pláště krvavý znak!

Úzkost a žal, jež jí zžíraly, když spala v koutku ženských komnat, ty steré bolesti, ten uplynulý čas, ten čas ztracený, jara, po nichž je veta, a zmařené příběhy vzplanuly v jedinou výheň. I rozplakala se Nětka tak bouřlivě, jak naříkává maličké děcko. Potom si utřela slzy, přemohla se, chystala pro Flanderčana stůl. Vstavila jej doprostřed světnice a svému choti a Jakoubkovi, který se zatím vrátil, chtěla dát jísti u krbu. Byla tichá. Pracovala podle starého zvyku a jenom na malou chvíli pohlédla na Petra.

Měl krátký dech. Schýlená hlava visela mu dolů. Choval v dlaních lokty a na těch loktech byly zářezy provazů. Barva jejich kůže se jen jen černala.

Nětka byla pokorná. Bůh a svatá Panna a mučedníci a dobré světice jí nikdy nepokynuli, aby se bránila. Byla věrna králi, sloužila královým služebníkům, ale v okamžiku, o němž je řeč, vybuchl cit její úpějíící lásky. Nětčina duše učiněna jest ohněm. Změnila se v žár. Hořela jako d'áblův kožich.

Tu v prudkém hnutí udeřila Nětka dřevěnou mísou a ta mísa dopadla na udusanou zem a rozrazila se. Tu v prudkém hnutí vstal i Petr a Flanderčan se poobrátíl. Ukázal rychle svou tlustou tvář a přestal jísti.

Co dále?

Bylo by třeba mítí zrak orlice či orla, aby ten, kdo prvý vyprávěl Nětčin příběh, mohl postřehnouti, kdo se dřívě pohnul a kdo dřívě uchopil zbraň. Byl to Petr, či Flanderčan?

Zdá se, že oba udeřilo k srdci pominutí a že vedeni nějakým zmámením v týž čas se vrhli na sebe. Flanderčan měl meč a ten meč byl o tři stopy delší než zbraň kovářova. Napřáhl jej a jakkoliv se praví, že se chtěl jen bránit, zasáhl kováře a otevřel mu jednu z žil. Potom se Petr zapotácel a Nětka učinila prudký skok a vzkřikla strašným nářkem. Flanderčana obešla hrůza. Škubl sebou. Bodl či sklonil hrot svého končíře tak nešťastně a s takovou prudkostí, že Nětku zabil.

Snad tedy Flanderčan vedl ránu. Snad Nětka prudkostí skoku naběhla na meč, snad zachytila bodnutí, které platilo Petrovi – ať tak či onak, leží na udupané půdě blízko u krbu a její tvář proběhlává a její svírající se dlaň hledá manželovu ruku. Dostihnouc ji, patřila Nětka v pousmání na Jakuba, který se k ní přivlekl v té strašné chvíli po kolenou.

A to jest den Nětčiny smrti. To jest i den vraždy, která byla vykonána na Flanderčanu, neboť Petr jej upral jeho vlastním mečem. Zasadil mu ránu do břicha. Potom jej zůstavil ležet na podlaze a vyšel a obkročil Flanderčanova koně a spěchaje, aby jej nestihli biřicové, bral se dál a dál.

Jakub vyrazil za ním, ale protože Jakubův krok byl vrátký a protože měl Petr bystrého koně, nikdy se nesetkali.

Pokud jde o Flanderčana, je dlužno říci, že ho sluhové vložili do provazů mezi dva koně a že se s ním brali k dvorskému sudímu. Flanderčan stenal, obsedali jej zlí duchové, děsil ho stín smrti. Nešťastník volal Boha i ďábla a křičel přísahy tak strašné, že si sluhové zacpávali uši.

Když nastala noc a v bažinách skákala světla, když cesta byla prázdná vpřed i vzad a když sova sově houkala ozvěnu, jal ty ubožáky děs tak nesmírný, že srazili to těžké Flanderčanovo tělo na dno bažiny a prchli kamsi do svého domova za hranice překrásných Čech.

Keslenk – ten dobrý strýc a stavitel – čekal na Hanse až do své smrti, ale král a sličná Anežka na něho zapomněli.

Zpěvák

Roku 1235 bral se cestou, která vede od osady nazvané Furth im Walde (a ta se jazykem českým řekne Brod nad lesy) potulný pěvec. Jeho jméno bylo Reinmar. Jel na oslíku a jeho žáci a průvodcové seděli na strakatých koních. Reinmar byl slepý, neměl tedy osla uzděného podle běžného zvyku; nikoliv, jeho zvíře vedli dva chlapíci na dlouhých opratích. Byli pozorní, a kdykoliv cesta směřovala lesem, volali na svého pána: „Hej, mistře, schylte hlavu, jdeme mezi stromovím.“ Slyše varování vztahoval Reinmar ruku nad čelo. Usmíval se, příkyvoval v odpověď a pravil vždy stejně: „Veďte dobře mého oslíka! A kdyby se snad zastavil, nebijte jej příliš krutě.“

Táhli již třetí den. Reinmarův váček byl prázdný, pili ze studánek, a pokud jde o jídlo, podařilo se jim jen tu a tam ulovit divokého holuba či zastihnout v pelechu zajíce.

Chudoba se nesrovnává s nádhernými plášti, ale Reinmar i jeho druhové měli v nádheře zalíbení. Strojili se s okázalostí a každý, kdo je potkal, si mohl myslit, že jsou to knížata. – Žebráci, jak dá rozum, je tedy často prosili o almužnu.

Když mistr ušel se svými žáky kus cesty a když byli blízko českého pomezí, zastavil se Reinmarův oslík pod olšinkou a jal se okusovati mladé listoví. Mistr mu poklepával na krk, sluhové okouněli a žáci si v špatném rozmaru stírali loktem chmýří, které jim uvízlo na čapkách. – Tu se ozval nablízku zpěv či odříkávání jakési litanie.

„Už jsme u toho,“ řekl jakýsi mladý šlechtic, „Reinmar von Zweter bude klopat poslední penízek za zpívání.“

Mistr slyšel poznámku, zachmuřil se a řekl jakoby navzdory:

„To je slušný hlas. Kdopak to zpívá?“

„Vidím,“ odpověděl již mírně šlechtic, „sešlého člověka a ten člověk se podobá pasáčkům krav. Snad to není žebrák, ale je rozcuchán, má plášť z pytle a vzadu mu visí kousek provazu.“

„Zavolej ho!“

Ten, kdo byl takto vybidnut, přiložil tedy dlaně k ústům a houkal omrzelým hlasem. Houkal po prvé, houkal po druhé, a když chtěl věc znovu a naposledy opakovati, dal se pasáček do namáhavého běhu a utíkal k Reinmarovi.

„Pane,“ řekl druhý šlechtic, „ten pasáček se pěkně kolébá, na mou duchu, řekl bych, že běží jako kachna.“

Teď se zastavil a civí na tebe s hubou dokořán.“

„Já,“ řekl Reinmar, „jsem mistr zpěváků. Kdopak jsi ty?“

Jakub, syn kováře Petra, odpověděl zvonivým smíchem a potom se jal prozpěvovati. Přednášel, mluvil do větru a řekl asi toto:

„Leží přede mnou všechny cesty, křížují po všech lesích, obcházím osady, jako přeletavé ptáče táhnu ze země do země. – A kde je cíl mých cest? Tam, v tomhle stínu, když slunce prudce svítí; tam v pruhu světla, když se trhá mračno a ustal dešť. – Ach, při mé duši, vidím vůkol zkvétající ráj a boží příbytek mě všude obklopuje.“

Když Jakub ještě mluvil, pokynul Reinmar svým žákům, aby se dali na pochod. Měl hlad, strachoval se, kde bude jísti, a zpěv a bídny zpěvák se mu zprotivil, řekl mu to hodně zostra.

„Vám se to mluví, velmožný pane, máte pergamen a můžete zaklepat na kdejaká vrata. Váš rod je vznešený. Mnichové vám snesou dobré věci k jídlu, když se vám uráčí setrvati přes noc v klášteře. Vám se to řekne, ale co si má počít chudřas z řehole prachu? – Je živ jak vrabeček, má hlad tisíckrát větší, než je vaše chuť, která se vzdouvá mezi dvojím soustem: jedno jste zhltl včera navečer a druhé snad vás čeká, až dorazíte k hrádku, kde bydlí ušlechtilý pán.“

„To je jiná! To je výmluvnost! To se mi líbí!“ řekl Reinmar a rozesmál se a pokynul, aby nezahnali Jakuba příliš daleko.

Tak bylo Petrovu synu dáno dovolení, aby se vlekl za průvodem. Čekával před branou, když Reinmarovi lidé spali v čistých lůžkách a jedl odpadky a chválil přitom Boha, že mu teď skýtá tučné večeře.

Asi za tři týdny dorazil mistr se svými žáky do pražského hradu a byl tam vlídně přijat. Král mu naslouchal, chválil jeho zpěvy, platil mu stříbrem a zlatem. Z těch pokladů dával Reinmar tu a tam Jakobovi almužnu.

Jednou přivedli oddaní žáci mistra do stáje (aby pohladil svého osla) a tu si Reinmar znenadání vzpomněl na Petrova syna.

„Kde je ten poutník? Neslyším jeho ukvapený hlas a tak mi něco schází.“

„Ptáte se na tuláka? Zmocnila se ho nějaká nemoc,“ řekli Reinmarovi žáci, „a skoro se zdá, že zemře. Snad se skryl někde v seníku. Snad tam čeká na svůj konec.“ Ale nebylo tomu tak. Jakoubek se vloudil do bran Pražského města. Šel mezi domy přímo k tržišti, kde byla studnice, a tam usedl na kamenný schod. Měl asi horečku. Snil, zdálo se mu, že je opět mlád a že se batolí kol dřevěného domku a že slyší hlas.

Kdopak to volá?

Jsou to andělé?

Ne, sličná paní si prozpěvuje nějakou písničku a její hlas je hlas, který se kdysi ozýval za rázu kladiv.

Při rozhněvaném přímluvčím u trůnu Ježíšova, Jakoubek poznal přesvatou Pannu a ta královna nebeská připomínala tvář ubohou Nětku, služku kralevicovu. Zřel ji, jak se vznáší, zřel, jak vstupuje v zčernalé zdivo, zřel, jak prosvítává. – V koutech ulice se nítíl bělostný den a bylo slyšeti zvuky rajských dud a dopad paliček a jásavé víření bubnů. Město mizelo, val se nížil, vysoké zdi, jež obháněly město, staly se maličkými a oslátko je přeskakovalo. – Jakoubek cítil nesmírnou blaženost z pohybu jeho údů. Zavřel oči. Tma zbělela a věčná noc, jež jiskří jako hvězda, mu tkala zářné roucho.

I spadl s kamenného schůdku.

V ten čas šel právě mimo almužník špitálu vznešené sestry Anežky, jež pohrdajíc světem a pozemskou slávou i bohatstvím dala svůj život službě svatosti. Ten almužník byl stár. Pokud jde o jméno – chcete je slyšeti? Byl to týž Burgund'an, který za vojenského tažení a vzpoury dal králi jísti jehňátko a který se později toulával s Jakoubkem. Teď přišel k rozumu a pro svůj věčný neklid si zvolil pevné bydlo. Zanechal blouznění a dbal jen práce. Zavřel se ve špitále, a protože věděl, jak trpce chutná hlad, staral se o chléb chudých.

Když Bernard spatřil umírajícího, zastavil se a řekl k mnichům, kteří ho provázeli:

„Má svatá sestra a paní mé lásky, která tak často skýtá útěchu a chléb a lože žebrákům, se jistě ustrne nad tímto chud'asem. Zvedněte ho. Je lehký jako papěra, je samá kost a kůže. – Vezměte sukno a uložte jej na ně.“

Mnichové vykonali, co jim almužník rozkázal, a zvedli sukno za čtyři cípy a nesli Jakuba do Anežčina špitálu při klášteře minoritek, který stál poblíže řeky na místě, zvaném František.

„Klášter,“ řekl Bernard, „je, jak se praví, chud', ale kdopak spočítá nezměrné bohatství špitálu? Patří mu bohaté poplušní dvory a lesů a polí nezměrných; je tedy tak chud' jako chřtán nějakého boháče, kterému bezpočet rukou podává jídlo a pití. Spatřuji v tom velikou moudrost, neboť tak – nesmírně bohatí a přece v chudobě – můžeme sloužit ubožákům.“

Potom almužník kázal Jakuba uložit a sám mu strojil podušky. Zatím od kovářova syna ve snách a v přelíbezných viděních odstupovala duše. Umíral, ale ještě jednou na malou chvíli se mu vrátilo vědomí. Tu se rozhlédl a byl smuten pro způsobu svého lůžka a snažně žádal, aby ho vynesli do stáje na dosah zvířat, která mají hebkou srst a jiskřící kožíšek.

Jakub se zdál sám sobě osiřelý a bohatství a veliká nádhera v hodině smrti jej stísňovala tak, že znovu a znovu prosil, aby sňali s jeho ramen pokrývky a aby mu dopřáli ticha u osličích jeslí.

I rozhněvali se mnichové a Bernard, který Jakuba pro proměněnou tvář nikterak nemohl poznati, mu div div nespílal.

V té chvíli uslyšela Anežka křik a vydala se za tím křikem a vyslechla Jakubovo žalostivé úpění. Případlo jí, že hlas, který se ozývá, jest hlas jejího nitra. Blesklo jí srdcem, že ten umírající člověk je kníže pravé chudoby, a spatřila nádhru a lesk svého života. Tu se jí zastavilo dýchání. Tu zalkala, jako pláčí panny nad svým toužením a jako skřehotá ptáče pod oblohou, která se zdvíhá výš a výš, a kterou žádný let a nižádné křídlo nemůže dosáhnouti. I bylo jí jako v dobách mladosti, když před ní jakýsi jinoch nestejného kroku objímal oslíka. Bylo jí teskno, jako je teskno člověku, který marně vztahuje ruku po věci vytoužené. Potom se stalo, že Jakoubek byl přenesen tam, kam toužil, a že zemřel za hodiny, kdy zasvítávalo, a že jakýsi pacholek jej zastihl (již chladnoucího), jak drží dlaň mezi ušima oslíka.

MRAČNO

V hloubi Asie, která je step a poušť a pohoří, žili mongolští kmenové. Jejich tvář byla jako tvář strachu, jejich obyčej byl rychlý jako svist biče, jejich krása byla jako krása hadů a štírů. Měli vmáčkly, sedlovitý nos, kulatou hlavu, hrubé vlasy, čelisti vystouplé, šikmé oči a srdce bez bázně. Jejich pleť byla žlutohnědá a jejich šat byl z koží vlků, sobů a sobolů.

Když roztál sníh, popojížděli ti kmenové k půlnoci a k horám; za podzimních dešťů se obraceli s nesmírnými stády k jihu neb do rovin. Jedli maso svých koní, sytili se mlékem, spravovali se jako pastevcí.

A jest pamět, že národ, který se nazývá Kinové, uvedl všechny Mongoly v područí a že jim skrže rány vštípil užívání zbraně. Potom (napodobující strašnou dovednost svých pánů) se zvedli Mongolové k válkám. Jako se voda shromažďuje v mořských padlinách, tak se ty kmeny shromáždily v jediné vojsko a nížinami i po horách, tam, kde se zelenají stromy, tam, kde jsou bílá města, tam, kde nic neroste a kde velbloud pokleká v písečných bouřích, tam všude po zemi asijské se rozlehl jejich bitevní křik.

Po smrti Jesukaje, pána čtyřiceti tisíc stanů, po mnohých válkách, provolali mongolští náčelníci za nejvyššího vládce jeho syna Temudžina. Ten pak Temudžin jest nazýván Džingischán, to jest pán pánů. I podrobil Džingischán své moci Kirgizy a Ujghury a učiniv útok na říši kinskou zmocnil se Pekinu. Dobil země, která se nazývá Turkestan. Rozvalil její města a z tisícere krásy velké Buchary zbyl jen prašný sloup, kterým povívá vítr a v němž se hrabe šakal. Skončiv to dílo smrti, dal Džingischán pokynouti hordě své, aby táhla k moři Kaspickému. Hordu druhou vedl pak do Indie k Lahore. I zpřevracen byl písek pouští a po ruské stepi letěli Džingischánovi koně.

Tehdy na severním pobřeží černomořském se srazila na řece Kalce s hordou chánovou spojená vojska ruských knížat. Byla poražena. Ohně v ruských příbytcích jsou zhašeny a lid i zvěř a všechno, co je živé a co má v chřípích dýchání, prchalo za Dněpr a dál až k caňhradským hradbám. Tehdy zachvátil východní země evropské děs. Ale stalo se, že rána již již dopadající byla odvrácena jakousi nicotnou náhodou. Stalo se, že Džingischán zemřel. Jeho země sahala od Tichého okeánu až k Dněpru a jeho hrob byl těsný jako škvíra.

Po Džingischánově smrti shromáždili se chánové mongolských kmenů v městě Karakorum a zvolili si Džingischánova syna Okataje za nejvyššího pána. Potom vládl Okataj ve všech končinách nesmírné říše mongolské. Poslouchali ho chánové na dalekém východě i chán Batu, vnuk Džingischánův, který byl pánem jihovýchodní Rusi. Jeho země se nazývala Kipčak a to jest Zlatá horda. Byl pak Kipčak nejbohatší z mongolských říší a jeho lid nad jiné vynikal v bojích. Miloval válku a bez přestání činil nájezdy na území ruské i v končinu, kde sídlili kmenové kumánští. Když pak Kumánové byli znovu a znovu pobíjeni a když nemohli obstát v bitvách, požádal jejich chán Kuthen krále uherského Belu IV. o dovolení, aby se směl se svým lidem usadit podle řeky Dunaje.

„Králi,“ pravil Kuthen skrze své posly, „ani já ani lid mého kmene nemůže živu býti ve staré zemi. Batu nám strojí bitvu za bitvou a kráčí po hlavách mého lidu. Dej tedy, králi, mně a kumáuským bojovníkům dovolení, abychom vytáhli z nešťastného kraje. Dej, abychom mohli vnést stany do vidlice tvých řek. Skytni nám bezpečí! V odvetu chceme ti sloužiti. Připojíme své střely k šípům tvého vojska a v bitvách půjdou koně mého lidu před tvými pluky a naše kopí budou jako hradba před tvým vojskem.“

„Božský kříž,“ odpověděl král Bela, „jest naším útočištěm. On je znamení spásy. On sám je spása. I nepřipustím, aby lid křesťanský byl pomíchán s pohany. Nedám dovolení, abyste vnesli své stany do země uherské, dokud nepřijmete křest a dokud se neshromáždíte pod korouhev Ježíšovu, neboť on jest přemožitel násilníků a záštita pokoje.“

Kuthen se zavázal slavným slibem, že přijme křest. Potom Kumáni vtáhli do Uher a mluvíce o mongolském nepříteli, rozšířili nesmírný strach. Lidem se zdálo, že se země vzdouvá živoucími vlnami Mongolů a že smrt padla do hřívý jejich klisen a že se smyká povětřím a že táhne hnáty a plášť nad tou jízdou.

I vypravoval Kumán Uhrovi a člověk východnější člověku na západě, že Mongolové zalehnou všechnu zemi a že srazí koruny říše a že hledají těla svatých tří králů a že přinášejí smrt a že jedou ztrestat římskou pýchu a že vyrazili otevřenými průchody pekla. Opakujíce podobné zvěsti, nazývali křesťané Mongoly tatarským národem. – Jedni udávají, že to jméno má původ v slově tartaros, které v jazyku řeckém znamená peklo, a druzí je odvozují ze slov mandžuských a třetí ze slov čínských. Ta slova jsou: ta-ta-me, ta-ta-bu, ta-tam, ta-ta, ta-tzi.

Označují pak lučištníka, obyvatele stanu, člověka, který je živ na koni, a vposled vzdálený národ.

Když se roznesla novina o tatarském nebezpečí, nařídil papež a biskupové po všem křesťanstvu posty a kajicné průvody. Do poutních míst (nechť to již byl klášter compostellský ve Španělsku, nebo Hora Sv. Michala v zátocce mezi Bretaní a Normandií, či krypta Kosmy a Damiana, kterou kníže Břetislav dal zbudovat na místě, kde smrt zastihla svatého Václava) hrnuly se zástupy zbožného lidu.

Byla tuhá zima, ve Florencii padal sníh a na severu, v Praze a v polských končinách, mrzlo jen praštělo.

V ten tedy čas, v neděli po ranních službách božích, vyvalili se pražští křesťané na prostranství před chrámem svatého Jiří a v houfech táhli níže k baště a k věžím, odkud byl krásný pohled na opevňovací práce, jež narychlo se dokončovaly, i na vozy plné obilí, jež směřovaly k branám. V té péci viděli Pražané záchranu. Šli zvolna, ukazovali k vozům a podupávající na ochranu před mrazem, stísněně rozprávěli. Byla to hradní čeleď – Němci i Čechové – a dále kupci a něco řemeslníků. Vyslechli právě kázání, že nepřítel všeho křesťanstva je blízko a že jeho vyzvědači dostihli pražského města. Podobné zprávy rozněcují důvěru v boží milosrdenství – vskutku, Pražané živě pocítovali, že jejich osud je v rukou Páně, a v uších jim zněl kazatelův výkřik:

„Kajte se, neboť den pomsty a den soudu nadchází!“ Vedle zbožnosti uchvacoval měšťany i strach. Nelze ovšem říci, že se chvěli před bitvou. Nikoliv! Důvěřovali rytířům. Zaslechli něco o pravidlech a o způsobách, jak lze hnáti útokem a jak se brániti, znali sílu rozumu a moc svatého požehnání – ale což, když vzdělanost a nauka budou přehlédnuty? Což, když nepřítel bude bít pravidlo nepravidlo a hlava nehlava?

Byla zvěst, že neobléhá pevná města, byla zvěst, že se dává snadno na útěk a že u veliké rychlosti obrací svůj šik, aby se vrhl na vítěze. Byla zvěst, že obchází vojska a proniká hluboko do země, aby stínal a páčil.

S vůlí Ježíšovou není nesnadné zvítězit v bitvách, ale což, jsou-li Tataři učinění trestající metlou boží? Což, budou-li mít tak nakvap, že bez dlouhých řečí rozchvátí měšťanský majetek?

„Ach, za jiných časů by se potázali se zlou,“ řekl jakýsi řemeslník s vysokou beranicí, „ale co chcete? Papež s císařem nejsou prý na dobré noze! Jaký potom div, že si vládcové všech zemí leží ve vlasech a že síla křesťanská je rozdrobena?“

Na ta slova zvedl řemeslníkův soused dlaň s ozáblého ucha a odpověděl s velikým rozhořčením:

„Třesky plesky, náš milostivý král uzavřel s vévodou rakouským přátelský svazek!“

Chtěl dodat, že je lepší spoléhat na ten svazek než na žvást nějakého pana řemeslníka a měl na jazyku ještě několik štiplavých slov, ale mráz mu svíral ústa a vháněl do očí slzy. Setřel je konečky prstů, a když tak chvilku stál s rukama na tváři, setkal se (mezi dvojím mžiknutím) s pohledem mnicha ze špitálu při kostele sv. Františka.

Zatím zástup došel před východní bránu a srazil se v jakýsi klín. Napřed se měšťané řadili po dvou a po třech, aby se dalo sestoupit na úzkou cestu, vzadu však bylo místa dost a dost. Vlečky měštěk, vysoké čepce, kožichy, šuby, soboliny mohly vesele vlát, ale kdo by na to pomyslel, kdo by se staral o světskou marnost, když jde do tuhého a když Tataři bijí na zemskou bránu!

Tlum lidí chystajících se sestoupiti s hradního návrší se tedy zastavoval. Váhal, kolébal se s nohy na nohu a v tom kolébání byla jakási žádostivost, jakási touha setrvati, jakési přání vyrazit na cestu. Krátce: každý cílil, že se sluší něco vykonati. Jedna z žen poklekla a mnich, kterého rozjitřily zahlédnuté slzy, byl tak zmaten, že se chtěl vyšplhat k zářezům, jimiž jsou zvrubovány hradby. Již položil ruku na zeď, již vsunul špičku opánku mezi kameny, již se odrazil od země. Tu se jala jakási stařena naříkati a úder jejího hlasu a slovo pohnulo shromážděním. Ti, kdo chtěli sestoupiti, obrátili krok a ti, kdo měli nazbyt volného místa, se srazili v tak těsné klubíčko, že člověk nemohl ani dýchat. Zástup se rozjitřil a mnich v uchvácení dvakrát mohutnějším, než bylo uchvácení měšťanů, vystoupil na zeď. Maje za

sebou hlubinu a v hlavě závrať a rozkoš závratí, jal se prosit, aby se ženy a mužové obrátili k činění dobra.

„Plačte,“ pravil, „plačte nad svými hříchy. Plačte krvavé slzy, plačte v doufání, že se Spasitel smiluje nad vaší lítostí!“

V tu chvíli přestal štípat měšťany mráz, zkřehlé údy nabyly hbitosti, hlas se jim vrátil do hrdel. Kožišník, soused člověka ve vysoké beranici, znamenal, že mu padá do srdce jakýsi nesmírný cit, oddálil prsty od očních koutků a dal tomu citu překypěti vroucím zaštkáním. Na to znamení se ozval v zástupu zpěv a lidé staří i mladí se dali za mnichem, který se svezl se zídky a volal:

„Vzhůru! K bráně naděje!“

„Vzhůru! K svatému Františkovi! Modleme se k němu! Poklekněme před jeho oltářem! Žádejme přímluvu u světce, který nedovedl nic odepřítí! Naše hříchy jsou převeliké, ale kdo změří a zbadá milost Františkovu?“

Za hlaholu podobných slov a za hlaholu písni dal se zástup do pohybu. Ženy skryly šperky, stařeny úpěly, mužové si obnažili hlavu a necítíce mráz, s ušima rozpálenýma a s planoucí tváří, sestupovali dolů. Šli mimo biskupův palác a tu se k nim přidružilo několik žebraček. Mnich jim učinil pokorně místo v čele a ubíral se v jejich hloučku zpívaje ke klapání holí.

Když přešli most, zdálo se mnichovi, že neučinil dosti a že mráz, který mu jezdí po zádech, nezpražil jeho ubohé tělo až do morku. I poklekl, posypal svou hlavu sněhem, vyzul se z opánků. Potom, neohlížeje se na tlupu otrhaných lidí, kteří se vmísili v průvod, zamířil do města.

Tak vzrůstal mnichův zástup dál a dál. Valil se jako mohutný proud středem cesty, stoupal, padal, zpíval a konečně, aby si mohl oddechnouti, stanul před domem jakéhosi pláteníka.

V ten čas vycházeli ze dveří toho domu rozjaření svatebčané. Byli to kupci. Julie, dcera pláteníka, který prodával v kotcích a který průběhem let notně zbohatl, složila právě slib manželské věrnosti pomocníku svého otce, Němci, který se jmenoval Jindřich. Vypravuje se,

že řečený Jindřich osvědčil velikou schopnost ve svém řemesle a že zkoušeje plátno, dovedl se zamhouřenýma očima rozeznat, kolik má nitek pod palcem. Ten znamenitý chlapík se tedy stal Juliiným chotěm. Cítil veliké štěstí a zvěst o Tatarech se ho sotva dotkla. Měl v hlavě jen svou nevěstu. Rozjaření příbuzní, vyvalivše se právě od stolu, rozdělili na chvíli ženicha od nevěsty. Jindřich tedy stál na špičkách a vytahoval se, aby Julii mohl aspoň zahlédnouti. Šla po boku dvou ženských. Byla krásná! Na hlavě se jí třpytil nádherný šperk a její závoj byl poset stříbrnými hvězdami. Pláteník postřehl, že se usmívá. To bylo nevhodné, neboť se svatební průvod vzápětí setkal s kajícíky. Jedni byli blažení, druzí si rvali vlasy, jedni hlaholili veselím, druzí kvíleli v strašné bázni, že se Bůh rozhněval a že je zatracuje. Co jiného se tedy mohlo přihodit, než pohroma? Jedna babice spatřila šťastnou nevěstu a zvedla hůl, druhá babice zahoukala, třetí se dala do ječení. Na neštěstí to není všechno, neboť čtvrtá či desátá stařenka, která nevěděla, oč jejím družkám jde, si povšimla, že na vysokém kameni, který byl vklíněn u podjezdu domu pana Eberharta, stojí jakýsi chlap. Byl z těch otrhánků, kteří se ke kajícím připojili za mostem. Měl krásné černé vlasy, zářící oko, nádherné zuby, přímý nos a silné rty; byl krásný, nicméně jeho tvář nevzbuzovala zalíbení. Ba naopak, hyzdil ji výraz zděšení a divokosti.

Je čas říci, že tehdy utíkal před mongolským vojskem v tlupách lid, kterému bylo dáno jméno kartasi a to jest cikáni. Mongolská hrubost naháněla cikánům nesmírný strach. Byli vzdáleni umění válek, byli bez ochrany a tak mohli důvěřovati jen hbitosti svých koníků a zemi a dálkám, které je skryjí. I utíkali, hnali se jako laní stádo, které prchá před ohněm, a snášeli strašný hlad. Někteří cikáni se tu a tam dopouštěli drobných hříchů, snad jedli co se dalo ze zemské úrody, snad špatně hospodařili ve špižárnách, které zůstaly náhodou otevřeny, ale to bylo vše. Mnohem častěji než na krádežích bylo je vídati, jak se nesměle blíží k dvorcům a osadám a jak se vztaženou rukou postávají před prahem. Tu říkali vkládajíce v svá slova všechnu naději žebráků:

„Kartas boh! Kartas boh!“ A to jest: hladovíme!

Lidé je měli v nenávisti. Věřili, že to jsou tatarští vyzvědači. Odháněli je od svých dveří, štváli je jako zvěř a přičítali jim nejhorší zločiny.

Tlupa těch kartasů se tedy vloudila do Pražského města a jeden z nich přilepen ke zdi domu okouněl s ústy plnými údivu na oba průvody. Byl bos, nahou hrud' halil mu jen hrubý šátek. V ruce měl hůl dlouhou dobré tři lokty a o tu hůl se opíral levicí.

Mrzlo jen praštělo. Celá zem se pokryla ledy a ten člověk byl rozedraný. Svatému Martinu by usedalo srdce, ale stařena, která si kartase první povšimla, bídná jako on, stejně postrašená, stejně snad hladová, zvedla v nesmírném hněvu ruce a jala se křičeti:

„Vyzvědač! Kartas! Zrádce!“

Zpěv litanie a nadávky, které platily nevěstě, mísily se s jejím voláním, ale hněv mu propůjčil tolik prudkosti, že asi pět či deset zpěváků umlklo.

„Copak se děje?“

„Zrádce! Zrádce! Zrádce!“ opakovala žebračka a nepřestala to křičeti po dlouhou chvíli.

Vzadu, na samém konci průvodu se lidé začali v tu chvíli rozhlížet. Jeden vraštil čelo, druhý, cítě, že mu leze zima pod kožich, si dýchal na ozáblou pěst a leckdo si snad vzpomněl na svůj teplý domov. Zdálo se, že průvod se v pokoji rozejde, ale tu vyletělo pár obušků a nešťastný otrhánek (místo, aby zůstal pěkně stát) se snesl skokem s nárožního kamene u domu pana Eberharta. Dopadl jako lasička a uchvátiv za předloktí ženu, polonahou, jako byl sám, zpřímá, po čtyřech a jak se dalo pádil uličkou ran k průvodu svatebčanů. Tu celý zástup vykřikl a srazil se. Ti, kdo byli vzadu, opírali se ramenem do zad šťastnějšího souseda a rozdávali rány. Chlapíci v předních řadách s nohama roztaženými se vzpírali ze všech sil a přece v souladu s tím strašným hnutím tloukli kartase po schýleném hřbetě.

Když cikán doběhl až k nevěstě, která stála všechna zmatena, poklekl před ní a jal se prositi svou nesrozumitelnou řečí, aby mu udělila milost. Ležel na zemi, chňapal jí po střevících, tloukl se do prsou a jeho žena a jeho tři děti skoro stejného stáří, které se podobaly černým andělům, činily tak, jako činil on. Nevěsta slyšíc bouři v bláhovém opojení ji chtěla zahrnouti v svatební slavnost. Myslíla, že chud'as přichází, aby jí jako v nějakém podobenství padl k nohám, zdálo se jí, že mnich svatbě žehná, zdálo se jí, že hlasy přeskakující z polohy do polohy přicházejí s dobrou zvěstí.

Stud, který ji rozpaloval, ustoupil pýše. Schýlila se a v jediné vteřině trvání toho citu složila dlaň na nešťastníkovu hlavu. Připadalo jí, že se stala nějakou velikou paní.

V té chvíli zasáhl tyl klečícího člověka obušek a chudřas se zvrátil. V té chvíli strhl nějaký babský dráp nevěstino roucho a smykl nešťastníci doprostřed davu, který se mísil a kypěl a vyvěral nesčíslnými hlasy a houráním a kletbami. Někteří lidé tloukli cikána, někteří, spatřující v nádheře hřích, bili vyšňořenou ženštinu. Trhali její oděv, rozptýlili svatebčany do všech úhlů města, v strašném nevědomí bušili do prsou ubožačky a naslouchali, jak se sype na zem čelenka a zvoní stříbro.

Když královští biřicové rozptýlili průvod, ležela na zemi nevěsta již bez ducha a kartas snad dodělával. Vojáci odvalili mrtvé tělo koncem svých kopí. Zjímali cikány a zároveň se ztlučeným kartasem je odvedli k rychtáři, který spravoval město.

Asi sedm hodin potom, když nadcházel již soumrak, dorazili k městskému vězení královi oděnci a jeden z nich řekl:

„Kde jsou vyzvědači? Kde je kartas, který byl zbit?“

„Jest, kde jest,“ odpověděl strážce vězení, „proč to chceš vědět?“

„Se mi zdá, že tvůj učitel byl nějaký nedbala! Se mi zdá, že jsi pochytil prašpatný mrav! Netaž se! Odpovídej! Král ti to poroučí!“

Strážce si přehodil přes ramena druhý kožich a loudal se k domu městského soudce:

„Urození pánové, máte vydati kartase, který byl polapen městskou stráží. Král vám to poroučí!“

„Ano, ano, ano,“ odpověděl správce vězení, „krále nesmíme pohněvat, ale tobě, hlídači, dám dobrou radu: po druhé mluv trochu slušněji! Vězeň totiž patří před městské právo!“

Strážný voják pokrčil rameny, uchopil do špetky své dva kožichy, poklonil se a kráčí zvolna k vrátkům žaláře.

„Tady máte, přátelé, svého kartase. – Pozor! Pozor! Je trochu ztlučen, musíte polehounku. – Tak, vezměte si ho, táhněte do horoucích pekel! Abych nezapomněl dobrou radu: po druhé mluvíte trochu slušněji!“

Král byl právě v klášteře svatého Františka. Když vojáci přivlekli kartase, vyšel se svou sestrou Anežkou k vnějšímu schodišti a spatřil ubožáka ležeti na stupních.

„Králi,“ pravila Anežka, „nikdo nevstoupil do kláštera s řetězem na ruku, nikdo zde nebyl přísně souzen a nikdo nebyl odehnán, kdo se dotkl klášterních schůdků.“

„Ten pekelník,“ pravil král, „je tatarský vyzvědač. Praví se, že se poptává, která města jsou otevřená a kde leží křesťanská vojska a jaký je jejich počet. Potom se vrací k hordě a ukazuje jí cesty a vede ji tak bezpečně, že chám může kráčet jakoby známou krajinou. – Tataři mají pětkrát sto tisíc koní a pětkrát sto tisíc střelců na hřbetech těch koní. To věru dostačilo před Kyjevem, ale v Čechách a v rovinách krále uherského a na území císařově budou poraženi!“

„Není císařů v hodině zkoušky!“ pravila Anežka. Potom jala se mluvit o síle modlitby a papežských přímluv.

„Všichni vládcové,“ pravila, „jsou nepatrní před Kristovým náměstkem. Důvěřujte se jemu v pokoře.“

Král, jakkoliv si Anežčiny rady velice vážil, nemohl přisvědčiti. Zdálo se mu, že právě nyní nadchází jeho čas. Byl jist, že Tatary odrazí. Cítil, že mu Bůh bude pomáhat a že mu kyne a že ukazuje k vojskům a k hradbám měst. Věřil, že boží moudrost vyvolila českou zemi, aby jako mějaké stavidlo učinila přítrž tatarskému přívalu. I vypjal hrud' a jeho krásná ústa s rudými rty se pousmála při doteku podobné myšlenky a jeho ramena, jež věru mohla nésti tíhu nesmírného království, se vznesla mohutným dechem.

Tu v té samé chvíli se ozval i cikán a volal do myšlenek krále: „Kartas boh! Kartas boh!“

Měl sprosté vzezření strachu a král se poobrátil, aby nemusil patřiti na chud'asa, kterého roztrásá mráz a zděšení. Když ale cikán opakoval své zvolání znovu a znovu a když vztahoval i dlaň, porozuměla Anežka ve svém svatém srdci, že si žádá jídla a pokynula mnichům, aby mu podali krapet posilujícího nápoje.

Na okraji misky jsou ledové kroupy a terček tříště plave v bělostném mléčku. Kartas pije. Krůpěj stéká po jeho třesoucím se chřtánu, jeho hlava se zvrací, jeho zrak se něžně usmívá. Miska se naklání. Je prázdná. Kartas chce políbit Anežčin střevíc a zasáhne svou tlapou sobolinu. – Anežka mírně odtáhne nádherný plášť.

„Nešťastný člověče, který žiješ v temnotách a který ses dotknul řeholního roucha, snad ti král bude milostiv. Snad ti Bůh odpustí tvá těžká provinění a snad tě přijme do svazku víry.“

Tehdy se začal sypat sníh. Král vztáhl ruku a na dlaň se mu zachytilo několik hvězdic. Dechl na ně a ty hvězdy spadly na kartasovu temnou hlavu.

„Hle,“ pravila Anežka, „dal jsi mu milost, králi!“ Václav se usmál a přitáhnul kožich přes stehna ostře se rýsující učinil podle sestřiny vůle?

Chán Batu žíznil po pomstě nad Kumány a přísahal, že je vyhladí s povrchu země. I sebral veliké vojsko a dal se na pochod do uherských zemí, neboť tam Kumáni našli útulek. Když roztály sněhy, rozdělil Batu hordu na čtyři proudy, to jest na čtyři vojska neboli na čtyři tumany. Tuman čtvrtý, to jest čtvrtý díl toho nesmírného množství, vedl pak synovec Batuův, který se nazýval Pajdar čili Petu. Pajdar byl nejbezpečnější ze všech mongolských náčelníků a chán mu tedy uložil těžkou práci. Měl táhnout vzhůru k půlnoci do krajiny polské, měl staviti všechna vojska a všechnu pomoc, kterou by snad křesťanská království na severu evropské země mohla poskytnouti Uhrům.

Když Pajdar čili Petu rozvažoval o rozloze Polska a když soudil o položení všechných sousedních království, došla ho zvěst, že Kumánové, kteří se tak příliš protivili jeho mysli, bijí Uhry a že mezi nimi a králem uherským Belou jest boj a nepřátelství. Tu někteří mongolští náčelníci mysleli, že chán ztratil příčinu k válce. Zdálo se jim, že pomsta již dopadá na hlavu Kumánů a že se Batu s tím spokojí a že nepopustí svého koně a že vojsko nevplete do hřívky svých hřebců bavlněné útky.

Chán vskutku váhal, ale divokost mysli nedopřála mu klidu. Převracel se ve stanu na kožich a jeho nozdry zachytily vanutí války, které ho mýjelo. Tu vstal uprostřed noci a dal zavolati náčelníky všech čtyř vojsk a mezi nimi Pajdara čili Petua.

„Jste zde,“ pravil, „před tváří ohána, který spočívá na místě chána nejvyššího. Uslyšte mě pozorně!“

Tu udeřili náčelníci čelem o zem a obrátili tvář stranou od tváře chána, který jest na místě chána nejvyššího. Potom rozžali sluhové pochodně. Obstoupili Batua a venku se ozval hlas maličkých bubínků, na něž zprudka a drobounce – jako když se sype hrách – dopadají paličky. Dále bylo slyšeti nástroje zhotovené z dlouhých třtin a dále struny natažené přes oblouk osličí čelisti.

Když hlasy umlkly, řekl Batu:

„Podejte mi čtyři zakřivené šavle!“

I rozdělil ty šavle mezi čtyři kováře a rozkázal, aby na jedné čepeli vyhloubili zárez a do druhé zářezy dva a do třetí opět o jeden více a do čtvrté opět tak. Potom rozdal každému z náčelníků zbraň. Pajdarovi se dostalo šavle se čtyřmi zářezy a chán Batu řekl:

„Tobě, Pajdare, který se rovněž nazýváš Petou, dávám zbraň čtyřikrát poznamenanou. I bude se ti tíže rubati a budeš v nevýhodě proti psům, kteří se přichystali skákat po tvém třemení. Budeš v nevýhodě, neboť co jest boj proti zženštilým stínům, kteří nemají těla a kteří se odívají železem a pancíři na holou kost. Budeš v nevýhodě, aby se zmenšila vzdálenost tvé statečnosti od jejich bázně.“

Máš velikého ducha a tvoje paže je velmi silná. Rubej a stínej šavlí se čtyřmi zářezy! Vytrhni s jezdcí na severní stranu a rozhrab všechny cesty a zaval je zdechlinami a spal všechny lesy a pohub všechna vojska, co jich je v těch končinách, aby nikdo nemohl táhnouti na poledne! Učiň to! Dávám ti napomenutí, abys byl rychlý jako šelma z rákosí a bdělý jako sova!

To jest, co jsem chtěl říci, mimo věc, která je něžná a v níž se důvěřuji tvé opatrnosti. – Ta věc je tato: vezmi chánova synáčka a ved' ho ve středu vojska a v bezpečí a přece tak, aby jeho šavle zasáhla okrsek bitev a aby se na svém konci pootupila vítěznou ranou!“

Pajdar čili Petu padl před Batuem třikráte na tvář a odpověděl:

„Cháne, vládce, jemuž svítí měsíc a hvězdy a slunce, slyšel jsem a dobře rozumím.“

Potom vstal, dal znamení, aby horda nasedla na kůň, a ve středu té hordy pod tkaným kobercem vedl chánova synáčka. Vyrazili za zvuků cymbálů a malých bubínků, které visí podle sedla tatarským jezdcům. Táhli velký počet dnů a přešli mnoho řek a překročili mnohá pohoří.

To se stalo roku 1241 na sklonku zimy. V březnu stál již Batu před bořící Sandoměří a plenil Malé Polsko.

Zatím král Václav vyjížděl ve středu křesťanského vojska z Prahy. Vzprímený, hrdý, sličný, usmívající se, s tváří bojovníka, neboť na jeho oku je černý obvazek, opouští hrad na nádherné klisně s nesčíslným počtem pěšáků a se šesti tisíci jezdci. Vojsko je pancéř a kopí. Chochol vlaje na jeho přilbě, korouhve se pootácejí, řemení vrže. Bojovníci jdou středem zástupu, který pokleká. Jdou mimo kněze, kteří jim žehnají, jdou mimo babice a ženštiny a děvčátka, která lomí rukama a lkají:

Králi, králi Václave!

Něžný pláč vzdouvá jejich hrdla, doufání je sílí, víra skýtá jim naději, řinčení mečů a krok vojska je rozplameňuje. Je slyšeti hlas, který volá Václava jakýmsi pyšným jménem, ale král vraští čelo. V té chvíli mu není vhod chvastounství. Je křižák. Dostalo se mu bídne pomoci od pánů sousedů, důvěřuje jen v moc svého meče a v sílu Ježíšova jména. Je křižák, jeho korouhev vlaje jako zástava pokojného žití a vědění a všeho křesťanského způsobu. Padne-li české království, je veta po západních, zemích! Spanilé kostely, pod jejichž klenbami se tetelivá duše, nádherná města, tiché kláštery, vše lehne popelem. Modlitby budou zapomenuty a písňe tak dobře znějící se nikdy neozvou.

V den odchodu vojska vyšňořilo se nebe bláznivou i nádherou. Hrot kopí žhne, šlechtici zpívají „Veni Salvator“ a lid v hlubokém nesouzvuku jim odpovídá:

„Vévodo české země, nedej zahynouti nám ni budoucím!“

Nic naplat! Ze všech tajemstev a nepamětí zní tato píseň a pozvedá se dál a dál a mocněji a mocněji.

13. března padla Sandoměř. Vévoda Boleslav Stydlivý ustoupil ke Krakovu, ale je již pozdě. Vojsko zachvátila hrůza. Po nocích svítí požáry, strach dýše všemi průduchy pekel, lidé utíkají a sám vévoda je přinucen uchýlit se z Krakova. Odtáhl a vzápětí se již hrne tatarské vojsko přes Krakov do Slezska. Vratislav byla vyvrácena, ale ještě je spása! Ještě je živa naděje, neboť král Václav se rychlými pochody blíží k polským hranicím. Prošel Sadskou, překročil Labe, spěchá, nedopřává odpočinku ani lidem ani koním, jde rychleji a rychleji a jeho poslové se ženou k Jindřichu Pobožnému, který nepožádal Václava o pomoc a který snad ani neví, že český král je nablízku. Mají jej zapřísáhnouti, aby ustoupil, aby couval, aby počkal a nesváděl bitvy, dokud se nespojí s českým vojskem.

Je osmého dubna. Vévoda Jindřich Pobožný čeká u Lehnice. Je sklíčen a jeho zjištěné vojsko překládá meč z ruky do ruky. Minulé noci byly neklidné a obzor opět hoří. Kruh požárů se přibližuje. Je slyšet tatarské vytí, je slyšet drobné dopadání paliček a vysoký hlas píšťal. Znějí z boku, zleva, zprava, z týlu. Ježíši Kriste, vojsko nemohlo zdřímnout po tři noci! Po tři noci bdí o hladu. Čeká na utkání, opírá se o oštěp, vstává k bitvě, letí do prázdna a vytí, jež proniká až do morku kostí, se v tu chvíli ozve někde za lesem.

Tu přicházejí zprávy o pomoci.

Kdo však viděl české vojsko?

Jakýsi šlechtic dorazil do tábora na uštvaném koni. Je více mrtev nežli živ. Byl zraněn tatarskou hlídkou. Jeho sluhové jsou porubáni a on sám vyvázl jen o vlásek. Má ránu v hlavě, mluví v horečkách, zaklíná se Panenkou Marií a praví, že král Václav je vzdálen dva dny cesty. – Ale což, když ten šlechtic sní?

Pro smilování boží, dejte Jindřichu Pobožnému bezpečnou zprávu. Dejte mu zprávu, aby mohl volit mezi strašným čekáním a strašnou bitvou, neboť příštího dne jeho vojsko zemdlí. Oštěp vypadne mu z ruky a nepozdvihne meč.

Pro smilování boží, kdo viděl české vojsko?

Jacísi sedláci. Jsou jako strašidla, zoby jim jektají a nevypraví z huby souvislého slova. Český král má prý pětkrát sto tisíc lidu. Jeho jízda hřmí a sladce se kmitá jeho korouhev. Král spěchá. Rytíři zpívají a ze rtů přestrašného vojska je slyšet nápěv, který padá do bratrských srdcí tak líbezně a silně jako zlatý prach, když září sluníčko.

Ach, sedláci! Což, těm se lehce mluví! Pětkrát sto tisíc zbrojenců! Kuchyně, stáda jalovic, kde by se vzalo! Kdož ví, co vskutku viděli.

Pro nejsvětější srdce Ježíšovo, podejte Jindřichovi zřejmou zprávu.

Kdo viděl české vojsko?

Jakýsi kartas, cikán, oděný jako strašidlo. Mluví hanebnou řečí, je lhář, ale s určitostí tvrdí, že krácel za českým vojskem. Proč je však předběhl? Má rány na hřbetě, ach, to je mi pěkný ptáček! Lže jako pes, a praví-li, že král tu bude co nevidět, pak mu to nakukali Tataři.

Bylo 9. dubna. Jindřich probděl noc zpola na modlitbách a zpola na stráži. Zrána zvednův vysoko svůj kříž dal znamení k útoku a s velikou statečností se bránil. Padl, zasažen vířící šipkou do skráně. Padl a s ním byl zabit kněžic Boleslav, poslední z českých Děpoliců, a dále mnoho templářských rytířů a deset tisíc křesťanů. – Doslechnuv o té strašné porážce zastřel si král Václav dlaněmi obličej a zdálo se, že pláče.

Když bylo vojsko Jindřicha Pobožného poraženo, rozptýlili se Tataři po celém kraji. Podobalo se, že zaplaví Slezsko a že vtrhnou i do Čech. Tehdy král Václav zastavil běh svého koně a svolal radu a řekl:

„Jsme hluboko v polské zemi. Nepřítel prchá, ale naše koně jsou těžké a jeho jízda je jako vítr. Dále: příliš jsme se vzdálili od své pěchoty; vojsko je rozděleno. Uhaduji, že chán se

usmívá a že si tiskne ruku a že připravuje útok na oddělené části vojska. – Ach, zdá se mu asi snadné přelstít rytíře, kteří mívají v ošklivosti lež a úskok!“

„Pohrdám chánem, protiví se mi způsob jeho válčení,“ řekl jakýsi rytíř, „ale u meče svatého Michaela, – ženeme nepřítel! Proč bychom se tedy vraceli?“

„U meče králova, kterému jest hájiti svěřenou zemi,“ odpověděl Václav, „nařizuji zanechat věci snadných! Obráťte se se vším vojskem a cestou nejkratší a pochody nejrychlejšími pospíchejme do Kladska. Tam je úžlabina vhodná pro přecházení koní, tam jest místo, kterým chán po pádu země slezské a polské může vniknouti do Čech.“

Když král dorazil se svými pluky do Kladska, dal zříditi na přechodech dobrá opevnění, to jest záseky i násep. Potom lehl s lidem za navršené valy a čekal. Míjely krátké dny, míjely dlouhé noci. Déšť tiskl vojsko velikou silou, smáčel je, vnikal do jejich skrýší. Trápil vojáky a neklid a čekání jim šumělo v hlavách. Byli zjitřeni, byli plni nedůvěry. Pocit léčky stahoval jim hrdlo a z nejmenší příčiny propukala hádka.

Ještě nejsou násypy dost vysoké? Ještě je potřeba porážeti stromy? Pěšáci s udřeným hřbetem se hrabali v blátě a dole v táborech se sráželi koně.

Tak trápena neklidem čekala vojska, ale král – oko na obzoru – si byl jist. Čtvrté noci pak se stalo, co byl Václav řekl: před nejbližšími záseky vybuchla záře. Oheň živený střelným prachem (neboť Mongolové se vyznali v umění strojiti podobné látky) zvedl se až k nebi a mračna byla rudá a vzduch zhoustl. Tu se ozvalo bubnování, tu se ozvala veliká píseň a české vojsko vstalo. Napíná tětivy, jeho srdce se povznáší. Bije mocně, bije vstříc svému králi. Potom započal útok. Tataři se hnali, v očích noc, v uších příboj bubínků a píšťal. Hnali se blíž a blíž, hlavy na krku hřebců, nozdry krvavé, v hrsti luk, šavli na řemenku, kopí na stehnu.

Když udeřili po druhé a po třetí a když vystřídali směry útoků a když byli čtyřikrát odraženi, dal chán hordě znamení hněvu a rozkázal, aby se stáhla zpátky. I zvedly se korouhve na straně levé a pravé i ve středu. Pluk hordy ustoupil. Couvl, odtáhl, zmizel, vzal do zajatečích a česká země byla volná. – Po odražení tatarského útoku odeslal král některým panovníkům listy. Žádal v nich o pomoc a s velkou jistotou a s velkou jasností pravil, že padnou-li Čechy, budou

i jejich země vydány v plen a v činění záhuby. Stavěl vladařům před oči, jak je snadné nad chánem zvítězit, a ukazoval na srážku v kladském lese.

Snad bylo k jeho slovům přimíšeno něco pýchy, ale zajisté se v nich tajil i hluboký rozum. Na neštěstí je však mysl lidu i mysl králů uzpůsobena tak, že si hledívá věcí nejbližších a pro malý prospěch toho kterého dne dojde po věčné časy strašných škod.

Když tedy král Václav rozeslal posly k panovnickým dvorům a když široko daleko nebylo jediného Tatařa v dohledu, pomýšlel král na návrat, ale tu zaslechl, že horda dorazila do míšeňského kraje. Král nechtěl té zvěsti uvěřit, ale prosebníci a lkající měšťané padali den co den k jeho třmenům a ukazovali na své rány a zapřísahali se láskou Ježíšovou, že mluví pravdu. Král, aby chránil české pomezí ze strany půlnoční, hnul se tedy na západ. Prošel Žitavou, přiblížil se k Míšni. Viděl vypálený kraj, ale mimo malé oddíly nenalezl nepřítel. Co měl učiniti? Odejít? Zůstat? Protože kdekdo mluvil o nesmírném vojsku, které se blíží, král setrval. Chystal se k obraně. A tehdy došla strašná zvěst, že Tataři vtrhli na Moravu.

Tlupě cikánů, která byla zjímána v Pražském městě, se dostalo podle králova pokynutí milosti. Stráže jim tedy otevřely vrátka žaláře a mávajíce holemi za křiku a smíchu hnaly cikány k městské bráně. Leckterý z těch bídníků a leckterá z těch bídnic běželi lehce. Měli nárt dobře vyklenutý a jejich prsty nebyly znetvořeny; krátce: nějaká posměšná příčina jim skytla půvab, správnost, pružné údy, pevné vazy, kůži bez poskvrnky. Byla na ně pěkná podívaná, ale měšťanky ve vysokých čepcích a rozezlení měšťané o ni nestáli. Cikáni vzbuzovali jen hněv. Mužové tedy hrozili za kartasy pěstí; ženské pištěly a dotýkajíce se loktem svých manželů a pohazujíce hlavou ptaly se již po desáté:

„Proč, pro milého Spasitele, nedal náš vznešený král tu slotu upálit? Jakže, máme je pustit z města? Cožpak to není jisté, že poběhnou rovinou k hordě a že budou vykládat, jak se zavírají naše komory?“

Když se nešťastná tlupa dostala do božího pole, nezbyvalo jí, než aby se dala na pochod. Na východě hrozilo nebezpečí, cikáni tedy táhli bez koní, o hladu v strašné zimě k západu. Druhý den se tlupa přiblížila k jakési osadě. Před vesnicí stál stoh slámy a ubožáci hnali se k tomu stohu. Chtěli spát, chtěli se zahrabat do slámy, neboť jejich dítky poplakávaly a mráz štípal příliš ukrutně. Ale sotva sešli s cesty a sotva zamířili k poli, zhlédl je jakýsi stařec a dal se do

křiku a volal pomoc. Bylo potom viděti, jak se ze všech koutů sbíhají mužové. Jeden nesl podávky, druhý houžev, třetí palici, všichni se hnali k stohům a na kartasy! Cikáni lomili rukama, padali na zem, ukazovali na svá dítka, ale nic naplat! I vyrazili z nehostinné končiny jako štvaná zvěř a plahočili se až po sám večer. Tehdy přišli k druhé osadě. Zastavili se již na humnech a v naději, že se jim podaří obměkčiti srdce sytých sousedů, postrkovali k nim své drobné dítky a jali se prositi hlasem, až srdce usedalo:

„Kartas boh! Kartas boh!“

Ach, pane na nebi, je pravidlo, že pověst více zmůže než pravda. Je jistota, že lidé se těžko dorozumívají a že jen s velkou silou může býti překonána nějaká hlupácká smyšlenka, kterou přivedl na svět blázen objímající se se strašením. Cikáni byli hnáni před koňmi Tatarů na západ a ze západu bylo jim opět utíkatí před křesťanskými obušky, neboť šla víra, že jsou tatarští pomocníci. Slovo hlad zní strašně ve všech jazycích a po všechny časy co svět světem stojí bylo nesrozumitelné pro sytého člověka. Jaký tedy div, že kartas boh platilo za nadávku a kletbu.

Když tedy cikáni viděli, že s nimi nemá nikdo slitování a že se jim každá cesta na západ zavírá, dali se tam, odkud přišli. Táhli na Moravu a po dlouhém putování se dostali až k Olomouci. Dorazili v tu končinu právě ve chvíli, kdy jí projížděli Tataři. Chán Batu poslal totiž Petuovi znamení, které mu dávalo na srozuměnou, že zašel příliš daleko na sever. Posel se přidružil k Pajdarovu koni řka:

„Batu, náměstek pánův tě volá. Zanech loupění v zemi chudé a obrať se do země bohaté, kde rozhoduje silnější meč, než je meč tvůj. Ustup před slovem, které tě volá! Dej se na pochod a leť, jako letí ptáci. Batu chce uzít chánova synáčka.“

Tu uspořádal Pajdar hordu a obrátil ji čelem k Opavě, neboť tam byla země nechráněná a volná. Potom pleně a pále a zbíjeje hnál se dolů Moravou. Mrak prachu skrýval jeho houfce sevřené a rozptylující se, mrak prachu se táhl za Pajdarovým vojskem, výpar koziny a koží špatně vydělaných se vlekl za ním a nesmírný dusot se rozléhal krajinou, která je volná a kterou lehounce ohraničují nízké kopečky.

A všude, kam vkročilo to vojsko a všudy, kam se ohnal jeho kůň, plály požáry a těla spálená a zvěšená, těla, v jejichž krcích, v jejichž hrudi vězely šipky, těla probitá kopím, těla, jež v přiblížení smrti zkřivila údy, těla odpočívající v údivu naděje pokrývala nešťastnou zemi. Pajdar řečený Petu byl šťasten. Volal k činění pomsty. Chtěl vzít odplatu za kladský nezdar. Chtěl dobře vésti syna pánova a v usmívání hleděl, jak bodá koně, a protože nepřátelé byli daleko, dal mu volnost. Synáček chánův se tedy rozjel vpřed a jeho pěstounové, to jest tři pacholátka, jež se mu blížila věkem, a dále devět mužů a dále tři starci jen stěží mohli držeti krok s jeho hřebečkem.

V ten čas nastávalo jaro. Vlahý vzduch vanul moravskou kotlinou a lidem bez domova, ubohým tulákům, kteří se cikánili v cizí zemi, se opět dařilo jakž takž. Přešli kopce, vkročili v utěšenou rovinku – a kdo by to řekl? Jedna vesnice je opuštěná, druhá prázdná a ve třetí není živé dušičky. Cikáni, lidé bez slávy a cti, neměli v krvi pražádný pořádek. Zdálo se jim, že nic není přirozenějšího než vrhnouti se na vepřika s plandavýma ušima, který se zaběhl. Byli by to s velikou chutí učinili, ale bránil jim strach. Číchali všude úskoky, nemohli uvěřiti, že by v záloze nestál chlapík s dlouhou holí a jako v očarování hleděli za vepřikem, pokud to tučné sousto nezmizelo v podrostu. Když věc dlouho trvala a když lidé nepřicházeli a když se neozval ani psí štěkot, dodali si kartasové ducha a přiblížili se ke čtvrté vesnici. Dveře chat byly tam dokořán. Nahlédli do jedné z nich a spatřili kočku, která se velikým skokem snesla s peci. Ucouvli, stáli bez hnutí a ticho se jim kolébalo v hlavě. Potom prohráblí popel, hledajíce placky. Když se tak trochu nasytili se srdcem plesajícím, šli dál a když vposled dorazili k místu, které se nazývá Olomouc, měli již odvahy až nazbyt. Rozběhli se po dvorech a chytali slepice. Jedno hejno hřadovalo na jabloni. S nohou pokrčenou, s hlavou mezi křídly, chystaly se slepice pomalu k spánku. Ach, hladovým kartasům bylo při tom pohledu blaze. Nač čekat? Vrhli se s hbitostí nějakého spanilého boha na hejno.

Kěž by byli opatrnější! Kěž by lépe dbali o své živobyti! Vždyť se z olšiny ozývá tatarská písťalka!

Ale cikáni neměli zdání, že je smrt blízko. Vlastní křik a poděšený hlas slepic, které přeletovaly s větve na větev a jež přebíhaly dvorem jako zbavené rozumu, dočista je ohlušil. Pečínka! hrome, to pro hladového znamená celý svět! Můj tvůj! Tataři netataři – cikánům je všechno jedno! I bylo viděti, jak vyskakují a jak se krčí, letíce na oslňujících nohou nízko při zemi, a jak se vztaženou rukou se otáčejí, chňapajíce po křídle, které se třepetá.

Zatím první tatarští jezdci, a to jest ti, kteří jeli asi o pět koňských délek před královcem a kteří měli dbáti o jeho bezpečí, stihli selský dvůr. Zvolňují běh, vypouštějí šípy. I zasvištěly ty šípy a pět žen padá. Pět žen je zasaženo, jedna chrčí a zpěněná krev jí zalévá ústa, druhá, ruce na nadrech, kvílí, třetí v jakémsi úchvatu objímá svá kolena a hlava jí padá k rameni. Pokud jde o muže, leží jeden již bez hnutí a druhý dokonává. Smrt klape tedy čelistmi i za kartasem, který pronásleduje kohouta, ale kartas o tom nemá tušení. Je odvrácen a pranic nevidí, otrásá větví jabloně, kde křičí kohout, a jeho ucho je plno veselého tleskotu křídel a kokrhání. Usmívá se, stojí se zvrácenou hlavou a špetka závratí mu běhá po zádech. Když chánův syn dorazil na prostranství, slétl i kohout. Cikán po něm bije ulomenou větví, padne k zemi, chce kohouta přikrýt cípem slaměného pláště, ale kohout uniká, letí a kartas se za ním vznese na spanilých nohou do veliké výšky.

Probůh! Před kartasem stojí kůň! Vzepjal se, skáče, uskakuje, zarývá kopyta do země a přes jeho hlavu se řítí jezdec. Mladistvý chánův syn udeřil čelem o kámen a zůstal mrtev.

Když uslyšel chán tu smutnou zvěst, dal stanouti všemu vojsku. Před jeho tváří zmučil kartase a soudil pěstouny. Rozkázal, aby je katové svázali k sobě provazy a zůstavili je před Olomoucem, důvěřuje, že nepřátelé na nich vykonají své pomsty. Sám u velikém spěchu táhl do Uher.

Kartas (je-li dovolena zmínka o ubožáku příliš nicotném) byl asi třetího dne zároveň s pěstouny chánova synka ubit od templářů. Smrt mu přinesla zajisté vysvobození, neboť nesmírně strádal od ran, jež utrpěl na mučidlech.

A co dále? Stalo se, že Batu a Pajdar svedli nesmírnou bitvu na řece Slané u Mohi a že mongolský lid zaplavil celé uherské království. Za tuhé zimy, která nadešla příštího roku, překročili Tataři Dunaj a pronikli až k dalmatským břehům. Tehdy zemřel Otakaj. Tehdy se dal chán Batu, vnuk Džingischánův, na pochod do své země, aby zápasil o jméno pána pánů, tehdy odtáhl ze západních zemí a tak smrt a nehoda smrti skytla v těch končinách úlevu všemu rozumu a všemu umění a všemu životu.

JINOŠSKÁ VZPOURA

Král Václav měl dva syny. Jeden se jmenoval Vladislav a druhý Přemysl. Oba byli krásní, oba měli jasného ducha, ale král a s ním všichni šlechticové a služebníci dávali přednost prvorozenému Vladislavu. Měl být králem. Panovník v něho skládal přemnohé naděje a věřil, že bude dále žít v jeho vladaření a v jeho skutcích. Lid, šlechtici a dvořané učili se pak kralevice poslouchati jako svého příštího pána. Byl tedy Vladislav již od malinkosti všemi uctíván. Nejlepší učitelé, nejznamenitější rytíři, nejušlechtilejší kněží pečovali o jeho mrav a o jeho vědění. Učili ho, trávili v jeho společnosti dlouhé dny a Vladislav jim dobře odpovídal, neboť přirozený rozum a vloha a ušlechtilost srdce mu našeptávaly to, co je moudré a krásné. Tak mohutněl Vladislavův duch a lidé říkali:

„Ach kralevic! Není jinocha, který by se mu vyrovnal! Jeho mysl je jasná a usebraná, jeho rozum všechno pronikne, jeho mravy jsou jemné a vůle ze železa.“ Někdy se přihodilo, že kralevic provedl nepředložený kousek. Tu jej pěstounové napomínali. Činili to s velkou mírností, ale když se snad v obcování přidržel mravu, který se dochoval z knížecích dob, udíleli mu důraznější výtky.

„Král,“ pravili, „a ten, kdo bude králem, má se spravovati podle obyčeje svého času. Vznesený Václav s rozhodností sahá po tom obyčeji: vymyjuje věci staré, zavádí líbeznější a jako korunu či helmici vyvýšil rytířský pořádek.

Tážeš se proč? Z nejlepšího důvodu, vznesený kralevici: chce ukázat, že mrav, který vládne u dvora německých králů a na dvorech císařských, spojuje panovníky a činí znamení, že ty panovnické rody mají k sobě blízko, i když jsou na tisíc mil.“

Tak mluvíce stavěli pěstounové před kralevicův zrak i příklady. Povzbuzovali ho, snažili se mu vylíčit velikost, jež ho očekává, a Vladislav slyšel se všech stran:

Král! Král! Král!

Někdy mu ta přemíra slávy způsobila hořkou chvíličku.

Druhý králův syn byl od dětství určen k duchovnímu stavu a trávil čas na modlitbách. Obklopovali jej mnichové a ti ho vzdělávali v církevních naukách a snažili se mu vštípit křesťanské ctnosti tak, aby každou myšlenkou a všemi svými smysly byl pokorný. Přemysl plnil vůli královu i vůli svých učitelů. Naslouchal zbožným naukám, vroucně se modlil, vyrůstal v překrásné pachole. S odříkáním klíčila pak v jeho srdci síla, která se nedá ani uzdit ani spoutat a která roste utlačováním a mohutní každým zákazem. I stalo se, že Přemyslova duše nalezla zalíbení v zápasu. Jeho myšlenky běžely vstříc každé nesnadnosti, a čím níže skláněl hlavu, tím více mohutněla jeho šíje.

Někdy, když mu zněly do uší rozkazy, se stávalo, že kralevic upadl v pobouření a v dětské vzpomínky a vposled v pocit urážky neb hněvu.

Tu zřel své pěstouny, veliké, tučné, se znameními nepřízně a odvěkého sváru; zřel škubající se víčko, vrásčitou tvář, vystouplý zub či chvostek chloupků na uchu některého mnicha. Zdálo se mu při tom, že mezi hrubé hlavy a jeho ubohou hlavičku jest položeno nepřátelství a jako ze sna slyšel hlas:

Nesmíš! Nesmíš! Nesmíš!

Někde v hlubinách Přemyslova zmatku vyvstával pak proti tomu hlasu hlas nový a ten pravil:

Učiním to! Musím to vykonati! Chci tomu!

Na štěstí se mladičkový kralevic dovedl vytrhnouti z tohoto tísnivého citu. Přemáhal jej, dovedl jej střísti a tak – jak bylo řečeno – dobře prospíval a vyrostl v krásné pachole. Pýcha nebo závist se ho nedotkly. Zůstal čist a klíčila v něm síla.

Pokud jde o vzájemné vztahy mezi bratřími, podobá se, že se milovali s přízvukem lítosti. Vladislav nemohl nevidět, že je ustanoveno, aby Přemysl byl ve všem pomíjen, a to vědomí ho naplňovalo šetrností, která vhněla Přemyslovi do tváře krev. Oplácel lásku láskou, ale Vladislavovy protivné ohledy způsobily, že v hloubi duše toužil, aby mu bylo dopřáno vykonati činy, jež vynesou na světlo, že synové druhorození nejsou horší svých bratří. Byl jist vítězstvím! Litoval bratra, jemuž se bude vezdy brániti. Poznával, že vidí to, co Bůh ostatním skrývá, že vzejde čas, kdy věci utajené se ozvou hlasem a budou křičeti.

Třetí v tom společenství, totiž král Václav, hleděl na Vladislava i na Přemysla s velikou radostí. Byl oddán své matce, miloval nade všechno svou sestru Anežku i všechen rod a příbuzní mu připadali jako údové jediného těla. Zdálo se mu, že je oživuje táž vůle a týž úradek, zdálo se mu, že onen úradek shrnuje touhy Přemyslovců v jediné srdce, zdálo se mu, že čas je služebníkem toho úradku a že zvolna přesouvá moc s krále na krále. Zdálo se mu, že všemu rodu jest uznati prvenství královny Vladislava a že to, co zůstalo mimo dosah jednoho vladaře a co se mu vymklo z dráhy zdaru, bude skrze Vladislava učiněno šťastným skutkem.

Když zemřela králova matka Konstancie, shromáždili se Přemyslovci v tišnovském klášteře u její rakve.

Keř pochodní, keř světel, hořící keř osvětloval chodbu. Ujcové, bratřenci a ženy ve vzdutých čepcích se tiskli ke stěnám a na prostranství v blízkosti rakve stál Václav s Anežkou a s královnou Vladislavou. Světla ozařovala jim polovinu hlav, černý stín hnízdil v prázdné očnici krále Václava, černé stíny jako hadové se smykaly po jeho plášti. Králova ramena se chvěla bolestí, Anežka ztrnula v svém žalu a na královně tváři bylo zřítí nesmírnou bledostí.

„Věčné odpočinutí a mír dejž jí, ó Pane!“ pravil vzdálený hlas.

Tu se král zapotácel a padl na hrud' svého syna.

„Příteli, zůstaň se mnou! Stiskni mě pažema, zahal mě svým mladistvým dechem, podepři mě, dej mi svou sílu, učni, abych v tvém objetí zastenal tělesnými bolestmi!

Příteli, o koho se králové opírají? Kdo jim skytne útěchu? Kdo je naplní novou radostí? – Ach, prvorozený syn!“

Když Václav ještě mluvil a když ještě zněla řeč, zachvátily královny mdloby. Zhroutil se. Padl na zem. Jeho srdce tlouklo zlehýnka, jeho dýchání se zastavovalo.

Tu král strašným pohnutím zvedl paže a přitiskl dlaň k prázdné očnici a vzkřikl hlasem, který oznívá a který letí jako okov do prázdné studně.

Klášternice Anežka Přemyslovna se sklání ke králevicovi. Stírá mu s čela smrtelný pot a druhorozený syn se po kolenou vleče k svému otci. Jeho zrak má přímý pohled, jeho tvář má vážnost, již bolesti sloučené s toužením vtiskují králům, a všechno jeho dychtění lásky letí vstříc Václavu.

Můj Bože, král nepohlédne na druhorozeného! Odstrčí jej, shýbá se, vezme do náruče zemdlené tělo Vladislavovo, tiskne je k srdci, odnáší to sladké břímě. Za jeho pláštěm se zvedne vanutí a to vanutí ohne světlo svěc a zčeří vlasy klečícího Přemysla.

Dveře se otevírají, král projde kobkou a v klášterní chodbě se setká s jakýmsi šlechticem. Je to Ctibor řečený Moudrá hlava.

„Slídile! Co zde hledáš?“

Šlechtic chce odpovědět, ale král ho dvakrát urazí a mluví k němu hlasem plným vzteku. Hněvá se, že služebník spatřil královo zemdlení, hněvá se, stojí rozkročen s prvorozeným synem v náruči a Vladislavova hlava padá níž a níž.

Po smrti královny Konstancie Václav dlouho truchlil a ani zpráva o Vladislavově pozdravení nerozptýlila dočista chmury, které ho skličovaly. Zněl mu v uších umíráček. Zněly mu jakýmsi divným spojením v uších zvony svatovítské basiliky, jež se z plna hrdla zvonoviny ozývaly v den jeho korunovace. Slavná chvíle, kdy spočíval v náruči Přemysla Otakara I., mu připomínala smrt a bezmocnost králů. Tehdy uprostřed vznešeného obřadu cítil bouřný úder otcova srdce. Cítil jeho žádostivost života, cítil dýchání zkázy, cítil, že věci největší zacinkáním zvonečku smrti bývají učiněny nepatrnými. – Zvuk zvonů tedy krále zraňoval, družil se v paměti dávno ztracené k úděsu utkanému ze sna, připomínal mu nikoli slávu, ale nicotu, zmar, slabost, bolesti a vzdech, který se ozývá nad lůžkem zděšeného spáče, a urážku, která se leskne jako čepel dýky. Z té příčiny Václav rozkázal, aby se na místech, kde prodlévá, nezvonilo. Zákaz dolehl těžce na lid, na kněze i na šlechtice, neboť co je křesťanův den bez hlaholení zvonů?

Když zvony znějí od rána do noci, když bijí v souzvuku a když jenom jeden, jedinký z nich, vzlétá k nebeské výšině, jest křesťanům, jako by sama pastýřka beránkova se halila v hvězdný pás, a jejich duše letí s hlasem zvonku a z pláště oblohy se sypou hvězdičky.

Život bez volání chrámů je jako márnice a tichost hřbitova. Na trzích, v dílnách kdekdo naříká, že není slyšet zvony.

Sám král byl zarmoucen pro zarmoucení křesťanského města, a aby je zbavil újmy, po dlouhý čas dlel mimo pražský hrad. Odjížděl. Smetl loktem pergameny písařů, přehodil si přes ramena lovecký kožich a nasednuv na kůň zmizel v doubravě.

Lesy jsou jako v starý čas! Když se všechno mění a když věc neblahá postihuje věc strašnou a když zlé noviny se šíří, kde nalezne člověk útočiště?

Tam, kam jej vodívalo jinošské zalíbení. V těch mýtinách uprostřed zeleného lesa, na paloucích, kde jako v dobách mladosti se honí jelen, kde přebíhá srnec, kde krouží ptáci, kde v šíř a v dál se rozléhají hlasy a kde přebývá zdar!

Zpod klenby stromů se zdá svět spanilý. Zde libě znějí verše, zde mohou zpívat pěvci bez přerušení. Zde nepostává za dveřmi komorník, ani soudcové, ani písař s prsty potřísněnými černidlem a s lahvičkou barvy na krku. Zde mohou spustit kejklíři a loutnař je zde vítán.

Král byl již vzdálen po řadu měsíců. Ani soudy ani jiná jednání jej nemohly připoutati a mnohým šlechticům to nebylo vhod. Nesli věc s nelibostí. Někteří ukazovali, že chátrá veřejná správa a že se na cestách vzmáhají roty, druzí pak záviděli těm šťastlivcům, kterým bylo dovoleno dlíti s králem. Hrstka Václavových milců bývala totiž obdarována den co den a její vliv rostl a jejich moc se zveličovala na úkor starých a vznešených rodů.

Mezi nespokojenci byl i Ctibor, který zastihl kralevice ve mdlobách. Ten šlechtic slyšel velikou chytrostí a dovedl si ve všem poradit. I nazývali jej přátelé Moudrou hlavou a prokazovali mu více úcty, než snad zasluhoval podle rodu a důstojnosti. Pokud jde o věk, byl Ctibor již stár a mužný syn chodil s ním v radu. Když tedy Ctibor viděl, že se král valně nestará o královskou správu, a když viděl, že prospěch země je tentam, jal se mluvití proti Václavovi. Snad jej pálila i urážka, kterou zakusil, snad ji chtěl pomstít, snad se důvěřoval v kralevice, snad si ho chtěl naklonit, snad se mu zželelo jen ubývající české moci – nechť tak či onak, mluvil proti králi a biskup Mikoláš a mnoho šlechticů mu se zalíbením naslouchalo.

Zatím panovník mezi dvěma honbami a za radovánek myslil na zvelebení přemyslovské vlády. Chtěl ji upevnit, bažil po tom, aby jeho syn Vladislav spojil jednou ve svých rukou panství nad vévodstvím rakouským a nad zeměmi koruny české a požádal Vladislavovým jménem o ruku Gertrudy Rakouské. I došlo k slavné svatbě. Záhy potom se Vladislav opět roznemohl a král dnem i nocí očekával zprávy o jeho chorobě. Trápil se. V některých chvílích jej přepadala smutek a jindy mu naděje našeptávala, že Vladislav strásl se svých ramen slabostí a že nic nepřekáží, aby došel dlouhého věku.

Když uplynulo od svatby osm měsíců, roznesla se zvěst, že králevic a markrabě a vévoda Vladislav zápasí se smrtí. Tehdy přišli ke Ctiborovi šlechtici strany nespokojené a řekli mu:

„Ctibore, ty jsi zemský sudí, slyneš rozumem a kdekdo tě nazývá Moudrou hlavou: král, který nás stíhal protivenstvím a který tě dvakrát urazil, je zkrušen a jeho syn snad umírá, porad' nám tedy, co máme činiti!“

„Ach,“ odpověděl Ctibor, „jaké rady si žádáte? Chcete v těch zmatcích vypovědět králi poslušnost? Chcete svěřiti vládu nad jeho zemí někomu jinému? – Sám jsem vás k tomu kdysi měl a vím, že Václav dobré šlechtice zanedbává a že se obklopil milci. Vím, že přechází spravování země a že nepečuje o bezpečnost, ale což nenavštívil krále Bůh? Což mu nekyne, aby se obrátil?“

„Moudrá hlavo!“ odpovídali šlechticové, „biskup mu nedůvěřuje po stránce zbožnosti.“

„Šlechtické srdce se bouří,“ řekl Ctibor, „nikoli snad z nějaké divokosti, ale proto, aby byla naplněna pravá vláda. Vidím a rozeznávám, že vaše rozhořčení není pýcha ani věrolomnost, teď však, rytířové, v těch dnech nešťastných, kdy se ke králi přibližuje temnota a zkouška, Bůh nebude souhlasiti s vaším počínáním. – Což nevidíte, že sám zpytuje Václavovo srdce? Což nevidíte, že mu odnímá syna, kterého nejvíce miloval? Nezvětšujte tedy trest Ježíšův, ale nabádejte krále, aby, jako bylo na počátku jeho vlády, naklonil ucho k dobrým rádcům a zapudil milce.“

Šlechticové slovům Ctiborovým přisvědčili a požádali jej, aby králi připomněl věrnost strany nespokojené a nicotné vlastnosti milců.

„Jdi,“ pravili, „s družinou a se svým synem na Starý hrádek do lesů křivoklátských, kde král tráví čas honbou!“

Ctibor uposlechl. I osedlali sluhové devět koní a Ctibor a šlechtici se vyhoupli na hřbet těch zvířat a dali se k osadě, zvané Rakovník, a přitrhli na Starý hrádek, když táhl večer.

Mrak se kupil na mrak a král stoje u okna stíhal na obzoru jakousi chmuru.

„Králi Václave,“ řekl Ctibor nazvaný Moudrá hlava, „Bůh navštěvuje někdy i panovníka protivenstvím a zpytuje pevnost jeho víry a hlubinu jeho zbožnosti. Bůh uvádí raba i pána i krále v hořkost a zkušuje jeho srdce a skrze bolesti mu dává znamení, aby vedle víry ostříhal i to, co mu bylo svěřeno, a rozpomenul se zavčas a vkročil na cestu pravosti.“

„Mužové,“ pravil král, „nikdo nemáte tvář přívětivou a jasnou, ale proč mluví stařec nejvíce podmračený? Proč mluví ten, proti němuž mám velkou nenávist?“

Potom ustoupil Ctibor do pozadí hloučku. Neprořekl vzkaz nespokojené strany, mlčel a člověk malé vážnosti a ledabylého rozumu králi oznámil, že jeho syn, kralevic a vévoda a markrabí umírá.

Po kterém břehu zoufalství se potom vracel král? Jakými zátočinami ho vedla bludná cesta, jakým stínem klusal jeho kůň? Jaké dunění, jaké bubny, jaké trubky zněly v jeho bolestné mysli?

Ach, kdo to vypoví!

Po smrti českého kralevice a rakouského vévody Vladislava vzduly se vysoko vlny zápolení a císař a papež usilovali v osiřelé zemi rakouské o moc. Na rozcestích před Pražským městem se setkávala poselstva se všech stran, zprávy se křížovaly, ale král Václav toho nedbal. Byl sklíčen. A taková byla míra jeho hoře, že se mu zdálo lepší zemřít. Chtěl spát. Prosil o chvíličku zapomnění, ale sen se vzdaloval od jeho lůžka.

Je noc, vichřice ječíc vzlétá nad hradem. Blesk oslepuje krále a vzápětí zas vzdouvá temnotu trojnásob na sebe navrstvenou. Král Václav bdí, válí se v palčivém loži. Zdá se mu, že jej

obviňuje nějaký hlas a že ten hlas stená v ohni svěc a opět, že s úpěním prochází tmou. Zdá se mu, že lavice vstavená k jeho hlavám praská pod tíhou nějakého břemene a je mu jako v onen čas, kdy nemohl po pět dnů spát. I vzpomíná na starou tíseň, vzpomíná na její příčinu, vzpomíná na hrudu zlata, kterou mu dal jakýsi jílovenský horník, vzpomíná, jak tehdy ještě za noci sluhové vynesli ten nesmírný poklad, vzpomíná, jak jej rozdal a jak se mu vrátil spánek. – V těch vzpomínkách král tedy vstane, tápe vztaženou rukou, hledá své šperky: prsteny, náhrdelníky, přeskvostné spony, řetězy a vposled náramky. Hází je na zem, rozšlapává je, drtí je na prach a bez dechu se vrhá na lože.

Když minul prvý přívál bolesti, žil král opět v ústraní všelijakých hrádků a oddával se honbě. Žil s veselými šlechtici, žil s básníky, žil s myslivci, žil s kratochvilnými lidmi a komorníci a písaři přijížděli za Václavem do venkovských sídel. Bylo jim mnohdy čekati dva a tři dny, než král měl kapánek volného času, aby s nimi mohl promluvit a dát přivěsit pečeť na jejich listy. Ale stávalo se, že se mu pojednou znechutily radovánky a že – mně nic tobě nic – skočil na kůň a že se s celou slávou hnal do pražského hradu. Potom se třeba po celé dny neukazoval a volal k sobě ty, kdo dobře smýšleli o velikých věcech. Rozmlouvaje s nimi snadno přicházel na kloub spletitým příběhům a dobře spravoval říši. Pro rychlá obrácení budil pak král mezi rádci údiv. Bylo jim k nevíře, že dlouho do noci bdí a že se stará a opět na vše zapomíná a že je laskavý a mírný a ve všem povolný a na obrátku že každou radu odmítá a že se s velkou umíněností drží své myšlenky. Někteří lidé mu tu dvojakou povahu zazlívali, někteří se báli jeho prchlivosti a jiní ho velmi chválili, neboť rozdával plnými rukama.

Králova nestálost, jeho vyvyšování některých šlechticů, křivdy, nepořádky a snad i spor mezi císařem a papežskou kurií znovu a znovu jítily nespokojené velmože. Sešli se v shromáždění a Ctibor řekl:

„Hle, král! Oddává se lovu a pranic nedbá, že se moc vzdaluje od českých hranic! Oddává se prázdní a naše země pustne a země rakouská byla ztracena! Vstaňme tedy, oddělme se od chabého vládce a učinme svým pánem Přemysla!

Pravíte, že je mlád? Bůh vložil lék do našich prsou: jsme věku pokročilého a budeme nad ním bdítí.“

V odpověď šlechticové udeřili na své meče. Přijali volbu. Vstali proti králi.

Je ovšem pravda, že věc rakouská se jich málo dotýkala, je pravda, že jim byl cizí spor mezi císařem a papežem a že nedbali ani o Guelfy ani o Ghibelliny, ale události a jména se jim hodila, neboť to jest, co často zakrývá vlastní pohnutky. Snad tedy jeden nespokojený šlechtic toužil po rozkoši pomsty, druhý snad doufal, že změní běh věcí a že jim skytne pečeť svého jména, třetí chtěl dobýt vojenské slávy, pátý byl poctivec, desátý jakž takž Ghibellin a opět desátý měl před oslněným zrakem rytíře, kteří mu půjdou v patách, a zachvíval se rozkošemi vzpoury. – Tak věci veřejné i věci osobní, nenávisť, pomsta, ušlechtilý cit, zmar, sláva, lidské chybičky i velikost i lakota i snahy nezištné a vposled pletichy i spory na život a na smrt se spleťly v jedinou touhu, aby král Václav byl zbaven vladaření.

Potom nadešel čas, aby nespokojená strana mluvila s kralevicem.

Přemysl, mladý markrabí moravský, byl právě v chrámu svatého Víta. Naslouchal se svými bývalými pěstouny nešporám. Obřad se končil, byl soumrak, přišlo. Na západní obloze stála červenavá mračna a zsinálé svity sotva prokmitávaly.

Kralevic si stáhl úže plášť a chtěl již vykročiti. Tu k němu přistoupil biskup, jménem Mikoláš, a požádav jej o dovolení přidružil se k jeho pěstounům. Kladl jim jakési otázky a vyptával se na věci církve. Zatím Přemysl postával trochu v rozpacích, má-li odejít či sečkati, až ustane dešť.

Kralevicovi bylo patnáct let. Byl krásný, jeho něžná tvář odrážela všecken lesk a všechno snění a všechny úchvaty mladosti. Měl vlasy červenavého odstínu, měl veliké temné duhovky a hlas, který připomínal krásně znějící hudební nástroj.

Když minul okamžik čekání a když příval deště šplíchl až k chrámovým dveřím, poodstoupil Přemysl do vnitra chodby a sluhové a pážata v útlém věku jinošském, jež byla kralevicovi povždy nablízku, se srazila ke stěnám chodby. Kralevic s pousmáním vešel tedy do chrámového přítmí a opřev se v zadumání loktem o vysoké opěradlo, snil, jako se snívá v jeho věku. Myslíl na svého otce, vyvstával mu v paměti příběh plný úděsu a hrůzy. – Ale byl to příběh? Nešlo o nějaké noční strašení?

Kdysi dávno, když byl Přemysl útlé pacholátko, se stalo, že si král při divoké honbě v lesích vyrazil oko.

I navrátil se, dostihl Prahy a hradem zněly zvuky spěšných kročejů. Kunhuta vykřikla, když vstoupil do síně, a král, jemuž stékala po tváři krev, král olbřímí, silný, s rameny krásně rozloženými, s hlavou zvrácenou a s dlaní na temné očnici jí pravil v odpověď:

„Proč pláčeš? Což nemají lidé dvě oči? A což není dost na oku jediném?“

Bázeň, úzkostná snění a hrdost druhorozeného králevice proměnila slova i smysl odpovědi. Zněla pak takto: Mám dva syny. Miluji Vladislava a nedbám o toho, který jest Přemysl!

Králévic byl tedy zabrán v chmurné vzpomínání. Tu k němu přistoupil Ctibor, řečený Moudrá hlava, a řekl: „Králi, čekám na tebe v ten podvečerní čas a biskup z úradku šlechticů zadržel tvé pěstouny.

Králi, kdežpak by mrtvý vydechl, kdežpak by zazněly bitvy minulé, kdežpak by člověk zaslepený prohlédl a vrátil se na pravou cestu!“

„Ach,“ řekl Přemysl, „proč se mnou mluvíš jako kněz a proč mě nazýváš králem?“

„Pravím, co vešlo do mého srdce. Tím jménem tě nazývají i šlechticové, kteří jsou dobré vůle mezi sebou a dobrého smýšlení a kteří s hněvem patří ke králi Václavu.“

Řka to jal se Ctibor vypočítávati poklesky Václavovy. Jeho hlas byl zastřený, zněl přízvukem nenávisti.

A čím dále šlechtic mluvil a čím více houstla tma a čím byl jeho hlas naléhavější, tím více se zdálo, že splývá u vědomí mladého králevice s jakousi neurčitou touhou.

I rozněcovala se Přemyslova duše tím hlasem a kráčela krajinami starých příběhů. Přemyslovi se zdálo, že opět spatřuje krále, který si klade dlaň na slepé oko. Slyšel jeho hlas mluvící k Vladislavovi, zahlédl, jak králova levice tápe přes hlavu pacholátka, které před ním klečí, a rozpoznával, kdy minula jeho temeno. Cítil žal, zalévající duši pekelným žářem, viděl

všechny pohledy, které jej minuly, viděl vznešenou Anežku, jak jde nepostižitelnou chůzí k prvorozeni a jak ho objímá, spatřil sám sebe čekati na sladký dotyk otcovy dlaně a ta chvíle dávno zapomenutá jako déšť sůtek, jako čas obrácený a jako voda, která stoupá v nějakém strašném rozkyvu vzhůru, opět se navracel.

Kravecice polil ruměncem a v jeho pohledu byla tma a čekání.

Tu se poznovu ozval Ctibor. Vážil skutky dobré i zlé. Mluvil polohlasem a zvolna.

Když dozněla jeho řeč, probral se kravecice ze snění a spatřil jasně šlechtice, kteří stáli vůkol Ctibora a kteří u velikém kruhu obstupovali lavici, o niž se opíral. Nazývali ho králem. Jejich pláště měly barvu slávy a tajemství. I odpověděl jim Přemysl. Přisvědčil jim. Z plna srdce šlechticům přikývl a dal jim na srozuměnou, že touží po královských skutcích.

V té chvíli jakýsi jáhen rozžal svíci uhnětenou z vosku a tuku. Světlo svíce padlo na hlavy šlechticů a kravecice uzřel kosmatá obočí a jizvy a lesík na pancíři a ruce složené na jilcích. Ovanula jej válka a žádal přísahu věrnosti.

Král Václav konal právě hostinu a seděl se svými milci v důvěrném hovoru. Tu se ozývá řehotání koní, dusot i cval. Se strany lesa vyrazí na volné prostranství hlouček jezdců. Seskakují s koní, kvapí k brance, zanechávají svá zvířata před hradem: tak mají nakvap! „Kde je král?“

„V hodovní síni rozmlouvá se svými milci.“

„Vpusť nás, přáteli, přinášíme podivnou novinu.“ Když vešli, poručil jim král, aby mluvili bez oklik a zpřímá.

„Pane,“ pravil Boreš, který krále Václava nejvíce miloval, „zákeřníci této země se spojili a strhli do svých hanebných skutků i tvého syna, markraběte Přemysla. Provolali ho mladším králem!“

Na ta slova král vstal a za jeho postavou se začernaly pláště prchajících básníků. Chvilíčku bylo ticho, král váhal s otázkou a hodovníci a ti, kdo přinesli zprávu, ulpívali na jeho rtech. Když uplynula druhá chvilíčka mlčení, ozval se Boreš a řekl:

„Snad se dotýká, králi, tvého srdce útrpnost, snad přemýšlíš o výměře trestu; nemohu toho uhodnouti, ale z plna srdce si přeji, aby ses varoval shovívavosti.“ Králi se znenadání protiví pohled na prostřené stoly. Zatleská, volá obřadníka a pokyne mu, aby poručil trpaslíkům a pitvorám, které se krčí za hodovníky, odnésti zbytky hostiny. I jest viděti, jak ti skrčkové mizejí pod stolními deskami. Stůl se zvedá, hýbe se, utíká a naráz je tentam. Potom lidé urostlí přinášejí světla a král se zjasněnou tváří praví takto:

„Markrabě Přemysl jest pokorné povahy. Byl vychován k duchovnímu stavu. Jeho duch je mírný a jinošský. Zavolám jej jménem a můj syn se vrátí a poklekne přede mnou. – Ztajte tedy hněv, odpusťte mu pro přílišnou mladost, neboť vidím a rozeznávám, že si vede jako v nějakém poblouznění. – Ale jestliže vás přece pálí urážka, kterou má snášeti král, obraťte se se mnou proti těm, kdo zosnovali spiknutí.“

Ale poslové, kteří přinesli neblaliou zvěst, se mračí.

Dlaně na jablku mečů, tváře zakaboněny, obočí staženo, níží hlavu a jest snadno k rozeznání, že nemohou souhlasiti.

„Králi, markrabě Přemysl si vede jinak než můžeš uhodnouti. Rozkazuje, plynou mu od úst slova úsečná, je všecek změněn, jeho pohled jiskří a ti našeptavači vzpoury a ti podlí zákeřníci, kteří snad pro svou věc a pro svou svévoli rozpoutali povstání, jsou ho poslušní. Je s ním přemnoho tvých vasalů. Je s ním biskup Mikoláš a Ctibor, řečený Moudrá hlava, a jeho syn.“ Když vyjmenoval asi deset nebo dvacet pánů a velmožů a šlechticů, kteří se přidali na stranu královicovu, poznal Václav, že mu nastává brániti svou zemi mečem.

Král, který jest prvý mezi rytíři, má tři věci: Duši, která se odívá v roucho zbožnosti a patří Bohu, meč, který se zbarvuje do ruda a patří slávě, a vposled zemi, kteráž se zelená a nepatří nikomu jinému než právě králi. – Jak tedy mohl Václav zaváhat? Dal vyhlásiti, aby se shromáždili všichni jeho věrní, svolal velmože, chtěl sebrat vojsko. Ale od pevných hradů přichvátala k němu poselstva a pravila mu:

„Králi, je příliš pozdě! Vzpouira se vzrnáhá, šlechticové jsou s Přemyslem a jejich vojenské síle se nevyrovná síla tvých vojsk.“

Tu se král zachvěl. Dal vyštvtati posly a naráz dal za nimi spustiti bránu.

Když osaměl, když se snášela noc a když usínal, vyrazil ze svých prsou výkřik a třikrát opakoval jméno Přemyslovo. V bédách, v mučení, v tísní (neboť správně se říkává, že zhrzená láska palčivěji bodá než nenávisť) strávil noc. Za rozbřesku dal pak znamení, aby hlídky na hradbách duly do svých trub a vydávaly hlasy nízké a vysoké. Tu rytíři srozuměli, že se král chystá na cestu. Když dorazil se skvoucí družinou před Pražské město, dal král rozhlásiti, že přijímá Přemyslovu volbu a že se míní s ním rozdělit o vládu a zemi. I sešli se vyjednařáci Václavovi a vyjednařáci Přemyslovi a sjednali dohodu a mír. Potom došlo na setkání králů.

Král mladší s velikou uctivostí pozdravil krále staršího. Jeho mladistvá tvář byla vážná a ani jediný paprsek pýchy a ani vzdálený odlesk nějaké nadutosti ji neosvěřoval. Mluvil zvolna a málo, mluvil s jistotou stvoření, kterému Bůh pokynul vykonati skutek dávno ustanovený. Václav, proti jehož otcovskému srdci se ten král obracel, nemohl nepostihnouti dotyk údivu a jakéhosi štěstí, neboť ten, kdo si tak vedl, byl jeho syn.

Když bylo skončeno řízení obřadné a když země byla rozdělena a určeny pravomoci obou králů, odešli velmožové i biskup. Tu sňal Přemysl plášť se svých ramen a řekl:

„Králi, odpusťte mi, či mě zavrhněte, chovejte se milostivě, či přejte mi trestu, naložte se mnou i s mými bédnými myšlenkami, jak je vám libo, ale pro víru v jediného Boha, neodpírejte mi svého přátelství! Věřte, že vám jsem z plna srdce oddán. – Pokud pak jde o vzpouiru, je ustanoveno, abych vše, po čem toužím a co leží v možnostech mé síly, vykonal skrze boj. Jsou snad synové prvorození, jimž je všechno dáno a kteříž přicházejí k moci bez konání skutků, ale co jest jejich prvenství? Úmluvy a slova! Dechnutí, které bloudí a které se rozplývá. Naproti lidem šťastným jsou synové druhorození a těm Bůh ukládá, aby se skrze meč a boj a zápas zmocnili nějakého podílu. A jest ten boj soudem božím a svatý anděl Michael rozdílí v něm slávu. Necht' tedy poražen, necht' vítěz, chci tebe, králi, vždy uctívat.“

Přemysl rozprávěl dále řeč, ale král Václav krčil v pohrdání rameny a jeho srdce se sevřelo hněvem.

Taková je lidská mysl: Násilí ba i zrada méně se jí dotýká než slovo pronesené nečas a z úst, která jste slyšeli mluvit pokorně.

Nedlouho potom vyhlásil papež v německé říši kříž proti císaři. Rytířové, manové a celé zástupy šlechticů kvapili tedy do táborů. Jedni se přidávali k praporům kříže, druzí se řadili k vojům císařovým. A bylo těžko uhádnouti, které vojsko je krásnější a které si více žádá boje. V obou byli mužové bažící po slávě a po slastném živobytí.

Sotva král Václav (který od nedávna stál na straně papežově) doslechl, že dochází k tažení, kvapil na Moravu a sebral tam veliké vojsko. Rozmnoživ je voji uherskými a voji, které přišly z Rakous, táhl s ním do Čech a rovnou k Vyšehradu. Byla obleva, těžcí koně se bořili v tající sněh a havrani se slétali na stopu vojska a bili zobany do země a do pohozených zdechlin. Král táhl v širokém šiku, neboť v koňských šlápotách se držela voda a koním nebylo možná kráčetí starou stopou. Jízda šla či vlekla se sněhem. Ocasy mokré, koňská břicha urousána, škorně plné vody, v hlavě klam, mámení a závrať – tak se to vojsko plouhalo přes Jihlavu, Brod, Čáslav a vposled podle potoka k hradu.

Ti, kdo měli zatrachtilou výhodu a mohli zahlédnouti krále, ptali se mhouříce jedno oko (aby naznačili, o kom je řeč):

„Což udeří? Popadnou se s mladším panem králem do křížku? Anebo by snad bylo něco pravdy na tom, že potáhneme do německé říše? – Pah, kdož by tomu věřil!“

Král ovšem neodpovídal. Jeho vysoká a hrdinská ramena se zvedala nad ramenem Borše z Ryzenburka. Jel mlčky, jel zadumán, neřídil koně a opíraje si hřbet pravice o sedlový oblouk a tiskna dlaní dlaň přemýšlel o mladším králi: jeho prostota, jeho pevnost, jeho samozřejmé chuť vítězit a svádět bitvy se Václavovi málem líbila – byl jí však urážen! Cítil, že mu vztek svírá hrdlo.

Když Václav dorazil na Vyšehrad (který byl podle úmluvy jeho), rozkázal poslům, aby šli k mladšímu králi a vyzvali jej k tažení svatého kříže. Přemysl vyslechl posly a požádal je o lhůtu a uvedl je do krásných komnat. Potom pravil ke svým šlechticům:

„Jste mi povinováni radou. I prosím vás tedy, to jest tebe, biskupe Mikoláši, a tebe, moudrý Ctibore, a tebe, Jaroši, a vás všechny vznešené rytíře a velmože, abyste mluvili.“

„Bída klepe na dveře,“ řekl biskup, „a rada je těžká, neboť jakpak se máme protivit vůli císařově? Ve věcech vlády a práva nemůže býti císař zkrácen. Jdi tedy se svým vojskem k císaři!“

Po biskupovi mluvili tři a čtyři a pět šlechticů. Vposled se ujal slova Přemysl. Vstal a hlasem ani příliš vysokým ani příliš silným, krátce, jadrně, bez ozdob a po způsobu mladosti, která má pro strach uděláno a která se nemusí krásnit nějakými ozdobnými slovíčky, řekl, že se mu ani nesní, aby odtáhl s vojskem, když jiné vojsko právě přitáhlo.

„Kdyby se chtěl král Václav spojit s císařskými, mohl to učinit již dole na Dunaji. Což nejde z moravské země?“

„Pah,“ řekl dále, „díky za radu: zůstanu v zemi. Nařizuji a důtklivě vás, šlechticové, žádám, aby byly zavřeny brány! Vytáhněte na hradby těžké kusy. Čekejte útok!“

Řka to dal Přemysl oznámiti poslům svou odpověď a odešel za údivu starců! Necht' byli jízliví, necht' byli věrní, věru měli o čem přemýšlet!

Král Václav naleznuv nazítří městské brány zataraseny a kamenný most obsazen, přetáhl osmého dne se svými vojsky přes bubenský brod a rozložil se v okolí Břevnova. Když však doslechl, že Přemysl nashromáždil i množství píce a chlebů, a když přehlédl a zvážil sílu svého vojska, odtáhl k Žatci a zmocnil se ho a poplenil statky vyznavačů mladšího krále Přemysla. Potom vzplanuly po vši zemi bouře. Přemnohé domy lehly popelem a zpusťována jest škola při svatovítském chrámu. Boj vzplanul na všech stranách a Přemysl v tom boji zvítězil.

Tehdy zemřela Kunhuta, matka Přemyslova.

Král Přemysl se zmocnil země. Vládl, vykonával královskou moc a jeho otec dlel v Míšni, aby si opatřil vojenské přispění. Sbíral tam bez valné naděje vojsko.

Ale pod krušnohorským pohořím byl hrad, který se nazýval Most. Ležel při míšeňské cestě. Skýtal jí bezpečí a vládl celé té končině. Boreš, šlechtic strany Václavovy a jeho oddaný vasal, obsadil řečený hrad a uzavřel se v jeho pevných zdech. I byl ten hrad Most jako nějaká lodice schystaná ku přijetí Václavova vojska.

Když Přemysl doslechl, co se přihodilo, vytáhl proti Borešovi se svými Čechy a Moravany.

Šel v krásném pořádku. Na nejvyšší žerdi v čele vojska vlála boží korouhev. V prvých řadách šli těžcí koně: krk ohnut, ohon v pohybu, nozdry krvavé. Krunýře jezdců se leskly v listopadovém slunci. Byl krásný den, blesk sjížděl po mečích, mladistvé tváře zářily, hlas zněl důvěrou.

Přemysl se bral ve středu bojovníků. Měl šíji junáka, Vzezření naděje, prostotu mladosti, sílu a vznět.

Za rytířem šli zbrojenci obtížení štíty, kopími, meči, brašnami, nákladem. Dech se jim kouří z úst, pach potu a dobrého jídla je provází.

Opodál se táhne čeleď a vozy plné obléhacích strojů a žebříků a praků. Nejtěžší kus je třeba vzpírat Sochory. Dvě přípreže tvoří pak před ním krásný vějířek.

Když došli k hradu, dal Přemysl vojákům sotva vydechnouti. Nač čekal? Boj se započal!

Sám král podtíná křoviska, sám král vyplňuje vlastníma rukama příkop. Meč v pravici, pohled na cimbuří, útočí čelem proti zdi, bez umění, beze lsti.

Vojsko vleče žebříky, vrhá se k branám. Je vidět rozježené kmitání žerdí a oblouky ran. Sekery, kladiva, mlaty odskakují od pobitých vrat. Příkop je zavalen, beranidlo hřmí, kameny bubnují do štítů.

Když je bitva v nejlepším a když brána již již povoluje, zatemní se obzor dvěma vojsky. Rozjiždějí se, ženou útokem, padnou Přemyslovi v týl a připraví mu strašlivou porážku.

„Králi Přemysle,“ praví Boreš, „je to marné! Dobře jsi vedl útok, ale brána vydržela. Jsme pány Mostu i bojiště v poli a tvoji zbrojenci se rozprchli do všech úhlů světa. Dobře jsi se bil, porubal jsi dost hlav, ale nyní je konec. Jsi poražen! Co ti zbývá, než v hanbě žádat o milost?“

„Borši,“ řekl Přemysl, „je pravidlo, že z boje vychází jeden protivník jako vítěz, druhý jako přemožený. Ztratil jsem poctivou bitvu – o jaké hanbě mluvíš? Můj pancíř je zprohýbán, ale nepovolil, pásy mého brnění jsou zpřetrhány, ale stojím před tebou ve zbroji. Nezahodil jsem ani štít, ani meč. Jdi tedy k svému pánu a staršímu králi, abys mu oznámil, že odpovím na jeho otázky jako ten, kdo bez potupy ztratil pole!“

V měsíci lednu došlo mezi Václavem a Přemyslem k úmluvám. Větší část území i moci připadla Václavovi a Přemysl se spokojil s nepatrnějším dílcem. Sváry utichly a podobalo se, že se vrátí i shoda, neboť oba panovníky k sobě tiskl vroucí cit. Milovali se, ale vladařské toužení jako nějaký plášť, který chřestí, a jako zbroj vstoupilo mezi ně. Nemohli přivinouti hruď k hrudi. Milovali se, ale válka svým hřmotem a svými záblesky je rozdělovala. I zřel král Václav, že Přemyslova žádost sahá od konce ke konci české země, zřel, že se jeho toužení nemůže zříci jediného města a jediné dědiny, zřel, že se k němu potají stahuje nová síla. Chtěl se jí opřít, byl ducha neoblomného a sbíral tedy vojsko. Žádal o přispění v Rakousích, prosil papeže, aby potrestal Přemysla a biskupa Mikoláše, neboť se zprotivili vůli arcipastýře a pomáhali Ghibellinům.

Počátkem února roku 1249 přitřhl Václav k Pražskému městu, ale nechal čas marně míjet, neudeřil. Když docházelo uvnitř hradeb k srážkám, vydal král nařízení, aby vojsko odtáhlo k Žatci, a sám se odebral na hrad Zvíkov.

Přemysl, vida Václavovo veliké zbrojení, vyslal do řečeného hradu biskupa Mikoláše a dále kustoda Heřmana a probošta Tobiáše a arcijáhna Radoslava, aby se otázali krále, co zamýšlí a jaká je míra jeho milosti.

I mluvil před králem biskup Mikoláš a řekl:

„Králi, zvítězil jsi v bitvě a jest v tvé moci rozdílet tresty i zadržovati je, prořekni tedy, k jaké straně se kloníš: k dobrotě, či k pomstám? Chceš svého syna dále trestati?“

„Ty jsi to,“ odpověděl král, „který Přemyslovi našeptáváš vzteklé prorady! Ty jsi, kterýž prvý vstal proti králi! Ty jsi biskup, který nedbá papežských nařízení!“

Potom s tváří šubající se hněvem rozrazil dveře do temné síně a vydal biskupa zbrojencům. Rozkázal, aby ho vsadili do věže i s kustodem Heřmanem i s proboštem Tobiášem i s arcijáhmem Radoslavem.

Když mráz a větry pronikaly zdívkou a když se zdálo v noční tichosti, že věž kolísá, a když hromadící se čas ulehl na biskupův chřtán a když se svažila kůže na jeho tváři, uvedly strážce biskupa do světnice, kde planul oheň a kde sluhové cinkali stříbrnými nádobami a kde seděl v koutě hudebník hrající na loutnu. Král pokynul, aby přestal hrát, a požádal ho, aby přestal přednášet verše. Potom oslovil biskupa a pravil: „Biskupe, dvojí moc se dělí o vládu nad světem. Prvá je jasná a ve shodě s líbeznými právy se spravuje, druhá ruší pořádek a sahá na uznaná práva a jako nějaká noční sova miluje temnotu. – Biskupe, kde je tvé místo? Na straně první či druhé? Na straně krále a nejvyššího kněze, či na straně těch, kdo vstali proti ustanovení?“

Potom dal král znamení, aby pěvec přednášel a hudebník aby rozezvučel svůj nástroj. Biskup mohl naslouchati, ale nedostalo se mu nic k jídlu a po chvíli táhl do mrazivé věže.

Když minul nějaký čas, přivedli služebníci královi biskupa do chrámu.

Byla právě pátá postní neděle Judica a jen dva malé zvonečky zvonily slabounkým hláskem. Šlechtici a velmožové, kteří slyšeli mši, poklekali u nesmírném smutku a vedli si, jako by již nastal velikonoční týden. Biskup se otázel, co to vše znamená, a žalostící kněží uvedli svého pastýře před krále, který řekl:

„Kristův náměstek a pán všech křesťanských duší, který i tebe posvětil, je zarmoucen. S hněvem a bez shovívavosti shlíží na tvé počínání a kyne ti, abys opustil cestu nepravou. Dává ti výstrahu a chce, abys vyhlásil újmu v rouše kostelním i ve zvonění a zachovával postní mrav, pokud nepořádky a zrada budou přecházet po mém království! To jest jeho vyzvání a to

jest i moje vůle. Sevře tě vězení jako plášť utkaný z ledu, hlad tě opáše, tma vnikne do hlubiny tvých zornic, peklo tě očekává, neporozumíš-li tomu vyzvámí. Když se však vrátíš k činění pastýřskému a k poslušenství, vzroste tvá moc, tvůj majetek se rozmnoží a získáš přízeň i odpuštění i čest nezměrnou.“

Potom povolal král mnichy a kněze, kteří přišli z města Říma s papežskými vzkazy, a ti se vrhli na kolena a vzpínali k biskupovi ruce a v pláči a v nařikání volali jediným hlasem:

„Odpřísáhni své chybování! Navrať se k papeži! Zanech odboje! Unikni peklu!“

Maje jedno ucho plné nářků a druhé lichocení, přiklonil se biskup na stranu papežskou a na stranu krále Václava. Tehdy se otevřely dveře jeho žaláře.

Potom král vyrazil do města Litoměřic, aby tam dal vyhlásiti papežskou listinu. I shromáždil se na prostranství zástup mnichů v hrubém odění a biřicové chodíce po ulicích bili holí o hůl a houfce ustrašených chud'asů se vlekly za nimi. Když upoutali pozornost těch ubožáků, přestali biřicové tlouci a jali se takto mluvit: „Bědnému lidu, jemuž byl společný hřích, bude i hrůza a strašení společné! Vyslechněte, co praví papež! Vyslechněte, že vás stíhá klatbou! Otec všeho křesťanstva našel hlas lví, aby vás proklel! Nalezl na dně své milosti pohrdání, jež vás zkrušuje! I přepadne vás síla jeho hněvu. Rozlučte se s nadějí, že některá žena a některý muž, kteří setrvávají v neposlušnosti, budou spaseni.“

Tak pravíce šli dál a jali se opět tlouci do dřev a opět mluvit.

Když biřici i zástupové dorazili na náměstí, kde na vyvýšeném místě stáli kněží, udeřil jakýsi minorita na puiklý zvon a rozrazil jej tou ranou na dva kusy. Potom se jal bušiti do zastřeného bubnu a do pytle napěchovaného pískem. Tloukl krátce do věcí, které neznějí, a mluvil přitom takto:

„Vy proklatici a lidé spěchající k záhubě, budete sedět na dně propasti pod uzavřeným nebem! Šlehání blesků vás bude děsit v své hrůze a zapomenete slova modlitby a ďábel vám bude skřehotat ze své bažiny!

Dolehnou na vás kletby papežské a jeho dlaň se položí na rajskou bránu. Nikdo nevejde v ten utěšený kraj, kde milost a láska povívá, nikdo se nedotkne sandálu přímlovčího, nikdo nezaškube za milostné roucho Panny Mariel – Věčně běží rok Ježíšův, věčně se mění, věčně plane, věčně se seskupuje v čas slávy i truchlení. To jest rok spravedlivých, ale pro bezbožníky a odbojnou chasu nastává čas stejnosti: čas dlouhého setrvávání a čas nemilosti.“

Když mnich na chvíli ustal, vydechl zástup opojením hrůzy. Lkající tvář dolehla na rameno lkajícího druha a nářek se spojoval s nářkem. I jali se lidé bédovati, jako by je bodal nějaký otrávený hmyz.

Po knězi prvním mluvil kněz druhý a třetí a všichni rozdírali zástupu srdce. Tak se rozšířilo zděšení a strach. Když nadešel večer a když byl čas večeře, nevzplanul v příbytcích oheň a žádný hlas radosti nezazněl. Tichost a tma se střely po všem městě. Na druhý den se rozneslo, že všechny svátky a neděle toho času nebudou slaveny za hlaholu zvonů a že ani později se srdce zvonu nedotkne hlaholné zvonoviny a že dny nerozděleny vyzváněním se budou ploužit jako ticho úzkosti a beznaděje. Tu se počal nářek ještě strašnější a všecken lid si stýskal a úpěl před svými pány a prosil je říka:

„Ach, odřekněte se vzdoru! Papež jest strážcem klíčů, papež je brána, papež jest náměstek Petrův a jako on otvírá věčnost!“

Potom přicházeli ke králi Václavovi přemnozí preláti a kanovníci. Bylo viděti jejich soumary s vaky plnými darů, bylo viděti sluhy, jak se svráštěným čelem čekají, bude-li udělena milost těm zbloudilým kněžím, bylo viděti šlechtice, jak tísnění vinou přehrabují koncem holí zemi před domem, kde bydlil král Václav. Když po osadách a hradech a městech se obracela mysl ke králi Václavovi, vytáhl ten vladař s vojskem k Sadské. Říkalo se, že jde na Moravu, ale Přemysl povolal k sobě Ctibora a pravil mu:

„Král prý pospíchá na Moravu a do Uher, ale znáš směřování krále! Jde za dílem moci a cesta jej vede rovnou k Pražskému městu! Bude bít do jeho bran a bude bít do brány mého hradu. Uhaduji to a všechny hlasy mých myšlenek mi to našeptávají, neboť toužení, které vede staršího krále, jest i moje touha. Jsme spjati poutem podobnosti: jeho dýchání jest zápas a dýchání mé jest boj.“

„Králi,“ odpověděl Ctibor, „stojím po boku svého syna Jaroše a on vším hnutím myslí odpovídá mým myšlenkám a já jej oslovuji v okamžiku, kdy otvírá ústa, aby mě zavolal jménem. Jest svazek mezi otci a syny a ten svazek poutá šlechtice a lidi drobnějšího rodu, ale rozděluje lidi rodu velikého, neboť jest více šlechticů, ale není krále, než krále jediného!“

Takto hovoříce přibližovali se jezdcí, to jest král Přemysl a Ctibor a Jaroš a všichni, kdo je provázeli, k městům a všude stavili na hradby posádky a napomínali je k bdělosti. Potom šli od hradu ke hradu a od tvrze k tvrzi, všude konali správu a dobrá opatření válečná. Ale šlechticové jim přisvědčovali již bez důrazu a zlekání čekali, až bojovný král a Ctibor odejdou, aby daleko odhodili své kuše. Jímal je strach z papežských trestů a z Václavovy nemilosti.

Zatím král a Ctibor dorazili do Pražského města. Vešli východní branou, a když se brali podle chrámu svatého Jakuba, bylo právě poledne. Král zastavil svou klisnu a řekl:

„Příteli, neslyším zvon, a co jest čas křesťanův bez vyzvánění? Nezní znamení k hodinkám a svět je bez radosti a srdce i zbožnost umdlévají tichem. Jdi tedy, příteli, a dej přivléci k věži zvoníka a poruč mu, aby se zavěsil v lanoví zvonice a aby rozhoupal zvon ze vsí síly. – Což to nenařizuje svaté náboženství?“

Ctibor učinil podle královy vůle a přivedl zvoníka. Zvoník se pokřižoval a s velikou hrůzou (neboť věděl, že přestupuje zákaz biskupův) se zavěsil do provazů.

Když tedy znělo líbezná zvěstování, jež rozveseluje duši, pustil král uzdu a s rukama sepjatýma jel zvolna středem klikaté ulice k domu jakéhosi Kunčíka, který byl pražským měšťanem a prodával voskařské zboží. Kunčík sedal právě ke stolu. Zaslouchav však zvon ztrnul, jako by se obloha otevřela nějakým nenadálým ohněm a přitiskl si dlaně na uši. Tak vyběhl před dům a jal se křičeti:

„Nešťastníci! Pozbyl snad zvoník rozumu, chce zahubit město? Či rve snad za provazy zvonů nějaký ďábel? Při mukách světců, při strážni Spasitelově, což nevíte, že ten hlas jásající je nyní hříchem? Což nevíte, že klatba tíží město? Což nevíte, že plesání přivolá zhoubu na městské domy? Utněte zvoníkovi pěsti! Otočte provaz kolem jeho krku!“

Když tak křičel a pobíhal a zbarven rozumu neviděl a neslyšel, zastavil král svou klisnu zrovna před ním a řekl mu:

„Snad jsi zapomněl články křesťanského pořádku, snad jsi Saracén, snad jsi nikdy neslyšel, že v hlasech zvonů jsou ztajeny blahozvěsti, jež andělé pravili pastýřům?“

Při těch slovech, jež byla pronesena hlasem nadmíru jasným, vzpamatoval se Kunčík aspoň drobátko a poznav podle zářícího šatu a vznešeného držení a podle cti, kterou mu šlechticové jeho průvodu prokazovali, krále, odpověděl takto:

„Králi, jsem křesťan, jsem vychován ve svaté víře, ale přišlo mi na mysl, že biskup a papež učinili v té věci zvonů nějaké rozhodnutí.“

„Eh,“ řekl král, „co stojí v svaté písni?. Modlete se a hlasem chvalte Boha Stvořitele a nástroji jej vzývejte a zvonem jej oslavujte!“ Starší král a můj otec jest raněn nějakou slabostí a jasný zvon, ten krásný zvon Páně, ve smyslu zlém mu doléhá v mysl, i žádal papeže, aby umlkly zvony, kamkoli by přišel, ale co jest toto rozhodnutí v Pražském městě, kde vládne mladší král? Co jest toto nepravé navykání v městě, které smlouvami a mírem je mi dáno?“

Potom Přemysl rozkázal, aby měšťan vstal a spěchal k jakubskému chrámu a zvonil vlastní rukou až do hodiny sedmé. I vydal se Kunčík k chrámu a modle se, vzýváje Boha za prominutí přestupku, zvonil po ustanovený čas. Když uplynula hodina, padl na zem čekaje, že boží posel jej smete s prahu zvonice. I zdálo se mu, že uposlechnuv krále zradil svého Boha, a strašným hněvem vzplanul proti těm, kdo jej donutili k hříchu.

Tím nepravým skutkem a ovšem v míře mnohem větší působením mnichů a dále sliby krále Václava se stalo, že po vší zemi i v Pražském městě zmohutněla strana Václavova a že měšťané s neochotností naslouchali Přemyslovým rozkazům. Zdálo se jim, že mohou voliti mezi králem mladším a králem starším, zdálo se jim, že Bůh a jeho moudrost provází otce a že synové jsou (jako věk přicházející) plni nejistot. – Ach, mají smích bouří a oko odvahy a nemíru a chtivost života: spát nespát, pozbyt nabyt, vše je jim lhostejné, jen když se sytí šrůtkou a věčným zápolením!

Když tedy vzniklo mínění, že měšťané mohou volit, jakž by se nepoddali tomu, kdo je stár a kdo se brání ve spolku s všemocným papežem?

I stalo se, že Kunčik, týž, který byl přinucen uchopiti do svých rukou provaz a zvonit v kostele svatého Jakuba, vešel v úmluvu se svými strýci, kteříž seděli v konšelské radě, a ti opět se všemi svými ujci a zeti a s pomocníky, kteří pracovali v jejich dílnách. Jednoho dne či noci stáli všichni bez dechu a s ušima žhnoucíma a s rukama jako led u brány svatého Benedikta (právě poblíže jirchářských domů), aby se v příhodný okamžik vrhli na strážce a vydali bránu lidem krále Václava.

Je tedy tma, v podjezdu domu pana Kunčika se tiskne asi deset ušáků. Jeden si třikrát za jedinou chvíli stahuje čepici, druhý vyjeven jako lišák, jehož vykouřili, se drží za nos, aby potlačil kýchnutí, třetí se třese, pátý si vzdouvá na prsou kazajku, aby se snad neřeklo, že se mu nedostává dechu, a desátý, jemuž dal milý Pán Bůh nebojácné srdce, praví:

„Mládenci, cvakají vám zuby ze strachu, anebo si je brousíte?“

„Královno nebeská, jsem svým řemeslem voskař a uhnětu ti svíci dlouhou dva lokty a tlustou jako stehno pana převora, ale dej, ať už je po všem! Dej, abych se šťastně vrátil na svou palandu! Hrome, odkdytak chodí pomocníci počestných řemesel jako nějací šlechticové nastavovat kůži za pana krále?“

Tři proudy podobných hrdinů se po hodině čekání tedy srazily u brány svatého Benedikta. Vítr jim pomáhal, přiblížily se co nejtíšeji, když však padlo znamení k útoku na sedm strážců brány, bylo je nutno sedmkrát pobízet. Věc jim nešla nikterak od ruky, ale vposled se přece jen dostali strážcům na kobytku a zařezali je jako kuřata. Za bránou čekali Václavovi jezdci a tak se stalo, že se starší král zradou zmocnil města. Na druhý den, a to jest pátého srpna, vstoupil král Václav za jásotu všeho lidu do ulic a byl před chrámem uvítán biskupem Mikolášem a plesajícím duchovenstvem. Lidé vybíhali z domů, mužští házeli do výše čapky, ženské a holčice povykovaly a dítky, kterým se nechtělo do tlačenic, seděly na špičkách střech. Král Václav ve slavném průvodu vkročil potom do kláštera svatého Františka a setkal se se svou sestrou Anežkou.

Přemysl nebyl v těch těžkých dobách schystán k válce, když tedy měšťané od něho odpadli, zdálo se, že se vzdá a že ani nebude myslit na obranu. Mužové vzdychali, vojska se ztenčovala, šlechtici zbíhali, kněží šmahem byli získáni pro stranu papežovu a zdá se, že jen ti, kdo žijí nadějemi a kdo mají duši plnou válek a hrdosti, a především ti, kdo záviděli Václavovým milcům, stáli s Přemyslem. Přemysl uchvacoval jen snílky stejného s ním věku, jen jinochy, jimž bouření bubnů rozplameňuje krev, a dívky, které se v navečerním čase – srdce v ohni a ústa plná slov – pouštějí do hovorů o rytíři kráčejším za hlomozu trubek. Okouzloval je silou, přemírou ducha a nezdolností naděje v beznaději. Bylo zřítí, jak se mladý král po boku Ctibora a Jaroše žene osadami pod pražským hradem, jak vkládá na místech přechodů posádky, jak opevňuje most, jak obsazuje dům zrádného biskupa. Bylo zřítí, jak zachvívaje se štěstím letí po boku jezdců, kteří se opožďovali. Jeho kůň byl ušlechtilý ryzák, skákal, říčel a jeho jezdec snadničko se na něm projížděl. Byl všecek v železe: nádra vzdutá válkou, jist silami, které podle pravdy a rozumu nemohly zaznít. Tak spěchával z osady do osady a volal zbrojence pod svůj praporec. V ten čas nadcházelo (zároveň s úctou, jež byla prokazována Nejsvětější Panně, a zároveň s citem, který uchvacoval lidskou duši, a zároveň s toužením po věcech krásných a něžných) období kvetoucích dívek a dívky a paní se blížily k zahradám světa. Kdoví, jaký je jejich podíl na záři, která obklopuje mladého krále? Kdoví, jaká křídla unášejí jeho jméno?

Když tedy Přemysl sbíral vojsko v okolí Pražského města, stalo se, že posádka, vložená do domu biskupova, příliš živě ucítila Václavovu moc, a protože mladší král jich nemohl zadržeti a protože necítili nad svou hlavou obušek, vyklidili místo, které měli hájit, a zapálili dům a rozptýlili se někde po krčmách. Přemysl zaslechnuv o pohromě dorazil na pražský hrad a opravoval hradby a svážel píci. Zatím král Václav sebrav jihlavské rudníky a bezpočet vojska, se vši svou čeledí přitřhl k hradbám. I jal se chystati obléhací stroje a kázal rudníkům kopat podkopy a rozložil vojsko kol a kol tak, aby neproklouzlo ani děcko nesoucí džber vody.

Na sklonku léta se jal král Václav útočit. Tři mohutné sbory ležely se tří stran pod hradem, se tří stran byl veden útok. Míšňané, vojáci ze země rakouské, Moravané, čeští šlechtici a zbrojný lid v ohromné síle stál u naspů. Do tábora přijížděl vůz za vozem. V ustavičném zdvihu a dopadu hloubilo vojsko příkop a valilo náklady a stavělo obléhací stroje a připravovalo svá jídla. Kouře čpěly a pach, který vstává v táborech, se střel v šíř i dál. Vojáci přicházeli až pod hradby, aby se zvrácenou hlavou a s naběhlými žilami vykřikovali hrozby a prokletí. Druh se opíral o druha, tloukli meči, duli do rohů.

Jeden je rozkročen a hrozí zaťatou pěstí, druhý houká urážky, třetí kleká a vypouští svůj šíp směrem k hradbám.

Ale s cimbuří je slyšet leda smích a zvon a zpěv. Šlechticové – prsa nad propastí, nohy ve větru – se naklánějí k vojsku a rozjaření, hbití, plní bláznivé důvěry posílají starým sekáčům polibky a mávají meči. Každému se dozajista zdá, že za ním stojí mladý král a že se usměje jeho šprýmu. Každý ho cítí za zády, neboť Přemysl je všude. Obchází hnízdo za hnízdem, odložil přílbu, jde prostovlasý. Provází jej veselá družina a mluví k němu takto:

„Králi, dej nám dovolení a hned vyrazíme na ty žrouty pečení! Pokyň nám a my z nich naděláme řezanku! Vždyť jsou to pasáci krav a ve všech válkách smežčili leda v chlévech. Bojí se rány, ztloustli, ztučněli, vypásli se, ale Bůh chraň, aby je někdo viděl při válečné práci! Přišli sem od jihu i od severu, protože slyšeli o tvé kuchyni. – Vidiš, jak se táhnou zpátky? Vidiš, jak berou do zajechů? Sotva zvednu kuši, už jim to hraje v těle. Huška, přátelé jaternic! – Co blednou? – To bych řekl! – Dnes ležím, chlapci, ještě na bříšku, ale až se zatroubí, až se dám do útočení, až ti hrdinové spatří můj meč zblízka, budou jim malé boty dost!“

Ale Ctibor, řečený Moudrá hlava, mluvil jinak. „Králi,“ řekl, „dej hloubiti na třech či na deseti místech studny, neboť ta jediná, která nám ještě slouží, vyschne. Proklatě, je vedro, slunce praží a všechny louže jsou tytam!“

„Dal jsem kopat na deseti místech,“ odpověděl král, „a přísámbohu, pod žádným krumpáčem se nezaleskla voda.“

„Králi, dej pobít všechny koně, kteří jsou uvnitř hradeb. K čemu je jízda v obleženém místě?“

„Nedám, příteli, utratit ani jediného, ale budu je živit až do konce toho obléhání a ty a já a moji šlechticové je obikročíme v pravý čas a vyrazíme a probijeme se do volného kraje!“

„Králi, ty dohlédáš takového konce? Ty vidiš porážku, která nás postihne!“

„Při skutcích válek, můj otec Václav má širou zemi a jeho jezdci se mohou rozjíždět až ke dvorcům a k lukám.“

„Běda, králi, kdo žádá o milosrdenství poražen, bývá na tom hůře než ten, kdo o ně žádá před bitvou!“

Na ta slova zvedl král svou mladistvou hlavu a jeho tvář se zarděla temným ruměncem. Udeřil na jablko meče, rozhodil ramena a odpověděl:

„Jakže? Je snad v tvých slovech utajena rada? Chceš mi říci, abych se vzdal otci před bitvou? Chceš mi ukázat, že je s výhodou, abych zradil válku? – Ach, přáteli, mohu být poražen, ale nevzdám se zápasení, nevzdám se rytířského meče, pokud budu živ!“

Asi třetí den po odraženém útoku posunulo se Václavovo vojsko těsněji ke branám. Šlo štítů nad hlavou, šlo pod krytem břeven a kmenů, šlo krok za krokem. Kamení bubnovalo do těch krytů, hořící polena padala s hradeb, střikance vroucí smůly skrápěly tváře. Nový útok se započal. Pach spáleniny, pach ran, pach krve se střel pod hradem a mužové s otevřenou lebkou a s rozseknutou hrudí padali na stranách vojska. – Tak po deset dnů planul boj. V noci bylo slyšet údery motyk a zeď se otřásala pod ramenem jihlavských horníků. Král a Ctibor se často scházeli nad tím místem. Šlechtic zahalen v plášť naslouchal ranám se skloněnou hlavou a král se nakláněl nad beranidlo uchvácen dílem strašných škůdců.

Dne 15. srpna na svátek Nanebevzetí Panny Marie bylo stanoveno příměří. Rytíři Přemyslovy strany byli již na dně zásob a hladověli třetí den. Nebylo píce, voda se ztratila ze studnic a vojínové se zprahlým chřtánem polehávali na hradbách. Tu bylo slyšet s pravého břehu řeky zpěv a volání lidu. Král Václav dal na druhý den vystrojiti velikou slavnost. Na pobřeží byla hlava na hlavě a s městské strany se blížil ke kostelu svatého Františka nádherný průvod. Napřed šla pacholátka v komžích nesoucí zavěšené kaditelnice, za dětmi pak skupina jáhnů a dále kanovníci a oba biskupové s nejsvětějším tělem Ježíšovým. Sbor rytířů vznášel nad nimi nebesa. Za biskupem pozvedajícím svátost se bral král. Obklopen rytíři vešel do chrámu, aby mu biskupové vložili na skrání korunu. Tu zazněly trubky trubačů, tu se vznesly korouhve, tu uchvácení vyrazilo výkřik, který byl slyšán za řekou a za hradbami pražského hradu.

Asi o hodině deváté přišli před hrad poslové a pravili takto:

„Král Václav, pán českého království, sedí při hostině a na pokorné prosby příbuzných, které probudily mírnost v jeho povaze, a na znamení lásky a věrnosti, jež vezdy stojí v slovu, chce spatřiti syna Přemysla.“ Když opakovali vyzvání po třikrát, vyrazil Přemysl malou brankou na vzpínajícím se hřebci. Byli s ním šlechticové a družina vyšňořená zlatem a nádhernými plášti s praporci na kopích a se znamením rodů. I táhli k mostu a uslzené ženy i dívky, jimž bylo dovoleno stanouti u té cesty, s rukama sepjatýma a s pochýlenou hlavou a panicové s bouřným povzdechem hleděli k tváři Přemysla, který zvedal meč.

Před klášterem objala mladšího krále Anežka a vedla ho do středu komnaty. Král povstal mu vstříc, rytířové se vymrštili s lavic, stůl uprostřed síně zakolísal, nádobky, které se dotýkaly okrajem, se daly do cinkání a víno vyšpláchno. Tu pozdravil Přemysl krále a poklonil se se zdrženlivostí oběma biskupům a poklekl před Anežkou. Potom pravil pevným hlasem:

„Moji rytířové a s pomocí boží i já si proklestíme cestu středem stráží. Projdu polem vojska, neboť máme čerstvé koně a dobrý meč a dobře krytou výpadní branku. – Válka se počíná!“

Král sraštil čelo.

„Studně na tvém hradě jsou prázdné. Poslední žabka, rosnička, z nich vyskákala na povrch a hledá krůpěj vody. Tví čerství koně řičí hladem, tvoji rytířové se sotva drží na nohou a zeď obrácená ke straně mostu se zachvívá a padne devátou ranou!“

Když král domluvil, ujala se slova sestra králova a její hlas byl tichý a hluboký a její řeč byla plna zbožnosti. Přešla za řeči svou nepostižitelnou chůzí k Přemyslovi a vložila mu ruku na rámě. Přemysl ji ujal za konečky prstů a políbil ji. Potom kráčela Anežka k místu králova a stanula před ním vypravujíc podobenství Písma.

V tu chvíli uchopil Přemysl za čepel meč a na znamení kříže a pokoje a vůle nejlepší zvedl před tvář jilec. V tu chvíli vstal král a políbil syna políbením míru na spanilá ústa. I rozhlaholily se trouby trubačů a bubny ověšené malými praporky zněly dlouhým a táhlým vířením.

Zatím Ctibor se svým synem Jarošem ujížděl k zemské hranici. Tak nastal smír, ale vášně, jež byly vklety v srdce Přemyslovců, záhy se znovu rozběsnily. I předložil Václav Přemyslovi a jeho rytířům k hostině ryby bez hlavy a věznil je. Asi po šesti týdnech se král poznovu usmířil a přivinul to lvíče Přemysla ještě úžeji k svým prsoum. Avšak Ctibor byl popraven na vrchu Petříně. Jeho syn Jaroš byl vpleten v kolo a jeho údy na rozkaz rozhněvaného krále byly zlámány.

ŠLÉPĚJE KRÁLE PŘEMYSLA

Obmyslnost

Dne 22. září roku 1253 lovil Václav se svými milci v počápkovém lese. Luk napjat, levici vztaženu hnal se křovinami a tu mu znenadání zastoupila cestu smrt. Na její bezhlasý výkřik zmizel den, na její zahoukání vybuchla před králem hvězdná smršť. I pustil Václav uzdu a zřítíl se s koně.

Konrád, kvardián minoritského řádu, Markvart z Dunajovic a Jaroš ze Slivna poklekají ke králi. Jejich čela jsou studená, jejich ruce jsou studené, roztrásá je děs a bezmocnost se táže:

„Králi Václave, co máme učiniti? Co tě bolí?“ Umírající na ně pohleděl divokým a plachým okem, chtěl promluvit, ale jeho ústa nemohla vyřknouti jediné slovo; podobalo se ústům dítěte, které nařiká, a ústům spáče, který stená ze sna. Jeden z milců nachýlil k těm vzdechům ucho a ostatní dvořenínové ustali v nárcích. I nebylo slyšeti nic, než praskání sepjatých rukou a zvuky doubravy a vzdálený křik myslivců, kterýmž se o truchlivé příhodě ani nesnilo.

Když pak král ležel pod valným stropem dvora, bděli milovaní velmožové u jeho hlavy a ten, kdo snad patřil ke straně krále mladšího, a ten, kterému král Václav nebyl příliš nakloněn, nemohl se přiblížit k lůžku. I rozmlouvali odmítání rytíři mezi sebou a jeden z nich pravil: „Je čas jíti za vévodou Přemyslem. Je čas zpravit ho o té truchlivé novině, neboť starší panovník, který střídavě přál a střídavě zatracoval krále mladšího, zemře. Ta, která nikoho neušetří, zaklepala již na králův dvůr.“

Proč tady máme dále přebývat? Kdyby se Václavova smrt dala zatajit až do chvíle, kdy se vrátí Přemysl, byla by to dobrá věc, ale jak dosáhnouti u milců, aby mlčeli? Je jich příliš mnoho, nemůžeme je ani zjímat ani pobiti. Dejme se tedy na cestu do Rakous, kde mladšího krále zdržuje válka.“

Šlechticové poslechli dobré rady, když se však rozneslo, kam se chystají, shromáždili se někde v koutku i milcové a Jaroš ze Slivna řekl:

„Náš chléb je bídný chléb: o jednom králi mluvíme s velikou úctou, druhého zlehčujeme, sami sobě chystáme osidlo. Ba, je to bída, je to kříž, neboť tam, kde se končí Václavova moc, počíná vladaření krále Přemysla.“

„To jsou pravdy omšelé jako kostelnická lavice!“

„Přisámbůh, nechci je rozvádět a raději vám řeknu, že když vychází slunce, prchá do děr tma a že je čas změnit způsob našeho konání: Pokloňme se až na zem novému panovníku! Učiňme to dříve, než nepřátelé dostihnou rakouských hranic, a dříve, než proti nám v míře ještě větší podpálí jeho hněv. – Jakže, nedovedete uhádnouti, jaká výhoda je skryta v rychlosti? Pravím vám již po druhé, že tak můžete omluvit polovinu svých tlachů a že, ukážete-li horlivost a dobrou snahu, získáte aspoň špetičku přízně vznešeného Přemysla. – A kde je rytířská věrnost? Král, který miloval svého otce, vedl s ním války, nuže, my po tom příkladu cítíme, že láska a boj jsou jako sestřička a bratr a že se mohou snášet vedle sebe.“

„Bůh,“ řekl Markvart, „mi dal stálou mysl. Miluji krále teď, když je poražen slabostí, právě tak jako kdy předtím. Zůstanu, chci mu sloužit, chci čekat, až promluví, a jestliže se vzdám, bude to jen proto, abych přivedl nějakého učeného mistra, který se vyzná v léčení.“

Když Markvart domluvil, ujal se slova Konrád a po něm Jaroš. Všichni se vystřídali, každý řekl své mínění a jedno bylo věrné, druhé ubožácké, třetí jen tak tak. Rytířové se krátce nemohli shodnout: Markvart vyrazil za mistry, kteříž slyneli v lékařských naukách, Jaroš spěchal k biskupovi a ostatní se dali do Rakous ke dvoru vévody a krále českého. Když pak urazili kousek cesty, spatřil je člověk strany Přemyslovy a oznámil to svým pánům. Dlaň před ústy, pravou paží vztaženu a prst obrácený k cestě, kterou se braly hloučky milců, vyjmenoval je od prvního do posledního.

„Nuže,“ řekl kterýsi ze šlechticů, „proč bychom se hnali dále? Král – jak se zdá – je opuštěn; snad se nám tedy podaří sehrát kousek, za který bychom mohli získat Přemyslovu chválu.“

Potom všichni obrátili koně a do Rakous vyslali jediného posla. Seděl na nejrychlejší klisně, jakou svět kdy viděl. Bral se cestou necestou a snadno předstihl hlouček dvořanů, kteří neměli tak nakvap.

Po návratu do Počápel zastihli šlechticové Přemyslovy strany jen dva či tři milce a ty snadno přelstili. Podařilo se jim vzdáliti je od lůžka umírajícího a sami tam stáli stráž.

Král hleděl k nim nepřítomným okem.

Smrt utěšitelka, smrt bajkařka, smrt uchovatelka příběhů seděla u jeho hlav a odvíjela s kužele snění vlákno po vláknu.

Láska, touhy, věci zmařené, věci, které vzrůstají jen v myšlenkách, a dále letný pohled a nepatrné skutky a nicůtka, jež může uvíznouti v lidské paměti, ta krása údů, smíchu, blaženství, ta něha, která drtí malého chlapečka, ta něha dětinská, ta něha otcovského srdce a vše, co bídnu člověčinu pozvedá a co ji opět sráží, ten dvojitý proud, to dvojitě zobrazení: hlína a ráj, štíří i andělé, ten dvojitý proud se vtělil v jednotu.

Umíraje slyšel král zníti tichý příběh a ten příběh měl jeho tvář a současně tvář obou kraleviců a tvář snění, honby i země, kterou miloval.

Říká se, že život od věků se bouří proti utišení smrti; říká se, že věčně bude útočit svým pachtěním, svými pohybujícími se prsty, svým směšným a jiskřícím mozkiem na brány mlčení.

Král umírá? Jeho postava se protahuje? Jeho tvář kamení? Jeho duch se vznesl? Jeho obraz se sjednocuje v smrti?

Nechť tedy žije nový král!

Nechť se nám hrnou do klína věci nebývalé, necht' kypí, necht' se vzdouvá příboj dějů!

Když král vydechl a když zemřel, pohřbili šlechticové potají jeho útrobu v osamělém hrobě a vložili tělo do vnitra vozu zastíněného těžkými látkami. Potom jeden z nich odešel ke kvardiánovi Konrádovi a řekl:

„Zatím co jsi se zdržoval v lese, aby ses trochu občerstvil, procitl král ze sna a naznačil pokynem ruky a slovy (žel málo zřetelnými), abychom se s ním dali na cestu a spěchali k pražskému hradu. Chce spatřit i biskupa a svou sestru, vznešenou Anežku. I vstavili jsme tedy královo lože na vůz a spěcháme vyplniti jeho vůli. Pojd', připoj se k průvodu, neboť se nesluší rozvažovati o tom, co král přikázal.“

Potom obklopili vůz a dali se na pochod a nedovolili, aby se někdo přiblížil k mrtvému králi, a mluvili, jako by Václav doposud žil. I zdálo se, že ten mrtvý král jest unášen proudem života a že rakev plyne na jeho vlnách.

V osadě, která se nazývá Dobřichovice, obstoupili šlechticové královo lůžko a smluvili mezi sebou nový příběh. Když se jejich rada skončila, pravil prvý z nich Konrádovi:

„Kvardiáne, král volá všedhny ty, kteří mu stávali po boku a kteří s ním přátelsky a věrně smýšlejí. –

Jest nám tedy napsati listy a zpečetiti je královskou pečeti. Jest na tobě, abys uvítal ty věrné druhy krále Václava.“

Potom nečekajíce na odpověď učinili podle obmyslného záměru. Napsali listy, hledali pečeť, rozeslali poselstva k dvořenínům, kteří drželi královské hrady, a k námezdníkům, kterýmž Václav zastavil nějaký statek.

Kvardián nemohl pranic namítat, neboť šlechticové jej sevřeli v střed svého hloučku a při všech setkáních a ve všech osadách stáli s koňmi před jeho klisnou.

A jest psáno, že milcové, poslušni domnělých rozkazů, přišli na pražský hrad. Je psáno, že byli po jednom zjímání.

Markéta Rakouská

V čas smrti krále Václava byl Přemysl nejen markrabětem moravským a mladším králem českým, ale náležela mu i koruna vévodská a vladaření v zemi rakouské. Ta nebývalá moc nevzešla z náhody ani z pouhého výboje ani jen z úradku a smluv; její počátek leží i v silách, jimiž prospívalo dílo rudníků a hospodářů a kupců. – Krátce: za těch dob z příčin přibývajících života zasáhly Čechy v příhody národů.

Čte se v knihách, že Evropa středního věku stála čtverem práv: právy církevními, královským důstojenstvím, dědičností, vlastnictvím. Přemysl snad vyznával podobnou nauku. Blížil se papeži, a aby v Rakousích (v jichž svazku bylo i Štýrsko) utvrdil svou moc, (pojal za manželku vdovu Markétu Rakouskou. Potom mečem hájil dědictví proti vévodům bavorským a proti uherskému králi, který se nazývá Bela.

Když se prvá válka schylovala k míru, došla Přemyslovi zvěst o otcově smrti. I vyslal poselstvo k Markétě, aby jej očekávala, a rychle, jak jen mohl, spěchal do Čech. Zatím vévodkyně, připravena již na cestu, dlela ve Vídeňském městě.

Nastaly právě krásné dny a Markétin dvůr se rozložil na prostranství, jež se podobalo zahradě. Byly tu tři stromy, nízké keříky, turecké růže v kořenáčích. Z košíčků se sypalo vévodkyni do klína nejrůznější kvítí. Růžová pážata, služky s vypjatými ňadry, paní v náramných čepcích, se závoji, s brašnami na zelených tkalounech, s vlasy jako smůla, s vlasy jako len, v sametu, v dykytě, v šedé králíččině, v bílé sobolině, paní bělounké jako křída a růžové jako úsvit, něžné i hašteřilky, seděly ve vysokých lenoškách a kolem nich přecházelo hejno šlechticů. Meč zvonil jim o ostruhu, řeč zněla jako příboj.

Do toho ropotání, v ten něžný šepot a smích udeřil pojednou zvuk polnice.

Markéta vstává, přidrhuje špičkami prstů přiléhavé roucho, paní dávají znamení svým pážatům, rytířové tisknou dlaň k meči, chlapani zevlují, služky si stoupají na špičky: tu vchází Přemyslův průvod.

Bože milý, jsou, jako by unikli psům! Pokrývá je prach, mají vlasy slepeny potem a paže samý chlup.

Za zbrojenci se bere rytířská jízda: postroje zvoní, zbroj chřestí, chochol na jejich přilbicích vlaje, praporce letí vzhůru.

Když se skupina rozestoupí, je zřítí jezdce, který sesedá. Odepjal meč, sňal přilbici, podává rytířům svůj štít a jinošským krokem přistoupí k Markétě.

„Při holi svatého Krištofa,“ – řekl jakýsi český šlechtic svému sousedu panu Bočkovi z Bernekka, ale vtom se vzpamatoval, pleskl se přes ústa a co nejtišeji dokončil poznámku. Byla, jak lze uhadnouti, kousavá, neboť šlechtic zvedl obočí a vtáhl tváře, jako by chtěl zapísknouti.

Co mají ti dva na mysli?

Bude to asi nějaká škodolibost. Vidí, že je Markéta pokročilého věku, znamenají, že se podobá středě, která předchází Zelenému čtvrtku, a hřejivý smích jim vzdouvá huby. – Bůh však uchovej, aby se přiznali k svým myšlenkám. Bůh chraň, aby jim některý šlechtic dal volný průchod! Jsou lišáctí, nemají daleko k uštěpačnosti, ale něco je drží na uzdě! Něco jim brání, něco je zdržuje, něco jim klade dlaň na ústa, něco jim našeptává: přáteli, ticho! Ticho, povídám, ten mladý rytíř, který se blíží k paním, je dvojnásobný král! Je králem podle skutků a dále způsobou, která je upředena z jakési divné moci. – Jářku, jen si vzpomeň: tvůj kuň se třel o postroj jeho koně, tvé koleno se dotýkalo jeho kolena, tvůj dech se mísil s jeho výdechem, a přece (u všech všudy!) se jeho upachtěná herka zdála vyšší o půl délky kopí. Nesl se jako v oblacích a jeho slova padala s výše. To je to: urozenost platívá v kostele i v krčmě, což potom ve válkách! Byl sám uprostřed potící se smečky tak jako planý bez nad srázem příkopu. Byl sám, nějaké divné snění mu hourá kolem úst a žíly na jeho čele se plní mocí vůle a mocí toho snění! Čert ví, čím lépe vládne! Čert ví, co nahání víc strachu!

Paní, které vítaly krále s dlaní na srdci, chtěly vykouzlit mateřský úsměv, chtěly se uklonit tak trochu na levý bok, chtěly dát na srozuměnou, že král mladistvého věku je přijímán s odstínem shovívavosti, chtěly se tvářit jako pávice, a náhle zasaženy leskem Přemyslova čela se koří do prachu. Vzdechají, z hloubi šněrování se dere ston, pážatům rudnou uši, a pokud jde o služky, jsou obráceny v sloup: vějíř v jejich ruce se přestal kývati anebo tluče do

vysokých čepců. Chudinky! Oči navrch hlavy nemohou poznat, jakou tropí škodu, a jejich paní se marně ošívají a marně budou trhat rameny.

„Vévodkyně,“ praví Přemysl, „zůstaňte ve Vídeňském městě. Volá mě do Čech neštěstí. Spěchám. Nechci, aby vás vítala neblahá zvěst. Zůstaňte u svých přátel.“

Potom se panovník jal mluvit o nemoci krále Václava. Skončil. Vypytává se prelátů, co zamýšlí Svatý otec, klade rozličné otázky i o končině, kterou protéká řeka Váh, a vzápětí chválí Markétino srdce. Je trochu roztržit, dívá se vévodkyni do očí, jeho myšlenky však zalétají k mnohým zemím a každý to může poznat.

Slib

Když se Přemysl blížil k hradu, vybíhali mužové, ženy i dítky, velcí i malí ze svých příbytků. Vítali jej podle cesty, klaněli se mu, volali vstříc jeho průvodu a král odpovídal kynutím hlavy. Nedal rozezvučeti zvon, nedal udeřit v bubny. Před branou sesedl, prošel nádvořím, bez průvodu poklekl před rakví.

„Císaři nebes, a ty, nejsladší Panno, jejíž barva je modř, rajský císaři a svatý Duchu a moudrosti, která jsi králům vtiskla do pravice meč a do druhé ruky říšské jablko, poznávám úradek ztajený v tom znamení a slibuji, že uchopím jilec válek a že budu držeti zemi, jako sevřená dlaň drží jablko. Poznávám, že není věci jedné bez věci druhé, vím již, že je válka sluhou míru, poznávám, že vzdálené a budoucí bitvy se teď počínají.“

Složiv slib u nohou mrtvého krále jal se Přemysl naříkati nad lidskými bédami, neboť otcův skon naplnil jeho duši nezměrným smutkem.

Když byl skončen smuteční obřad, shromáždili se šlechticové strany Přemyslovy a vyslali ze svého středu rytíře Jaroše, aby oslovil panovníka jejich jménem. I žádal ten rytíř za slyšení a vkročil ke králi jsa si jist, že jej Přemysl obejmě a že mu vloží do rukou část moci a že mu udělí ty osady a kraje, které předtím drželi milcové Václavovi. I jal se mluvit o příběhu, který zosnoval se svými druhy v Počáplech, a jeho tvář se pokryla šťastným ruměncem.

„Běda vám,“ řekl král v odpověď Jarošovi, „běda vám, proradní šlechticové, kteří tak lehce mluvíte o věcech nepěkných! Nelíbí se mi vaše příhoda! Špatně jste nastražili svou věc a nadarmo čekáte na odměnu.“

Tři věci podpírají vladaře; první je meč válek, druhá je svorník pevného držení a pevné správy, třetí pak je země a velikost statků. A pravím ti, že jako osadník a dobrý hospodář nedává svým sluhům zemi, ale hledí, aby se držela v celku a aby v jednotě byla spravována, tak také král. I jest mé království statek, který budu držeti ve vlastních rukou a který rozmnožím a opru mečem, neboť to mi ukládá Bůh.“

Skončiv napomínání dal král svolati soud a na tom soudu vrátil v královské držení všechny statky, které Václav rozdal svým milcům.

Když pak šlechticové vydali zcizený majetek, bez potupy a pronásledování jsou propuštěni.

Rozmluva

Král seděl při praskajícím ohni se sestrou svého otce Anežkou a řekl jí:

„Králova sestro, všichni velebí tvou moudrost, odpověz mi tedy a vyjev mi, co znamená tenhle sen: V povětří krouží orel. Křídla jej mocně unášejí, jeho zoban je pevný a dobře zahnutý a jeho drápy jsou mocné. Pod letícím orlem je širá a volná krajina, ale přece jsou tam dva černé lesíky. I krouží ten orel a jeho hlava bdí nad jeho srdcem. – Unáší jej touha vzlétnouti k nejvyššímu místu, ale rozum mu našeptává, že v těch dvou lesících je ukryt nepřítel.“

„Ach,“ odpovídá Anežka, „není výsosti mimo svatost! Zanech podobných myšlenek, buď pokorný!“

Řkouc to položila Anežka dlaň na předloktí svého synovce. Jasný den, veselé pokřikování přívozníků a zvuky vzdáleného města dolehly do klášterní kobky. Paní, která se v mladosti zaslíbila Bohu a jejímž hradem byla modlitba a jejíž slávou byla svatost, pocítila v té chvíli dotyk jiného života. Zdálo se jí, že Bůh, který stvořil Přemyslovo srdce a jiskřící mysl, má jiné záměry s králem než s mnichy. I obejmě jeho hlavu a praví:

„Příteli, vím co se tají v tvém snu. Víím, že pod tvými slovy jsou jiná slova. Víím, na co myslíš. – Ty dva lesíky znamenají dvě nepřátelské země. Prvá je Bavorsko, druhá Uhry. A pokud se týká toho místa nejvyššího, míním, že je to trůn svaté říše Římské. Když jsem byla malé děvčátko, nebylo mi podobné toužení cizí. Teď vidím, že je plané, ale co je lidský rozum proti božímu úradku? Ten, který vkládá nutkání do tvých prsou, tě snad učiní mečem křesťanstva. Kráčeš tedy vpřed pevnou nohou, jdi bez třesení a víra ať je tvůj štít! Ať se zpívají písně o tvém křesťanském duchu a dobrá skládání ať tě oslavují na všech hradech!“

Král políbil Anežce hřbet ruky. Když se pak udál čas, shromáždil kolem sebe zpěváky a dobré vypravěče, kteří od dob Václavových hledali útulek na pražském hradě, a řekl jim:

„Mistři zpěváci, vypravěči příhod, slynete uměním skládati zdobné verše a máte ve zvyku vychvalovati panovníky. S velkou odvahou a s velkou dovedností mluvíte hned o jednom, hned o druhém, jako by byl nějaký Alexandros. Vaše písně jsou kratochvilné a dobře se poslouchají, ale slyšel jsem mluvit sestru krále Václava a paní svatého života, ta pak dobře pravila, že není pořádku mimo pořádek křesťanský a že není statečnosti mimo tu, s kterou rozdáváme rány na ochranu svaté církve a svatého náboženství. – A pohleďte, co se stalo: Končiny, po kterých chodívala Panna Maria, padly v plen Saracénům. Pohanští Kumánové sedí ve vidlici uherských řek, v půlnoční zemi jsou národové divokého mravu a od východu všemi průduchy pekel se hrnou Tataři. Květ křesťanstva naříká a kvílí pod ranou neznabohů. – Bude snad zdupán. Potká jej neštěstí.“

„Králové,“ pravil jeden z pěvců, „mají ve svém malíku více rozumu, než prostý člověk může pochopiti. – Kam, pane, míříš? Co máme zpívat?“

Král odpověděl:

„Je řeč mnichů a kněží na místech svatých a v shromáždění, dále je řeč a zpívání a povídačky zpěváků, kteří vedou svou při loutnách. A pravím, že řeč prvá je plna počestnosti a že řeč druhá je spanilá, ale která z nich více platí před Bohem? Která člověku víc prospívá?“

„Králi,“ pravil Ulrich z Eschenbachu, „raději bych slyšel, že jsem odsouzen ke ztrátě levé ruky, než to, co pravíš! Raději bych pozbyl paměti a raději bych mluvil jako vytržený ze sna, neboť poznávám, že se ti nelíbí má píseň!“

Řka to nabral dechu a jal se přednášeti:

Najíti nelze nižádného,
leda ctného jediného,
jejž s Alexandrem bych srovnat směl,
tent' od mládí takou myslí spěl,
že nepřátel mnohých málo dbaje,
v poli stál, slávy dobýváje.
Sílu svých nepřátel ponižil,
z toho mnohý kníže truchlý byl,
že sláva jeho všechny předčí
a oni marně na ni léčí,
nestačíce na jeho ctnost.
Nedbát' jich jeho udatnost.
Ont' Alexander v poli jest,
od Šalamouna má věhlas, čest,
všelikou moudrost, mysl čistou...

Přemysl dal Ulrichovi dvacet stříbrňáků a prsten.

„Kdybys mě nenazýval Alexandrem, ale křižákem,“ řekl, „byl bych ti více zavázán.“

Bajka

Jednou, když vyšlo najevo, že Boreš z Rýznburka, a to jest týž, který stával věrně s králem Václavem a který připravil vojenskou porážku Přemyslovi u Hněvina Mostu, kul jakési pikle s Jindřichem, markrabětem míšeňským, shromáždili se šlechticové krále Přemysla u veliké radě a král k nim řekl takto:

„Popřejte mi, přátelé, sluchu, abych mohl vypravovati bajku, která se čte ve východních knihách.

Jakýsi pastýř měl veliká stáda a hojnost země. Nemohl ji ani přehlédnouti ani přejíti, a když se hnál na rychlém koni, trvala mu cesta z pomezí na pomezí po mnoho dnů. I řekl si ten pastýř: Jak mohu spravovati svou zemi? Jak mohu řídit stáda z končiny plané na pastvisko, jež se zelená?

Tu mu připadlo, aby zem i stádo rozdělil na menší díly. Učinil to. Sám podržel střed země a lučiny, které ležely při pomezí, dal svým služebníkům. Ustanovil je jakoby pány tak, že každý z nich se mohl spravovati podle vlastní vůle.

A vypravuje se dále a jest psáno, že po nějakém čase loupeživý lid vytkonal nájezd v tu končinu a že pastýř volal své služebníky, aby šípy a mlaty a obušky hájili pomezí. – Pojd'te – pravil – srazme se v jedno vojsko a udeříme na ty katany, kteří přicházejí, aby zplenili naši zem.

A v týž čas a v touž chvíli dorazil k služebníkům i posel toho nájezdného lidu a řekl jim: Proč posloucháte svého pastýře, což nejste, jako jest on sám? Což nevládnete zemi, což není váš meč dost dlouhý, což není dost břitký, což špatně seká? Máte snad v prsou nějakou úzkost, či se bojíte?

I odpověděli mu ti sluhové, jako odpovídají sluhové špatní, spojili se s ním a vytáhli proti pastýři. Ten pak, maje jen málo věrných, ustupoval před nájezdníky a vlákal je na těsné místo. Tam na ně udeřil a přálo mu štěstí. Pobil jich dost a dost; ostatní pak zajal a uvedl do svých stanů a soudil je a řekl: Je přirozenost vlků, aby se vrhali na ovce, ale ovčák brání a ochraňuje stádo. To jest řád, který byl potvrzen! Složte tedy sliby, zaplaťte výkupné a já vás propustím. Potom se obrátil k svým špatným služebníkům a řekl: Mužové a služebníci mého domu, propůjčili jste rameno k boji a k povstání proti pánu, kterého ustanovil Bůh: propadnete tedy hrdlem!

To jest bajka, řeč planá a slova z blan, já však pravím, že tady před námi stojí nevěrný rytíř Boreš z Rýznburka, který, jak se mi doneslo, strojil s Jindřichem úklady proti svému pánu!“

Řka to král povstal a jeho sličná tvář vzplanula hněvem a jeho obočí se svaštilo. Boreš pak pravil: „Králi, vyslechl jsem s pozorností bajku a vidím rudost zlosti v tvém obličejí a vím, že mě čeká neblahý konec. Žel, lidští příběhové zhusta se měnívají! Jak je tomu dávno, co jsem stál po boku krále, když kralevic a lidé kralevicovi táhli k Hněvinu Mostu?“

„Nešťastníče,“ řekl král, „připomínáš můj poklesek? Připomínáš to, co bych chtěl vytrhnouti z příběhů? Kdyby z mé pravice zbýval jen krvácející pahýl, ještě bych se bránil, ještě bych trestal, ještě bych srážel hlavy těm, kdo jednají, jako jsem já jednal v jinošském věku. Tehdy jsi stál proti mně a já, když jsem se ujal vlády, ponechal jsem ti statky a komornický úřad. Nepomstil jsem se, neboť v tvém počínání byla špetka věrnosti. Jen pro tu starou ctnost vyvázneš dneska hrdlem! Jen pro tu ctnost ti možná někdy odpustím!“

Dominikán

Daleko na severu a daleko na východ, tam v končinách moře a hourajících vln, sídlil doposud národ, který sloužil modlám. Němečtí rytíři vedli proti tomu národu válku po třicet let. Podrobili krajinu pogusanskou a varmijskou a galindskou, ale země Sambie stále odolává a klade těžký odpor.

Ach, což nikdy nebude konec tomu boji? Což se ta země nikdy nepoddá?

Je veta po Slovanech polabských, je veta po Vendech; kdekdo v těch končinách vyznává pravého Boha, kdekdo v těch končinách se přimkl k moci německého řádu, nuže, co bude se Sambíí?

Od roku 1233 přicházejí do českých osad žebraví mnichové. Na bedrech brašnu, v ruce zuráženou hůl, stojí na nárožních kamenech, stojí na schůdcích chrámů, stojí na obrubních studní; vlaje jim široký rukáv, jejich vous se vlní a jejich řeč takto zaznívá:

„Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého! Jak je líbezný život v obcování křesťanském! Svatá Panna vám žehná, anděl strážce vás ostříhá, svatí orodovníci kolem Ježíše Krista vztahují své ruce, aby vám vyprosili odpuštění hříchů a kněžské modlitby jako nějaké žebře se zdvíhají k nebeským oblakům. – Jaké je to u vás krásné živobyťí! Ale běda! Tam, v těch

končinách severních, v Prusích, v zemi, kde si bouře pohrávají s kocábkami, žije pronárod ničemníků, tam žijí pohané, kteří se rouhají živému Bohu a v háječcích kolem šibenic a katovských špalků prozpěvují, chválíce duchy nečisté a urážejíce Krista Ježíše.

Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého! Jsou rytířové Němečtí, jest vojsko Ježíšovo, jsou synáčekové kříže, kteříž s tou lůzou pohanskou vedou válku a lstí a mocí a bitvami a nočním přepadáním hubí jejich temnotu a pýchu. – Pro slávu Beránkovu, pro království, které přijde, až všechna země bude vyznávat jeho jméno, pro blaženost ráje, jenž se navrátí, až východ se západem se setká v obcování svaté církve, pro úsměv nejčistší Panny, pro něhu světice, která je patronkou vašeho miláčka, pro mír a pokoj a věčné radosti, dejte se, dítky, pod korouhve těch Německých rytířů! Přispějte jim desátkem ze své úrody a od peněz jim dejte něco stříbra.“

Myšlenky

Král prodlévá se svým rádcem, biskupem Brunonem, v Olomouci. Sní, přemýšlí. Skráně ve dlaních, pohled v dálce jakéhosi času. Táhnou mu hlavou staré příběhy a jeho srdce se chvěje toužením.

Jest zpěv o Alexandrovi, který si podmanil všechny končiny světa. Povídkáři chválí jeho statečnost a jeho jméno žije tisícáté léto ve zpěvích.

Dále jest pamět uložená v srdci a v blanách knih o knížeti Břetislavu, který se zove český Achilles a který dobyl Hnězdna. Ještě dále sahá vzpomínka: žil kníže Boleslav a vládl Krakovsku, žil kníže Svatopluk a byl pánem převeliké říše.

Ta všechna jména se vposled směšují v jedinou touhu a znějí jako přísaha a jako vybídnutí. Král přemýšlí. Před zrakem jeho duše se náhle zjeví širá Morava, ta země, jež mu byla dána, ta země nejstarší, ta země umenšená, ta země rozletu, ta země arcibiskupství; spatřuje její roviny a lesknoucí se řeky, spatřuje kraj, který se táhne až kamsi po uherskou pláň.

Král sní a barvy snění se seskupily v postavu. Král uzřel vládce Svatopluka.

Je utkán z oblaku, je utkán z trysků světél a jeho tvář je lesk a zář a pouhé oslnění a sláva nesrozumitelná. Tu se zúžilo Přemyslovo srdce. Procitl, strásl své uchvácení a jal se přemýšlet o nejbližších věcech a o tom, co je dlužno vykonat.

Počítá panovníky, kteří jsou mu nakloněni, počítá nepřátele, váží cenu svých měst a nalezišť a cenu peněz a cenu příbuzenských svazků a cenu železného vojska. Ba věru, se zdviženými prsty se podobá nějakému Tomáši, který přejíždí koncem ukazováku po hranách úvah. Je přesný, rozlišuje, srovnává a do těch myšlenek – chtěj nechtěj, sud' jak sud' – padají blesky toužení a snů. – Ach, král je uhněten i z železa i z dechu. Je zbožný, utvrzuje papežovu moc – ale to je i způsob, jakým lze uchvátiti německou korunu. A dále: kdesi v hloubi duše mu znějí vypravování o strašném výbojci, který slul Svatopluk. Proč? Chystá se do uherské války.

Když tedy Přemysl takto uvažoval a když se mu v žilách dmula touha vykonat válečné skutky a když si opakoval jména bavorská a jména východu, ozvaly se v sínci kroky.

„Králi, přichází biskup varmijský z území řádu Německých rytířů. Jeho jméno je Anselm.“

„Bud' zdrav!“ praví Přemysl. „Svatí patronové necht' tě chrání v té naší zemi plné kostelů a ostatků a vroucí zbožnosti! Zde kvete řád, zde úcta k Marii má dobrý příbytek, zde jako nit na vřetenko pradlen se seskupuje síla rytířů, aby stála k podpoře křesťanské pravdě i moci, neboť není jedné bez druhé!“

„Ach, ty jsi řekl!“ odpověděl biskup. „Ta tvoje zem je krásná a tvůj meč nad ní krouží a pravice tvé správy ji úzce objímá. I spěchám složit k tvým nohám pozdravení a přízeň velmistrovu, který za tebou bude vážit cestu. Jsi, králi, blažen, papež se zajisté usmívá, kdykoli vzpomene na tvé ctnosti a na zdar tvého díla. Dává ti požehnání, je s tebou v myšlenkách a uhaduje každé tvoje přání a dobře – myslím – ví, že moc je to, co toužíš rozhojnit. Pravil jsi mu prý ve svých listech, že malé prostory jako malá pole rodí maličko moci a prostora veliká že přivozuje moc širou. Pravil jsi, že běžíš za křesťanskou vládou; papež má na zřeteli i právo i šíření svaté víry a věřím, že podepře prosbu, kterou vyslovuji: Vezmi svůj meč a s věrným vojskem se vydej na východ, tam v tu končinu, kde bourá příboj moře a kde se Bobu zlíbilo zůstavit stopu pohanství, aby v pravý čas byla vyhlazena!“

Král viděl v příchodu biskupově a v jeho řeči odpověď na své snění. Byl snad v nitru rozhodnut, ale váhal složit veřejné sliby; neboť papežský legát a zvolený biskup neapolský, který právě dorazil do Prahy, přinášel na Přemyslovu otázku o rozvodech pouhé vytáčky. Teprve po rozmlouvách s biskupem Brunonem a s velmistrem řádu Německých rytířů vyhlásil král křížovou výpravu.

Tažení

Přemysl tedy táhne do pohanských Prus. V družině jsou jeho svatové: markrabí braniborský a markrabí míšeňský a dále řada říšských knížat. Má několik set zbrojenců. Po jeho boku jdou rytířové dobře odění.

I vlají praporce a třepetá se hříva bujných koní. Je mráz, třesutý mráz je štípe do chřípí. Řeky jsou zamrzlé a ztvrdlá půda zvoní pod kopytem vojska. Jdou dál a dál, jsou již na pomezí té země zapomenuté, kde v háječcích a kolem popraviště falešní kněží zpívají falešným bohům. Již přešli přes led řeky, již vtrhli do posvátných borků, již plení háj, již sekají ty staré duby, již porážejí modly, již klečí na místě, kde svatý Vojtěch vydechl svou duši.

Král sestoupí s koně, vzdálí své rytíře, odloží meč, vrhne se na kolena. Jeho vroucí duch tone v modlitbách a skrze sítinu slov a odříkávání je zřítí běhy starých věcí. Je zřítí něžnou tvář patrona české země, je zřítí olbřímí postavu Boleslavovu, je zřítí Břetislava.

Ach, jaký nesoulad! Král prahne uchvátiti jediné znamení těch stínů, a nerozumí jim. Stíny se rozplývají, nic z nich nezbyvá a Přemysl je sám. Sám se svým vojskem, sám se svým toužením, sám u cíle, který je zasažen a který uniká. – I zdá se králi, že slavné tažení je jako smyk do krajin, které se svažují a kam je volná cesta. – Ach Bože, jaký nesoulad!

Tu vejde k Přemyslovi Vítek z Hradce. Drží hlavu st'até modly, potřásá jí a praví:

„Králi, všechny háječky lehly popelem, sníh se roztál kolem jejich hranic, sníh syčí v jejich plamenech a vysoké kouře vystupují až k oblakům. Popatř vůkol, králi. To vše je způsobeno skrze moc tvého vojska! Tvůj meč se blýská k slávě Ježíšově. A to mi věř, kdo byl učiněn ramenem církve a kdo přináší hlavy těch model, které jsi kázal postínati, ten bude prvním v domě všeho křesťanstva a posadí se na nejvyšší stolec!“

„Jen si dej pozor, příteli, co povídáš! Lichotka není vždy lichotkou. Kde stojí nejvyšší stolec? Tam na západě, za řekami pokrytými ledem, tam, v jižních končinách, kde záhy rozkvétají stromy. Zde pak se honí jen smrt a silné víry. Zbloudil jsem na půlnoc, abych v pláních, kde přebývají vlci, zbudoval města a hrady a těmi hrady a těmi hrazenými městy abych zavřel prázdnotu. Chtěl jsem vystavět zeď věrnou, zeď pravé církve a zeď pravé moci. Dej Bůh, aby to papež nezapomněl, dej Bůh, aby se v úmluvách nezahnízdila šalba s lišáctvím!“

Křest

Přemyslovo vojsko stojí v sambijském území. Poplenilo širý kraj. Děs, hrůza a strašení žene pohanský lid k táboru českého krále: odhazuje zbraň, padá na kolena a jeho knížata se takto ozývají:

„Jsme poraženi, králi. Naše vesnice nejsou již vesnicemi, ale vyhlížejí jako hromady popela a jako písčité duny. Králi, kořime se ti, dopřej nám svatosti křtu a pokoj a mír!“

Velmistr řádu odpovídal knížatům a král svolil státi těm nejvznešenějším za křestního otce. Když pak bylo posvěceno jedno políčko a když na něm byl narýsován obraz a rozprostření budoucího ohrámu, sešli se kněží v nádherných rouších a vyšňoření šlechticové a velmistr a král a oba královi svakové, to jest purkrabí míšeňský a markrabí braniborský. Potom se rozhlaholil zvonek a pruská knížata směla vkročiti do označeného místa. Brali se s obnaženou hlavou a s rukama sepjatýma, bez meče a pasu. Vrhli se na zem, kněz vylil na jejich temena něco posvěcené vody. Potom jim byly vráceny meče a knížata přísahala věrnost velmistroví.

Když domluvila a když jim velmistr odpověděl, ozval se kdesi na obvodě toho shromáždění křik. Kdopak to přichází?

Poselstvo z Říma, mnichové!

Jejich vous je pokryt ledovými krupkami, srst jejich koní je samý led a sníh. Sykají zimou. Klaní se – dlaně v rukávcích – před králem, před rytíři a vposled markrabatům. Král vlídně odpovídá na jejich pozdrav a praví:

„Co je nového tam dole v Itálii?“

„Bude zle všemu křesťanstvu, přišly smutné časy, neboť trůn svatého Petra osiřel. – Přeběda nám! Innocenc obklopen kruhy andělů se koří před slávou boží, plesá s anděly a světci, my však v bídě a smutku jsme zůstaveni v tom slzavém údolí a želíme jeho smrti.“

Slyše to, dal král sloužit mši za duši zemřelého a zastaviv své vojsko velmistrovi, chystal se k návratu.

„Zbuduj,“ řekl, „hrozené místo, aby ti bylo oporou při nepokojích lidu a šlechticů. Vezmi pomoc, kterou ti dávám, a zavři tu končinu rozvratníkům a hanobitelům Boha. Já odcházím, neboť co bylo vykonáno ti, již jsem vykonal, a ty sám sis zavázal poslušenstvím lid toho kraje.“

Potom vytrhl s družinou, to jest s biskupem Brunonem a s Vítkem a s Boršem z Rýznburka a se všemi svými rytíři k české zemi.

Čihadlo

Po pruské výpravě se rozšířila Přemyslova sláva. Kdekdo opakoval jeho jméno, kdekdo věřil, že udeří v zmatek jako nějaká bouře a že pod jeho údery věc chabá a plytká bude mocně zníti. Kdekdo se domníval, že vrbice a pýr, které zaplevelily dílo toho času, se změní v jahůdky.

Přemysl byl mocný král, ale cožpak se někdy narodil kovář, který by mohl skouti svět? Což je v pozemských kovárnách kladivo a kovadlina, které by mohly bít a bít? Což se těmi údery nemění věc prvá i druhá?

Nikoli! Synové z ženy narození konají dílo a to dílo jim zasazuje rány a proměňuje se podle obecného běhu a cloumá člověkem, kam chce čas.

Přemysl byl tedy mocný panovník, ale co je to platné, musil se ohánět, jak lítaly mouchy. Potíral různice a tu a tam je vyvolával, byl králem pořádku a tu a tam jej kazil.

V ten čas dosedl na stolec svatého Petra Alexander. Pokud jde o českého krále, byl mu nový papež oddán, ale opatrnost, která je často svítáním nezdaru, mu našeptávala, aby snižoval

každého vládce, jehož moc je rozhodná, a aby vyvyšoval ty, kteří se k ničemu nehodili a od nichž se nedalo nic čekat. Když tedy zemřel Vilém Holandský, stalo se, že papež, knížata svaté říše Římské a vposled i Přemysl byli zaneprázdněni úklady a péčí, aby nikomu z nich nevzešel nějaký větší prospěch a aby v žádné zemi nerostly stromy výš, než se hodí obecné malosti.

Když tedy měl Přemysl v říši napilno, zvedli někteří čeští šlechticové hlavu. Byli nespokojeni, neboť novoty, které král zaváděl, zkracovaly jejich moc i majetek i důchody.

Mezi šlechtici byl z nejznamenitějších rod Vítkovců. Jeho panství na jihu Čech sahalo přes pohraniční hvozdy až kamsi k Dunaji a pan Jindřich s panem Oldřichem si počínali, jako by i ty zemské pohraniční lesy byly jejich. Nové osady a královská města uprostřed vítkovských držav nemohla se jim tedy líbiti; a myslí snad někdo, že byli králi vděční za rušení krajů a drnžinného zřízení? Nikoliv, to vše rozdmýchávalo panskou nespokojenost.

Král Václav oddálil Vítkovce od svého dvora, král Přemysl jim vrátil mnohá důstojenství, ale nic naplat; od nějaké doby na ně zapomíná, umenšuje jejich moc, umenšuje jejich zboží a mezi panem podkomořím Oldřichem, synem pana Vítka, a mezi králem nevládne dobrá vůle. Tu jde o tíživý závazek, tu o spletku v účtování, tu o chybičky v řadě čísel. Pan Oldřich je mrzut a požádá o dovolení, aby se směl na nějaký čas vrátit do svého hradu. Je to pokojné a pevné sídlo na ostroze uprostřed blat. Vede tam cesta přes padací mosty, vede tam cesta branami, vede tam cesta otevřená k té ruce nepřátel, jež bývá bez štítu. Uvnitř hradeb stojí dvě pevné věže, pánův příbytek, čeledník, sklepy povrchní i spodní, kovárna, ruční mlýnek a studnice.

Chcete ještě něco?

Na nejvyšším ochozu bdí hlásný nad krajinou, hejtman s purkrabím se stará o časné věci, kaplan pečuje o duchovní správu; je tam krásný život. Špetka zimy nikomu nevadí, a že je tma? V soumraku se pěkně naslouchá všelijakým povídačkám. Není nač si stýskat: pod komínem je krb, pod okny stoličky, v komorách plno peřin, na stole zvěřina.

Čeled' jí suché ryby a ne prý dosyta.

To je mi řeč! Nespokojená cháska najde ve všem chloupek.

Pan Oldřich miloval po dvorském shonu dvojnásob ústraní. Byl ptáčník, působilo mu velikou radost prodlévati na čihadlech. Měl jich nepočítaných. Ale když král oddělil zemské lesy od jeho panství, zůstal nejmilejší humenec vně Oldřichova majetku. Ten spád byl samým pánembohem stvořen k šťastné čižbě. Na mírném návrší uprostřed hájů, kde poletují pěnkavy i datlíci i nepatrní ptáčci přelíbezného hlasu, rostlo nejrůznější stromoví a stál tam i suchý dub křemenáč, který se dobře hodil za rohatinu. Člověk by marně v širém světě hledal něco podobného.

Pan Oldřich se tedy vrátil na svůj hrad a tu zaslechl, že královští osadníci mýti poblíže čihadla. I zavolal si šoltysa té nové osady a řekl mu:

„Ty, rabe, poslouchej bedlivě, co ti budu povídat! Na pozemku, který vám král na nějaký čas a čirou náhodou propůjčil, leží palouk, kde mám čihadlo. Je tam dub křemenáč, suchý jako trn a slouží mi za rohatinu, opodál je krytá jamka. Tam trávím čas své prázdně a lapám ptáky. Jářku, ať mi v tu končinu nikdy nepáchneš svou koňskou nohou! Cítím ošklivost, když s tebou rozmlouvám, ale kdybych doslechl, že ty, nebo že některý tvůj klacek se procházíte v těch mých zalíbených místech, myslím, že by to s tebou dopadlo hůře, než si přeji. Dal bych tě roztrhat psy!“

Nedlouho potom přišel k šoltysovi královský dozorce jen tak tak urozený a pravil:

„Šoltysi, copak nerubáš dříví? Táhle je mokřina, cesty jsou nanicovaté, člověk s koněm zapadá do bahniště! Pročpak nenarubáš dříví a nezpevníš ty cesty? Proč nemýtiš v lese, proč vůkol osady se netáhnou pěkná políčka?“

„Vznešený pane,“ odpověděl šoltys, který byl chytrý jako tisíc čertů, „na všech stranách jsem mýtil, chci spravovat i cesty, ale – pro sladké tajemství Pannino – neposílej mě v tu stranu, kam ukazuješ. To je kraj, který patřil urozenému panu Oldřichovi, a Bůh mě ochraňuj, abych tam někdy páchl. Pozbyl bych dozajista života a při nejmenším bych se octl někde uvnitř táhle té věže.“

Řka to ukázal šoltys na hrad, který se na ostroze krásně vyjímal. Byl bílý, hrdý, vznešený, nepřístupný a s poslušnou chasou mohl věru nahánět strachu.

„Šoltysi,“ řekl dozorce, „proč se vytáčíš? Král chce, aby se zvětšovala pole, král rozkázal, aby cesty byly dobré. Král to poroučí a já, jeho sluha, to opakuji. Není s výhodou radit se o věci, do které se vkládá král! Jdi tedy se svými lidmi do lesa a porážej stromy a sprav cestu!“

„Ach, pane, ty odejdeš a kterak se já, ubožák, budu moci ukázat před velmožem, který je z rodu urozeného a který má mnoho vznešených příbuzných? Víš, že mi říkává „rabe“ a že uráží i měšťany a s pohrdáním mluví o jejich zbraních? Mají – řekl – meč, aby krájeli těsto, a od hrotu k jablku jilce měří na tom meči délku sukna. – A to není vše: jednou vypráskal posla, který odevzdává soudní půhony, a po druhé na místech hanby natřel barvou plášť rychtářům.“

„Jdi!“ odpověděl dozorce, který, jak se zdá, měl na velmožné hrdopýšky svrchu, „jdi, já, královský sluha, ti to rozkazuji!“

Ono se snadno poroučí, snadno se řekne: učiň to a to! Ale jak si má člověk počínat? Za jaký konec má věc chytit?

Šoltys porazil několik stromů kolem čihadla a už je šlechtic tady! Kůň ve skoku, pravice zdvižena, v očích blesky.

„Urozený pane, co si mám počítí: jsem pouhý sluha. Královský dozorce mi nařizuje, abych porážel les, a jestliže to neučiním, přijdu snad o hlavu. Urozený pane, jsem pouhý rab!“

„Ať tě v noci užírá můra, ať se nikdy nenapiješ vody, ať chlemtáš bláto, ať ti malomocenství provrtá zadek!“

Co slovo, to pěkná rána. Když se šlechtic vypořádá se šoltysem, popadne obušek a vrhne jej vší silou na poctivého osadníka, který podtínal souš. – Obušek je ve dví, lebka se zlámala a ten nešťastný ubožák neměl ani čas zavolat Ježíš a Maria.

Potom se šlechtic obrátí a pádí do hradu. Oblékne nejnádhernější odění a chystá se na cestu. Chce padnout ke královým nohám, chce vznést žalobu na svévolného šoltyse.

Stížnost

Urozený pan Oldřich sklání před králem kolena a praví:

„Mám dobré sídlo, široko daletko se mu nic nevyrovná, mám mnoho poddaného lidu a víš, králi, že moje panství přiléhá k tvému lesu. V tom lese nelovím, neštvu tam zvěř, ale na pomezí obracívám koně. Ani bych nevkročil v ty končiny, kdybych neměl na palouku čihadlo. Je tam háj, rostou tam bobule plné zrneček a vůkol pobývají sýkorky a všelijaká zpěvná havěť. To ptactvo, králi, lapám pro potěšení a rád mu naslouchávám. Tu však přišel jakýsi chám a porazil mou rohatinu a zpupně mi odpovídal. A je to člověk neurozený a bídny, rytíř nemůže na něho pozvednouti meč a nemůže mu zasaditi ránu leda obuškem. Králi, protiví se mi ta jeho řeč a zpupnost, a když mluví, je mi, jako by nějaký nečistý tvor se přede mnou pozvedal a jako by had syčel svůj nízký zvuk. Králi, vyžeň jej z jeho rychty, dej průchod věci spravedlivé, přikloň své ucho k prosbě člověka urozeného, nebo jej podupám svým koněm a zlomím mu lebku ranou obušku, jako se děje nevolníkům, kteří se postavili proti svým pánům!“

„Kdopak to mluví,“ odpověděl Přemysl, „kdopak to mluví před králem o člověku urozeném a o člověku neurozeném? Kdopak se to vynáší? Nevíš, Oldřichu, že králové mohou na obrátku změnit pýchu u velikou strážení, nevíš, že – když se jim zlíbí – mohou povznést člověka z nevalného rodu? Jdi, vyzpovídej se bratřím minoritům za svoji zpupnost, a až ulehnu tvé myšlenky a až se naučíš vládnouti lépe svému jazyku, jdi k soudu biskupa Brunona, kterému dám moc, aby rozhodl o té nicotné věci. Pravím, že biskup přihlédne k rychtáři, a když pozná, že jeho konání je spravedlivé, dá mu hřebici a sedlo!“

Potom trubači zaduli do svých nástrojů a sličná pážata v zelených a rudých nohavicích přešla se strany levé na stranu druhou, nesouce svitky pergamenů a nádherné pečetě a klíšťky na pečetě a vosk a plamen. Tu se ozval nějaký mistr latinář a pan de Feau spustil řeč francouzskou a rádcové královi mu odpovídali jazykem německým. Popuzeného velmože Oldřicha si nikdo nevnímal, leda snad dvě hloupá pážata, která mu se sladkým úsměvem zvedla cípek pláště, naznačující, že je čas, aby se pěkně vytratil.

Oldřich jim vytrhne svůj plášť a přeměří je zrakem, který dopadá tak jako rána.

Dva soupeři

Při zpáteční cestě se Oldřich bral místy, kde leží osada Ládví. Když dorazil pod vrch a když přesel zátočinu, užřeli jeho lidé, že před nimi vystupuje do svahu průvod jiného rytíře.

„Pane,“ řekl jeden z Oldřichových služebníků, „se mi zdá, že tamhle jdou lidé urozeného pana Čéče. Rozeznávám jeho znak, poznávám barvu jeho oděnců.“ Pan Oldřich přitáhl na ta slova koni uzdu. Nechce se setkat s rytířem méně urozeným. Jest mezi nimi jakási rozepře, a Oldřich pohrdá Čěči, kteří se kdysi dožadovali vítkovské ochrany a kterým se z milosti krále Václava dostalo Hluboké – na jak dlouho? Od nastoupení krále Přemysla je hlubocké panství totam.

Oldřich tedy chudřasem pohrdá, nechce se s ním setkat, ale pan Čěč zastavuje koně a obrací je čelem proti koni pana Oldřicha.

„Doslechl jsem se, že tě král pohanil a že na tvou žalobu neodpověděl tak ani tak a že tě jako nějakého prostřáčka předává soudu. Chceš slyšet, co se přihodilo mně? Nuže, na obvodu mých polností je královo město. A není v něm víc staveb, než ty a já máme prstů. Jeden dům patří jakémusi soukeníkovi, který má dosti peněz a dosti pýchy, aby si hrál na pána. Jeho matka byla nevolnice, ale ten chudřas si chodí jako velmož a pro potěšení chová sokoly. I šel jsem po svém majetku a tu znenadání vidím uprostřed nějakých nevycválaných jezdců státí kupcova sokolníka s kruhem a s ptáky. Jen tak tak, že se mi cháska uhnula s cesty. A co bys tomu řekl? Sokolník snímá ptáku kápi a pouští jej na holubí hejno, jež vzlétlo s mé střechy!

Dal jsem jim za vyučenou. Zpřerážel jsem sokolníkům kruh a kupci jsem uštedřil dvakrát po dvou kopách napomenutí, aby se oblékal, jak mu káže jeho sprostý původ, a aby se držel hazuky, kterou zdědil po svém otci.

Potom se stalo, že ten hrdapýšek srazil někde vaz, neboť moji sluhové nařízli podpětku jeho sedla a nasadili hřebci skřípec mezi kýty.

Ach, Bůh, který mi dal jméno a urozený rod, kéž učiní konec těm kupeckům a kéž změní královo srdce tak, aby nekáralo šlechtice a aby se neujímalo těch ničemných chámů. Jestliže

to král bude činiti dál, mecht' nevládne, necht' si nedává na hlavu korunu, necht' si nepřipíná šlechtický meč.“

Rytířové vystoupili až na sám vrch a rozjíždějí se utěšenou rovinkou, odkud je krásný pohled do kraje. Jeden chválí koně druhého jezdce a vyměňují přátelská slova.

„Kdybych věděl, že o mně smýšlíš šlechetně, kdyby tvé jméno nedrtilo mou urozenost, kdyby ses nevynášel nad mé příbuzné, kdož ví – snad bychom se spojili u věrném přátelství, neboť král, který mě urazil, je tvým nepřítelem!“

Tak nějak podobně se zamyslel pan Čěc a Oldřichovi táhly rovněž hlavou smírné myšlenky.

Palcetík

Vítkovci a jiní čeští šlechticové jsou v Rakousích jako doma. Je tedy div, že lnou k Markétě?

Drží se jí, točí se kolem jejích paní, líbají jim ruce, a král, který má zálibu v hladkých rozmluvách, rád poslouchává. Jest jích třicet či ještě více, těch dívek, a Markéta a její manžel prodlévají náhodou s nimi. Král se usmívá, královna je však zasmušilá. Její mysl dlí jinde: zalétá do kláštera svatého Františka, rozmlouvá se svou přítelkyní Anežkou, odpovídá jí slovy, která nemají hlasu, a div div, že se nedá do pláče. Tak uprostřed svěžích hovorů, které přeletují s předmětu na předmět a které se vinou jako něžné stužky, mluví Markéta s tím, kdo dlí za silnou zdí a kdo v tu chvíli odřikává hodinky. Práví v svém duchu takto:

„Jsem všechna v kraječkách, a když se pohnu, chřestí mé skvostné roucho jako uschlé listí. Můj čas je čas lítosti. Vidím oblaka, která se přehánějí řečištěm oblohy, vidím prchající léta, vidím své chybování. Zvolila jsem ušlechtilého manžela, a on je sám v mém objetí a já jsem sama a mé lůno zůstává zavřeno. Bůh mě volá, abych činila pokání a ukazuje mi na tvou cestu, blažená Anežko!“

Přes Markétino rámě hledí král na jednu z královniných dívek. Má zastřižený vlas na palceti tak jako pážata, má hebkou šiji, je jí šestnáct let. Má něžná chřípí, krásný oblouk brv jí zdobí oko. Král dívku osloví, vede ji ke stolu prostřenému zeleným a bílým sukmem. Pole střídá

pole, je to šachovnice. Tu Přemysl požádá o hru. Šlechtici stíhají krále pohledy, neboť ta dívka, jež na královském dvoře získala jméno Palčěřík, je ze všech nejkrásnější.

Král ji opět oslovil, líbá jí po druhé ruku, a když nadejde noc, přichází k jejím dveřím a sevře ji v náručí.

Ale nějaká služebnice spatřila Palčěříka vycházeti z královy komnaty. Jde k ženám, mluví se služkami a dříve, než je čas oběda, roznese se zvěst po všem dvoře.

Při jídle sedí šlechticové jako zařezaní, nikdo nevzhledne ke králi, nikdo nelíbá ruku sousedce, ale královna se usmívá. Stáhne prsten se svého ukazováku a kyne té, která je nejkrásnější, aby usedla po jejím boku. Prosí, aby se ozdobila jejím prstenem.

Když se pak naplnil čas, narodil se z toho objetí a lože syn, který se nazýval Mikoláš a byl povždy nejušlechtilejším synem a také nejkrásnějším, pokud jde o tvář a ztepilost.

Bitva

Král měl bratrance, který se nazýval Filip. Ten byl pak povahy lehkovážné a konání spíše prudkého než rozmyslného. Byl krásný, v jeho způsobu se tajila jakási milost a Přemysl mu byl nakloněn. Staral se o jeho blaho a v naději, že se stane oporou české věci, přičinil se, aby se stal salopurským arcibiskupem. Ale Filip nepřijal ani svěcení a málo dbal dobrých rad a vedl si tak příliš vesele, že vzbudil nelibost své kapituly.

I zvolili si kanovníci nového pastýře. Ale Filip nechtěl z úřadu odstoupit a stalo se, že bavorští vévodové se postavili na stranu nově zvoleného biskupa a král Přemysl na stranu Filipovu. Záhy potom se strhl boj. Staré spory, staré příčiny, starý zápas o prvenství a ovšem ztráta Štýrska (které se poddalo Přemyslůvi) vedly do války i uherského krále Belu.

Na jaře roku 1260 vytáhla proti sobě dvě nesmírná vojska a ulehla na pomezí panství uherského a Moravy, tam, kde řeka téhož jména padá do Dunaje. Jedno vojsko rozbilo stany na straně levé, druhé na moravském břehu.

Nepřátel Přemyslových jest pak sto čtyřicet tisíců: Boleslav, veliké kníže krakovské, Daniel, král haličský, Srbové, Bulhaři, Valachové, sbor Řeků a vposled nějaký krvežíznivý zástup Tatarů. (Chán Berekaj chtěl osvědčit tou pomocí svůj dobrý spolek s Belou, neboť ti dva národové vešli v úmluvu proti křesťanským králům.)

V českém táboře jsou bratři korutanští, knížata slezská, markrabě braniborský a markrabě míšeňský. Všeho Přemyslova lidu se uvádí sto tisíc a z toho sedm tisíc jezdců od paty k hlavě oděných v železe. Je na ně krásná podívaná, jak se prohánějí před ležením. Postroj zní, kůň poržává, meče blýskají. I popojíždějí jezdcové až k nízkému břehu a ozývá se jejich hlas a volají na nepřítele za řekou:

„Kumáne, Plavče, proč se skrýváš? Pročpak se ti chce ležeti v nečinnosti? Nebud' tak zbabělý! Pojď sem k nám anebo nám dopřej čas, abychom tě vyhledali v pelišku. Jen se nevytáčeš, utneme ti dvorně hlavu. Jen k nám, jen blíž, jen žádný strach, že se na všechny nedostane; je nás tu několik dobrých jonáků, hbitých střelců, silných kopiníků, obratných zajímačů, krvavých rozsekávačů, švarných vítězů! Přijďte se na nás podívat zblízka!“

Král slyší řeč a usmívá se. Je mu dnes příjemné vychloubání. Poznává, že lehká jízda kumánská a Tataři a Uhři budou snadněji postupovati na písčné půdě než železná jízda. Chtěl by je dostat na svůj břeh. Hledal udupané místo, jež se hodí ke krátkému rozjezdu rytířů, přejížděl křížem krážem budoucí bojiště, zastavil se u vsi, která se nazývá Kressenbrun, obzíral kraj, vážil jeho výhody, počítal s tím, co slouží nepřítelům, a je již rozhodnut. Shromáždí je vojevůdce a praví k nim takto:

„Přátelé, nechci čekati, až vojsko zemdlí hladem, nechci čekati, až zmizí poslední otýpka píce a až budou naše klisny svítiti žebry. Jděte vy, kteří tak dobře vládnete jazykem, a křičte a rozplameňte všechny ty nepřátele. Urážejte je po libosti, rozdmychejte plamen jejich hněvu! Ať šlehá, ať se vznese jako kavky a vrány! Chci, aby uherský král přešel bez překážky řeku, chci mu ustoupit, chci, aby mu nestál v cestě jediný lučištník. Chci, aby v bezpečí se přehnal brodem, chci, abyste svými urážkami přiměli uherské vojsko k tomu skutku. Slyším vzteklý hvizd píšťal, poznávám, že prahnou po seči, vidím jezdce letět s místa na místo, vidím kopiníky, jak v bezmoci bijí dřevcem, vidím, jak stříká voda pod jejich ranami, nuže, rozplameňte je ještě více! Až jim bude v hrdle skákat hlas a až se jejich barva změní, řekněte jim – že Přemysl volá krále Belu.“

I rozjíždějí se rytířové a kdekdo uráží uherské vojsko. Když hněv plane nejmocněji, přiblíží se řada trubačů a bubeníků. V jejich středu je král. Trubačové a sliční bubeníci volají Belu, pána nesmírného vojska. Král neváhá, žene klisnu až k proudu. Je bled, vous se mu ježí vztekem.

„Naslouchám!“

„Králi,“ praví Přemysl, „nemluví k tvým rabům, přecházím sluhu chána Berekaje, který je pohan a lhář a pes, oslovuji jen tebe, rytířský králi.“

Bůh propůjčí jednomu z nás vítězství a druhého zažene do veliké dálky, tam, kde je zmar a nicota a smrt. Máš převeliké vojsko, máš také odvahu? Dej i nám v míru přejítí řeku. Ustup se svým lidem na dvacetkrát dvacet dostřelů a na třetí den o hodině šesté svedeme bitvu.

A kdyby ses snad bál, že stanu na tvé půdě, pojď sem a moje vojsko ustoupí na dvacetkrát dvacet dostřelů.“

„Nikdo mě nenazve králem úzkostlivým. Ať se nevrátím do své země, ať zemřu v potupě, ať si nikdy neposadím na hlavu korunu, jestliže teď v tu chvíli tě nevyhledám v teplém hnízdečku! Chceš bitvu? Ach, nešťastný králi! Vidím jen hlouček jakéhosi lidu a se mnou stojí nezměrné vojsko! Jdi, ustup na těch svých dvacetkrát dvacet dostřelů a pozítří o hodině šesté buď připraven na vlastní záhubu!“

Potom se rozkývají praporece, potom se rozlaholí trubky a české vojsko ustupuje. Král rozkázal, aby zbrojenci v klidu a míru trávili čas. Dovolil jim se rozptýlit, sám však s rytíři se stáhl až k místu, které si vyvolil a které se nazývá Kressenbrun.

Zatím jízda kumánská a jízda tatarská a jízda uherská přecházejí přes řeku Moravu. Koně zvedají krk, jezdci vztyčují paže. Do vody! Hloub a hlouběji! Dá! a dál! Tvář se škube dychtivostí, hněv hlaholí, pěst se svírá a nedočkavci bodají hřebce a bijí mečem do rozpěněné řeky.

Když jezdci přešli a když jediný šíp nad tím vojskem nezasvištěl, když přešli a když se seřadili, rozbíhá se pluk prvý k útoku a za ním se žene vojsko kumánské a Tataři a voje bojovného krále.

Ach, jaká prorada! Vojsko Přemyslovo se oddává prázdní (neboť jest ještě daleko stanovená chvíle k útoku). České vojsko polehává někde po kraji a již se ozývají trouby, již je slyšet bouři bubnů a křik srážky.

Byl chmurný den, při úsvitu se válela mlha nizounko při zemi, ale teď nad běsnícími vojsky září slunce a zaněcuje barvy korouhví. Pod jasným nebem tedy hřímá útok. Je zřítí, jak v nesmírném oblouku se valí Kumáni a Tataři a Uhři, je viděti jejich škleb a žlutá ozubí, je vidět vrásky u přivřených očí a rýhy vzteku, které vroubí horké výdechy.

Král Bela znevážil své slovo! Mladší král Štěpán jako nějaký kartas a pohan a rab a lhář znevážil své slovo! Natahuje ruku a káže novým a novým sborům útočit. Ještě všichni jeho pěšáci nedostihli břehu, ještě jich něco zbývá na druhé straně, král však vidí jisté vítězství a káže udeřit na rozptýlené vojsko.

Ach, králi Přemysle!

Vypravuje se, že v hodinu bitvy měl jakýsi Jan, syn Svojanův, vidění. Ležel prý na smrtelném loži. Ležel ve svém domově mnoho a mnoho mil od Kressenbrunu. Nebyl sám, dleli s ním příbuzní: otec, matka, dva ujcové a kněz, svatý zpovědník. Síla nemocného již opustila, měl duši na jazyku. Jeho ruce ležely bez vlády a nemohl hnouti ani hlavou ani páteří. Když táhla hodina srážky, posadil se a pozvedl ruce. Jeho vyzáblá tvář se zjasnila. I pohlédl oknem k záři letního dne a přímo do slunečka, které se zdálo hlaholiti ohněm a světelnými proudy. Potom vstal, učinil sedm kroků a počal odříkávat modlitbu.

Je psáno, že příbuzné, kteří to viděli, obešla hrůza a že se báli a že jen kněz je mohl utišiti.

Je psáno, že poznávali věc nadpřirozenou, neboť ten nemocný jinoch byl vskutku blížek smrti a dlouho předtím už ležel jak tělo bez duše. Byl slabší než nemluvnátko a nyní kráčí v těžké šubě z vlčích kožišin.

Je dále psáno, že když ten jinoch skončil modlitbu, ozval se z jeho hrdla hlas ne obyčejný, ale jasný, a že ten hlas mluvil takto:

Vidím nesmírné prostranství a dvě vojska. Jedno vojsko je české, druhé vojsko jsou nepřátelé krále Přemysla.

Vidím, jak to druhé vojsko přiléhá na krk hřebců, slyším jek útoku.

Země se ozývá a stená a duní pod úderem kopyt, ale to vojsko prvé se oddává prázdni. Důvěřuje v příměří a chytá motýly.

Vidím krále Přemysla, vztyčuje kopí, rovná svou řadu. Rozjíždí se.

Vidím, jak se sráží barva povětří.

Vidím, jak houstne vítr.

Obloha padá.

Vidím v oblacích svatého Václava.

Vévodo české země!

Štíte náš!

Orodovníče náš!

Duchu těch českých vlastí!

Duchu národa svého, vytrhni meč! Nedej nám zahynouti!

Hle, pět svatých bratří a svatý Vojtěch a svatý Prokop!

Hle, nád praporec svatého vévody vzlétá bílá a zlatá orlice!

Hle, pochýlení toho praporu: již hrozí, již se sklání, již se vztahuje proti nepříteli!

Zatím u Kressenbruna byl smeten první Přemyslův sbor a Kumáni a Uhři a tatarská jízda se žene tam, kde stojí rytířové odění v železo.

Česká vojska zpívají a král sama hbitost, sám zrak, sama vůle, sama myšlenka, určuje místo pražskému purkrabímu panu Jarošovi a panu Voku z Rožmberka, který je zemský maršálek, a panu Boršovi. Potom vede své vojsko. I sráží se řada první a druhá a třetí s tou kumánskou jízdou. Dřevce se zlomí, štíty zplošťují uzounká prsa kumánská; drtí koně, rozhodí šik, vnikají strašným klínem doprostřed jezdců, kteří se zastavili, kteří se potácejí, kteří padají. A jako bouře, jež se strhla někde v předpekli, jako bouře v strašném dusání smrti blýskají meče. Zem je zaplavena krví. Travniny rudnou. Mračno zahaluje vojska a v tom mračnu protkaném hnáty a padáním zbraní a stříkanci letícími křížem krážem, v tom mračnu s očima bílými a s tváří šhubající se dokonává bezpočet nájezdníků.

Když dorazily ke Kressenbrunu ostatní české sbory, obrátilo se všechno uherské vojsko na zmatený útěk. A vypravuje se, že v té jediné bitvě zahynulo osmnáct tisíc nepřátel. Vypravuje se, že krev zbarvila vodu řeky Moravy a že mrtvolky jako nějaká hradba stavily říční proud. Vypravuje se, že dílem pana Borše z Rýznburka padla do českých rukou nesmírná kořist.

Mír

Dva uherští králové, totiž Bela a Štěpán, posílají k Přemyslovi posly, aby žádali o mír a smluvili podmínky. Jsou to nejvznešenější velmožové. Jde s nimi biskup a řada kněží a dále služebníci. Všichni jsou odění jako o velkých svátcích. Mají cípaté kabátce, úzké nohavice s punčochami, šuby vrch karmazínové, spod liščí, svazované zlatým pasomanem. Jdou vážně, klopí hlavu a lid se na ně dívá a rytířové si je prohlížejí. Nikdo neřekne tak ani tak, ale když přejdou a když zmizí v zátočině, propukne v zástupech veselí. Jeden čtverák se bije do zadku, druhý huláká, třetí dělá směšné posunky a snad i rytířové se mají co držet, aby si neposkočili.

Ach, vítěziti je věc veselá a plná štěstí.

A co se vypravuje?

Rytíři přetřásají příhody z bitvy: Kdo koho zabil, kdo byl nejstatečnější, komu se tak trochu třásla kolena, kdo si spletl rozpočet a kdo se nemýlil o výsledku války. Toť se ví, že se se všech stran ozývá: Já jsem to říkal hned na počátku! Já jsem to věděl a odhadl jsem všechno na vlásek!

Dále si rytířové brousí zuby na pěknou kořist. Mají pevnou víru, že vtrhnou do Uher a že si rozdělí bohatá panství. To se to vykládá! To se to pěkně sní o stádech hřebečků, o žirných statcích, o vinohradech, o celých stozích vlny, které člověku padnou do klína. Pokud jde o prostáčky, ti jsou spokojeni, že je příměří; ale hodovat po uherských městech, vytlouci pro ženu kus sukna a chytit někde pěknou jalůvku jim není proti mysli. Dlaně na hladovém bříse a plnou hubu slin čekají jenom na znamení k pochodu, které jim bude dáno dozajista ještě dnes a nanejdéle zítra.

Zatím král Přemysl mluví s velikou mírností k vyslancům. Řekl toto:

„Mnohem raději bych válčil s pohany než s křesťanským králem. Nemám proti němu zášť, ctím ho, podávám mu ruku a nabízím mu věčné přátelství. – Co nás rozděluje? Co rozděluje panovníky jediné víry, když pohané obcházejí jejich země a když náboženství dochází na všech stranách škody? Neučiním nic, co krále uráží, nepoplením jejich města, nezloupím jejich truhlice, nevezmu jejich zemi. Chci obrátit vojska a král starší, Bela, a král mladší, Štěpán, necht' zanechají piklů a necht' se sjednotí s mou vládou proti pohanstvu!“

Slyšíce podobnou řeč nevěří čeští šlechticové svým uším a stoupá jim na mysl tisíc otázek:

„Jakže, král ustoupí? Z krásného výboje vítězství nic nebude? Unikne nám většina kořisti? Neustanoví nás v dobytých krajích za hejtmany? Bylo marné prolévatí krev? Kdo mu radí k takové povolnosti? Jaká slabost, jaká opatrnost mu vyráží z rukou jistý prospěch? Což si chce jen krýt záda? Vězí mu v hlavě císařské důstojenství? Chce jako nějaký rab sloužiti?“

Králova shovívavost je šlechticům nepochopitelná. Naplňuje je zklamáním, jítí jejich hněv. Čelo samá vráska jsou plni vzteku, ale olomoucký biskup Bruno, týž, který byl kdysi

ustanoven, aby bděl nad vládou Přemyslovou a který s králem často rozmlouvává o obnově starého arcibiskupství, ten moudrý Bruno je šťasten.

„Bůh,“ praví král, „mi nedopřál syna, ale mám neteř jménem Kunhutu, která jest dcerou markraběte braniborského. Tu Kunhutu miluji, poutá mě k ní náklonnost. Je mi nejmilejší a vystrojím jí svatbu, o jaké se bude dlouho mluvit. Dám její ruku statečnému synovi uherského krále, neboť mi Bůh radí, abych nějakým vhodným způsobem upevnil přátelský svazek s uherskými králi a abych s nimi žil v družné shodě.“

Svatba

Královna Markéta překročila již věk, kdy ženy mohou povítí děťátko, ale což má ta věc zmařit trvání Přemyslova rodu? Což král pokrytý slávou, jehož jméno zní a jež se oslavuje v písních, což ten král má zemřít bez syna?

Přemysl se proto trápí a sužuje. I obrátil se k papeži s naléhavou prosbou a žádá a naléhá, aby papež propůjčil práva manželského syna pacholátku, které se narodilo z objetí lásky a které tak připomíná podobu své něžné matky, paní, kteréž je jméno Palcéřik. Jde o to, aby ten řečený syn Mikoláš se jednou mohl uvázat v panství svého otce. Papež, když mu byla Přemyslova vůle oznámena, slíbil, že vítěznému králi nic neodepře, ale potom váhal, odkládá věc a vposled zvrátí svůj příslib.

Král je tedy sklíčen, hledá samotu a tu k němu přichází jeho choť Markéta a praví:

„Příteli, učinila jsem ve své mysli slib, že vstoupím do kláštera.“

Král líbá Markétě ruku, zdržuje ji, snáší mnoho důvodů, aby ji potěšil, zapomíná skoro na své hoře. Markéta však odpovídá:

„Chci tomu, jsem rozhodnuta, příteli!“

Lidem velikým i malým je vštípena do srdce žádostivost života a lásky, jedni ji přemáhají, druzí jí hoví a tak se ta touha zjevuje jako dvojí tvář jediné věci. Jako světlo a tma. Někdy je

jasná, jindy ji zastírá soumrak, ale není stvoření, které by nebylo zasaženo podobným dychtěním a ani světcové ani král mu nemohou uniknouti.

Když se tedy udá čas, požádá Přemysl papeže, aby rozloučil jeho sňatek a prohlásil jej za neplatný, neboť Markéta složila dávno před svatbou svatý slib. Královna dosvědčuje své zaslíbení, mluví o něm, stvrzuje je a biskup Bruno činí podle Přemyslovy vůle.

Ve Vídni na velikém sjezdu požádal Přemysl o ruku Markéty, dcery uherského krále. To manželství nebylo uzavřeno a král spatřil při uherském dvoře Kuňku, vnučku Bélovu a dceru knížete ruského Rostislava Michajloviče. Byla tak krásná, že to nelze vypovědět slovy ani zobraziti lidskou rukou. Měla nádhernou postavu, oválné oči, hebké kadeře, něžné ruce a chůzi jako nějaké andělské stvoření. Když se dala do řeči, zněl její hlas jako zpívání, jež zatahuje lidská srdce. Její přiléhavý šat byl z modré nejjemnější vlny, sametový plášť s kožišinou splýval jí s ramen. Na rozpuštěných vlasech třpytila se jí čelenka, ve výstřihu byzantský náhrdelník se třemi penízky. Anděl závratí se dotkl její šíje.

Král se díval do bouřlivých očí té dívky a zdálo se mu, že ptáci zpívají a že se počíná jaro a nové období a šťastnější chvíle, než je vítězství. Neoslovil ji ani dne prvního ani dne druhého ani třetího, ale spatřoval ji koutkem oka i tehdy, když stál poodvrácen a když rozmlouval s kněžnou Mačvy, její mateří, či s nějakým velmožem. Jeho hlas zněl vesele, jeho pohyby byly jako pohyby jinocha a jeho srdce se šířilo. Vdechoval bláhovou něhu, cítil jistotu, že to jest královna, která mu bude dána.

Dne šestého, když se královny a králové vrátili ze mše, oslovil Přemysl Belu uprostřed rozlehlé komnaty a řekl:

„Králi, vedl jsem s tebou války, pobil jsem dost tvých přátel. Neučinil jsem to však zákeřně, ale v boji otevřeném a rytířském. Zápolili jsme jak jest obyčej mužů, teď však nastal čas jiný a žádám tě, abys dobře smýšlel s mou láskou. Žádám tě, abys mi dal dívku, po které prahnu a kterou chci učiniti paní a královnou podle skutku a podle myšlenek a podle toužení.“

Potom řekl jméno dívky vytoužené a požádal znovu o její ruku.

Král Bela políbil Přemysla na ústa a zkřížil za královými zády své staré ruce. Potom rozmlouval s královnou Mačvy Annou a byla smluvena svatba.

V městě, které se nazývá podle knížete Břetislava, tam v končinách Dunaje, tam, kam se odnášelo to divné snění krále Přemysla, byly oddavky. V říjnu, dne dvacátého pátého.

Přemysl se bral uprostřed kněží a rytířů. Meče se mísí s berlami, praporce prorážejí nebesa, ostruhy znějí, kaditelnice cinká a zpěv a kouř a volání a štěstí stoupá až k obloze. Přesličná Kuňka (která se nadále bude nazývat Kunhuta) má zlaté střevíce a plášť z hranostajů. Jde se svou matkou, po levici ji podpírá král Bela. Je již stár, ale žertuje a chválí její krásu a se smíchem jí podává talíř, jehož dno je řádně učištěno. Po stranách průvodu metají pážata kozelce a blázen pro obveselení chytá do klobouku sluníčko a básníci krácejí za sborem kanovníků a zpívají z plných plic.

Po svatbě následují dlouhé slavnosti, nemoc, vladařská dřina, vjezd do Pražského města a opět sláva za slávou. Při korunovaci je arcibiskup z Mohuče a pět biskupů a knížat a panovníků, že je člověk nemůže ani spočítat.

Když všechno skončilo, odhazuje královna svůj závoj a s výkřikem lásky objímá šťastného krále.

Privítání

Působením Přemysla se strany jedné a působením papežovým se strany druhé se skončila rozepře o salcpurské arcibiskupství a Filip a Oldřich se vzdali svých hodností. Tehdy byl ustanoven novým arcibiskupem vyšehradský probošt a Přemyslův bratranec Vladislav. Fojtské právo v řečeném okrsku přešlo pak s bavorských vévodů na českého krále. I měl tedy Přemysl v jižních končinách nesmírnou moc, neboť ve válce, která předtím byla skončila, se mu dostalo i Štýrska.

Když jeden panovník nabývá slávy, má k tomu druhý přihlížet jen tak se založenýma rukama?

Ne. Kdo to připustí, kdo raději nepadne v boji, je špatný rytíř.

Nechť tedy Bůh přijme mrtvé, nechť ochrání živých! Je opět čas chystati se do války.

Bavorsku vzplanul proti Přemyslovi strašný hněv. Svár, neshody vršené jedna na druhou, křivdy, urážky, staré příčiny i nová touha ssaditi Richarda Cornwallského a odevzdati císařský trůn dědici štaufské moci, Conradinovi, to vše zaznělo jedinou ranou a rozpoutala se válka. Vévoda bavorský vtrhl do Pasovska. Učinil nájezd do Salcpurku. Pustoší Přemyslovy hrady, jeho pole, jeho města a Přemysl vpadá do Bavor. Dobil mnohých vítězství, jako předtím dobyl chebského kraje. Když přišli nejkrásnější rytíři o hlavu a když uplynul rok, uzavřeli vládcové příměří. Nedlouho potom zahynul Conradin na popravišti. I utišilo se i brojení proti Richardovi (na jehož straně stály Čechy).

Tehdy Přemysl spěchal k své líbezné ženě Kunhutě. Kůň jej nesl dnem i nocí a rytířové se daleko za ním opožďovali.

Když královna zvěděla, že se Přemysl blíží, vyšla mu vstříc se všemi paními. Než se přiblížily, seskočil král s koně a dvorně jí políbil ruku. Potom ji posadil do sedla a vjel s ní za velikého plesání na hrad.

Když se octli v prostorné síni, kde vesele hořel v krbu oheň, a když osaměli, pravila královna Kunhuta:

„Mocný, vznešený a moudrý králi, který stále přemýšlíš o výboji, co učiníš, na kterou stranu se teď dají tvoji rytířové, kam je povedeš?“

„Ach,“ řekl král, „myšlenky mají dvě křídla. Obě tepají povětrí, obě se pozvedají a tak není jediného toužení. Staral jsem se v týž čas o věci německé a o věci uherské a v dobu druhou o věci štýrské a rakouské a o věci v končinách púlnočních. Myslil jsem na mír chodě ve zbroji, a když mě nesly klisny pokoje, vzrůstala příčina válek.

Tak tomu bylo, ale nyní navždy pohltní válku mír. Přišel čas dlouhého trvání a nerušenosti.“

Královna sedí u Přemyslových nohou. Naslouchá s velkou láskou, ale nemůže uvěřit, že je boj skončen. Myslí na zápolení všeho křesťanstva a promlouvá slovy básníka, mistra pěvce Sigehera:

Zasluhujem rány tvoje,
Bože! Viz, jak křesťan řada
ustupuje před pohany!
Pane, s námi bdi, nás chraň!

Pro tvou víru křesťan voje
trpí, jejich vojsko strádá,
jako kdysi pro tvé rány
přes moře jsme nesli zbraň.

Raděj nebýt zrozeni,
vítězství když naše není!
Bože, pro své umučení
odpusť, posilň nás tvůj duch:
neb ví Bůh,
Otakar když nezvítězí,
pak jsme ztraceni.

Výzva

Ve východních končinách je zle. Litevský král Mendog byl úkladně zabit, pohan dosedl na jeho stolec a Němečtí rytíři tak tak že se brání povstalcům. Ach, špatné zprávy pro křesťanský Řím! I obrací se papež na krále Přemysla a vzkazuje mu a píše mu listy a mluví skrze poselstva:

„Králi, který jsi štít křesťanstva, splň svůj slib, dokonči dílo před lety započaté, připni si kříž, vytáhni s vojskem proti Litvanům a proti Rusům! Bůh tě odmění v ráji a já, náměstek Kristův, již teď ti slibuji odpuštění přemnohých hříchů a dávám ti všechna území, jež získáš buď mečem, buď obrácením.“

Král pokynul sluhům, aby postavili pro vyslance lavičku na vyvýšené místo, a odpovídá:

„V těch dalekých končinách nevzejde pokoj, dokud nebudou připoutány pásem vlády ke křesťanským zemím a pokud je dobrý pastýř nesjednotí u víře. Vykonám věc prvou a žádám a naléhám, aby svatý Otec rozhodl o věci druhé. Na sta mil je Mohuč, na dalekých místech prodlévá arcibiskup! Necht' tedy papež, který mi dává panování, založí pro mé země arcibiskupství v Olomouci.“

Potom král vyzve Brunona a biskup přednáší důvody, které si uspořádal.

Bruno již domluvil, již se skončila rozprava o arcibiskupském stolci, ale král nemíní posla propustiti. Klade mu otázky a mezi řečí poroučí dvořanům, aby uvedli všechny velmože a všechny prosebníky, kteří čekají na slyšení. Tu se poodhrne záclona na straně pravé a na straně levé. Tu vchází Štyřan, tu šlechtic z bavorského pomezí, tu Francouz, Uher, Vlachové a Polák. Jeden je oděn v zbroj, druhý má krátký kabátec a třetí starodávnou šubu. Jsou ze všech dalek Přemyslovy říše, jsou ze všech zemí, kterých se dotýká králova država. Jejich jazyky se různí, jejich latina se navzájem tak tak podobá.

Král odpověděl na jejich pozdrav a praví:

„Dej Bůh a Panna Maria, abych mohl jako dobrý král rozptýliti starost, která vás tíží! Dej Bůh, abych mohl přikývnouti k vašim prosbám a rozptýliti každý spor, dej Bůh, abych mohl odvalit nebezpečí, která se k vám přiblížila!“

Potom pokyne Přemysl prosebníkům a ti promlouvají všemi různíci se hlasy. Jest mezi nimi jakýsi prelát, mluví první, mluví pozdviženým hlasem takto: „Vznešený králi, který dobře vládneš a který se chystáš na křižáckou výpravu! Mnoho se vypravuje, že se schylují příhody světa a že jejich běh zapadá a že se ukázala strašná znamení konce. Králi! Již letí po polích strach, již hrůza obklíčila města, lesy jsou plny zděšení, lid si zoufá a zvěř v doupatech spí s otevřenýma očima. Králi, zešílejší mrskači urážejí boží pořádek, chán a nepřátelé stojí na prahu křesťanských zemí, čtvero stran se otvírá nesvárům a nikde není záštity než u tebe. Tvůj meč nás chrání, tvá moudrost zahlazuje spory, tvá přítomnost v zemi vnukne rozvratníkům úctu. Ach, králi, nenakláněj srdce k výbojům, setrvej v Čechách, vyslyš své velmože, rozhoduj v soudech, poskytni útěchy, rozptyl úzkost!“

Král preláta konejší a dává slovo prosebníkům. I pronášejí rytířové své žádosti a prosebníci se vrhají na kolena. Ten chce to, ten ono, třetí si zamlouval obviňovati města, pátý kláštery, desátý pány. A to je pouhý začátek, neboť vyslancové knížat a panovnických rodů nepromluvili doposud jediného slova. Král provázen papežským legátem prochází jejich středem. Vypytává se na zdraví panovníků, usmívá se posupným pohledům, jimiž jeden vyslanec měří druhého. Vposled uvede Přemysl legáta mezi uherské příbuzné haličského krále Daniela, který se spojil s Litevci, proti nimž je český panovník právě vybízen ke křižáckému tažení.

Prísambůh, být králem v zemi, která je křižovatkou času a křižovatkou směrů a křižovatkou mocí, není snadné! Papežský legát může již podle plášťů spatřovat velikost a různosti Přemyslovy říše, může položit ruku na královu nesmírnou péči a věří, že příběhy, které v blízké době poplynou zeměmi, vyvěrají jako z nějakého temeniště u paty pražského hradu.

Litva

Když byly uklizeny z cesty přemnohé obtíže, vytrhl král tam na východ do vzdálených litevských zemí. Šel za přibývající zimy a cesta mu rychle ubíhala. Sotva se však přiblížili k městu, které se nazývá Toruň, změnilo se znenadání počasí. Vál vlahý vítr, cesty se zaplavily vodou, krok koní vázl v blátech, vozy zapadaly.

I bral se Přemysl vpřed s velikou tíží.

V králově vojskě byl pak jakýsi Vlach, nadmíru pohotové ruky, který dovedl slovy i písmem promlouvati všem, co mu kdo přikázal. Dovedl psáti listy plné milosti i hněvu. Dokládal se při své řeči Bohem a někdy se zdálo, že je stejně hotov přidržeti se ďábla. Dobré i zlé měl v jedné brašně. Modlí se a na obrátku chňape čerta za obojek: jen když mu pomůže, jen když mu vnukne nějaké znamenité rčení. Byl na slovíčka jako kat a člověk ho neviděl, než se svítkem a brkem, jak klade písmenko k písmenku a jak přemýšlí, co by napsal. Ten Vlach nebyl žádný velmož, ale spíše kupec či zemánek, který všelijakými poklesky a lehkou myslí přišel o statek a který hledal na Přemyslově dvoře živobyti. Král jej odměňoval stříbrem a kdož ví, snad mu slíbil i něco většího. Neznal jeho duši, a pokud jde o zevnějšek, nemusil se za něho stydět, neboť Vlach se odíval tak vybraně, jako by měl dvacet truhlic a klíče k dvěma městům. Jeho způsoby byly však změkčilé. Neuvykl sedati v sedle, neuvykl spáti ve stanu. Vichřice, letící bouře, mráz, obleva a dešť působily mu veliké trampoty. Před Toruní byl

Vlach všecek rozlámán. Bolel ho hřbet, měl nohy jako ze dřeva, pálila ho tvář, hučelo mu v uších a tak tak, že se držel v sedle. Cítil, že se mu dělá z těch nekonečných plání nanic a rozjímal a snil o krásných končinách tam dole v Itálii.

Když se mu právě zdálo o půvabné Veroně, zatřásl jím jakýsi vznešený jezdec a řekl:

„Pane Francesco, pane písaři! Hola, pane Rydlo z Pergamenu, král se rozpomenul, že kráčíte s jeho vojskem, a chce s vámi vyměnit několik laskavých slov. Povídám, probud'te se, příteli! Podobné štěstí člověka nepotká každý den!“

Francesco si tedy složil plášť v pěkné řasy, přehodil si střepec na prsa, utáhl řemení na krunýři a již kluše po králově boku. Přemysl s ním vlídně hovoří. Žádá, aby se dal do psaní a vyhotovil list, který by se mohl čísti mezi knížaty a po hradech, a říká oslovení i střed i závěr toho dopisu.

Francesco byl za necelé tři hodinky hotov. Umí své dílo pěkně z paměti, odřikává je a král se diví vroucnosti jeho citu. Pochválil Francesca, dává mu odměnu a dlouho přemýšlí o jeho dovednosti.

A přihodilo se navečer, že Francesco padl do jakési chýše, kde nocoval litevský šlechtic. Byl unaven, chtělo se mu spát, že sotva viděl na oči, a tak milého šlechtice dal svými sluhy stáhnout s lože. Mínil, že se tam zahnízdí sám. Šlechtici to nebylo ovšem nikterak vhod. Vznikla šrůtka a hlasy se rozlehly po ležení tak silně, že je zaslechl i král. Ach, ten je dost svěží! Ten snad ani nespává, snad necítí únavu, snad se u nějakého čaroděje napil vody, která skýtá sílu.

Vladař tedy zaslechl volání, dal se v tu stranu a spatřil milého Francesca a pana šlechtice, jak spolu zápolí dvěma podhlavníky a ovšem slovy, která se pranic nehodila pro královské uši. Francesco Litevci a všemu jeho národu spílal z plných plic. A protože byl sláb a protože jeho ramínka nemohla ublížit ani kuřeti a protože byl Litvín jako randabas, zdálo se králi, že zápas je nadmíru kratochvilný. I zasmál se a řekl:

„Francesco, ty statečný rytíři, nevěděl jsem, že máš dvojí dech. Copak to je? Tvé prsty jsou ještě zbarveny od inkoustu, kterým jsi psal chválu a lásku litevským šlechticům, a již tě vidím, že s nimi křížkuješ a že jim neurvale spíláš!“

„Ach, pane,“ odpověděl Francesco, který poznal, že se král usmívá. „Můj jazyk, moje myšlenky a moje ruka miluje to, co ji právě zaměstnává. I přinutil jsem srdce, aby se vylilo v litevský dopis, a učinil jsem vše, aby má dovednost a můj cit dobře sloužily vašim záměrům, ale když jsem věc vykonal, dal jsem ruce i myšlenkám svobodu a zřekl jsem se toho, oč mi bylo dříve pečovati. – Tak si tam dole v Itálii vedou všichni žoldnéři, tak si vedou zpěvákové na královských dvorech, to činí i psice, když jejich mláďata dospěla. A dovolte mi, vznešený králi, abych rychle dodal, že když slyším z úst vypravěče nějaké své vlastní skládání, sotva je poznávám a pranic se mi na něm nelíbí. Necítím žádné potěšení, ale hanbu a zármutek, je-li v něm více chyb, než je dlužno omluviti pro nedokonalost lidské duše.“

Král svraštil obočí, ale Francescovi vykázal krásné lože a odměnil šlechtice, aby se snad na toho čtveráka nezatvrdil.

Záhy potom dorazilo vojsko do Toruně. Tu však nemohli s místa ani lehcí koníci. I čekal král krátce v těch končinách. Později dorazil do Chelmu a sjednal tu mír mezi pomořským knížetem Mestvínem a řádem Německých rytířů.

Když však došla zvěst, že nový papež zřídí v Litvě své panství a že arcibiskupství moravské nebude založeno, obrátil král koně.

Korutany

V korutanském vévodství vládl bratr salcpurského arcibiskupa a blízký příbuzný Přemyslův. Jmenoval se Oldřich. Měl nadmíru laskavé srdce, nemohl nikomu nic odepřít a o jeho štědrosti se vypravovaly bajky. Jaký tedy div, že se tu a tam octl na dně svých truhlic? Přemysl, který měl zlata, stříbra, peněz a statků nepočítaných, velmi rád mu pomáhal a činil to s takovou ušlechtilostí a způsobem tak šetrným a tak prostě, že si věru nemohl nezískat jeho lásky. To nejsou ovšem všechny důvody Oldřichovy oddanosti, a kdo si myslí, že přízeň vstupuje jen dveřmi prospěchu, může se škaredě mýlit. Oldřich miloval krále Přemysla i pro

velikost srdce, pro statečnost, pro umění vítěziti, pro pevnou správu, moudré vladaření, a krátce pro ctnosti, které ho učinily jedním z nejslavnějších králů.

Když pak ten Oldřich scházel na zdraví a když cítil, že se uvnitř jeho prsou vzmáhá nemoc a že se mu již tak nechodívá jako předtím, připadlo mu na mysl, aby vedle správy s Bohem hleděl uspořádati i věci časné a aby zajistil svému vévodství mír a prospěch.

I řekl k Přemyslovi takto:

„Králi, tvá moc se zvětšuje den ode dne a tvoje panství sahá hluboko k poledni a daleko sem k jihu.

Tvé jméno zaznívá po všech hradech a není panovníka, který by svým zemím vnukl takový prospěch a který by je lépe ochraňoval než právě ty. Uvažoval jsem o tom nikoliv bez radostí. Jsem věru šťasten, že se tvé země dotýkají mých vévodství a rád tě nazývám svým bratrancem a ujcem a bratrem. Je mi to útechou, neboť moje země (jakkoliv nejsou chudé) přece neoplývají bohatstvím a mír a pokoj není v nich zajištěn. Pravím to vše v stavu bdělém, po zralé úvaze, pravím to, nikoliv abych tě požádal o nějakou pomoc, ale abych tě ustanovil svým dědicem.“

„Kéž je tvých dní,“ řekl Přemysl, „jako je malých i velkých, nízkých i vysokých vrcholků v alpských horách! Kéž pobýváš na světě tolik let, kolik slov je v lidské řeči, a kéž tě nikdy netrápí truchlivé myšlenky. Proč mysliti na smrt?“

„Nečinil jsem to, pokud jsem byl zdrav, ale nylní mi vadne dech. Nemoc vyhloubila na mé tváři vrásky a žlutá barva pokryla mé čelo.“

„Bůh,“ řekl Přemysl, „uložil panovníkům, aby zvětšovali své země. Nesmějí se zastaviti ani před výbojnou válkou ani před trápením, které je očekává na bojišti; což tedy mohou odmítnouti dědictví, které mi v míru podáváš?“

„S láskou a ctí,“ řekl Oldřich, „s láskou a ctí tě žádám: Ujmi se po mé smrti korutanské země!“

„S láskou a ctí,“ řekl Přemysl, „přijímám, ale budu prosit Pannu, aby se ti navrátilo zdraví a abys dlouho užíval radostí života a abys u vysokém stáří smířen s Bohem i s lidmi odešel do věčného ráje.“

Potom Oldřich zavolal korutanské velmože a před svědky dal vyhotoviti zápis a listinu o svém rozhodnutí. – Písař si otírá pero, Přemysl v zadumání se dívá do plamene svěc a vévodkyně hlasitě naříká.

„Ach, neplač,“ praví Oldřich a zlehka se dotkne jejího ramene. „Vidím do hluboké dálky, rozeznávám, že ti bude dobře na zboží krále Přemysla, vidím, že žádná pře a žádná roztržka nemůže zkrušiti tvé vdovství. Neboť, neučinil-li jsem své pořízení s vědomím panujícího císaře, mám souhlas toho, pro kterého říšská knížata již již chystají plášť: Všichni vládcové, všechno rytířstvo, všechen křesťanský lid věří a doufá, že se nestane císařem nikdo jiný než právě ten, kdo pojme za choť dceru českého krále.“

Když pak se udál čas, vévoda Oldřich ulehl a smrt jej odnesla dříve, než snad mohl uhádnouti.

Semering

Král nekrál, mocný, chudý – všichni otročíme smrti. Sotva ta paní pokyne, padá palnovníkům s hlavy koruna a nazi a oděni leda bídou svých hříchů stanou před soudem. I zemřel vévoda Oldřich a již je opět zle s králem Belou uherským. Kostlivý žnec – srp za pasem a v ruce sutky – stojí u jeho lože. Ach, není truchlivější chvíle než je tato, neboť přátelé a příbuzní krále opustili a jeho dvě synů je bůhvíckde. Učinil je vladaři, rozdělil jim svou říši, ale chtivost a vášně přemohly jejich synovská srdce. Rozhoduje mezi nimi válka, sváří se, zapomínají na povinnou úctu, dlí mimo palác a dobrý král Bela samotem v těžké hodině vzpomíná na rytířského protivníka. Vzpomíná na Přemysla, s nímž vedl války a z kterého sňatek a smlouva učinily přítele. Obrací se k němu a hlasem umírajících jej žádá, aby bděl nad jeho rodem jako příbuzný a věrný ochránce.

S podobnou myšlenkou král zemřel. Stalo se to za půl léta po tom, kdy se Přemysl ujal korutanského dědictví. I byl tedy králem českým a markrabím moravským a vévodou rakouským a pánem Korutanska a Krajiny. Když vstoupil do korutanské země a když pevnou rukou pořádal správu, rozpomněl se Oldřichův bratr Filip, který mocí a přimlouvami českého

krále se stal akvilejským patriarchou, na své právo a vešel v tajiné spolky s korutanskou šlechtou a s uherským králem Štěpánem. Došlo k válce. Filip byl snadno poražen a zbaven i patriarchátu. Král Přemysl, mnohonásobný vítěz, obnovil pořádek a nyní se vrací do Čech. Myslí na svou ženu, usmívá se a jeho srdce je naplněno něžností a jeho uši jsou naplněny zvukem Kunhutiných slov. Spatřuje hradní komnatu, paní, děcko – něžnou dcerušku, města, osady. Spatřuje vrchol povětrných hor. Je blažen, po levici mu kluše pýcha, po pravici štěstí. Je rozradován, je netrpěliv, bodá koně a jeho hřebec vyrazí vpřed a vpřed. Družina velmožů mu sotva postačuje.

„K čemupak spěchy? Je bídná cesta a tažení a výsledek a návrat jak by smetl! Dobyli jsme pěkný kousek země – a co z toho? Nic, pranic! Král nás neustanovil za hejtmany. Přehlízí nás. Tiskne nás. Drží nás v područí. Umenšuje naše práva. Nedbá našich rad a mnohem ochotněji naslouchá Brunonovi.

Ach, bídný světa běh: Biskup spravuje dobytou zemi, měšťan si hraje na urozeného a rytíř přicházející z války aby s podkomořím počítal na lichvářských počítadlech, jakou částku dluhuje královské komoře.“

Tak velmožové rozvažovali. Tak rozvažovali mlčky, beze slov a hlasu.

Jakýsi šlechtic položil ruku na sedlový oblouk svého druha. Již otvírá ústa, již má na jazyku vyzvání ke vzpouře, ale stiskne zuby a umlkne dříve, než vysloví palčivé jméno.

Což se může vydat těm hrdopýškům? Což může věřit, že ho nezradí šlechtic, který stůj co stůj chce uchvátit nějakou výhodu a baží po prvenství? – Eh, místo důvěrné řeči pronese několik neslaných nemastných slov a udeří koně a vyrazí za králem.

Když se blížili k průsmyku, který se nazývá Semering, spatřili státi opodál cesty jakéhosi člověka. Podobal se pasáku koní. Měl dlouhé vlasy, měl úzkou hrud' a dlouhý bičik, který se ohýbá a sviští. Král jej zahlédl koutkem oka a poslal za ním jednoho ze svých sluhů.

„Dobrý člověče, řekni mi, jak se nazývá ten průsmyk, a řekni mi, jsou-li cesty schůdné a jak dlouho budeme stoupati k vrcholu?“

Člověk, jemuž platila otázka, pokrčil rameny a na tváři se mu zjevil výraz zděšení a strachu.

Sluha se vrátil ke králi.

„Králi, oslovil jsem člověka, kterého jsi mi ukázal, a ten člověk nezná německé řeči a neodpovídá a velmi se postrašil.“

Král pobodl koně. Jeho oko bdělo a upíralo se do stráně. Tu si povšiml jezdce, uhánějícího v dáli, tu viděl vlniti se houštinu a rozeznal hopsání podobné jízdě na neosedlaném koni. I svolal král velmože, a když se shromáždili v kruhu, řekl jim:

„Přátelé, navracíme se z boje a jdeme končinou, kde vládne mír. Jdeme přátelskou zemí, ale nikde se tu neozývá známá řeč, nepotkali jsme pasáky dobytka ani pocestného, ale člověka, který neodpovídá, a jezdce, kteří se skrývají a unikají a jezdí jako kumánští jezdci. To páchne zradou! Obrátme se a jděme postranními cestami, neboť úžlabina je zastoupena nepřítelem a na vrších, které ji svírají, leží v zálohách uherské vojsko!“

Potom obrátil koně a jen o vlásek ušel jisté smrti.

Šlechticové, kteří byli svědky toho uniknutí, věřili možná, že krále zachránil nějaký dobrý poustevník anebo světec. Snad dostali i strach, že král čte v cizích myšlenkách a že uhaduje zradu. Snad z té příčiny změnili své myšlenky?

Nikoliv. Žádný povídkář přidržující se pravdy o tom nic neřekl!

Velmožové čekají jen na vhodnou příležitost, a až bude král v tísní, určitě se proti němu spiknou. Když potom vpadla kumánská jízda do Rakous a když král svedl v Uhrách řadu vítězných bitev a když byl po nových výpravách sjednán mír a když se jakž takž skončilo i nepřátelství s bavorským vévodou Jindřichem, navrátil se král ke své choti. A to období mezi dvěma válkami je jako chvíle milenců mezi dvěma polibky. To jest čas prodchnutý královními slovy a něžností a láskou a pokojným dílem. Král znamenal, že věci míru vydávají svůj plod, a cítil, že jeho práce se blíží k závěru. Naplňovala jej i naděje, že mu Bůh dopřeje syna, jemuž by mohl vydati to, co vykonal.

I přemýšleli pěvci na jeho dvoře, jakým jménem by Přemysla oslovili a jakou chválu svých písní by na něho mohli shrnouti. Když tak uvažovali, dopřála jim dobrá náhoda příležitost, aby s velmoži a s panstvem vešli do královských síní. Tam uviděli královnu. Usmívala se a pěvci se tedy domnívali, že jim nebude zazlívat, jestliže ji osloví. Jeden z nich řekl:

„Královno, čest, láska, vroucí oddanost a přání, aby ti milý Bůh dal vše, co se uráčílo tvému srdci, tak příliš nás naplňuje, že přemáhá i tíseň, kterou v tvé přítomnosti pociťují prostí lidé (i kdyby byli mistři ve svém umění). Když tedy je naše ostýchavost poražena, nemůžeme tě neosloviti a nevyjevit to, čím srdce přetéká: Buď zdráva, královno! Ať dlouho zkvétá milost, která se snáší na tvou hlavu a kterou ti Bůh propůjčil a která ukazuje, že jsi nástrojem jeho záměrů! A přijmi to pozdravení a vlídně nám pokyň, abychom ve své prostotě a oddanosti mohli vysloviti jedinou otázku.“

„Věc mistrů,“ odpověděla královna, „jest mluvit. Věc královny jest naslouchati hovorům a prosbám. Mluvte tedy podle libosti.“

„Královno, král a vévoda a vítěz v přemnohých bitvách, Přemysl, svedl jednou pozornost mistra korutanského k povídce o králi makedonském. Když mistr z Korutan s velikým uměním dokončil to, co si král zalíbil, a když píseň zazpíval, stalo se, že nedošel chvály. Ach, královno, ty, která znáš každé hnutí Přemyslovy mysli, vyjev nám, kam se teď odnáší jeho zalíbení a jakou cestou se ubírá jeho přizeň, neboť na křižovatkách králů našinec není doma a může uklouznout a místo chvály si snadno utrží trest. Hle, složil jsem krásné zpívání, neboť vím, že král u vod, které slují Rábnice, dosáhl nesmírného vítězství. Víím dále, že ten kraj byl králi nejdražší ze všech končin, kterých kdy dobýval. I sestavil jsem tedy skvoucí píseň, – ale došla mi zvěst, že král nechce o Rábnici slyšet a že vydal území a že si nepodržel nic než naději na trvalý mír. Ta píseň má cenu pěkného dvora a teď mi nezbyvá, než uvrhnout ji do ohně!“

„Srdce králů,“ pravila Kunhuta, „planou takovým žářem, že vy a já nemůžeme patřiti do jejich plamenů. Nedobádáme se. Vždy nám zůstane utajena nějaká věc, která krále rozechvívá. Vždy budeme chybovati, neboť jak vzlétá pták? Jinak kur, jinak orel a jinak skřivánek!“

Ale ve snách a v myšlenkách, které se vracejí do mé duše, se mi zdává, že spatřuji zalíbení královo v pokojné práci. Vidím jeho úsměv, když mincmistr mluví o nákladnících, když

vzkvétá nově založené město, když purkrabí a hejtman zemský a písař zemských desk mu přednášejí zprávy. Král bývá šťasten, když určuje, co dlužno vykonati, a když se daří dílo tak, jak znějí jeho touhy.“

Řkouc to, kynula královna svým paním a vzdálila se. Šla zástupem vyslanců a rytířů a knížat a na všech ústech a ve všech myslích vzbuzovala radost a usmívání. Zasmušilý křižák se před ní uklonil, srdce přísného kněze se rozveselilo, lakomec vydychl, jako by potkal samu štědrost, hýřil ucítil, že nemá, co by si mohl opatřiti za tíhu svých peněz.

Když přešla, když její modrý plášť splynul ve žluti a zeleni dvořanů, stáli pěvci ještě bez pohnutí. Jeden s dlaní na čele, druhý se sepjatýma rukama. Třetí luskal prsty. Zžíral jej trapný stud, že neřekl svou věc dokonaleji a že mluvil před královnou zastřeným hlasem a hůře než žáček. A jako se stává, když člověk marně honí bycha, jal se ubohý mistr teď rozmlouvati po způsobu lidí rozhodných a řekl:

„Královna je vznešená a krásná, ale přísambúh, pranic nedbá pravidel našeho řemesla! Cožpak jste, mistři zpěvákové, slyšeli někdy skládání o pečení chlebů? Což písař, soud a kupci, kteří si nACPávají váček, mohou vejíti v líbeznou řeč? Ach, naše písne platí rytíři, který pro čest jména a pro velikost lásky vítězí a jehož srdce plane vášněmi a jemuž se přiházejí věci neuvěřitelné. Je zamilován do své rytířky, dýchá jen pro ni – ona pro něho! Jářku, to je jiná, to se jinak vymýšlí!“

„Ech,“ řekl druhý pěvec, „co chceš vymýšlet, když královna předstihuje všechno snění a když král učiní skutkem vše, po čem nějaký smrtelný člověk může zatoužit.“

Vskutku, kdekdo se domníval, že Přemysl dosáhne každého cíle.

Když zemřel Richard Cornwallský, rozneslo se, že nikdo jiný než český král nemůže býti zvolen za císaře.

I ozývaly se zvony tou zvěstí a po hradech a po městech šla řeč, že se stane česká země středem říše a že Přemysl uchvátí to, co mu lidé přisuzují a v co každý důvěřuje. Král pak pečetil listy a rozesílal posly a neumdléval ve snaze, aby víra byla učiněna skutkem.

Dva Italové

Znameníť osinovatel dopisů, který se svého času bral s králem na sever do Litvy, neobyčejně zpychl a s velkou smělostí se obořoval na písaře. Vyhledával spory. Jeho mysl (jakkoliv v dopisech a skládankách mluvil dosti krásně) nabývala ryšavé barvy šílenství. I vrhal se proti zákonu, pronášel řeč, jako by byl nějakým velmožným pánem, a udílel důstojenství nalevo napravo. Trásl se uprostřed léta, chodil nah, když sněžilo; jeho mysl nestála krátce za nic. Šlechticové jej pronásledovali a byli odhodláni raději ho zabít, než připustit, aby ten posedlý člověk mohl rozmlouvati s králem nebo snad dočista s královnou.

Když přišel do Prahy mistr Jindřich z Isernie, který byl šlechtic a velmož vybraného chování a uhlazených způsobů, dostalo se milému písaři listů rady, aby si hledal živobytí jinde. I uchýlil se ten člověk do města, které vzniklo pod hradem z roztroušených vesnic na levém vltavském břehu, a tam z milosti sluhů a podkoních spával v nějakém páchnoucím doupěti.

Jednou se bral tou končinou Jindřich z Isemie a dva šlechticové. Tu zahlédli hlouček měšťanského lidu, kterak v ustrnutí naslouchá jakési vznícelné řeči. I pozastavili se a slyšeli strašná slova, jež krákala jako hejno vran a kavek. Rozumu zbavený písař stál mezi měšťany a mluvil takto:

„Andělé naříkají, krev kane jim z očí, tlukou křídly, drásají svá roucha, neboť trestající Bůh je posílá k splnění těch věcí zvěstovaných. Jeden má srp, druhý blesky, třetí proutek, kterým se otvírá země. Běda, ta trojice přivodí zkázu! Nic nesvezete do svých stodol, nic neuchráníte, všechno vám bude vzato za trest a pokutu, že císař a syn císařův byl zžírán a trhán a mrskán. Za hřichy vévod nastává konec světa! Všichni ohňové, kteří jsou zavřeni v pekelných pecích, vyrazí na sklonku času, neboť Bůh se rozhněval, že císař jako zdechlina je ukován v hrobě a že byl jat a že je týrán.“

Za té řeči, jež postrádala rozumu, zadul větřík. Odnosl suchou smítku před tvář rozběsněného vypravěče a ten chudřas vzkřikl mocným hlasem a jal se oslovovati bouři a viděl jakési lodice zmítati se tam, kde v měšťanském pořádku stály domy.

Jindřich z Isernie pronesl soucitnou poznámku. Tu jej ten strašný rozpravěč spatřil a spílal mu a mluvil s takovou prudkostí a tak nenávisně, že Jindřich chtěl tasiti meč. Chtěl nešťastníka probodnouti.

„Pane,“ pravil jejího průvodce, „vím, že každý křesťan má ukrátiti život člověka posedlého ďáblem, ale nečiňte toho bez soudu! Král by vás odevzdal katům. Nelíbí se mu spravedlnost náhlá a příliš rychlá. Nechte toho a pojďme raději svou cestou!“ a odtáhl jej až k nároží. Než ušli tu malou vzdálenost, strhal nešťastný Francesco se sebe oděv. Kde se vzal, tu se vzal: v jeho ruce se octne bičík a chudřas si jím zasazuje strašné rány. Jeho záda jsou samý pruh, po stehnech mu stékají krůpěje krve, ale Francesco necítí bolest. Křičí, rouhá se, utrhá Jindřichu z Isernie a mluví i proti králi. Když se naplnila míra posedlosti a když mužové, kteří stáli vůkol toho rozjitřeného člověka, byli zasaženi jakýmsi nerozumem, vyrazil nešťastný Francesco z hloučku a skákaje jako pekelný dudák hnal se do uličky a rovnou na most. Chroptěl, řičel, krákal, rozhazoval údy. – Taková jest síla bláznovství.

Ale nesluší se sledovati činy člověka posedlého a zaznamenávati jeho slova. Dosti na malé zmínce: Přešed v poskocích most (jako by jej kamení pánilo do nohou), byl nešťastník ubit v ulicích Staršího města. Jeden zástup vyrazil proti němu, druhý jej pronásledoval a oba přeběhly přes jeho tělo.

Povídkáři, kteří uvedli ten smutný příběh, zajisté nebažili čenichat v koutech zmaru. Leckterý z nich chtěl jen ukázati, že za panování krále Přemysla a právě v těch dobách, kdy jej opouštělo štěstí, byla zachváčena města i kraje divnou úzkostí. Strach jako velké vody se rozlil v šíř i v dál. Lidé slyšeli trubky posledního soudu a necht' byli moudří, necht' byli plni lásky a necht' milovali Boha, manželky či statek, počínali si jako pozbaveni smyslů. Ve shromážděních a v zástupech do nich vstupoval duch strašné jednoty a vedl je, jako beran vodí stádo. – I přihodilo se, že ve chvíli smrti ubožáka Vlacha Francesca vykřikla pražská města na břehu levém i pravém a že ulicemi šel třas a hrůza. Jedni zajíkajíce se mluvili o mrskačích, kteří se vrátili a táhnou středem města, druzí hlásali, že nastává konec všemu životu, třetí volali mor, čtvrtí válku. Tak bláznovství a smrt ubohého povídkal poskytl průchod svíjejícímu se času. Sám Jindřich z Isernie byl zasažen nějakou třískou blázniviny.

Modlitba

Já, Řehoř, jemuž jsi, Bože, vložil do rukou klíč svatého Petra, jsem již stařec. Moje srdce zemdlelo v starostech, má hlava se sklání, můj duch se zachvívá a nevidím ani vstup času ani jeho východ. – Jsou pravdy věčné, jsou snažení ustavičná, jest dílo, které nemá počátků a konce.

Nechci, aby mě ovíval příliš svěží dech novot a nemám, co bych hledal v neznámých zemích.

Jest svatá říše Římská, jest opora a útočiště tvých náměstků. Jen o tu mám péči, jen k té se obracím. – Ty pak, Otče, který vládneš na nebesích, dej poslednímu svému služebníku sílu a vdmychni mu slovo zrušující všechny závazky! Skytni mu jistotu, že dobře činí, opouštěje pro věc velikou věc menší. Zbav Řehoře, který v modlitbách a v ustrnutí spatřuje tvůj trůn, zbav jej tíže hříchu! Dej mu vydechnouti s volností, dej, aby cit se srovnal s jeho rozumem, neboť bez odmítnutí není volby, neboť nelze sloužiti dvěma záměrům.

Hle, nutnost se sváří s mým srdcem: Tam někde na severu jest král Přemysl, který v neblahém čase a v protivenství podpíral papežskou vládu. Byl dobrý křižák. Táhl ke břehům, kde se hvozď sklání k moři pokrytému ledem. Byl dobrý křižák, byl dobrý rytíř, každému stál v slově a důvěřuje slibům tak jako ryzí minci. Je mi líto, že mám oddáliti slavnou korunu od jeho skrání.

Kriste Ježíši a Panno Maria a vy všichni svatí Otcové: jest říše Římská, která trvá a bude trvati z věku do věku, jest podnož papežů, jest pravice jejich vlády. Nechci mysliti na proradu a boje, nechci připomínat svár a prahnu jen a toužím, aby se do hradeb té říše navrátila síla a poslušnost a úcta k náměstkům. Prahnu a toužím po císaři nevelikého jména, prahnu a toužím po císaři síly nezměrné, který by byl mečem mého toužení a který by obrátil korouhve k svatým místům, tam, kde chodíval Ježíš Kristus, tam, kde zpívala Panna Maria, tam, kde plakávali svatí apoštolově. – Toužím a prahnu po císaři, který by potřel hlavy Saracénů, toužím po císaři, který by uvedl do lůna pravé církve odpadlíky a řeckého biskupa, toužím po císaři, který by sjednotil všechn křesťanský okrsek světa. Toužím, Bože, abys dal své svaté svolení a dovolil služebníkovu nachýliti korunu k hlavě pokorné.

Bože, Otče, Pane, kterýž jsi stvořil pravdu i uchýlení od té pravdy, popatři, že se rýhy v mé tváři naplňují potem a že se má duše kormoutí a že se chvěji hrůzou; popatři, že v pláči ruším

svůj slib! Sešli mi do duše pokoj, skytni mi sílu, abych v niveč mohl roztrhat závazek a střísti vinu a vyprostiti se, neboť chudý hrabě lépe bude sloužiti církvi, než hrdý král.

Bože, jsem tvým náměstkem, svírám tvé klíče, pronáším slova, která mně vkládá do úst zplnomocněné náboženství, poslední z posledních se kořím v prach víry, všechny moje myšlenky letí k slávě církve, a přece se mi zdá, že za má ěadra sklouzají hadové a že se obracím k nepravosti. – Jaký žal, jaké trápení!

Karel z Anjou, ten přemožitel a dědic štaufské moci, mě nutí k proradě a dále bázeň před věcmi novými a dále důvěra, že maje vrch nad světskou vládou dokončím dílo, jež byl započal ten prvý křížák, svatý Pavel.

Věřím v to, a ty, Bože, stvořiteli duší, pohlédni do mých prsou a sraz mě v hrob, je-li mezi těmi příčinami prorady příčina zlá a bídná. Bože, Otče, Pane, svatá Maria, vyvarujte mne tak hříchu a způsobte, abych raději zahynul smrtí časnou a v ráji mohl sloužiti andělům!

Volba

V ten čas vypukl v uherské zemi spor. Bratr královny Kunhuty byl zavražděn a Přemysl měl pomstít jeho smrt. I vytáhl do horní země uherské, dobyl Bratislavy a překročil Dunaj. Táhl až k Váhu, dobyl města, které sluje Šoproň.

Tu dochází zvěst o proradné volbě.

„Králi, všichni příbuzní, všichni stoupeni, všichni přátelé vás zradili!“

Posel mluví, rozprává dlouhou řeč, vypočítává lichotky, kterých se dostalo českému zástupci před volbou.

Je právě krásný den. Slunce zapadlo do kupy oblaků, zář hasne a Přemysl se dívá v širý kraj. Zří otevřené pláne s blankytným třpytem vod, zří mírné kopečky a pasoucí se koně. Nemyslí na nic. Srdce se mu zmítá, jeho duch ustrnul, v skráních mu šumí krev. Nemyslí na nic a z hloubi trnutí jakýmsi divným hlasem promlouvá k němu stesk, že musí odejít z líbezné krajiny, o níž tak často sníval, a že ji opět ztratí.

Když král střese malátnost, uchvátí jej hněv. Chce promluvit, pohodí hlavou, jedno z očních víček se mu lehce chvěje. Je bled, zatíná zuby, mlčí, ukrotil svůj cit.

Za králem v mohutném kruhu stojí rytířové. Pan Čěč, pan Oldřich z Hradce, pan Boreš z Rýznburka, pan Bavor, páni z Moravy, páni z východu, z jihu, ze všech koutů Čech. Král se k nim obrací, chce je oslovit, jeho pohled padne na Oldřicha, na pana Borše. Vidí je všechny, ty pány z Moravy a z Čech! Jeden si drží ruku před ústy, druhý se otřásá škodolibostí, třetí mění barvu, je rudý, bledne, a opět zbrunátněl.

„Ach,“ praví Přemysl, „český král může být zrazen jen svými vojsky!“

Dříve než spatřil tvář svých pánů, měl však Přemysl na jazyku něco jiného.

Kdo ztrácí hlavu, kdo skládá ruce v klín, kdo hořekuje, žalostí, kdo se vzdává, necht' odejde od krále na deset dostřelů! A kdo má snad radost, kdo si mne kolena, kdo plesá nad porážkou krále, kdo přeje nepřátelům, ať se má na pozoru!

Přemysl sjednává mír s Uhry. Je hotov zřici se poloviny dobytého území, vypravuje do Budína kvapné poselstvo. Potom píše list papeži. Osloví svatého Otce menším oslovením a hovoří k němu v tomto smyslu: „Vám, nejvyššímu knězi a pravici Páně, vám, prvému biskupu, velebnému, spravedlivému, který podporuje šlechtnost a vymycuje křivdu, si chci stěžovati do nenáležitě volby německého krále. – Jak bych ji mohl uznat? Jak by se člověk, který baží po pořádcích, mohl podřídit věci nepravé? Nebylo v tom shromáždění římských knížat popřáno sluchu českému zástupci, ale vykázán jest! Knížata volila sama, jako by český král odedávna podle práv psaných a zjevných a dobře uchovaných nebyl údem sboru, který má zřizovati panovníka nad Římskou říší!

I dokládám se známými snahami a vůlí Bohu příjemnou, jež se projevila v tom, že jsem prospíval církvi a právu. Církev a práva i nadále chci obhajovati, neboť jedna věc v druhé jest skryta a nelze jich oddělit.

K tobě se tedy utíkám, pane a pane, otče nejsvětější, který máš klíče církve a tedy i klíče práva a kterýž samému Kristu Ježíši budeš skládati účet, tobě se důvěřuji, v tebe doufám,

tebou žije má naděje. Splň ji! Učiň věc spravedlivou! Zruš volbu! Přidrž se opět zákonů papežských a císařských! Dej průchod pořádku, který byl za starodávna ustanoven králi. Zruš volbu: zastaň se věci dobré, odmítni zlo! Zruš volbu!

Ty, správce práv, náměstku svatosti, hrade pravý a skálo pravá: zruš volbu! Mučedníci ti připomínají, abys konal skutky spravedlnosti, Panna Maria to žádá. prvorozený syn v náruči věčného Otce to rozkazuje: zruš volbu!

Zruš volbu, nikoliv proto, že padla na Rudolfa Habsburského, ale proto, že byla vykonána proti pořádku a právu!

Nedej svého svatého souhlasu k proradám! Jinak vznikne nepokoj. Jinak zavládnou války a rozvrat a zděšení. Jinak mor a tresty potáhnou ze země do země!“

Úmluva

Zatím čeští pánové rozmlouvají někde na bezpečném místě. Je tam Boreš z Rýznburka, pan Čěč, pan Oldřich z Hradce a přemnozí jiní. Táhne již večer, traviny lehají v lehkém větříku, obzor se šeří, slunce zapadá.

„Uchovávám tajemství rodu,“ řekl Oldřich. „Střežil jsem je, dával jsem bedlivý pozor, aby navenek neproniklo ani slovíčko, ale teď je čas mluvit.“

„O čem?“ řekl Boreš z Rýznburka.

„O králi! O králi, rušiteli práva, o králi, který tiskne velmože, o králi, který rozsévá po našich statcích hnízda odporu a vzpoury, o králi, který dává rabům hradby a správu uvnitř hradeb, o králi skrbílkovi, který na šlechticích vymáhá peníz daně, o marnotratném králi, který cizincům plnými rukama rozdává, o králi, který vítězil našimi meči, o králi, který býval slavný, o králi, jemuž odzvonili!“

„Ach, co to povídáš? – Rač mluvit tiše!“

„Na straně pravé a levé stojí stráž, v týle jsou přátelé a tam, kde vidíš přebíhat nesedlané koně, je patnáct vítkovských zbrojenců. Jen žádný strach, Borši z Rýznburka! Mluv, jak ti káže srdce! Král tě pohanil. Div div, že jsi po dvakrát vyvázl hlavou, – nač ještě čekáš?“ Boreš pozvedl křížáckou zbraň, kterou dobyl u moře, kde hourá vítr.

„Král, který uchvacuje kořist a který ji nerozdílí mezi své šlechtice a který jim nedává v plen dobyté země a který jich neustanovuje za hejtmany a který místo poct a úřadů je častuje urážkami, ať nevládne!“

„Král je jako džbán a šlechticové jsou víno. Necht' tedy žije obsah džbánu! – Pokud jde o schránku, tu roztříštěte!“

„Příteli, bratře, pane Čěči, mluvíš jako dobrý žák a jako špatný rytíř! – Pryč s těmi mlhavými slovy! Povzbuzuj jen vlastní duši! Konej dílo, slož slavný slib, anebo, přísámbůh, snad budu nucen s velkou dvorností tě zabít!“

„Můj rod nadržuje tolik zboží jako rod Vítkovců, mé slovo má však stejnou váhu! – Ano či ne? – Kdopak to popírá?“

Oldřich z Hradce vyměnil pohled s panem Boršem a snad si pomyslel:

„Ten žebrák na koni se nám chce vyrovnat?“

„Nic o tom!“ řekl Oldřich, „mám úctyplné mínění o panu Čěčovi a žádám, aby složil sliby! – Po řadu let (a snad od potopy) pro neshodu a sváry nenalezl šlechtic šlechtice. Teď vane jiný vítr. Štěstí a zdar leží pod naším pomáháním!“

„V Němcích,“ řekl pan Oldřich, „jsou menší vévodství než kraj, který jsme zdělili po svých otcích.“

„Ach,“ pravil jakýsi moravský šlechtic, „kdepak to jsem? V nějaké lotrovské peleši či mezi rytíři, kteří slibovali na meč i Písmo?“

„Ty nesouhlasíš?“ otázal se Oldřich. „Nechceš se postavit proti králi, který vede pány do záhuby a rozdílí cizincům půdu a volá je a vyvyšuje?“

„Ne!“ odpověděl věrný šlechtic.

Tu nastalo ticho a ten, který mluvil naposledy, chtěl odejít. Položil dlaň na jilec meče, podíval se v dáli, kde se hýbaly stíny strážných vojínů, a potom vykročil.

„Kéž tě ochrání Stvořitel a jeho kůrové,“ řekl Oldřich. „Dobře jsi mluvil. Jasně, čistě, zvučně jsi odpověděl.“

„Ano,“ přisvědčil věrný šlechtic, „rozkazuje mi to Bůh a jeho kůrové.“

„My jsme pomsta a hněv,“ řekl opět Oldřich. „Král ze strachu, aby se neumenšila jeho sláva, držel nás v područí. Špatně s námi nakládal, a my již již saháme k odplatě. Bůh a boží soud bude rozhodovati mezi námi a králem!“

„Srazíte hlavu!“ řekl věrný šlechtic.

„Nikoliv vlastní,“ řekl Závíše.

„Vidím, že je s vámi konec.“

„Dříve klopýtne měsíček ve své pouti,“ řekl pán z Hradce a zavolal kněze a stráž. Prvého poprosil, aby vyslechl zповěď křesťanského pána, druhým přikázal šlechtice udáviti.

„Ta smrt,“ řekl, „pečetí úmluvy a tajemství.“

Beznaděje

Papež byl dlouho nerozhodný, nakonec uznal Rudolfovu volbu a Rudolf v měsíci listopadu svolává sněm.

Již stojí brána ze zeleného choje, již visí koberce z oken, již se třepetá zvuk trubky. – Trubač oddálil svůj nástroj od úst, druhý si hřbetem ruky otírá ret, třetí je rozmrzen pro malou chybičku, které se dopustil, a čtvrtý lelkuje: je mu všechno jedno.

Tu vystoupí falckrabí Ludvík. Volá. Hlas letí nad helmicemi knížat, rytířů a pánů, nad jejich péry, nad praporci, nad barevnými štíty. Hlas letí dál a dál. Ludvíka je slyšeti až v koutech ulic. Upírá českému králi právo k zemím rakouským i k zemím korutanským, pohání jej před říšský soud.

Když domluvil, ozývají se poznovu trubky a bubny. Král Rudolf kráčí do chrámu.

V týž čas a v touž snad chvíli přicházejí Rudolfovi poslové do zemí rakouských, do země korutanské, do země štyrské a dále k salcurskému arcibiskupovi a k biskupu pasovskému a dále k českým pánům. Všichni ti poslové mají na prsou královské barvy, všichni mají dobrou pečeť, všichni sladce slibují, všichni vyzývají ke vzpouře proti Přemyslovi.

Smutně ubíhá zima. Král táhne k Dunaji, potře v Rakousích odbojnou stranu, vítězí v štyrské zemi, káře škodami salcurského arcibiskupa a Filip, zrádný a sesazený patriarcha z Akvileje, daleko před ním prchá.

Zatím chystal král Rudolf velikou válku. Je s ním uherský král a falckrabí Ludvík a Fridrich purkrabí norimberský a Menhart hrabě tyrolský, ale Přemysl má jen jediného přítele. Je to Jindřich, vévoda bavorský. Všichni ostatní se proti němu spikli, všichni ostatní na něho nevraží, všichni ostatní jej osočují. Vzbuzoval strach, vzbuzuje nenávisť. Hle, kdejaký žoldněř, kdejaký strašpytel a ošlapek posledního knížátka míří křivým prstem na Přemyslova hruď a hučí do ryšavé brady:

„Já, rytíř šakal z hradu kostnice, jemuž kopanec srazil zadek a jehož srst je tygrována chrchly, budu vítězem nad velikým králem! Strhnu jeho plášť, budu se válet po jeho meči, budu skákat přes jeho povalené tělo.“

V květnu měsíci roku 1275 zbavil král Rudolf Přemysla všech zemí a všech důstojenství a dal mu lhůtu, aby se poddal. Když lhůta minula, strojil se Rudolf vtrhnouti do Čech. A bylo

smluveno, že, jak se pohne, dá znamení, aby uherský král zanesl válku na Moravu a Dolních Rakous a arcibiskup salcpurský do Rakous Horních a Menhart do Štýrska a Albrecht gorický a patriarcha Rajmund do Kraňska.

Rytíři sedlají již koně, vojska již vytrhla, již se srážejí na západním pomezí Čech, u Chebu a Lokte. Již se rozléhá volání války, již houká sýček, již piští potkan, již se ozývá dutý hlas zrady: Páni v Přemyslových zemích, šlechticové, kteří mu slibovali, knížata duchovní i světská odpadají od svého vládce! Bouří se, obracejí zbraň. Ve Štýrsku, v Rakousích přeběhli velmožové k nepříteli. Naděje zmizela, děs klepá na dveře. Děs, havran s černým zobákem klepe na dveře.

Je noc. Král bdí. Říká něžná slova a písař je zapisuje. Píše list paní králové, píše list Kunhutě, píše list plný důvěry a ducha. Když písař dopsal slovo na poslední řádce a když přivěsil pečeť, ozývá se venku koňské ržání a vejde posel.

Bled jako plátno stojí před králem a únava a strach jej činí koktavým:

„Přeběda, králi, přísambůh, poslední přítel, Jindřich Bavorský tě zradil! Otevřel zemi Rudolfovu vojsku! Ach, nevděčník, ach, zrádce vlastních slov!“

Král uhaduje, že se teď nepřítel obrátí k východu. Dá bít v bubny, prochází táborem, nařizuje vstát na cestu.

„Jděte dnem i nocí a co vám stačí dech!“ praví pěšákům.

Sám s vybranou jízdou se žene k Dunaji. Vyrazil s větrem o závod a hnal se jako vítr. Hnal se ponurou cestou dešťů, přes dýmající louky, přes křižovatky vod, přes bažinu, do níž se snáší potápka a slípky, přes pole, hvozdem, pohořím. Hnal se vpřed a vpřed. Kuň ržál pod stiskem jeho kolen, vzpínal se a padal.

Kdo z toho vojska donese svou hlavu na bojiště?

Po mělkých vodách, pod srázy přechodů a v bahništích leží uštvaná zvířata. Bezpočet opěšalých bojovníků – meč v pěsti, helmici na prsou – se vleče po cestách.

Když se král přiblížil k Dunaji, když dorazil do Cáhlova, došla ho zpráva, že Rudolf pouhý den předtím obsadil Linec.

Tu se zdáJo, že si rytíři, kteří doposud zůstali králi věrni, roztříští někde o hradební zeď hlavu, či že padnou do Dunaje.

V co mohli ještě doufat? Jejich mysl stržená závratí a vírem strašných zvěstí, jejich popleněná srdce, jejich ozubený meč a jejich rozdrásané údy, jejich duch, jejich těla, jejich běhouni se zkrvavenými slabinami, jak mohli vytáhnouti k bitvě?

Ale jsou čela z bronzu, jsou srdce mohutnější ranami neštěstí! – Přišed pozdě v honu tak strašném, zrazován zlobou a stejně nedostatečností přátel, zrazován všemi náhodami a věren duchu, vyslal král Brunona, aby obsadil město, jež hájí přístup k Vídni a v němž je nahromaděno nesmírné množství zásob. Bruno věc vykonal a potom znenadání (obluzen nějakým nočním strašením či zradou) je vydal nepříteli.

A dále?

Vídeň se bránila; ale není píce, není chlebů, posily nepřicházejí, vozy uvázly a divný nesoulad a divné strašení jítří lid.

Jakýsi otrhánek pobíhá před zástupem, padá do prachu, pozvedne ruce, zlořečí a zástup mu odpovídá: „Král Přemysl je proklet! Papež jej zatratil! Spaste se, nešťastníci, nastává konec světa!“

A zatím co hloučky z východu města táhnou před dům pana Peltrama věrného, ztéká černý proud jiného lidu hradební zeď. Vlasy v povětří, ústa rozeklána křikem, údy rozhozeny v strašných poskocích a v strašném posunku, volají pozdravení těm, kdo budou rozdávati chleba. Zvonková hra, cinkání zvonečků, mizí v hladové bouři, jasný hlas Peltramův v ní zaniká a pokřik hlídek, které kvapí k branám, jest jako zapráskání biče, když dlouze hřímá.

Noc

V zádech Přemyslova vojska se vzbouřili čeští páni. Pan Boreš z Rýznburka, pan Závíše, pan Oldřich z Hradce, Ojír z Lomnice, pan Jindřich z Rožmberka. Obrátili se, nechali bez pomoci krále a plení jeho statky. Zvěst o zradě dolehne do Přemyslova tábora uprostřed noci.

„Pane, kterýž jsi rozmnožitel slávy a který jsi povznesl svou zemi a zjednal vládu spravedlnosti a který jsi uvedl do měst bohatství a který dáváš lidu dobrou obživu, králi laskavý, králi mírně trestající, králi, který jsi odpouštěl Boršovi z Rýznburka a který jsi držel na uzdě z věncoví pýchu rodu Vítkovců, zavolej teď o přispění Boha a Pannu Marii a ochránce země, svatého Václava! Nečekej pražádné jiné pomoci! Ustup, stáhni své vojsko, neboť proradní pánové, kteří podle závazků a přísah by měli bojovat po tvém boku, obrátili koně. Dali se na útěk, plení tvé statky. Pálí příbytky tvých věrných.“

Král udeřil na meč. Odhodí čapku, dává rozezvučeti polnice, chápe se zbroje a osloví Brunona, starého rádce:

„Biskupe, starý rádče, zpovídám se ti z rytířských hříchů: Byl jsem pyšný dobyvatel, neboť Bůh ve své nezbadatelné moudrosti vkládá do panovnických srdcí rozkazy k pýše a k dobývání.

Byl jsem zachovatel pořádku a práva, neboť pořádek jest jilec vlády. Byl jsem rozmnožovatel měst, neboť to jsou kameny královských korun. – Pečoval jsem ve svých zemích o dobré živobytí lidu, pečoval jsem o církev, tiskl jsem hrdopýšky, zpupné šlechtice a želím a naříkám, že jsem je nepobil.

Bůh ustanovil krále a poslušnost! Bůh mi dal meč a zbrojný lid a naději a dobrého soudruha. – Biskupe, rádče, ty dobrý soudruhu, vstaň, dej mi požehnání a vsedni na kůň. Zemřeme hájíce se proti přesile.“

„Pane, jsem stár, kterak postačím poskokům tvého hněvu? Kterak ti postačí to vojsko? Na tisíc koní uhynulo během od Ohře k Dunaji, na tisíc nemocí, na tisíc hladem. Je nás jen hrstka a naše cesta dochází konce!

Ach, králi, dopřej mi, abych se posledním zbytkem síly uchopil oltáře, popřej svému vojsku uniknouti, neboť i v srdcích protivníků je slitování. – Věřím v to a vyznávám Rudolfovu lásku.“

Král ustoupil o tři kroky. Pohlédl na biskupovu žalostící tvář, na jeho chvějící se ruce, na jeho skákající chřtán, na jeho záda hodně ohnutá a na prsten, který se smekal s jeho prstu.

„Když jsem měl mocné vojsko, byla tvé slova, biskupe, mocná. Teď, když se umenšilo, chátrá i tvoje řeč.“

Řka to vyšel král k svým zbrojencům a křížem krážem změřil tábor. Zří kolem ohňů rytíře a lid, zří nepokoj a opět divné utišení. Staří sekáči si hryžou vousy, jeden z nich dřepí na patách, druhý se hrabe v popelu a třetí jen tak tak vstává. Má krhavé oči, vyhublou tvář a stažená ústa. Všichni jsou unaveni na smrt.

„Do zbraně! Ke svým koním!“

Tu vstane křik a spěch a lání. Klisna táhle řičí, pod vzteklou ranou se rozletuje ohniště a oděnci, tak jak spali, zvláště Čechové, zvláště lidé z markrabství a ze Štýrska a z Rakous, se vlekou do skupin, které se měří zlými pohledy.

Ach, Rudolfova vojska jsou svěží a je jich šestkrát více!

Když bylo ráno, povolal král biskupa Brunona a uložil mu jíti k Rudolfovi. Uzavřel potupný mír.

Láska

„Vypravuje se,“ řekl král své spanilé ženě, „že chodil světem jakýsi poutník. U všech dveří bylo mu klepati, u každého prahu se zastavil. Neměl klidu, neměl pokoje, stále něco hledal, stále po něčem toužil. Chtěl dosáhnouti jednoty, chtěl spojit sever s jihem, západ s východem. Jeho srdce rodilo nesoulad.“

„Kážeš-li mi, abych naslouchala dále, naplní se mé oči slzami a má duše bude lkáti,“ pravila Kunhuta.

Potom objala králova kolena, a když jí choť položil ruku do vlasů a když nastalo ticho, jala se opět mluvit a pravila takto:

„Soud leží v klíně božím. Jeho všemocná ruka rozdělí velikost a nicotu. Jedno srdce učinila srdcem královským, druhé srdcem nějakého nedochůdčete. I jest to srdce královské veliké i toužením i směřostí i láskou i nenávisť i pokorou i omýlením i vítězstvím i škodou.

A tak se děje, že všechny věci, které k tobě přicházejí, jsou oděny v slávu.

Pokud jde o tvou povídku, králi, dovol mi, abych ji dokončila, neboť znám její závěr a vím, jak byla skládána dobrým povídkářem. Tato jest její řeč:

Když poutník viděl dmouti se půlnoční moře a když dosáhl pobřeží světa a když zhlédl polední kraj a když jeho dychtění nemělo konce, vyvstal mrak a rozptýlil se a zastřel mu zemi. Tu se poutník vrátil do svého hradu a našel věrnou končinu a našel to, co hledával, a jeho dychtění vyrazilo a kroužilo nad tím věrným krajem.

To jest šťastný konec příběhu!

Ať ti milý Pán Bůh požehná a nechť se dovrší tvoje navrácení, neboť není země líbeznější ani kraje utěšenějšího než české království, a není ženy, která by více milovala svého chotě, než ta, která mluví.“

Král objal Kunhutinu hlavu a políbil ji na skráně a čelo.

„Ach, z tvé duše mizí nesouzvuk. Tvůj meč – hromoklín – je broušen na dvě strany. Až zvedneš válku, bude na život a na smrt. Ne na výboj, ne pro věc slávy: na život a na smrt. Na život a na smrt bije meč hromoklín. Je slavný a nikdy nedopadl ze zálohy a nikdy se neotupil zákeřnou ranou. Bůh jej provází.“

Potom mluvil král a královna mu odpovídala ozdobnou řečí.

Když uhasí v krbu oheň a když bylo ráno a když nadešel čas mysliti na nové věci, usedl král v radu a otázel se na mínění svých přátel a na mínění biskupa a věrných pánů a na mínění Mikoláše, kterýž byl královým synem z levého boku. Položil jim tyto otázky:

„Potupné úmluvy porušují práva království a umenšují svobody země. Nemluvím o výboji, který je ztracen, nemluvím o pokutách, nemluvím o sňatku mezi kralevicem Václavem a dcerou královou, nemluvím o jiném, než o cti, která je dýcháním země. Stále docházejí zprávy o nových urážkách a tak se mi doneslo, že král Rudolf klade dlaň na rámě zrádců a že je chce navždy ochraňovati. Odpustil jsem jim, již se scházejí, již znova kladou léčky a křičíce: králi, králi! volají cizozemce.

Je pošlapáno právo, nové výklady se přičiňují k trestům. Sama podstata věcí českých jest vytínána a jádérko života jest dušeno.

My však, jež zrada donutila k míru, jsme nebyli přemoženi v bitvách!

Věci strašné špatně se ukrývají. Mluvte tedy jako skutkové a jako ti, kdo vítězili meči. Volte! Rozhodujte se! Skytněte mi radu!“

Tu udeřili rádcí na svůj levý bok a jeden z nich nečekaje dále, řekl:

„Není v té naší zemi života ani dýchání. Vypověz, králi, hanebné smlouvy! Vypověz je! Chceme buď zvítězit anebo počestně zahynout!“

Potom se ozvalo všechno shromáždění jediným hlasem a všichni žádali válku.

Král poděkoval rádcům, meč se zaleskl v jeho pravici a král jej políbil.

Když pak uzrál čas, padla hlava Borše z Rýznburka a smlouvy byly vypovězeny.

Mnozí vzbouřenci, vzpomínajíce šťastnější vlády, odpadli od krále Rudolfa, mnohá naděje svitla Přemyslovi. Žel, byla zmařena lidmi bez kázně a bdělosti. Tak nevhod došlo k bitvě.

Moravské pole

Tam v té končině u řeky Dunaje a řeky Moravy, tam v té nízké zemi, kde nad obzorem leží půl nebes báně, tam dole u dvou řek, mezi Moravou a Dunajem, tam dole u Suchých Krut, stála dvě vojska. Jedno bylo slabé, bojovalo na život a na smrt. Druhé bylo veliké, bojovalo za čest a slávu, za výboj a kořist a za pomsty a dobré výhody. Prvému vojsku vládl český král, druhému Rudolf Habsburský.

S Rudolfem stojí na tisíce Uhrů. Má sbory těžké jízdy, má sbory kumánské, má dobré lučištníky, kopiníky, sudličníky, má v hrsti vítězství.

Matěj Čáky stojí v čele Uhrům a s ním jsou zálohy Německých rytířů, od hlavy k patě oděné v lesklý krunýř.

Na křídlech vojska kumánští jezdcové – luk v pěsti, toulec plný šípů – cení již zuby na ten krásný lup.

Chcete znát jejich heslo?

Zní: Kristus! Řím!

A Přemyslova vojska?

Mají rovněž tři sbory. První je z Čech, druhý byl složen po německých zemích a třetí ve Slezsku a v Polsce.

Čeští rytíři svírají mlčky kopí, uvykli vítězit, uvykli slýchat křiky orlice a tleskat jejich letek nad starou korouhví, uvykli vídat smrt, uvykli slýchat stény, uvykli cválat rovnou v záhubu. – Dovedou rovněž odseknout, když běží o chvastounství, však na Moravském poli, v té nízké zemi, nad níž se klene půlka nebes báně, nedbají o pýchu, nedbají o řeči, nedbají o povídky.

Každý z nich svírá meč vší silou pravice, vší silou vůle, myslí, naděje i lásky, vší silou života.

Po levém boku Čechů stojí věrní Němci s podmračeným čelem. Po boku druhém jsou polští pánové, kteří si kroutí vousy.

Pokud jde o znak, má Přemyslovo vojsko zelenou korouhev s bělostným křížem.

Když započala bitva, udeřili Uhři do prvních Přemyslových řad a zatlačili je. Šik kolísal, jeho střed se chvěl, jeho křídla se přibližovala. Jeho střed, řada první, řada druhá, řada třetí, střed šiku, střed vojska, střed síly již již kolísal.

Tu udeřil Přemysl šikem druhým a porazil druhý šik Rudolfův. Přešel po tom šiku povaleném a zdupal jej a vnesl nepořádek do šiku třetího. Již ten šik třetí couvá, již ustupuje, již prchá vzad, již padá kůň pod králem Rudolfem. Již koňské kopyto buší do králova štítu, již buší kopí do jeho štítu.

Ach, král je zachráněn! Záloha Rudolfova dobře vpadla v boj. Rozdělí klínem české sbory. Rozdělí čekající od těch, které jsou v seči. Část vrhne do vod, část obrátí na zmatený útěk.

Část sboru prchá. Prchá, strhne zálohy, strhne je svou hrůzou a děsem.

Ach, králi Přemysle, je veta po vítězství! Bitva je ztracena!

Je veta po králi.

Jeho krk se napíná, jeho ruka se zdvíhá, jeho ruka, která dobře vládla, jeho ruka štědrá, jeho ruka milostná, jeho ruka statečná, jeho ruka rozdílí rány.

Jeho tvář, jeho sličná tvář, jeho tvář, která se usmívala, je rozřata konečkem meče, jeho tvář krvácí a bledne a černá se ranou a jeho tělo padá.

Je jat, je sražen s koně, je jat. Jeho skrání, jeho přemýšlivá skrání, skrání pod korunou vlasů, v té něžné prohlubince, jež přechází v nádhernou klenbu čela, ta něžná skrání je plná krve. Král omdlévá, pozvedl ruku, ruku bez meče a jeho rty, jeho rty zsinálé, jeho rty bez krve se rozechvěly jménem nejsladším.

Je zasažen a padá, bezbranný je opět zasažen, omdlévající král bez meče a štítu, zraněný král, jenž padl do zajetí, je proklán oštěpem. Zraněný král je proklán oštěpem a mečem, mečem druhým a třetím, oštěpem druhým a třetím. Je proklán sedmnácti ranami. Je ubodán, jeho zbroj je zloupena. Je ubodán, je smýkán v prachu.

Pláč v srdci neusedá:

českého krále, běda,
cti jeho není víc!

Ať všichni smrti klnou:

už jeho ruku plnou
nespatří kynout vstříc.

Oh, naříkejme sobě:

král mrtev leží v hrobě!
Jej nikdo nezřel v zlobě
a křesťanstvu v své době
byl záštita a čest.

On pro Kristovy rány

šel často na pohany

a s Kumány se bil.

Jenž lva měl srdce smělé

a dobrotiv byl cele,

ten duši vypustil!

Smrt nad ním zvítězila.

Kde nyní jeho síla,

by sirot zaštitila,

jimž strast se z očí lila?

Hrdina mrtev jest!

Až budou zníti trouby k poslednímu soudu, až anděl bubeník udeří na svůj nástroj, až pod tou širou nebes bání z širého hrobu vstane krásná jízda, kéž by byl někde nablízku ten starý pěvec, ten starý dobrý čtverák, který psal tento žalozpěv. Kéž by byl někde nablízku a kéž by přijal Přemyslův dík. – Do té doby, básníku, měj naši lásku!

ZLÁ LÉTA

Já, člověk, který vypravuje, jsem se narodil ze šlechtného rodu. Můj otec Mikoláš měl zboží dobře ležící a pěkně scelené v končinách řeky, která jest Dyje, poblíže statků pana krále a poblíž bohatého kláštera.

I bylo nás dítek devět a z toho čtvero synů. Já pak jsem se narodil poslední. Nehodný, myslí marné, často jsem zarmucoval svou paní matku ať už čtveráctvím, ať už skotačením, ať už divokostí, ať už nenáležitou modlitbou. Jak to už bývá, odpouštěla mi ráda ty dětinské poklesky a trestala mě lehkou rukou a modlila se za nás, za devět dítek, devět modliteb Páně. Po prvé ráno za svítání, po druhé dříve než zasedla k jídlu, po třetí večer před spánkem a mimoto v každý čas, kdykoli k nám větřík zanesl hlásek klášterního zvonu.

To vám povídám, přenešťastní lidé, vy chromci, ubožáci pozbavení zdraví i majetku, vy zbrojenci bez meče a štítu, vy měšťané bez domů, chaso bez hospodáře, to vám povídám, vám všem, kteří se mnou, urozeným, sdílíte útulek v tomhle milosrdném špitále, že bych dal rád sloužil za duši své paní matky devět slavných mší a že bych na její památku s velikou chutí zažehl devět voskovic. – Žel, jsou zlé časy! Hladomor, svízele, strašná vojska zloupila kde co. – Vosk platí víc než drahé kamení a za slepici vysol dvacet penízů!

Kde nic, tu nic, mám pátý rok už prázdný váček. Jedl jsem hlínu, řemení a kůry se stromů a jako nějaký egyptský pes nejednou jsem hltal mršiny. Mám v těle otrávené šťávy, nečistá sousta vzedmula mi břicho, vředy mi pokrývají kůži, nohy jsou jako báb, a moje ručičky? Eh, hanba povídat!

Až zítra stanu na nebeském poli, tam mezi hrádky z bílých obláčků, až v družině nebeského rytířstva zahlédnu svého pána, krále Přemysla, kterak mu budu moci padnout k nohám? Kterak mu zodpovím, že v poslední bitvě jsem zůstal na živu? Kterak mu zodpovím, že po pět let jsem vláčel svoje kosti od místa k místu ne jako člověk, který měl kdysi malovaný štít, ale jako slouba, bídný sviňáček a žebrák!

A kterak zodpovím své paní máteři, že co jsem živ mi nikdy nezbyl grošík, abych dal sloužit mši za její spasení? – Proběhla mi jich pod palcem hezká řádka.

Sloužil jsem štědrému pánu, míval jsem podíl na hojné kořisti, ale cožpak jste neslyšeli, vy dobří křesťané, že peníze jsou urobeny z ďábelských šupin a že se táhnou k čertu? – Lehounce jsem je vydával, nezbylo mi na mši a to mne pálí a to mě bude hrýzti v poslední hodině. – Dosvědčte mi tam někde na nebesích, že toho lituji! – Kdybych našel znenadání váček, koupil bych těch devět voskovic a teprve potom bych se napil teplého omastku a teprve potom bych jedl podplamenice, které tak krásně chroupají mezi zuby, a beraní maso a možná svině a možná křepelku.

Ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého! Kéž by mě opustilo myšlení na věci časné, kéž bych mohl vytrhnout ze své paměti vůni pečeně a chleba! Kéž by můj duch zamířil k výšinám, kéž by mě kňučící, svírající se, pálící, naříkající, bolestné břicho nesráželo do propasti. Kéž bych bez odboček a marných vzdechů mohl aspoň dokončiti vypravování, které jsem započal a které má vzbudit lítost a křesťanské ctnosti.

Když jsem poodrostl, vzal mě otec z matčiny péče a nastaly mi krásné časy. Měli jsme v psinci dobrou smečku: ohaře na honbu, chrty na štvání, vyžlata na slídění a zvěře bylo dost a dost. Naučil jsem se klásti tenata a sítě a oka, naučil jsem se zacházeti se samostřílem i s oštěpím i s mečem, naučil jsem se jakž takž číst a psát v klášteře zbožných mnichů, neboť na našem hrádku nebylo kaplana. Když jsem vlastní rukou dovedl opsati modlitbu a když jsem zabil statnou vlčici, vstal jednou můj otec Mikoláš s čestného místa v zástolí a řekl:

„Jakube, můj synáčku, copak je s tebou? Na co čekáš? Jaké štěstí vyhlížíš? Mám devět dítek a z toho čtvero synů, nejstarší si přivedl hodnou ženušku, druhý našel vlídné přijetí v biskupské družině, třetí po boku zemského hejtmána táhl do šťastné války, a ty zde čtveračíš po lese a honíš zajíčky. Nic tak, hochu, chystej se na pout! Máš křesťního kmotra, který je spřízněn se vznešenými pány z Rožmberka. Chystej se! Nazítří vyrazíš!“

Bylo mi těsno u srdce. Má paní matinka plakala, ale otec pravil:

„Nenene! Narůstají mu oslí uši. Vidím, jak ukrádá Pánubohu čas, vidím, jak se honí psům za oháňkou. Jakže, což není z dobrého rodu? Což nemá jiskrný zrak a špetku obratnosti a špetku síly v rameni? Doufám a věřím, že se nevrátí s hanbou, ale se ctí a že si dobude ostruh.“

A tak jsem dostal koně a těsný kabátec a úzké nohavice. Jedna byla červená, druhá zelená. Dále jsem dostal sukni z domácího sukna, ve které se můj děd pyšnil při svatbách a v nejedné bitvě. Má paní matka otevřela truhlici s pernatým šatstvem a oddělila od jednoho čechle krumplování a olemovala mi tím zdobením otvory rukávců krásněji, než můžete uvěřit, vy lidé z konopného kraje.

Potom jsem přijal svaté požehnání. Políbil jsem otci ruku, matce lokty a sbohem! Byl ze mne na obrátku hbitý, růžolící, ušatý panoš s očima navrch hlavy a s věčně čenichajícím nosem.

Mohu říci, že se mi nová služba pranic nelíbila. Nebyl jsem dost urozený pro hrdopýšky, kteří se hemžili v blízkosti pána z Růže a tak mě jakýsi usmolený písař poslal k písaři ještě usmolenějšímu. Div div, že jsem z té potupy nezemřel: přinutili mě oddělovati na počítadle kuličky. Každá z nich znamenala tu včelí špalek, tu rybník a opět větel pšenice anebo větel mletí. Ta nicotná a marná práce mi působila velké trampoty. Jen tu a tam jsme vyrazili na lov, jen tu a tam jsem mohl při nějaké šrůtce ukázat špetku obratnosti. – Ale co je to? Co znamená vítězit ve rvačkách, když se člověk chce stát rytířem a když ho přitahuje sláva?

Jednou – a to jsem nebyl již nejmladší – táhl král Přemysl do rakouské země. Uráčilo se mu setrvati noc a den a noc v příbytku mého pána, aby se občerstvili hřebci a aby krásná družina popadla dechu.

Když jsem zvěděl, že král bude spát na hradě a že mu kuchaři chystají vzácná jídla, připlichtil jsem se ke krbu. Otáčím rožněm, rozkrajuji kýtu, kladu pečení na plochý okfín a na placky dobře chrupající. Kuchaři se na mne mračili jen což, ale dovedl jsem chámy ukrotit a ukázal jsem jim, jaké má šlechtic zuby.

Když byl čas, aby se nesla na stůl jídla, popadnu měděnc (ve kterém se obmývají ruce), otočím se s ním sem a tam a – než se pan purkrabí nadál – jsem v panské síni.

Křesťané, nikdy předtím jsem krále neviděl, ale narodil se na světě hlupák, který by se mohl zmýlit a který by se v Přemyslově přítomnosti uklonil nějakému pánu z Růže? – Padl jsem před tím pravým na kolena s takovou prudkostí, že voda v měděnci silně zašplíchala. Král si smočil konečky prstů a pohlédl na mne jediným mžiknutím oka.

Přisámboh! Ztratil jsem rozvahu, nepřišlo mi, že králův stolec je na vyvýšeném místě, a jak jsem krácel s měděncem k rožmberskému pánu, trochu jsem zakolísal.

A to je všechno. – Neupadl jsem! Nikoliv! Škubám jen rukama, škubám hlavou, chci věc napravit, ale již za mnou stojí jakýsi krásný jinoch a bere mi měděnc z ruky. Zůstal jsem jako opařený, ale milý jinoch si toho nevšímal. Kráčí od jednoho velmože k druhému, každému řekne nějaké vhodné slůvko, nějakou lichotku, něco veselého. Je krásný jako pekelník, když svádí lidské duše, údy mu dobře slouží, a jazyk? Hanba povídat!

Pocítil jsem k němu prudkou nenávist a byl bych ho s chutí zabil. Uši mi rudnou, pěst se mi svírá, jen jen mu zasadit ránu. – Když jsem tak stál oslněn hanbou a vztekem, ozval se za mnou tichý hlas a ten hlas mi rozkazoval a pravil mi urážku za urážkou.

Kriste, králi! Navždy jsem uzavřel v paměti ta slova! Po všechny časy budu patřiti v tu usmívající se tvář! Navždy, po všechny časy budu nenávidět pana Závíše!

A věřil by to někdo? Když Závíše domluvil, schlípl jsem jako kohout v dešti. Možná, že to byla pokora před vznešeným králem, možná, že jsem se lekl starého pána z Rožmberka – ať tak či onak, nebyl to Závíše, který mi nahnal strachu.

Sotva jsem se vzpamatoval, spěchám do kuchyně a pan purkrabí mě plísní, má v ruce tesák, oči mu lezou z důlků. Když byl v nejlepším, zavolalo jej páže k pánovi.

„Ach, to si přej,“ myslím si, „teď to začíná! Pán se chce poradit s purkrabím o měděnci!“

A také ano! Dříve než jsem mohl říci: Ježíš Kristus a Panna Maria, již jsem byl polapen. Již kráčím po chodbách. Již kráčím k naší krásné věži. – Jaká hanba! Vedou mě čtyři kuchtíci!

„Ruce pryč!“ povídám, „jsem z dobrého rodu, nedám se vléci jako rab!“

Když jsem je rozhodil a spořádal, potkám velmože z královny družiny.

„Pro svaté náboženství a pro urozenost šlechticů, pokyňte, rytíři, nějakému dobrému zbrojenci, aby mi srazil hlavu, ale nedovolte, aby mnou cloumali ti paštikáři!“

Rytíř se zasmál a ptal se, jaké je moje provinění. I vypravoval jsem mu všechno dopodrobna a šlechtic se udeřil v bok a poslal k d'asu kuchtíky s rozbitými nosy a předal mne strážci pana hradního hejtmana.

Spát ve věži není věc ani krásná ani příjemná, ale nazítří (skoro za svítání) stojím již uprostřed krásné družiny a šlechtic, který mě vysvobodil od kuchtíků, mi bije na rameno.

„Tvůj pán Jindřich tě pokáral za věc špatnou, neboť jsi se vetřel až před krále. Já, kterému se líbí tvoje oddanost, ti vracím svobodu. Můžeš jít, kam se ti zachce.“

Poděkoval jsem velmoži s bradou u země a skončil jsem takto:

„Jak bych mohl jít, kam se mi zachce a kam toužím, když všechny moje myšlenky letí za králem a když v jeho družině nemohu býti ani posledním sluhou, který přináší měděnec.“

Šlechtic, který byl veselá kopa, mi hodil svůj bičík a řekl:

„Panoše, jsi můj podkoní.“

Tu jsem se mu vrhl k nohám.

Příběhy, které jsem potom zažil, jsou příliš krásné pro uši ubožáků a pramálo se hodí k těm mým bídným ranám.

Blížím se rychle k smrti a skýva chleba, ba i drobeček, který si nese pták do svého hnízda, by mi přišel vhod, umírám zmučen a s proděravěnou kůží. Nezasáhl mě meč hrdého nepřítele, nezasáhl mě šíp kumánských lučištníků, ale anděl, kterému Bůh pokynul, aby slétl na zem pomstít zradu, se snad příliš rozmáchl svou metlou a dotkl se mého čela a udeřil hlavy věrných a ušetřil hlav vinníků. I byl jsem sražen tou trestající metlou a nějaký mor poskvřnil mou kůži. Bolest mi zkrušuje duši, trápí mě ponížení, – jak mohu zahlédnout praporec nad hlavou vítězného krále?

Táhl do bitvy a po jeho straně pravé letěla orlice a po jeho straně levé kráčel lev. Táhl do bitvy a vojska padala před jeho tváří a země mu jásal vstříc a na výsostech měst zněl zvon a se střežích chrámů a s bran a s lomenic padaly květy.

Dotýkám se očí, které to viděly, a uší, které to zaslechly, dotýkám se čela, pod jehož klenbou jsou ukryty ty krásné příběhy, ale paměť klouže pod pahýly mých prstů: spatřuji krále padati na Moravském poli!

Ve jménu Boha všemohoucího! Je čas říci, že jsem žádného člověka nemiloval nikdy silněji než krále a že v mém nedokonalém duchu nemůže vzejít žádná větší láska. Jako denní hvězda je pánem dne a jako hvězda noční je pánem noci, tak byl on pánem mého citění. Má duše navždy k němu zaletěla. Pohnutí jeho brv mi bývalo jako bouře. Miloval jsem ho víc než vlastní spásu. V oddanosti, v něžné lásce jsem za ním chodil. – V té lásce jej spatřuji padati s koně a slyším hukot hrůzy a jek jásohu a vojenské pokřikování.

Když král (přemožený až v hodině smrti) byl zabit a když padl, unášeli mě prchající jezdci dál a dál. Můj kůň se vklínil v proud, nemohl jsem mu vnuknout jiného směru a nemohl jsem ho ani zastavit, ani strhnouti s cesty. Vojska pořvávala. Byli jsme již dvakrát dvacet mil a ten táhlý křik stále a stále dosahá do našeho srdce.

Poražen a ztracen – na hrozném útěku – co jsem měl počít? Obrátil jsem se v končinu své mladosti, tam, kde zazníval šťastnější hlas, tam, kde se čtveračí v lesích, tam v otcovskou končinu hrádku, tam, kde žila má matka a bratři a sestry.

Cestou mi padl kůň a zachránil jsem jen nahý život a meč.

Tak asi za pět dnů klečím před svým otcem. Líbám mu ruku, ženy naříkají a dobrý sused buší zatím na bránu.

„Strpení, příteli, dám spustit most.“

„Dej spustit most a hned jej vyzdvihni. Dej udeřit na zvon, dej nanosit vody! Táhne sem nepřítel.“

„Panno Maria, přispěj nám ku pomoci! Kdo je ten nepřítel?“

„Záviše!“

Bránili jsme se vítkovskému vojsku po tři dny. Můj otec byl zabit, můj bratr padl, má matka zemřela žalem.

Když byl hrad vzat, prchl jsem za deštivé noci z tábora. Bos, v hrubé suknicí, bez meče jsem chodil po lesích, žaluje Bohu, že mi dal vyváznouti z bitvy. Strádám a pláču. Tu mi dojde šťastná zvěst, že někde v Čechách, poblíže místa, které jest Kolín, stojí páni proti Rudolfovi Habsburskému.

I zajásalo mé srdce, zaplesalo a u veselém štkání mi poskočilo v hrudi. Vydal jsem se hned na cestu, ale běda! Sotva přijdu tam dolů do rovin, zastihne mne zpráva, že se protivné strany smířily a že jsou Rudolfovi dány země moravské na pět let v spravování a že v Čechách nepovládne paní královna, ale poručník něžného králevice pana Václava.

Tu jsem zaplakal, tu jsem obrátil kroky na Moravu k biskupu, který býval rádcem slavného krále.

„Mnohá,“ řekl jsem si, „jsou přestoupení světských velmožů. Nemají stálosti, pýcha je zaslepuje, zisk je zavádí. Ďas jim hodil ohlávky. Pan Boreš z Rýznburka odpykal již svou bídnou proradu – a pokud jde o Záviše, já sám jej zahladím! Všechny příběhy budu skláněti tak, abych jednoho dne vstoupil na jeho cestu a abych jej zabil. Až půjde sám, či až se bude bráti s malou družinou, až zvesela pokluše k hradu, až se bude pohazovat hřiva na krku vítkovských koníků, vzkřiknu na něho, aby se bránil, a sotva pozvedne ruku, vypustím šíp a dám dopadnouti meči a oddělím mu hlavu od těla! Ježíš a Nejsvětější Panna mi budou pomáhati, neboť jest ustavičná bitva mezi věrnými a proradnými a v té bitvě stojí síly nebes na straně věrné.“

Potom jsem obrátil kroky na Moravu, k biskupu, který býval Přemyslovým rádcem. Slavný král velmi jej miloval a já jsem se právem mohl domnívati, že budu dobře přijat. Když jsem dorazil do Olomouce, zastihl jsem jakéhosi mnicha státi u lesní cesty. Opíral se o rýč a viděl jsem, že právě vykopal hrob. Pozdravil jsem ho a řekl jsem: „Otče, jdu k svatému biskupovi a

hledám mnicha, který se vyzná na biskupském dvoře, aby opověděl mé jméno. Nejste snad vy ten dobrý mnich, který mi pro křesťanskou lásku přispěje ku pomoci?“

„Z duše rád,“ odpověděl mnich, „jen co pochovám tohoto šlechtice.“

Přitom ukázal do koruny stromu a já dívaje se za jeho prstem jsem spatřil oběšencovo strašné kývání.

Otázal jsem se, čím se ten člověk provinil, a mnich mi řekl v odpověď:

„Hledal půtky se zbrojenci Rudolfa Habsburského a vstal proti nim s mečem. Svatý biskup, který jest králův správce, dal jej tedy usmrtiti.“

Poděkoval jsem knězi a proklínaje biskupa i pány, táhl jsem do Pražských měst. – Mezi zemánky a po malých hrádcích se totiž vypravovalo, že Pražská města byla vydána smlouvami královně. I vážil jsem dlouhou cestu, abych v její družině našel živobyť a zbroj a dobrý meč.

Bylo mi jíti podrosty a hájky, bylo se mi skrývat, neboť krajem křižovaly tlupy a zbíjely lid a činily loupeže. I viděl jsem veliké trápení a nesmírné tresty, které Bůh seslal na naši krásnou zem. Lví srdce zajisté by osláblo při tom pohledu a železná vojska by ronila slzy a vojsko kamenné by zakvílelo hlasem. Viděl jsem prázdné statky, viděl jsem kouře, kterak se valí z osad, viděl jsem oběšence a hlavy bez těl a zutínané údy. Ach, kdo to vypoví!

Myšlenka na královnu sílila mne v strastech. Bral jsem se dál a dál a jednou jsem padl v lesích na jakýsi hlouček chudobných, ale počestných šlechticů.

„Rytíři,“ řekli mi ti lidé, „co chceš poříditi v Praze? Královna a kralevic, pan Václav, jsou jati. V samotě a v žalu tráví čas na pevném hradě Bezdězi. Střeží je přísný strážce.“

Nemaje, co lepšího bych mohl vykonati, zůstal jsem se šlechtici. Uchránili jsme tu a tam nějakého ubožáka před svévolí, ale vposled jsme byli rozprášeni. Tu mi nezbylo, než putovati dále. Šel jsem, kam mě nohy nesly, a tak odevzdán náhodě jsem vposled dorazil tam, kam

jsem měl zprvu namířeno, do Pražského města, do města, které i teď mě hostí a které nám všem poskytl útulek v tomhle křížovnickém špitále.

Když jsem zhlédl pevné hradby, vstoupila mi do srdce naděje. Zdálo se, že právem, neboť jsem našel dobrého měšťana Matěje, který mě přijal ve svůj příbytek. Byl to zbrojář, koval ušlechtilé zbraně, dosáhl majetku i úcty a v dobrých časech dobře jídával. Měl dům, měl stáj, měl mouky nad hlavu – a co mu z toho zbylo? Za nějaký čas byl učiněn žebrák.

Křesťané, zkusili jste to na své kůži. Leckdo z vás pekařil pod vlastní střechou, leckdo z vás prodával v stánku krásné kraječky a měl dvě truhly šatů: jedny nosil do kostela, druhé na všední práci, a dnes má sotva kousek krzna. Vždyť víte, jak to chodí!

V zbrojářově domě bylo na počátku mého pobytu co jíst. Hostitel kladl přede mne tučná sousta a já mu říkával:

„Matěji, dám ti švarného koníka a vyplatím pro tebe plášť se zlatým krumplováním, který jsem zastavil v Uhrách u jakéhosi lichváře. Budeš se pyšnit mými dárky a nikdo nepozná, že nejsi šlechtic.“

Pah, když mě rozpálí jídlo a pití, dívám se vesele do světa. – Myslil jsem, že se časy obracejí, myslil jsem, že je vyhráno, ale kdepak! Na cestách, jimiž jsem proklouzl, vzrůstaly loupežné roty víc a více. Proradní pánové se vrhli na korunní zboží, které jim kdysi odňal slavný král Přemysl, po vší zemi vzešla krutá válka a do pražských bran se nedostal jediný vozík. Toť se ví: když ani sedlák s pytlek na zádech a husou pod paží nepáchne do města, když řezník nemůže zavazit o prasátko, nastává drahota a pro každého bída s nouzí. Za chvíli nemá ani krejčí do čeho píchnout a je na holičkách i zbrojář. – Když jsem viděl, že dům mého hostitele chudne a že se mu všeho nedostává, hořklo mi sousto v ústech.

„Jakže,“ říkal jsem si, „já, urozený člověk, jím u měšťanského stolu? U stolu chudása, který se tak tak drží nad vodou? Ne, toho nelze snést! Chci se postarat o nějaké nové živobytí a dej Bůh, aby to bylo živobytí vojenské, které přináší čest, vítězství a pokoj!“

V tu dobu obcházely jakési zvěsti, že se paní králové podařilo prchnouti z vězení a že našla útulek na Moravě. I pravil jsem svému hostiteli:

„Matěji, máš dobré meče, ale po dlouhý čas jsem už neviděl vejíti do tvé zbrojnice rytíře, který by se opásal některým z těch dobrých kusů. Je tomu hezky dávno, co u tebe zazvonily stříbrňáky a tvé řemeslo neprospívá. Nemůžeš vystavit na odiv ani štít, ani kopí a meče (natřeny omastkem) leží ti ve slámě. Skrýváš je před lidskými zraky, skrýváš je před poberty. – Co je však meč bez paže, co je luk bez šípu, co je pták bez křídel? – Nuže, příteli, skytni těm svým v ohni kaleným synáčkům svobodu, dej je do rukou, které jim Bůh určuje, vydej je šlechticům! V Pražských městech je nemálo rytířů, kteří sloužili Přemyslovi, a těm se nedostává toho, co tobě přebývá. – Otevři nám tedy svou zbrojnici a my se zmocníme nějakých koní a svoláme lid a uchvátíme město. Potom postačí vyslat posly k milostivé královně a ona přijde a ujme se svého dědictví a v pokoji a v míru bude vládnouti. – Učiň, oč tě žádám, a navrátí se ti dobré živobyті a dojdeš cti!“

„Rytíři,“ odpověděl mi zbrojír, „rytíři, dnes v bídě postavený a včera slynoucí slávou, je to můj statek a všechno moje jmění! Mám ho pozbyti? Mám se zaplést do nějaké nejisté věci?“

Namítl jsem, že kdo se neodváží, nikdy nevyhraje. Když však zbrojír mluvil stále zpupněji a zpupněji, přinesl mi hněv na jazyk vyhrůžky.

„Ty skrblíku,“ odpověděl jsem, „ty hřbete, narozený pod zelnou hlávkou, mohl bych zatočit s tvou zbrojnicí a nezbyla by ti ani kosinka. – Chtěl jsem ti vpravit špetičku rytířského smýšlení, ale vidím, že jsi chám, rab a pes!“

Potom jsme stáli proti sobě jako dva kohouti. Ježíši! Panno Maria! Štěstí, že jsem neměl tehdy v ruce nůž!

Rozešli jsme se u velikém nepřátelství.

„Zhlti své meče! Lež na nich! Možná, že ti je vytáhnu zpod zadnice,“ řekl jsem odcházeje z jeho domu.

Dveře zaduněly, až se to rozlehlo v druhé ulici. Byl jsem sám. Křesťané, co si počít? – Bídě jsem živořil, nemohl jsem vždy zaplatit svůj rád, ale Bůh mě sílil. Naplňoval mi duši nadějí. Někdy přišla zpráva, že královna získává na Moravě půdu, a tu jsem plesával a skákal radostí.

Rytíři, kteří (pokud jde o rod, čest i bídu) se mi jakž takž mohli vyrovnat, chodili potom se mnou po městě. Kráčeli jsme se vztyčenou hlavou pěkně zeširoka a všude, kde stál nějaký hlouček a kde spolu rozmlouvali dva měšťané a kde jsme spatřili okounět nějakého schlíplého šlechtice, jsme spustili: „Hej, přátelé, pročpak věšíte hlavu? Došla nás bezpečná zvěst od desíti opatů a od dvaceti kanovníků, že těch bídných časů již namále! Morava vstává k boji. Páni si připínají zbraň. Dobudou královně práva!

Co nevidět se ozve jasný zvon u svatého Víta! Co nevidět se vrátí mír, pořádek a křesťanské mravy:

Důvěřujte se paní králové a pomáhejte věrným rytířům!“

A stalo se, že na všech stranách rostla touha po dobré vládě. Stalo se, že když bylo v Praze sněmování, vstoupilo mnoho měšťanů ve spolek s pány. – Ví Bůh, málo scházelo k šťastnému obrácení!

Tu přitřhl na Moravu král Rudolf. Prošel tou zemí, táhl do Čech a všude veřejnými listy hlásal, že přichází jako králevicův ochránce, a vyzýval, aby se města i šlechticové vrátili k věrnosti k pravému pánu.

Šlechtic jménem Půta, který se mnou sdílel bídu, zaslechnuv vzkazování chtěl jít ke králi Rudolfovi.

„Pust' z uší ten hlas!“ řekl jsem pobloudilému rytíři, „pusť jej z uší, nebo budeš pít hanbu, jako se pije voda! Zastav se! Uvažuj, že s Rudolfem Habsburským je Vítkovec, který zradil svého pána!“

„Po Přemyslovi není nikdo více hoden české koruny než ti, kteří nad ním dovedli zvítězit,“ odpověděl Půta.

Tu jsem padl na kolena a modlil jsem se a pravil jsem:

„Bůh nám zmátl duši. Jestliže rytířové smýšlejí jako Půta, nezbyvá, než zahoditi meče a prosit o smilování. Kéž nás Panna Maria vyvede z údolí stínů a kéž nás vysvobodí!“

Měl jsem (a se mnou všichni věrní) za jisté, že se král Rudolf Habsburský zmocní země. Ale nestalo se to. Čeští velmožové – mimo Vítkovce – se k němu nepřidali a kralevicův poručník se postavil Rudolfovi do cesty. Potom došlo k smírnému ujednání.

Můj Bože, jaký to byl smír! Jaké to bylo ujednání! Král Rudolf sice odtáhl s nepořízenou, ale když odešel ze země i kralevicův poručník a když ustanovil jiného vladaře, vzplanula domácí válka na všech místech. Krev tekla potůčkem, bylo založeno víc ohňů než jich hoří v pekle, a lidské vzdechy mohly hnáti mlýny. Páni se rvali s pražskou vládou, města si najímala posádky a strany protivné volaly rovněž žoldnéře. Můj, tvůj, kněz nekněz – to bylo všechno jedno! Leckterý klášter byl tehdy vybit, leckterý vypálen. Mnichové těkali tak jako rozptýlené stádo a skrývali se v lesích. V ten čas byl v Praze vydrancován biskupský dvůr i kapitulní zboží a jen v opevněném kostele potvorovském se lidé jakž takž bránili. – Čím? Snad obušky a podávkami, snad pěstí a zuby.

Ach, je to hořké vzpomínání! – Právo? Svoboda duchovenstva? Výsady měst? – Kdopak se o to staral! Mít ostrou tlupu, mít v hrsti zabiják, to bylo tenkrát vše! Po krajích, na každém rozcestí a na všech návrších bylo zřít šibenici. Krkavec krákal. Vydával skřek mize v klenbě žeber, tam, kde člověk mívá srdce, a pod ranou jeho zobanu se pootáčela strašná závaží.

Bůh, který byl tak dlouho urážen zradou a bezbožností, rozpoutal potom ve svém hněvu vichřice a zvedl stavidla vod. Nárazem povětrné smršti padla za svatým Jiřím hradební zeď a v Pražských městech, na břehu levém i pravém se zřítilo množství stavení a budov.

Byl jsem tehdy v otevřeném kraji. Bouře mě uchvátila jako krahujec uchvacuje myš a udeřila mnou a smýkala mým tělem sem a tam. Když jsem procitl z bezvědomí, skřípal mi mezi zuby písek. Měl jsem chřtán plný hlíny a chtělo se mi silně pít. Vstanu tedy, hledám nějaký pramének – a Bože milý, přede mnou vzlétá z rozlomeného dubu roj včel. Dutina je plná medových pláství. Poděkoval jsem Panně Marii a syt jsem se vrátil do města. – Tam jsem se doslechl, že dům zbrojíře, u něhož jsem kdysi našel útulek, je v ssutinách. Vezmu tedy džbán, vrátím se k medovému špalku a potom rovnou k obydlí toho starého dobráka. „Matěji, hej! Kde jste kdo? Přináším džbánek medu!“ Zbrojář seděl na hromadě kamení a obrátil se ke mně jen tak přes rameno.

„Nic dále, rytíři! Nepřekračujte práh mého domu! Táhněte do pekel, neboť vy a zbojníci, kteří se vám podobají, jste způsobili všechna neštěstí!“

„Kdepak je peklo,“ řekl jsem, „a kde je práh, který nemám překročit? Nevidím než hromadu kamení.“

Ale zbrojř mě neposlouchal a rozkřikl se hůře než předtím: „Pídíte se po mých zbraních? Chcete vychvátit majetek poctivého občana?“

„Příteli,“ povídám, „sedíš na smetišti jako nějaký Job a ještě kneš? Kdybys byl vydal své mrtvé meče, mohli jsme dobýt paní králové volnou cestu a sobě dobré živobytí. – Možná, že bys při tom padl, ale podobná smrt by ti získala slávu. Teď hyneš hůře než pes a člověk stížený klatbou.“

Zbrojř zastenal a odpověděl mi úderem kamene. Zasáhl džbáněk. Byl ve dví. Med se vylil na zem.

Co dále?

Spojovala mne s Matějem oddanost i láska, znal jsem jeho srdce i vážný rozum, byl jsem si jist, že jeho mravy jsou spořádané, ale běsnící bláznivina mne udeřila svou vyzáblou pěstí do spánku a chtěl jsem zbrojře zabít. Již jsem ho držel za hrdlo. – Vzpomínám si, že mu vztek křivil vyhublou tvář a že mu chrčelo v hrdle.

Běda, na které straně jsem tehdy stál? Na straně svého pravého pána? Proti zradě?

Nikoliv! Na straně zoufalosti!

Nešťastný zbrojř rovněž proti mně nehájil ani pořádek, ani věci svého majetku. Byl posedlý hořem.

Když opadly vylité vody a když minulo léto, udeřil strašný mráz. Lid bez domova, lid bydlící po lesích padal v závěje a dávil vlky a tiskl ozáblé tváře do jejich kouřících útroh. I byl

vyhlazen z duší obraz Hospodinův a ďábelský rypák se šklebil z temnot a smích a veselí a mírnost a všechno, co je lidské, bylo zapomenuto.

Ještě o Zvěstování Panny Marie štípal mráz lidi do prsou a lámal jim prsty a pátil jejich kůži a rval ji a obnažoval kost jejich hnátů. Bylo nejhůře a tu (aby snad padla hranice mezi bolestí a hrůzou) bláznivá zima náhlým převrácením přešla v jih. Nastalo rychlé tání a nová povodeň a nové bědy.

Bouřné nebe, z něhož se vzdálil Bůh a z něhož vzlétli andělé, se potom rozstoupilo a škvírou bylo zřítí cípek Mariina pláště. Navrátila se v opuštěnou boží síň, navrátila se k nízkým oblakům, shlédla na českou zemi a svatý Václav jí klečel po levici. – I stalo se v ten čas, že lid a rytíři a duchovenstvo skrze trápení a muka a skrze milost, jež – suďte tak či onak – přece jen dřímá v lidských srdcích, pocítili jakýsi úvazek. Stalo se, že rány lidu začaly pálit rytíře, stalo se, že hrůza zpustošených polí se dotkla žnoucím prstem sytých pánů, stalo se, že šlechticové zhlédli smrt, která je všechny srazí do propasti, dají-li zemřítí těm, kteří táhnou pluh a pozvedají zbraně a staví města.

Potom se sešel řízením biskupa Tobiáše sněm a v tom shromáždění se všichni velmožové zavázali dbáti práv a navrátili koruně rozchvácené statky a nepodporovati škůdců.

Tak vzešla lidem nová naděje. Všichni plesali, všichni se hnali za tou nadějí, ale našel se rod a český pán, který ji srazil. Byl to rod Vítkovců, byl to Záviše.

Když vzplanula znovu válka, když vítkovské rotý přitrhly až k Menšímu pražskému Městu a když bylo jisto, že se všechna země obrátí v poustky, rozkázal kralevicův poručník, aby cizí žoldnéři opustili do tří dnů Čechy, a svěřil vládu domácím lidem a jako záruku pokoje odvezl kralevice.

Nastalo příměří, válka dohasínala, ale lid, který v strašném přebíhání opustil své kraje a který zchudl a který neměl ani nástrojů ani osiva ani dobytka, nemohl obdělávati zpustošená pole. Loňské osení zašlo. Nastal převeliký hlad, nemoci udeřily silou a lidé umírali po stech a po tisících.

Má ústa umdlévají, můj jazyk je příliš sláb, aby mohl vysloviti hrůzy a strašný nával děsu, který přicházel.

Vy, poutníkové, mnichové, odpustkáři, prodavači modliteb, kteří jste dorazili do Pražského města z jiných končin, jste mě slyšeli říkati slova naděje při vypravování o domácí válce a o pohromách zimy, ale když nastalo to strašné strádání, již jsem je nevyslovil. Zděsil jsem se, všechno živé ve straších padlo na tvář, neboť hlad – vlčice, která má útrobu z bronzu a zuby z bronzu – šel po Čechách. Jeho vytí bylo vloženo do lidských úst a srdce, které se neozývá, úděsné srdce hladu, bylo vloženo do lidských prsou.

Vy, poutníkové, dobří mnichové, odpustkáři, prodavači modliteb, kteří s námi pobýváte jednu nebo dvě noci v tomhle špitále, rozhlédněte se po nás jak se patří! Jářku, vidíte, kterak nám hlad dodnes civí ze zornic? A vidíte tu hrůzu? Tamhle ten staroch se před ním skrývá pod ovčí kůži, ten druhý dělá kříž, třetí pláče a pátý jektá zuby. Nechci o tom sám mluvit.

Jest však paměť, kterou zachoval svatý kanovník.

V jeho písmu (ještě osychajícím) jsou uzavřena vypravování chromců a ubožáků, kteří leží v tomhle špitále.

Vypravování nuzáka, který býval kupcem, a úvahy svatého kanovníka

Jedna žena pohřbila za hladu nejen muže, ale i celou svou rodinu. Zbyla jí jediná dcera. Vedly spolu bídny život. Polomrtvé prosily o almužnu a tak sháněly živobytí. – Ale protože toho času chodilo ode dveří ke dveřím mnoho chud'asů, nemohly si vyprositi ani drobtu, ani kůrčičky. O soustu nebo o skývě chleba nemůže být řeč.

Kéž by se jim bylo dostalo aspoň pomyjí, které se házejí vepřům!

Jednou po marné shánce a marném plahočení přišla zemdlená a hladová matka domů.

Zanedlouho potom zaklepala na dveře i její dcera. Chtěla vejíti, ale matka ji nevpustila a pravila jí:

„Proč jsi přišla? Vždyť už vězíš jednou nohou v hrobě! Máš tvář samou vrásku a jsi bledá jako smrt. Dozajista zemřeš v chýši a kdo tě potom vynese na hřbitov!“

Neotevřela jí a sama té noci zemřela. Když nazítří vešla dcera do světnice, našla matku již mrtvou. Pohřbila ji do společného hrobu a sama zůstala životu zachována.

V ten čas pro přílišnou bídu a hlad nemohl otec pomáhati synovi a syn otcí. Matka neznala dceru, dcera matku a bratr bratru byl cizí. Tak z příčiny nedostatku se jim zakalilo vědomí vzájemné a přirozené lásky.

I naplnila se slova prorocká: Cizím stal jsem se bratřím svým a přespolečným synem matky své.

Když nastala zima, zářivali se večer chudšasové na náměstích a na ulicích do hnoje, který někdo vykydal z koníren. Zima byla toho času tuhá, povětrí studené a nestálé, oni ubožáci pak neměli šatů a byli nazí. Tehdy se neštěstí zdvojnásobilo a ti, kdo již v létě umírali hladem, byli teď postiženi ještě mrazem. Smrt vešla dveřmi otevřenými dokořán a hlad, mráz a nouze o kus šatu ji provázely. Dílo smrti bylo pak hrozné. Neměla smilování nad lidským pokolením, pronikla všechny končiny české země, zabila větší část smrtelníků a ti, kdo zbyli na živu, je nestačili ani pochovat.

Konšelé a starší města uzavřeli jsou tedy najmouti dělníky k vykopávání velikých hrobů, do kterých by se mohlo vložiti mnoho lidských těl. Hloubka těch hrobů byla tři láteř, šířka po každé straně deseti loket. Do každého z nich se vešlo tisíc mrtvol neb něco více neb méně. Podobných hrobů (strašlivých pro svou velikost) bylo počtem osm: jeden u svatého Petra v ulici Německé, do kterého uvrženo jest dva tisíce těl, u kostela svatého Lazara u malomocných dvě jámy, u kostela svatého Jana na Rybníčku dva hroby, v Psářích dva hroby, u kostela svatého Jana v Oboře jeden. Tyto hroby naplněny byly lidskými těly během šesti měsíců.

V čas jarní však, když se již země roztála a když odstoupilo zimní povětrí, pohřbívalo se na písčitých ostrovech a v polích před městskými zdmi. Bylo pak ku povinnosti pohřbívání ustanoveno několik mužů, kteří pilně pracující celý den sotva stačili donášeti všechna těla do hrobů. Takové tedy množství lidu den co den zmíralo! Ve Starém Městě, jež jest lidnatější, vozila se těla ku pohřbení na vozích. A když se píše, že v jednom městě kolik tisíc lidí v

krátkém čase zemřelo, jaký je asi úhrnný počet těch zemřelých v celém českém království? Město Pražské se nepokládá ani za třicátý díl celého království českého, a tudy bez pochybnosti praví se, že po celém království zahynula větší část lidí.

Někteří nejbídnější a nešťastní lidé, jsouce sklíčeni velikou nouzí, nemohli uchovati přirozenost svého těla obyčejnými potravinami a jedli jsou mrtvolu koní, dobytka a jakýchkoli zvířat, i sciplých psů. Ano také, což hrozné jest slyšeti a ohavné (však poněvadž to k sluchu mnohých přišlo, nelze nám věc pominouti mlčením), někteří na způsob psů štěkajících zabíjejíce lidi v tomto vlnobití bídy k zachování těla je požírali. Někteří pak oběšence se šibenic v noci pokradmu odnášeli, v čas postní toho nenechávajíce a nedbajíce bázně boží, jísti jich se nestrachovali, stud lidský se sebe svrhše.

Mimoto stalo jest se toho roku ve vsi řečené Hořany, náležející ku kostelu sadskému a pražskému, že jedna dcera, odloživši všelikou bohabojnost a nepamatujíc na lásku mateřskou, svou matku rozsekala na kusy a uvařivši snědla.

To vypisuje svatý kanovník a dobrý kronikář.

Pokud jde o mne, oslábl jsem nad každé pomýšlení. Když za mnou stála smrt, vstal jsem a otloukaje si bradu o prsa a bok o stěny domů bral jsem se k jedné z jam. Pomýšlení, že po smrti budu vlečen bez roucha, nahánělo mi strach. Chtěl jsem zemřítí poblíže nesmírného hrobu. – Jdu tedy ulicí, jdu, padám, vleku se po kolenou a necítím již nic, než tíhu vlastní hlavy a únavu a blížící se spánek. Tu – zpola ve bdění a zpola ve snách – mi vzešla myšlenka na Matěje, který býval zbrojířem. Toužil jsem silně po jeho drahé tváři a zdálo se mi, že ho volám.

Má ústa se otvírala a paměť mladosti a věci staré vcházely v má slova. Připadalo mi, že zbrojíř, kterého hledám, jest jeden z mých bratří, a že se blížím k hrádku. Viděl jsem otce seděti v zástolí na čestném místě a dále modlící se ženu. Byla to moje matka. Rozeznával jsem vrásky v jejích očních koutcích a bílé nitky v jejích hnědých vlasech. Viděl jsem, jak skrývá pousmání, a sladká něžnost zalila mou hrud'. Potom ke mně dolehl koňský cval. – Byl jsem v Hradci, na dvoře pánů z Růže. Falknštejn – měděnec v rukách – mluvil s velkým králem. Přemysl se dotýkal jeho ramene a naslouchal mu a u veselém souhlasu kýval hlavou. – Tu jsem pocítil strašné záští.

Kdož ví, jak dlouho jsem šel, kdož ví, jak dlouho jsem odpočíval. – Když jsem se probral z mrákot, spatřil jsem Matěje. Seděl v troskách svého domu a připadalo mi, že se od příhody se džbánem nehnul se svého místa. Vztáhl ke mně ruku a já jej přivinul k své hrudi.

„Bůh,“ řekl jsem, „a Panna Maria navrací život.“

„Bůh, Panna Maria a svatý Václav,“ řekl Matěj. Potom vstal a vedl mě do klenuté jizby, která přečkala zřícení domu. Tu jsem spatřil, že přítelova žena je mrtvá a že jeho dceruška umírá. Pochovali jsme paní do mělkého hrobu, ale děťátko nám vzal jeden z biřiců, kteří s rouškou na tváři chodili městem.

Třetího dne mi dal jakýsi velmož pět výražkových placek. Snědl jsem jednu jedinkou, můj přítel zhltnul zbytek. Snad byly otráveny, neboť Matěj u veliké bolesti brzy potom zemřel.

Dříve než dokonat, dotkl se mé ruky a řekl:

„Skryl jsem nejkrásnější meče ve sluji.“

Potom mi označil místo a rozkázal mi, abych dal meče rytířům, kteří se budou bránit proti svévoli a proti nepořádkům.

Když jsem posypal Matějovo tělo kamením a zemí, vydal jsem se k označené sluji. Před vchodem skrýše stál uvázaný kůň a ržál. Nemaje pohromadě smysly přetřel jsem jeho uzdu. Ryzák našťestí jen poodběhl. Potom jsem vstoupil do jeskyně. Po mečích nebylo ani památky, ale hned u vchodu jsem narazil na strašného spáče. Odpočíval s tváří zarytou do země. Byl mrtev. Zemřel na mor. Vedle jeho pravé ruky se válel sedlový vak plný jídla. Pojedl jsem něco sýrce a ležel jsem na tom vaku pět dnů u veliké bázni, abych neonemocněl a aby mě nenapadl nějaký hladový zbojník. Kůň se zatím popásal v dubině. Když minulo pět dnů a když jsem cítil, že se udržím v sedle, obkročil jsem toho koníka a prchal jsem z morové končiny. Jel jsem dál a dál, míjel jsem spáleniště, z nichž vyrůstalo křoví, míjel jsem lid malátný, vychrtlý, zbědovaný, s děrami ve tváři a s břichem jako obrácená mísa, míjel jsem velmože krásně uchované na koních v ceně mnoha kop stříbra. Třmeny, kroužky, přezky, pobití řeménků, udidla a řetízky se jen třpytily. Byla to krásná podívaná, ale spatřil jsem ještě

krásnější: obilí, které se zelenalo! A protože jsem tu a tam přece jen přišel k soustu, rozhostila se mi v srdci opět naděje a radost.

Poličce, kde řádil hlad krutěji než jinde, byl jsem přinucen prodati koně. Rozloučil jsem se s ním a obtížen stříbrňáky táhl jsem k Opavě. Táhl jsem za Závišem, neboť se proslýchalo, že se zdržuje v těch končinách. Luk velmože, který zemřel morem, houpal se mi na rameni, a v toulci vězelo pět dobrých šípů. Byl jsem hotov každým z nich prokláti Závišovo srdce. – Vedla mě k tomu krutost? – Snad.

Člověk nezná své srdce! Odřikával jsem den co den dvanáct modliteb: prvou za krále Přemysla, druhou za svého otce, třetí za matku, devět za bratry a sestry. Žil jsem jako řeholník, ale v mé mysli se uhnízdila touha po pomstách: chtěl jsem Záviše zabít a to, čím jsem se předtím obíral jen tu a tam, neopouštělo již mé srdce. Prahla jsem po Závišově krvi a říkal jsem si staré říkání:

Až půjde sám, či až se bude bráti s malou družinou, až zvesela pokluše k hradu, až se bude pohazovat hřiva na krcích vítkovských koníků, vzkřiknu na Záviše, aby se bránil. A sotva zazní můj hlas a sotva Záviše pozvedne ruku, vypustím šíp a dám dopadnouti meči a oddělím mu hlavu od těla! – Ježíš a Nejsvětější Panna mi budou pomáhati, neboť jest ustavičná bitva mezi věrnými a proradnými a v té bitvě stojí síly nebes na straně věrné.

Když jsem dorazil k Opavě, slyšel jsem zmatené zprávy o přátelství mezi paní královou a zrádcem Závišem. Nemohl jsem tomu uvěřit.

„Ne, ne, ne!“ říkával jsem těm, kdo mě o tom ujišťovali. „Jaké d'ábelství vás posedlo? Jaké utrhaní vám vkládá peklo na jazyk! Vzpamatujte se! Zanechte planých řečí, aby vás nepotrestali Bůh a Panna Maria!“

Toho času nebylo lidem příliš do hovoru. Rozhodili rukama, zvedli obočí, sklonili hlavu k rameni a táhli po svých: na pole, do luk, do stájí, které se jakž takž počínaly plniti.

Jakýsi zemánek se však přece jen pozdržel nad mou nedůvěřivostí a pravil mi:

„Poslechni, rytíři, co vyzvánějí zvony!“

„Co?“ otázal jsem se.

Tu se jal cloumati rukou jako zvoník, který rozhoupává zvon, a opakoval:

„Zá – více – s krá – lovnou – měl – svatbu – tajemnou –“

Obrátil jsem se k vtipálkovi zády, ale jasně jsem cítil, že se mi navrací rytířská mysl: byl bych jej s chutí rozťal.

Ach, vy chromci, ubožáci, kteří dlouho ležíte v tomhle špitále, a vy, odpustkáři a dobří prodavači modliteb, kteří jako ptáci táhnete z kraje do kraje, učiňte kříž a politujte mou chybující duši!

Jednoho dne jsem stál s lukem a šípy na vyhlédnuté cestě, v zátočině, kde rostla houština. Již z dálky jsem slyšel cválání koní a cinkot řetízků a volání. Poznal jsem Závišův hlas. – Vstoupím na cestu, napnu luk, chci vykřiknout válečné heslo, to heslo z bitvy na Moravském poli.

Chci vykřiknout a moje ruka padá a dech mi vázne v hrdle. – Po boku Závišovy klisny v nádherných nosítkách jsem poznal královnu!

Záviše, paní a zbrojenci přešli na dosah ruky mimo houštinu a písek odletující zpod koňských kopyt lehounce zasáhl můj hnát.

Když jsem se po veliké strážni dostal až sem a když mi bylo dopřáno ulehnout na špitálské lože a když mi otrávené šťávy začaly prýštit z ran a když má kůže zvředovatěla, pozbyl jsem myšlenek a děsily mě sny a mátohy. V den, na který připadá památka narození Páně, přišel jsem k vědomí. I přemýšlel jsem, užívaje sladkého rozumu. V den třetí, na prostřední svátek, který je zasvěcen prvému mučedníku, svatému Štěpánu, rozklenula se nad Prahou nádherná duha. Od svatojiřské brány se vzepjala třpytným obloukem, přes biskupský palác, přes Menší Město, přes ostrovy a Moráň se nesla výš a výš a klesla k vyšehradské skále. Lidé plesali vidouce to znamení míru. Ten padl na kolena, ten líbal zemi. Hýřilové skládali prý sliby, zbojníci se káli, zloději vraceli měšce. Já pak, nemaje grošiček a nitku, kterou bych mohl

obrátit na zbožný úmysl, jsem se modlil a rozjímal jsem. Bůh mi dal při tom rozjímání poznati starou pravdu, že život vítězí nad smrtí a láska nad záští a věrnost nad zradou. I řekl jsem si:

„Záviše zradil krále! Kéž by věrně stál při panu králevici! Kéž by uchoval tu naši krásnou zem! Kéž by jí vrátil slávu! Je statečný, je silný, má hlavu královskou, Bůh mu pomáhá, královna mu důvěřuje – proč tedy já – rytíř bez meče – mám váhat? Jsem přemožen. Živa jest naděje. Chci sloužit Závišovi a ušlechtilé paní královně, jež trpěla a která přece věří.“

RYTÍŘ

Chcete slyšeti povídku o milkování a zradě? Chcete slyšet, co se stále omílá? Je libo naslouchati truchlivým příběhům, jimiž se proplétají podezřelé city a slzičky a podvodná touha uchvátit korunu? Jste k tomu ochotni? Věříte, že se vskutku přihodily ony herecké kousky po lazebnicku podkasané a v strakatých barvách vymáčené? – Nikoli! Visí jen na háku ve zbrojnici starých povídaček jako visívají skopci v řeznických krámcích. To je všechno. Nechme je na pokoji mluvíce o rytíři.

O kterém rytíři?

O Závišovi z rodu Vítkovců a z hradu Falknštejna, který měl ve znaku růži, milostný květ.

Co vykonal?

Zmocnil se vlády. Bránil se ze všech sil Rudolfovi Habsburskému. Vrátil české zemi pořádek a pokoj. Vštípil králi Václavu velikost, uvedl jej v dobré dílo. Zasloužil se o království.

Jak si počíнал?

Po způsobu své doby: bez ohledů, se zřetelem k vlastním výhodám a vždy s odvahou a vždy s rozumem.

Byl obmyslný?

Nikoliv, jeho řeč zněla ano ano, ne ne.

Jakou měl povahu?

Pyšnou.

Co miloval?

Velikost, slávu a život.

Byl milován?

Vzbuzoval lásku i nenávist. Někteří jazykové soudí o Závišovi s velikou úctou a vychvalují jej a přiřítají mu tolik ctností a tolik půvabu, že člověku připadá, jako by slyšel zpívání o Tristanovi, který se nikdy nenarodil a který nežije leč v bajkách a v roznícených myslích. – Druzí vypravěči Závišovi utrhají a ženou věc na druhou stranu a očerňují ho a praví o něm, že byl bídník.

Čím se provinil?

Zradou.

Čím zašel?

Zradou.

Jakou měl postavu a tvář?

Byl krásný, ducha vzdělaného, podoby sličné, údů spanilých. Daleko široko mu nebylo rovna. Měl hluboké a temné oči, jeho pohled byl jímavý a tak někteří povídkové pustili do světa zvěst o Závišově čarodějství.

Když rytíř mluvil, nesl se jeho hlas tiše, krásně, půvabně a s takovou naléhavostí, že mu bylo těžko odporovati. Jeho myšlenky byly jasné a řadily se v souvislost, která plyne a uchvacuje.

Jak zní (přibližně a krátce) jeho příběh?

Na jihu české země, která je bohatá a žírná, bývalo panství znamenitého rodu Vítkovců. Táhlo se přes hory, říčky, řeky, přes nesmírný les, přes osady, města, pole, široším krajem, až za hranice, až kamsi k Dunaji.

Leží v lidské přirozenosti a u nás byl obyčej, že mladší členové rodu se sklánějí před mužem starším a rozšafnějším a chudší před bohatším a ti, kterým se nedostává proslulosti, před tím, kdo již mnoho vykonal a kdo je pokryt slávou. – Podle toho pravidla stával tedy od pradávna v čele vítkovského rodu pán nejmocnější, to jest pán největšího statku. Podobný zvyk platil napořád. Ale ztratí sázku, kdo věří, že běh světa padá jako nějaký kámen cestou vždy nejkratší a stejnou. Záviše zvrátil pravidla!

Již v mladosti se Falknštejn různil a lišil od svých vrstevníků. Vynikal nad ně, pokud jde o tělesnou krásu i o krásu ducha, a tak se k němu obracela pozornost bratranců. Ujcové maní ho poslouchali. Byl první v naukách, byl první při honbě, byl první při rytířském klání.

Proč však sledovati krok za krokem, jak rostlo Závišovo jméno? Dostačí říci, že jakkoli byl mlád a jakkoli jeho majetek byl u srovnání s nesmírnými statky jiných Vítkovců jen maličký, přece se stal tam na vítkovských statcích, které ležely v rakouské zemi, mezi šlechtici nejváženějším.

Dospěv v muže pojal Záviše za choť vznešenou paní. Byla krásná, útlá a tak něžná, že se zdálo, jako by její postava a tvář byly upředeny z oblaků a světel. Milovala prý Záviše nesmírnou láskou a zemřela v jeho náručí. Všichni, kdo tu vznešenou paní znali, prolévali nad ní hořké slzy, Záviše však řekl:

„Bůh, který na nebesích skýtá zemřelým slávu a blaženství a který nás navštěvuje hořem, učinil trápení pobídkou k skutkům. Nebe jest spočinutí a věčná sláva a klid a mír. Zemi však ustanovila boží moudrost k ustavičným zápasům, k boji a rytířskému činění.“

Potom se zlomeným srdcem opustil Záviše hrad Falknštejn (podle něhož se nazýval) a dorazil do Čech, na panství svého rodu. V ten čas se přiosťřily neshody mezi Přemyslem a mezi šlechtici. Král, který byl mocný a veliký a který proslul po všech zemských končinách, nemohl nikterak strpěti, aby si pyšní velmožové vedli jako svrchovaná knížata, a vkládal v jejich území hrady a města. Spoutal jejich sílu, a tam, kde se donedávna ozývalo jen jméno nějakého Vítkovce, vykřikovali měšťané za pevnými hradbami: Ať žije náš milostivý klál!

To věru nedodalo hrdopýškům chuť k věrnosti. Ale co si měli počít? Povstati proti pánu, který byl tak silný, že se ho obávali králové? Zprotiviti se vladaři, který sahal po císařské koruně? – Na to nebylo ani pomyšlení. A dále: vždyť šlechticové byli znesvářeni mezi sebou! Jeden pracoval za zády druhého a každý strojil pikle proti svým příbuzným a přál si, aby jim Přemysl srazil hřebínek.

Když Záviše přibyl do své končiny a když viděl, že nikdo nemá odvahu pronésti slova, a když poznal, že zrádcové zrazují i svou zradu, ujal se pekelného díla. Velikost nebezpečství a velikost královského nepřítele jítřily jeho pýchu. Přitahovaly jej, skýtaly mu naději, že buď mnoho získá, anebo všechno ztratí. Hrozná hra na život a na smrt jej okouzlovala. Pohrdal štěstím bez moci. Pohrdal dobrem bez slávy, věřil ve vítězství, věřil, že sprosté jméno zrádce patří jen tomu, kdo byl poražen. Ví Bůh, počínal si, jako by sám byl králem, a pýcha jej tak unášela, že snad ani nevzpomněl na své přísahy.

Rozum žádá věřiti, že Záviše nechtěl zpusťošit české království. – Chtěl; nechtěl! Pčinil se o to! Zradil krále. Vstal proti své zemi. Zradil svůj lid a bude mu pykati!

Jednou se prý shromáždili v místě, které sluje Jindřichův Hradec, mužové vítkovského rodu. Starci s dlouhými šedinami, bezvousí mužové osmahlé tváře, lovci s kolmou vráskou na čelech, šlechtici, kteří uvykli více chřestotu počítadla než cinkání mečů, páni usměvaví, páni podmračení, páni v sobolinách, v barevných kabátcích, ve zbroji i v kněžském šatě usedli na lavicích v bílé síni. Prvý se jal mluvit jakýsi stařec. Jeho hlas byl třaslavý a jeho slova byla licoměrná. Chválil mocné ujce, dorážel na ty, kteří se nemohli bránit, vynášel sebe, stěžoval si do ústrků, nařikal nad zlými časy, chtěl naznačit, že bědný osud velmožů je dílem pana krále.

Ten stařeček nosil nadarmo meč. Nadarmo se kdysi přepásal křižáckou zbraní, nadarmo zestárl ve cti a v držení hradů.

Po velmoži prvé mluvil druhý a třetí a všichni jako nějáci ohaři, kteří ztratili stopu, kličkovali kolem králova křivdění. Již měli na jazyku pravé slovo, již již přecházely jejich rty v postavení králova slavného jména, ale strach a planost jim zhlty dech. Tak – ctnostní jako prostopášnice, jež se v myšlenkách oddává neřesti a jež se z bázně před holí svého manžela přidržuje navenek čistoty – vrhali uděšený pohled na bratrance, kteří se s nimi nepohodli a kteří by si mohli zapamatovat, že urážejí krále Přemysla. Jejich zrak se smekal s jednoho na druhého a byl pln nedůvěry. Jiskřil, pohasínal, rozněcoval se, svítil jako palčivý stud. Když se dosyta vymluvili, vstal Záviše a řekl hlasem, který bývá v obyčejí při rozkazech podkonímu:

„Dva roky slyším, že vás král ochuzuje, dva roky naslouchám vašim nářkům. Slibovali jste Přemyslovi pomstu. Chcete, aby byl sražen. Každý z vás mi proti králi přísahal: ovšem tajně, v skrytosti, za stěnou komnat, při nenadálých schůzkách, při schůzkách smluvených, vycházejí z chrámových dveří a při křtinách. Teď je čas učiniti ty věci utajované skutkem. Rudolf Habsburský táhne proti Přemyslovi. Nastává válka. Chcete svému králi přispěti? – Nikoliv! Zůstaňme v záloze a v rozhodné chvíli napadneme jeho hrady a města!“

Když to Záviše řekl, nastalo ticho. Jeden velmož s ústy pootevřenými se přikrčil ke stěně, druhý stojí jako solný sloup, třetí – dlaň u ušního boltce – naslouchá u vyjevení a snad si myslí, že po těch slovech udeří boží posel.

Smrt, ďábel a zrada mívají někdy tvář jako sličné ženštiny. Jejich podoba je přelíbezná, jejich hlas zní jako krásné zvuky píšťal, když se však poodhrne nad lýtkem ďáblice šat z dykyty, je vidět nahou kost a strašné hnisání vředů. – Nějak podobně tomu bylo i se Závišovou zradou. Když se schylovalo k srážce mezi Přemyslem a králem Rudolfem Habsburským, když vojska stála proti sobě, učinil Záviše, co si byl usmyslil, a donutil Přemysla k potupnému míru a připravil tak jeho druhou porážku v bitvě na Moravském poli. Po pádu velikého krále zavládl v české zemi strašný nepokoj a hlad a mory. Lid umíral. Jedno vojsko bojovalo proti druhému a nikdo, ani kupec ani kněz ani žebrák, svírající v své dlani drobný penízek, si nebyl jist životem. Běda, přemnozí lidé ukazovali teď na Záviše prstem, přemnohá kletba stihla jeho hlavu. – Nejstrašněji proklela snad Falknštejna královna.

Ale stalo se, že v té nouzi a tísní poklekl Záviše jednoho dne před královnou a že jí řekl:

„Paní, vzbouřil jsem vojsko za šikem krále Přemysla, napadl jsem jeho hrady, poplenil jsem je, způsobil jsem mu mnoho škod. A neříká se nadarmo, že pro nepokoj a nejistotu v týle a pro ztracení svých záloh byl král Přemysl donucen k potupnému míru. – Bůh, který mne bude souditi, shledá snad strašným tento čin, ale andělé připomenou laskavému Ježíši, že jsem činil to, co mi bylo vloženo do srdce.

Což Bůh a Panna Maria nepřikazuje, aby rytíři bránili svůj rod? Což jim nerozkázal, aby smyli každou urážku krví? Což jim nedal meč, aby rozhojňovali své zboží, což jim nevložil v mysl touhu k růstu a k zdaru?

Zmařil jsem Přemyslovo vítězství ve válce, ale on nebyl mým přítelem! Nikdy jsem nesliboval, že budu státi po jeho boku! Nikdy jsem s ním nevyměnil přísah a na škodu jsem odpovídal škodou!

Královno, je slavné býti nepřítelem krále! Je krásné vítěziti, ale kdyby mi byl Bůh ve svém úradku přičkl zkázu, byl bych ji přijal bez hanby.

A co se vypravuje, paní, v rytířských naukách? – Praví se v nich, že bitvy jsou věc božího soudu a že skrze rány a meč se zjevuje vůle Spasitelova. – Nikdy nezvítězil statečný člověk nad bláznem, na jehož straně stála nebeská přízeň. – Snad jsem tedy byl ten pošetilý muž, který poskakuje ve své nemoudrosti, snad Bůh teprve teď dává vysvitnouti zmatkům mého srdce a snad dopustil porážku na Moravském poli, aby mohl Přemysla, který byl hrdý král, uvést do věčné slávy. Snad z těch příčin mu dal podlehnouti a mně na krátkou dobu propůjčil radost. – Byl jsem přešťasten, slyše, že je veta po velkém králi. Má unesená duše se z toho radovala. Teď však přichází žalostící bída a zřím a poznávám, že strašné bědy skličují zemi a že vojska přecházejí z končiny jedné v končinu druhou, a toužím, aby přestaly doby morové a aby zavládl mír a aby se vrátila sláva tam, kde se předtím leskla. Kéž, královno, zazáří vaše koruna! Kéž bych vám jí mohl dobýti!“

Když říká Závíše ta slova, drtí si dlaň, sklání hlavu, hněv mu zastře čelo a jeho ramena daleko od sebe položená se zachvívají.

Lituje snad svých skutků? Nikoli! Uráží ho jen poroba a zbídačení země. Prahne po pomstách. Pán nestvořil rytířská srdce k lítosti, neučinil Falknštejna vzdychálkem, nevložil mu do prsou

ani bázeň ani mírnost ani pokoj, ale vnukl mu touhu po vládě a hněv a sílu. Zdá se, že nějaký bůh ohně vytrhl jeho duši z hlubin, kde všechno kypí. Zdá se, že Závišovi rozkázal, aby šel jako vlk za kořistí, aby se mstil, aby se nezachvíval leč hněvem. I miluje Záviše a nenávidí. Někdy září, někdy se hněvá. V každý čas mu vládne jediný cit a nemůže se vykoupiti ze své lásky a ze své nenávisti leč skutkem a naplněním touhy.

Královna naslouchala Závišovi u velikém žalu. – Přítelkyně a králova laskavá choť rozmlouvá s tím, kdo zradil Přemysla! Odmítá ho, prahne však po pomoci, prahne po lásce! Obklopena krňousy, hňupy, fňukálky, lichváři a zákeřníky, třikráte za jedinou chvíli uražena, v neštěstí, v bédách, bez synáčka, který ji snad volá, v beznaději, uprostřed hrůz a lkání, uprostřed tmy nemůže nerozeznati, že Záviše je rytíř.

Někteří povídkáři vidí jej blížiti se ke královně za hříšného šera. Rádi by ukázali, jak krupěj vazkého potu stéká s jeho skráně, jak se mu lepí vlas, jak přivírá oči. – Ale což byl Falknštejn milovníček? Snad je stejně bláhové věřiti, že královna byla Závišem uchválena jako nějaká neopatrná panna a že v bezradnosti a zmatku nevěděla, co si počít.

Nikoliv! Byla nešťastná, byla zklamaná, byla v tísní. Prahla po oddaném srdci.

Co praví váš rozum? Chce se vzepřít? Chce tvrdit, že láska jednoho dne zemřela a že se nenavráť? Chcete tvrditi, že dutí větrů míjí les, chcete si namluvit, že srdce přestává být srdcem?

Nic není bláhovějšího. Věci lásky jsou věci života. Po čase zimním přichází jaro, po beznaději vzniká naděje, po hrůzách noci zasvítává den – královna miluje Záviše. Záviš jí odpovídá s vážností. Je odhodlán. Jeho cesta křížuje cestu Kunhutinu a spojuje se s ní. Pryč s divadelním šerem! Záviš počestně miluje královnu.

Jak se to stalo? A proč jej královna nevykáže?

Rytíři a královny nezrazují život! Neprásknou dveřmi před přívalem světla, nesloží ruce v klín, nepatří celé noci do popelu na ohništi. Jest jim podstupovati zápas, vtrhli do země, aby svýma rukama uchvacovali dědictví, a chtějí z celého srdce míti podíl na skutecích, jež se stanou.

V květnu, když se zelenají louky, vešel Václav, pán a dědic českého království, do pražského hradu. Za jásotu lidu, za vyzvánění zvonů, za plesání a bouřných zvuků naděje se vrátil ze zajetí. Bylo mu dvanáct let, byl sláb, nevalně se mu dařilo se zdravím a dlouhá samota a dlouhé odloučení od věcí šťastnějších učinilo jej snivým a zjítřeným. Toužil po své matce a královna odpovídala jeho myšlenkám.

„Záviše,“ řekla svému choti a svému příteli, „nebudu mít v srdci pokoj, nepřestanu se sužovat, dokud nespátřím svého syna. Pojd', vsedněme na kůň, chci jej obejmouti, prahnu po svém synáčkovi!“

„Paní, královno, králova vdovo a choti rytíře, jak můžeš vejít tam, kde nevládneš? Jak můžeš vejít v blízkost nicotného biskupa, který uchvátil panování? Bude státi mezi tebou a synem, bude křiviti každý tvůj skutek, bude tě obcházeti nejistým krokem. Zpola přítel, zpola nepřítel, bude k tobě mluvit slova, která znějí jako lichotky a jako hrozby. – Vidím dobře toho biskupa: po způsobu všech slabochů se usmívá, je obmyslný, věší se na panovníky, věší se na příběhy a praví: Já jsem je vykonal!“

„Vláda,“ odpověděla Kunhuta, „je věc jedna, toužení je věc druhá. Chci spatřiti Václava. Chci, aby jeho ruce sevřely mou šíji, chci, aby jeho dech se dotkl mé tváře.“

Řkouc to poodstoupila královna od Záviše a stín jakéhosi sloupoví se položil k hrotům jejích střeviců. – Je ticho. Závišovy kroky znějí na dlaždicích síně. Rytíř líbá královninu ruku.

„Řeč královen nemůže být marná. Vstoupíš, paní, do Pražského města!“

Potom rozesílá Záviše posly a přijímá vzkazy. Šedesát koní se popásá na pastvinách okolo hradu, který se jmenuje Hradec a leží u Opavy. Dvacet panošů, deset rytířů spí pod Závišovou střechou a každý je z jiné končiny; jeden z panství Růže, druhý z Moravy. Třetího posílá pan Jaroslav, čtvrtého pan Puta, desátý přinesl vzkazy Hynka z Dubé.

Když vypršela stanovená lhůta pěti let, po kterou měl král Rudolf držeti Moravu, a když Václav vytáhl se svým dvorem, aby přijal přísahy moravských pánů, stahoval Záviše se všech

stran své zbrojence. Jeden sbor se blížil z jihu od řeky Vltavy, druhý překročil brod a přitáhl od západu, třetí přišel plání nad Vyšehradem.

Byl lehký mrazík, v noci sněžilo, závěj se leskne v šíř a dál a na bílém poli se černají vojska. Dva dostřely za prvou skupinou jde oddíl pana Hynka z Dubé, za ním ve stejné vzdálenosti krásní jezdcové pana Půty a ještě dále Jaroslav se svými lučištníky.

Závišův posel stojí již před branou a v městě je veliký zmatek.

„Probůh, purkrabí, vladař, biskup, pan Tobiáš, ti svěřil klíče. Co teď učiníš? Budeme se bránit? Kriste, králi, jsem arcijáhen, ubohý latinář, nevyznám se ve vojenských věcech! Proč mě milostivý pan biskup poctil důvěrou? Pravda – byl jsem proto nadmíru šťasten, ale kterak jsem se mohl nadíti, že ten d'áblův sluha, Záviše, přitrhne z takové dálky?“

„Jářku, skládám na tebe rozhodování. Čekám, že si poradíš, a jdu, abych ti vyprosil přízeň toho, kdo skýtá dobré myšlenky.“

„Eh,“ řekl purkrabí, který byl královnou získán pro Záviše, „je-li ten, který přichází, d'áblův sluha, stačí zvednout kříž a zapudíš ho, milosti, tak rychle, že mu nestačí široká cesta.“

„Kanovníci jsou samá odvaha,“ řekl arcijáhen. „Jeden obrací v ruce meč, druhý přejíždí palcem tětívu.“

„Potom,“ řekl purkrabí, „se budeme bránit, neboť slýchávám, že jeden kanovník vydá za deset kaplanů a jeden kaplan za deset tisíc dobráků, kteří jsou v zimě v létě hotovi zemřít za dobrou vládu.“

„Co více?“

„Nic, pranic. Máme odvahy, až nám padá z rukávů, ale kdybychom měli ještě tři nebo čtyři sta oděnců, dařilo by se nám lépe. Ovšem: tím jsem nic neřekl o jídle, neboť to je dlouhé povídání.“

Řka to a nechávaje arcijáhna na holičkách hnal se purkrabí k bráně, nikoliv však proto, aby kladl Závišovi nějaké překážky.

Když zastavil svého koníka před zaraženými měšťany a před zbrojenci, kterých bylo přeci jen po čertech málo, ozvaly se tři hlučné údery a veřej tak tak že se nerozskočila ve dvě.

„Vy, tam na druhé straně, slyšíte mě dobře? Královna vejde o třetí hodině touto branou a pan Záviše vám nařizuje, abyste svou paní přivítali! – Což, máte dost silné hlasy? Umíte provolávat slávu? Vykřikněte si na zkoušku pěkně plným dechem a z hloubi plic! – Ne tak tiše! Ne tak ustrašeně! Hrome, neslyším, že by se byl někdo ozval. A obávám se, že biskup, který patří k těm, kdo bývají šmahem tichošlápkové, vás naučil špatným mravům!“

Když řeč dozněla, vyšplhal se jakýsi šprýmař na vrcholek zdi a zakýval na Závišova rytíře svou čepicí.

„Hle,“ řekl, „pták radosti a holubice míru! – U všech všudy! Není mou vinou, že má jediné péro a že to péro není holubí, ale že vyrostlo v ocase bojovného kohouta!“

Milosti, který tam stojíte – nohy ve sněhu a hlavu v ohni – tím nechci říci, že jsme my, biskupovi lidé, bojovní, a nechci ani tvrdit, že se kohout hodí do biskupského znaku!“

„Jen vesele! Vesele!“ odpověděl rytíř a rozkročil se a dal udeřiti beranem, kterého přivléklo čtyřicet či šedesát dobrých junáků, právě do středu brány.

„Nikdo se nepře, nikdo nic nenamítá, ale dovolte, pane rytíři, abychom vypustili (jen tak) nějakou střelu a poslali na onen svět půl tuctu těch vašich baculáčů. Měšťané totiž pány neradi vidí, a biskup, který je náš vladař, pokud jde o šlechtného Záviše, měšťanský vkus den po dni zveleboval. – Jářku, jsme najati k bitvám, a komu je život milý, ať poodstoupí od brány! – Již to začíná!“

To se krásně řekne, ale kuše, která je beztak dost těžká, není k unesení, když ji nepozvedá naděje. V seči, to je něco jiného! Člověk se dostane do ráže a potom se ohání jako zběsilý, ale dříve než začne téci červená, nebývají lidé do bitev příliš dychtiví. Totiž aspoň ti ne, kdo podle dobrého rozumu uhadují, že je výsledek jistý, že – čiň co čiň – budou vyplaceni a že je

jejich pán z poloviny hnidopich a z poloviny skrbíků. – Krátce, na hradě bylo dost Závašových odpůrců, ale posádka pana purkrabího nejevila k obraně valnou horlivost. Když pak byli získáni pro Falknštejna i někteří šlechticové a když vznikl zmatek, stalo se, že milý Závaš vstoupil o hodině třetí do Prahy.

Z oken vlála sukna, cesta se černala snítkami smrčků a jedlí a vonných borovic. Obklopen šlechtici, z nichž každý byl nadmíru vyšňořen a jimž vlály na helmicích chocholy, prošel Závaš prostranstvím mezi hradbou a prvými měšťanskými domy. Tu sesedl s koně. Pohodil štít, svlékl železné rukavice, sňal helmici a dal ji do rukou panoše. Prostovlasý, s obnaženým mečem čekal na královnu. Když se přiblížila, poklekl do sněhu a políbil jí ruku.

Panoši, holčiny, paní, pážata a všichni, jimž jiskří zrak a kteří nezestárli až na dřeň kosti, mužové, veselí zpěváci a dobří chlapíci, kteří milují ten krásný svět, houkali potom z plných plic a řvali na pozdrav královně tisíc výkřiků. Měli pravdu, neboť byla dobrá a ušlechtilá a vznešená. Již pohled na ni a na jejího přítele jámal srdce a rozněžňoval duši. Po bídných pohromách hladu a po vyzáblé vládě pana biskupa, který překládal jedinou myšlenku jako řežavý oharek z ruky do ruky a který bez přestání krabatil čelo a nevěděl, kterou nohou vykročit, spatřili konečně rytíře a paní bez bázně.

A dlouho potom, když se už zástupy měšťanů rozešly ke svým ohništím a když na pražském hradě planuly již louče, dlouho potom bylo viděti ženské, jak přebíhají k sousedkám, které byly tak šťastny, že zahlédly královnu. Dlouho potom pážata s prstem mezi zuby a s oslněným zrakem stála na nárožích. Mrazík je nešťípál, špetka sněhu jim nevadila. Byli ponořeni v snění.

Hlad, věci hrozné a biskup, jehož šíje je zbrázděna vráskami, byl po Závašově příchodu záhy zapomenut. Asi za deset dnů vstoupil do Prahy i mladý král Václav, a když objal svou matku, vzkřiklo město novou radostí.

Biskup Tobiáš a družina jeho krátké vlády se scházejí na půli cesty z Moravy do Čech v klášteře bratří minoritů. Je zima, usedají na těžké lavice. Po stole se válejí sušené ryby. Biskup je takovou večerí pohoršen a převor v bázni před ním pokleká. Líbá mu ruku, prosí o svaté požehnání a jeho mysl kráčí zatím po spízi a běduje:

„Ach, jaká strast! Myslím, že náš lenoch hospodář nemá pranic lepšího. Bože milý, sytím se sušenými kapry a svatí bratří odjakživa se spokojili lososem. Čím tedy pana biskupa uhostíme?“

Nedlouho potom bylo viděti klášterního sluhu, jak šplhá na výšiny a jak jeho loket mizí v holubníku. S hlavou na stranu a s jedním okem přivřeným vytáhl dva páry pípajících holoubat. Zatím druhý sluha někde v koutku konírny zařídil kohoutka a černou slepici. Je to bídné uhostění, ale ví Bůh, mnichům se o něčem podobném ani nesnívá. Jedí od neděle do neděle calty a svinské boby.

Když byl čas večere, nesl nejstarší bratr kuchtík nastůl kuřátka pěkně rožněná, pěkně rozkrájená, pěkně páchnoucí. Biskup právě mluvil, vyjadřoval své obavy a stesky, skuhral, naříkal, žehral, nevěděl ani rady ani pomoci.

„Jak, převore, chystáš nám jídlo? V jedné ruce džbán s vínem, v druhé vaječník, věru se podobáš spíše nějakému krčmáři než dobrému převoru! Neslyšel jsem večerní zvon! Nikdo nezpíval hodinky, ale z komína tvé kuchyně se kouří jen což což!“

I odstrčí okřín s pečením doprostřed stolu a osloví své šlechtice:

„Přátelé, Bůh mi vnuká cit pokory. Vidím, že nezvítězíme. Vidím, že Závíše má mnoho zbrojného lidu a že se mu natrvalo podařilo zmocnit se osoby mladého krále. Nezbyvá nám tedy, než abychom požádali o prominutí a schýlili hlavu a uznali, že naše vladaření je u konce. – Tím ovšem neradím, abychom složili zbraň.

Proč? Známe dobrého ochránce, který by hravě rozprášil vítkovská vojska, ale nebudu jej jmenovat, neboť jestliže se obávám Falknštejna, chci se vyvarovati i toho, kdo by vám rád přispěchal na pomoc.“

„Biskupe Tobiáši, kdo je ochránce, kterého se chceš vyvarovati?“

„To jméno tane všem na mysli, ale jestliže chcete, abych je vyslovil právě já, slyšte: Co kdyby se nějaký šlechtic otázal na radu krále Rudolfa Habsburského? – Ano? Ne? Ano?“

„Sedlejte koně!“ pravil pan Sezima z Krašova. „Vypravte posla k Habsburkovi, z rozkazu biskupa, který sedá k jídlu a který ulevil své duši!“

Tu Tobiáš povstal a s velkou prudkostí odpověděl: „Nikoliv! Neřekl jsem v té věci nic! Nerozkázal jsem! Prosím o radu!“

„Pah,“ řekl Sezima, „čas již pokročil: sedlejte koně, biskup to rozkázal!“

Potom odjeli dva poslové do země porýnské ke králi Habsburkovi a biskup s ustrašenou duší bez chuti a dobrého rozmaru pojedl na zlost sušených ryb.

V té době měl Rudolf Habsburský v zemi značné nesnáze. Chtěl svému rodu zajistiti v Porýní a v Rakousích vladaření a velmi mu záleželo na tom, aby Čechy byly slabě a nicotně spravovány. Když doslechl, že Falknštejn, jehož znal jako velmože nadmíru odhodlaného, vešel v popředí, vyvstala mu na mysli nesnáz, kterou by mu tento šlechtic (všeho se odvažující) mohl způsobit. I viděl, že se mu české věci vymkly z rukou, a svolal své rádce a své zpovědníky, aby se s nimi poradil.

„Králi,“ řekl jeden z nich, „nevzejde nic nedobrého z této zápletky. Jsem jist, že jsi šťastný král, neboť Záviše, rytíř, který nezaváhá ani před úskokem, je ti úplně oddán. – Což pro tebe nezradil krále a pána?“

„Ach,“ řekl Rudolf Habsburský, „když jsme již u toho: nemohu zatajiti, že mě jeho zrada tíží a svírá.“ Tu se Rudolf otrásl. Byl zbožný. Zpronevěra, nízké pletichy a vzpoury urážely jeho křesťanskou víru. I složil ruce jako k modlitbě a uvažoval o své účasti na Falknštejnově poklesku. Přemýšlel o vzdálených Čechách. Zřel slavného krále, zřel Záviše dychtícího srazit svého panovníka, zřel strašná léta bezvládí a pomoc, již skýtal Vítkovcům, zřel svou dceru, která bude českou královnou, a úzkost sevřela jeho duši. Zdálo se mu, že Čechy jsou bojiště vášní a zloby. Zdálo se mu, že je to země Antikrista, který odtud vzejde, a rozhodoval se tím spíše proti Závišovi. Rozhodoval se pro kněze biskupa, rozhodoval se, že mu přispěje svou pomocí a že vnukne Václavovi nějakou smírnou myšlenku.

Když dokončil modlitbu a když vzhlédl k šeiřicímu se oknu, požádal ho jeho zpovědník o dovolení a pravil: „Králi, ta krásná země opět rozkvétá. Byl jsem v českých klášteřích a v

městech. Viděl jsem, že se jim navrací bohatství. Sýpky jsou opět plny, země se krásně zelená, města slynou slávou, stříbro v koších stoupá na povrch a libě tam zní zvon. Je to země, v níž se zalíbilo světcům a andělům. Slyšel jsem český lid zbožně mluvit a hledat pravdu. Mám za jisté, že se Čechy pozvedají. Věřím, že tvá dcera bude královnou přešťastné země, věřím, že Záviše, ten rytíř bez bázně, jí bude ku prospěchu. – Pražský biskup se Falknštejnovi nijak nevyrovná. – Kdo je ten Tobiáš? – Vládl a jeho vláda byla vládou stínů a vládou hladu a nepokojů.“

Slyše ta slova myslil král na svou duši. Myslíl na těžké zkoušky, jež je podstupovati panovníkům, neboť Bůh jim ukládá přerůzné zákony. Ukládá jim, aby dbali příkazů světa, a dále, aby se spravovali podle nařízení božích, ale jedna věc s druhou se nesrovnává.

„Ach, Bože milý, pokud v sousedních zemích je nouze a hlad, pokud tam je chabá vláda, je dobře s Habsburky. Ničeho se jim nebude nedostávat, budou udílet rozkazy za hranice a budou tam do libosti vládnouti. Když však v některé jiné zemi vzejde mocný král, vzejdou i války. – Tak tomu bylo odedávna, tak tomu chce Bůh a Panna Maria!“

Podobné myšlenky zavedly vposled krále Rudolfa k prvorozenému synu Přemyslovi, který byl Mikoláš.

Stalo se, že ten Přemyslův syn z levého boku spojil svou nenávist proti Závišovi s nenávistí Rudolfa Habsburského a že jest (spolu s biskupem Tobiášem) učiněn v Čechách hlavou habsburské strany. – Tak za časů, kdy každý bažil jen po moci, král i biskup i krásný Přemyslův syn s jednoho na druhého přenášeli svou důvěru. Včera jim byl nějaký člověk milý, dnes ho stíhají jménem zrádců a po vůli a podle hodiny prospěchu mění svá srdce.

Když se tedy král Rudolf ujal biskupa Tobiáše a když se zasadil o smír a když v té věci žádal krále Václava o příspěví, vypravil se Záviše k pánům habsburské strany a mluvě královým jménem (vskutku jako král) bez msty a s velikou vznešeností smluvil dohodu. Statky, kterých se biskup a pánové zmocnili za svého krátkého panování, byly ovšem vráceny koruně. Tak i Záviše (jakkoliv jeho duch byl stále týž), když se vše kolem něho změnilo, s touž odvahou a s touž vůlí konal to, co kdysi nenáviděl u krále Přemysla. – A takový jest rozum v souhře příběhů, neboť za obecných změn se ztrácí souvislost a věci staré v běžících novějších jinak zaznívají.

Po smíru, který utvrdil Závišovu moc, nastaly v Čechách nebývalé časy. Tichošlápkové, lidé polovičatí, ti, kdo nevědí, jak se postavit a jak do věci kousnout, truchlivci, plesnivci, lidé krátkého dechu, modláři, svatouškové a všechna podobná chasa zmizela z blízkosti mladého krále. Zemské úřady přešly do rukou Závišových přátel. Neurčitost byla tatam a přemnohý pán a přemnohý kněz se chtěl připodobniti rytíři, který se smával zplna hrdla a který řekl vždy to, co chtěl říci, a ani o slovíčko méně a ani o slovíčko více.

Se Závišem bylo blaze pobývat. Při práci si vedl jako přísný panovník, ale za her a při kratochvilném vypravování byl nadmíru přívětivý. Věru, kdo by ho nemiloval? Kdo by se mohl zdržeti lásky? Kdo není zajedno s mladistvým králem Václavem? Kdo necítí Závišovu odvahu a sílu? Kdo necítí veselost a štěstí, které naplňuje jeho ducha?

Král Václav uzavřel s Falknštejnem věrné přátelství a tráví s ním mnohé chvíle.

Jednou se přihodilo, že Závišův dobrý lovec polapil jelena. Neuštvál ho, neubodal jej kopím, ani jej nesklál dobře mířeným šípem. Nic takového! Vypozoroval, kdy ten krásný paroháč chodí k lesnímu prameni, položil mu do cesty tenata a lapil samce tak jak byl živ a zdrav: s parohy krásně rozvětvenými, s nohami neporušenými, s hrdým krkem.

„Ohrad' kousek pěkné pastviny, lovče, ohrad' pěkný koutek, kde roste tráva hodně zelená a svěží a kde vyvěrá pramen. Ponech tam jelena šesteráka, aby se zotavil a narovnal si běhy! Pečuj o něho, lovče, neboť jelena čeká dlouhý běh!“

Potom, když byl jelen okřál a když byl opět čilý, rozkázal Záviše svým lidem, aby zaduli v trubky. – Ozývají se tedy nástroje, zaznívá volání k lovu a Záviše vešel do komnaty, kde mladý král prodlévá se svým kaplanem.

„Příteli, pospěšte si! Kaplan ať ukončí povídku o počátku světa a o vylití vod, kteréž sluje potopa, sluhové ať vám snesou dobré škorňe a nůž, tesák, lovčák, dobrý zabiják si zatkněte za pas! Hbitě, zvesela, příteli! Vyrazíme přes pole a louky nízkým podrostem, vzrostlou dubinou. Vyrazíme za jelenem, statným šesterákem! Vzhůru! Zanechte nauk, dejte oddychnouti svým pěstounům, neboť ani měsíc ani slunce se netváří vždy stejně, ale ukazuje tvář tu veselou, tu vážnou.“

Řka to pozdvihl Záviše pergamenové svitky pana kaplana a zadul do nich a smál se zplna srdce.

Venku stála nádherná klisnička. Závišův kůň hrabal nohou a jeho útlé kopýtko znělo na kočičích hlavách, to jest na kamenech, jež byly složeny v obrazec kříže a jež se táhly od brány k bráně a od zdi ke zdi. Mladý král slyšel s radostí ten zvuk. Objal Záviše kolem útlého pasu, zvedl tvář k jeho sličné hlavě a královna spatřila, jak se jejich vlasy dotýkají: bohaté kadeře a hebká ručej jinošských vlásků se proplétaly tak jako myšlenky a smích.

Když Václav nasedl, když se Záviše vyšvihl na svého koně a když je obklopili křepčí a junáčtí lovci, kynula jim Kunhuta na šťastný lov. Ach, byli krásní, byli hodni lásky a královně věru neušlo, že hejno lovců se tísní a strká, aby každý z nich byl nejbliže rytíři a pacholeti.

Zatím někde v povzdálení prvý z lovců vplétal stuhu dvou barev (totiž barvy bílé a červené) do jeleních parohů.

„Náš paroháč,“ řekl Záviše, „bude označen červenou a bílou stuhou. Jsou to barvy velikého krále. Jsou to barvy vladařského rodu. Uštvi jelena a zmocni se stužky a ozdob se jí a tak ozdoben vejdi do chrámu!“

Bylo dáno znamení. Král zatleskal, vznesl se do sedla jako pířko, lovci vyrazili a za veselého křiku se hnali na louku. Jeli, pádili. Již je zřítí čenichající smečku, která navětrila zvěř, již zahlédli svého šesteráka.

„Ach, příteli,“ pravil Záviše a uchopil Václavova koně a naráz jej zastavil, „vidím, že to zvíře běží nestejně, vidím, že je s ním běda. Vrat' se, neboť ty, který budeš jednou štvátí knížata, nemůžeš volit tak snadný cíl!“

Zatím se na šesteráka věšeli již psi. Záviše s velikou uctivostí zvedl stuhu a pokynul lovcům, aby zvěři zatkli do šíje tesák a aby ji rozrušili podle pravidel. Sám však obrátil koně a vyrazil na pláň a s pláně do strání. Jel cestou necestou, úžlabinami, po skaliskách, po drolicí se ssuti a mladý král a chasa v jednom honu pádili za ním. I bylo zřítí jejich větrem rozpálenou tvář a vlající krzna, která si lovci přehazují přes rameno.

Nic není tak krásného a nic nerozjařuje více mysl, než divoká jízda! Střemhlav, jako vítr, jako nějaký bouřný mrak se hnali s návrší těsným žlabem. V zátočině, která leží u strahovského kláštera, spatřil Záviše znenadání skupinu jakýchsi jezdců. Brali se zvolna a jejich ušlí koně klopili hlavu a přisedali na zadek. Měli nejistý a vratký krok. Záviše vzkřikl mocným hlasem, aby jezdcové uhnuli s cesty:

„Vari! Vari! Strhněte koně! Do náspu!“

S podobnými hlasy se rozléhalo i volání Ježíš a Maria! Lovci zahoukali, co jim strach přinesl na jazyk. Neměli čas na rozmyšlenou. Vždyť bylo jisto, že koně nelze již zadržeti a že ti tam dole budou rozdrčení údery kopyt a že jim královští lovci přejedou po hřbetech. Na neštěstí lidé, kteří se brali úvozem, byli kmotři váhavci a zůstali v ochromení stát. – Přijmi je Bůh na věčnou slávu! A pokud jde o jezdce druhé, dej jim, Pane Bože, dopadnouti tak, aby si nezlomili vazy, ale jen hnáty!

Záviše již viděl pootevřená ústa těch strašpytlů. Viděl sluhu, kterak se otáčí za svými brašnami, kterak bledne a kterak se mu šíří zornice.

Šlo do tuhého. Tu vyrazil Záviše o půl délky před Václavova koně a uchvátil chřípí královny klisničky a strhl ji do vysokého svahu. Vyběhla skokem vzhůru a zaryla se předními kopyty v ssutinu a zůstala v ní vězet jako oštěp či šíp.

Lovci se přece jen drželi vpovzdálečí a mohli jakž takž své herky ještě ovládnouti: někteří z nich ztekli rovněž násep a tři, kterým se to již nepodařilo, vjeli plným tryskem na záda vyjevených sluhů. Srazili je nejinak než obušek, který dopadl do hejna vrabců.

Zatím co se, kašlající a vzdychající, zdvíhali se země, oslovil pán té loudavé skupiny Záviše a řekl mu dobrým jazykem německým, kdo je a odkud přichází. Vedl si velmi uctivě, neboť výjev mu vnukl mínění, že se setkal s rytířem nadmíru vznešeným a statečným.

Záviše seznal, že mluví s vyslancem krále Rudolfa Habsburského, odpověděl se stejnou zdvořilostí a požádal Václava, aby posla přivítal. Potom se obrátil k mladému panovníkovi a řekl:

„Králi, slyš mé slovo. Devět jezdců z deseti by při podobném trysku srazilo vaz. – A to nic neříkám o nenadálém skoku! Tvá klisnička se vyhoupla vzhůru a naráz se zastavila. Ještě se třese, ještě řičí úzkostí, a ty se usmíváš. – Jsi dobrý jezdec, králi! Uvaž si červenou a bílou stužku na prsa! Ozdob se královskými barvami.“

Mladý panovník dobře odpověděl.

Když vešli do komnat, pronesl Záviše k hosti několik přívětivých slov, ale vida, že je vyslanec zaražen a že mu není do řeči, vzdálil se z hradu. Tu se rozvázal rychle vyslancův jazyk. Uklonil se před Václavem, uklonil se před královnou, složil ruce na prsa a jal se mluvit:

„Můj pán, vždy rozmnožitel moci a veliký vítěz, tobě, králi, a tobě, královno, vzkazuje svou lásku! – S něžnou starostí myslí můj pán na nesnáze, které vznikají mladistvému králi, s lítostí vidí, že rody spřátelené trvají v odloučenosti, se zármutkem sleduje příběh za příběhem, který jako nějaké hradní zdivo se vkládá mezi vznešeného Václava a vznešenou Gutu, jejichž osud je svázán a spojen svatou církví.“

Když se vyslanec odmlčel, vpadl Václav (po jinošském způsobu: hbitě, s lehkostí a užívaje slov příliš výrazných) v jeho rozvážnou řeč. Tvář mu planula, zarděl se až po čelo a jedním dechem mluvil o svém dědictví v Korutanech a o panu Závišovi z Falknštejna a o Habsburcích.

Královna v milostném zmatku objala svého syna, posel zdvíhá obočí, rozhost'uje se krátké ticho a v tom tichu jest slyšeti praskot truhlice a jakýsi hlas zvenčí, který se dovolává pana vladaře.

„Král určuje jedno ze svých měst k schůzce a k dovršení sňatku,“ praví posel a mluví dál, jak káže starobylý mrav. Mluví obšírně, zvolna, bez důrazu, jako biskup, který se modlí.

Uprostřed řeči padne jeho pohled na stuhu. Je červená a bílá, zdobí Václavova prsa, připomíná Záviše i Přemysla a posel ztrácí klid.

„K šípku se Závišem!“ myslí si. „Byl to kdysi chudřas a později zrádce, s nímž můj vznešený pán tak tak mluvíval přes rameno, a teď se staví mezi panovnické rody! – Vezmi Záviše dřas! Vštípil tomuhle lvičeti, které mi sotva naslouchá, svůj vzdor. Mluví mu o jakémisi dědictví a o církevních lénech až tam dole v Korutansku!“

Když se český dvůr dost naotálel, došlo poblíž hranic k schůzce.

Zvony vyzvánějí. Očarovaný lid stojí na náměstí, v oknech je hlava na hlavě, v ulicích strkanice.

Zvon tichne. Mladá děvčata posílají rytířům polibky a piští smíchem, lakomci si drží kapsu, rozkročení kupci krouží palcem kolem palce, výrostkové se škrábou špičkou střevice na lýtku, starouškové a děťátka se zabývají nosem.

Kdypak to začne?

Z kostela již vychází průvod.

Je tu biskup – druhý – třetí – šestý! Potom závěj kanovníků, závěj bílých rouch a šedin. – Dále? – Čekání, tak jako na růženci „zdravas“ mezi „Otčenášky“.

Ale teď zadujte do trub! Udeřte do bubnů! – Jde král! Jde král! Král Rudolf Habsburský v zlatohlavu. Král Václav Český, druhý toho jména, Přemyslovec. Má černý pláštík podšitý hranostajem a čapku s peřím na rozkošných vláscích.

Za nimi kráčí vznešená Guta v zástupu panen. Všechny se usmívají. Rozhazují kvítí. Sedm lístků uvízlo Gutě na závoji.

Nad pomyslení krásná v šatě temně zelenavém jde Kunhuta a za ní vévoda Mikoláš, přítel jednoho krále, bratr krále druhého, syn Přemyslův z levého boku. Je oděn do zlata, nohy mu vězí ve stříbrných trepkách. Bude se záhy ženit.

A kdo uzavírá průvod?

Markrabata braniborská, vévodové bavorští, knížata, hrabata, páni, šlechticové. – Těch posledních se nikdo nedopočítá.

Průvod se seřadil. Je čas veselosti. Dvě tlupy hudebníků se záhy utrhnou. Než spustí, je dovoleno šaškům kokrhát a bláznům hýkati. Ať chodí po rukou, ať provádějí své kousky! Je na ně pěkná podívaná. Lidé jásají, opentlené čapky letí do výše až k vikýřům, z nichž visí věncoví.

Měšťané, zemani i chudáci, kteří se vetřeli na pokraj náměstí, si skáčou na ramena.

Šťěstí a zdar!

Šťěstí a zdar mladičkým manželům!

Průvod se hnul. Guta klopí zrak, jmošský král jí šeptá nějakou průpovídku.

Na druhý den po posvěcení chrámu (při minoritském klášteře) a před novými radovánkami se král Václav schází se svým starším bratrem Mikolášem. Líbají se na ústa. Král přislíbí vévodovi Opavsko. Umlouvají na tři léta věrné přátelství a biskup Tobiáš nevěří vlastnímu sluchu. Bledne, zatíná rty, hledá krále Rudolfa.

„Králi, vznešený rozmnožiteli moci, který právě trávíš čas na slavnostech, mám neblahou zprávu: Přemyslův levoboček se usmířil se svým bratrem! Spikli se! Král dává Mikolášovi opavské vévodství!“

„Kdyby se Přemyslův pravý syn usmířil se svým bratrem z levého boku z příčiny lásky, došli by oba pochválení. Já, král, bych dal jednomu plášť a druhému číši, biskupové by jim žehnali, Panna Maria by se radovala. Bylo by s nimi dobře.“

„Nikoli, králi,“ pravil biskup. „Pře se zaplétá. Špatně pro věc spravedlivou, dobře pro Záviše, neboť usmíření se stalo na jeho radu.“

„Neslyším v té vaší krásné zemi než zrádný chrapot,“ řekl král. „Ty, biskupe, jsi věrný?“

„Navždy!“ řekl Tobiáš.

Záhy potom – čelo ve dlani a rydlo v ruce – skládá biskup dopis. Píše zástupci svatého Petra. Píše nepravdy. Sočí na Záviše. Vymýšlí si jakési pohoršení, mluví o hanbě a je tak utrhačný, že nezaváhá vysloviti královnino jméno.

List letí do Říma a nově zvolený papež Honorius IV., zpraven Závišem, jej mlčky odkládá. Zdrtí žalobníka Tobiáše svým mlčením. Neosloví biskupa. V papežském listu (který byl v odpověď odeslán do Prahy) není o něm zmínka. Není tam ani zbla o Tobiášovi, ale jsou tam krásná napomenutí českým pánům. Každý si je může přečíst.

Potom dá Záviše u velikých slavností vyhlásiti svůj sňatek s královnou a vymůže u mladého panovníka královským městům mnohé výhody.

Když biskup Tobiáš se svou stížností tak málo pořídil, vzrostlo v Čechách Závišovo jméno a jeho vláda se upevnila a jeho myšlenky nabyly vrchu namnoze i mezi šlechtici. Král Václav byl Závišovi oddán již předtím, důvěřoval mu, miloval ho. Řídil se jeho radou, vstoupil na jeho cesty a znovu a znovu se dožadoval ztracených říšských práv i Přemyslova dědictví. Z těch příčin došlo mezi Rudolfem Habsburským a Václavem k nepřátelství. Již padla příkrá slova, již se schylovalo k válce. Tu propukl v rakouských zemích neklid a pozornost Habsburků se obrátila k domácím věcem. V týž čas vyvolal obmyslný biskup i v Čechách nepokoje a králi a Závišovi jest místo výprav stíhati zemské škůdce. Nejen to: některé hrady (ba i klášter) se staly hnízdy loupeživých rot. Vypleti býlí byla těžká práce. Záviše ji rychle vykonal. – V zemi je klid. Falknštejn se vrací po králově boku do Prahy.

Když sesedl s koně, když odložil zbroj, přicházejí k němu mistři lékařského umění a kněz, starý důvěrník.

„Vladaři, věky se vlekou, dny kvapí, hodina padá jako šíp! Bůh nám nevložil do srdce známost té chvíle poslední, ale kdopak neví, že je vezdy blížká? – Věř mi: je blížká! Opovídá se, tluče na dveře, ustrašila mé srdce a věru neznám modlitby, která by ji mohla oddálit, a neznám slovíčka, které by tebe, vladaři, a mladého krále potěšilo. – Vznešená paní, královna, králova matka a tvoje choť, vznešená paní Kunhuta postonává. V navečerní čas ji rozpaluje horko, krev jí stoupá na rty, má ruce průsvitné a žhne v tváři.“

Záviše neodpovídá, mlčí, je bled. Zanechá kněze, starého důvěrníka, zanechá mistry lékařského umění a kvapí ke královně. Uchvátí její ruku, strhne ji na prsa, je hotov podstoupiti bitvy se smrtí. Nevěří ve zmar, vpeřil se v naději.

„Došly mne zvěsti, dolehl ke mně hlas, který otvírá zemi jako dveře. Můj příteli, zdálo se mi, že život přestává. Když jsem patřila od hvězdy k hvězdě, přicházely mi na mysl smutné myšlenky, ale ty je zadržuješ, příteli, a nedáváš mi dovolení k odchodu a pravíš, že je jasný den. – Ve jménu Boha Otce i Marie i světců, kéž by se tvým dechnutím dočista rozptýlilo osamění, které mě děsí, kéž by zmizela temnota, která se stře od hvězdy k hvězdě!“

Nedlouho potom, když se naplnil královnin čas, a to bylo v září, dne čtrnáctého a roku tisícího dvoustého osmdesátého pátého, královna zemřela. Záviše a Václav ji spatřili v záplavě krve a hrozného pohledění a žal a smutek, který zkrušoval jejich srdce, učinil je ještě většími přáteli.

Jak se to snášís s tím, co záhy přijde? Jak se to snášís s hněvem a se záštím, které se již již opovídá?

Někteří šlechticové odpadli od Záviše. Zdá se jim, že se vladař příliš podobá králi Přemyslovi. Zdá se jim, že umenšuje moc velmožů, zdá se jim, že do výšek jeho myšlenky se vkrádá královská síla, a osočují Záviše. Žalují Václavovi, spojují se s biskupem, ale král jejich utrhaní odmítá. Potvrdil Závišovi kraje s bohatými městy a s hrady, jež bývaly kdysi královniny, chce, aby Kunhutin a Falknštejnův syn Jan byl bohat, vzkazuje mu lásku a Záviše (jako kdy předtím) se stará o utvrzení královny moci. Vítězí nad úklady pana biskupa, navazuje přátelská jednání s uherským dvorem a uchází se o ruku Ladislavovy sestry Alžběty. Snuje veliké plány. Zármutek nemá místa v jeho srdci, modlí se za mrtvé a spřádá nové příběhy.

Záviše dlel právě v Budíně, když mladičká královna Guta překročila českou hranici. Má ve svém průvodu deset panen, kaplana, který je dobrý přítel pana Tobiáše, pět dvořanů, komorníka, veliký počet služek a Švýcarů, kteří mají bdíti nad jejím pohodlím.

Král Václav očekával choť v Kadani se třemi sty rytíři. Když se průvody měly setkat, rozžehli sluhové svíce a rozvinuly na způsob nebes nádherný karmazín upevněný na čtyřech

tyčích. Potom zazněla píšťala a dudáček stiskl svůj nástroj a rytířské družiny se rozjely vstříc: jedna ke královně, druhá ke králi.

Když Václav přivítal svou choť, pokynul jednomu z českých pánů a řekl:

„Paní, pohlédněte laskavě na tohoto rytíře. Dobře se vyzná v boji, dobře vládne mečem. Je statečný, je ctnostný. Závoj halí jeho helmici a snadno tedy uhodnete, že zatajuje jméno té, k jejíž službě se zavázal.“

Rytíř poklekl. Král pronáší jeho jméno, vypočítává vítězství, kterých dobyl při rytířských hrách, stanoví jeho místo v královnině průvodu a jeho úřad. Potom představí Gutě ještě pět jiných velmožů. Prvý z nich má být královniným číšníkem, druhý komorníkem, pátý stolníkem. Je to veliká pocta, rytíři jsou rozradováni, ale královna se rmoutí, klopí zrak.

„Budu samotinká uprostřed cizí země, budu vzdálena od svého domova, ale vy, králi, sám mne ochráníte. Jste dobrý král a dobrý choť a dobrý rytíř. Poděkujte, prosím vás, šlechticům a požádejte je, aby se drželi někde v povzdálce a aby přijali do svého středu ty, kdo se mnou přešli hranice. – Ve jménu Spasitelově a pro lásku, kterou káže počestnost, buďte mi, králi, ku pomoci: Zákeřníci této země očerňují před vámi věrné dvořany a nevěrné vychvalují a kladou nepřátelství mezi vás a mezi moje příbuzné a mezi vás a pana biskupa Tobiáše. Králi, uposlechněte rady mého otce a vzdalte od sebe ty zákeřníky! Přidržte se věrných! Mně pak dovoluňte, abych patřila ve známé tváře a nebyla samotinká, až vás slavnosti či vladaření odvolá z města!“

Král souhlasí a říká si v duchu:

„Záviše, Záviše! dal jsi mi špatné rady! nedobře jsi ke mně mluvil, nicotnou myšlenku jsi mi vnukl! Podle tvého naléhání jsem chtěl odeslat královnin průvod, a co jsem dokázal? Nic pěkného, neboť královna je smutná, bojí se zákeřníků této země a já cítím veliký stud, že jsem ji poděsil a že musím měnit své rozhodnutí.“

Je věk, jsou léta a údobí, kdy se člověk s velikým hněvem obrací proti svým pěstounům a kdy chce státi sám a kdy ho otcovská péče uráží. Je věk, kdy jinochové – hlavu v ohni a srdce

rozechvěno (necht' již milostí, necht' již toužením po lásce či díle) – udeří na své meče a kdy se ze vší síly vzeprou a kdy mluvívají proti otci a proti starším bratřím.

Jest věk nejistý, jsou srdce trýzněná pochybnostmi. Kdo ležel v žalářích, kdo zná strašení temnot a úděsný hlas kulicha a kdo prošel sklepením hrůzy, kdo ještě ve snách zahlédá kutiště muk (tu zahradu, ten zvrácený ráj, ten odporný uzel času, v němž se proplétá den a noc), kdo zná úděsy žaláře, jehož pavučinami pochvívá smrt, kdo zná ty věci nejhroznější a kdo zhlédl svraštělou duhovku zrady, proč by nevěřil, že někde v roklinách se opět skrývá najatý vrah?

„Králi, jste smuten a trávíte mnoho času na modlitbách. V noci je slyšeti z kaple temné údery. Je to vaše čelo, králi, které bije do kamenných dlaždic? Zač se modlíte? Za svou duši, která je laskavá, či za svého nepřítele? Přemýšlíte o Závišovi, králi? – Spojil se s Jindřichem Vratislavským, vešel skrze svůj sňatek v příbuzenství s uherským králem, a ti dva panovníci jsou vaši nepřátelé! – Dále? Což nevíte, že byl chycen vrah, který obcházel podle zdi? Což není dosti důkazů, že vám Záviše ukládá o život? Nebaží po trůnu, nezvedá jeho strana bez přestání neklid a války? – Pro věci marné, králi, jste se rozešel s Albrechtem Habsburským, pro slovo zrádce jste se znesnadnil s těmi, kdo jsou nakloněni k lásce. Ach, králi Václave, modlíte se, aby vás Bůh a Panna Maria vytrhli z osidel toho, kdo si přikládá vévodská jména, či za duši svého synáčka, který je v ráji?“

Král mlčí, neodpovídá. Nemůže ani spát ani pohlédnouti k jasnému nebi, je zarmoucen. Zrada ho děsí, nerozeznává pravdu od nízké pomluvy.

A Záviše?

Pokud jde o biskupa – tím pohrdá. Pokud jde o šlechtice, kteří odpadli, chce je rozdrtit. Obklopen oddanou družinou a příliš milován a příliš chtivý života chce se vytrhnouti z těsných míst. Úklady vzbuzují jeho důvěru, ponuré ticho jítří jeho dobrou mysl. Je jist svou silou, je jist svým králem.

Když táhla zima, povila Alžběta Uherská Závišovi syna. Vévoda velebí Pannu, která je ochraňovatelkou rodiček, a píše dva listy. Prvý českému králi Václavu a druhý králi uherskému, bratra své ženy. Osloví Václava takto: „Králi, vznešený, dobrý, laskavý, s nímž jsem dlouhá léta pobýval a který truchlí nad smrtí svého syna.“ – Dokončiv prvou řádku

vkládá Falknštejn všechno srdce v útěchy. Prosí dobrotivé nebe, aby nezastavovalo proudy života. Velebí Přemyslův rod, velebí krále, velebí královnu a prosí a žádá a naléhá, aby Václav ráčil zavítat do Závěšova hradu na slavné křtiny.

Potom Závěš podepsal druhý list a přiložil pečetě. Zdá se mu, že se oba panovníci shledají ve šťastném znamení a že opět budou zníti skutky pevné, odhodlané a hrdinské.

Král Václav odpověděl velmi záhy:

„Závěš, prosím Boha, aby ti požehnal. Vzkazuji ti lásku a obdaruji tvého syna. Je mi vhod i pozvání, které posíláš po rychlém poslu, a žádám jen, abys mi přijel v ústrety na pražský hrad a příjemnou řečí mi krátil cestu.“

Když Závěš rozmlouval v síni pražského hradu s Václavem a když Václav řekl několik laskavých slov, ozvalo se kdesi venku zahoukání. Král vstal, hledí přes Závěšovo rameno, hledí mimo jeho hlavu, je bled, je zmaten, odchází. Tu vpadne do síně devět zbrojenců.

„Závěš z Falknštejna, který se nazýváš vévodou, jsi královým zajatcem!“

Závěš se nevzdá. Vzkřikl odpověď. Rozdává rány, strašné, stínající. Král někde za stěnou si tiskne k srdci pěst a naslouchá temnému dunění.

Devět mužů srazilo Závěš. Žádný z nich není nepoznamenan, dva jsou mrtvi, leč který ještě dokoná, ale Závěš je ztracen. Má pouta na ruku, je vlečen do kobky, je vsazen do věže, řečené Bílé. Leží v těsném sklepení tam u čtvrté brány na třetím dvoře.

Co praví dále zvěsti?

Závěš zůstal nezlomen! Okénkem věže bylo prý slýchat jeho jasný hlas a mužové a paní s loktem v náruči tam často plakávali.

Zatím venku zuřil boj s přívrženci Závěšovými a někdy se zdálo, že Falknštejnova věc není ztracena. Když zemřel Jindřich Vratislavský a když byl zavražděn král uherský a když strana habsburská nabyla v Čechách ve všem vrchu, byl Závěš vyvlečen z kobky. Přemyslův

levoboček Mikoláš, starý odpůrce, smýkal jím v strašném ponížení od hradu k hradu. Všude tam, kde se nějaký Vítkovec či Závišův přítel bránil, rozbil jednoho dne kat svůj stánek z hrubých koz a z potřísněných prken. Potom zatkne do země delší rameno jakési zvoničky a na rameno krátké upevní umíráček. Když zazní hluchý zvon, pozvedne kat sekeru a nějaká stvůra, zestárlá v potupě, se dává do řeči a houká: „Vítkovci, zrádci, vydejte svůj hrad! Otevřte bránu, jinak padne Závišova hlava!“

V srpnu, dne dvacátého čtvrtého, dorazil kat před Hlubokou. Když dozněl jeho skřek, pravil Záviše jasným hlasem k tomu, kdo byl pánem Hluboké, takto: „Můj krásný bratře, nevydávej hradu! Pokyň, ať padne moje hlava! A nevzdychej, až kat zvedne širočinu. Leží prý někde u mých nohou, ale nedívám se. Nevidím ani kata ani jeho holomky a bude se mi zdát, že padnu tvou smělou, věrnou rukou.“

Potom Vítek, pán hradu Hluboké, na tři otázky třikrát odpověděl stejně a Záviše byl s'at.

Jeho tělo vydáno jest příbuzným. S velikou slávou konaly se pohřební obřady. Šest rytířů neslo šest svící tlustých jako polena. Sedmý držel v napřažených rukou podušku a na ní helmici obtočenou závojem, osmý nesl Závišovy meče, devátý štít, na němž byla vykrojena růže, milostný květ.

POČÁTEK KUTNÝCH HOR

Tam, kde dnes stojí krásné město Kutná Hora, bývala pláň a les. Švitořili tam vesele ptáci, pasák tam přeháněl stádo, vlk číhal někde v houštině. Nedaleko řečeného místa stával od nepaměti sedlecký klášter.

V tom klášteře vedli svatý život cisterciátské mnichové, modlili se, rozjímali, lopotili se na polích a zpívali hodinky. – Kdyby se zbožnost srážela v oblak či mračno, byl by klášter na sto kroků neviditelný a v okolí by každodenně přšelo. Ale neříká se nadarmo:

Kde je lidí velký sběh,
tam směruje d'áblův spěch.

Satanáš se nezalekl ani kláštera, dorážel naň ze všech sil a za toho útoku se prý ukázalo, že všichni mnichové měli krásné a čisté duše. Nicméně jeden z řeholníků, jakýsi novic z Durynska, jménem Michael, div div že přitom neztratil dobré bydlo. Jeho otec byl nevolník, jeho matka byla nevolnice. Pracovali na vinohradech kteréhosi durynského kláštera a Michael se z milosti mnichů dostal k abecedě. Protože osvědčoval dosti zbožnosti a pokory, protože měl svěží paměť a dovedl po pořádku i proti proudu odříkat řadu říkánek, poslali ho do Čech, aby byl přijat v svaté obcování sedleckého kláštera. Mohl do smrti v klidu a s nevinným srdcem chválit Boha, ale každému jest podstoupiti zkoušky.

Jednou hodil ďábel svou udičku zrovna před klášterní bránu a nešťastný Michael sezobl vnadidlo. Měl tehdy na sobě po prvé řeholní šat. (Nadmíru se z toho radoval – ba byl na svůj háv pyšný.) Dostalo se mu na dvě hodiny volnosti a Michael tedy uvažoval, kam se má obrátit. Po chvíli bylo viděti, jak stoupá do vrchu směrem poledním. Měl ruce (jak velí opatský mrav) složeny na zádech a krátil si čas šťastným sněním. – Co ho však vedlo v pustinu, do křovisk a mezi stromy? Jaká myšlenka ho posedla? – Žádná! Pražádná! Hladina jeho mysli byla (jak se říká) bez jediné vlnky. Nic ho netrápilo, ze všeho se radoval. Šel jen tak na procházku, srážel pampeliškám pýrné hlavičky, díval se na boží svět, broukal si něco veselého a v tom vězí právě háček. Ďábel začal totiž přehazovat jeho myšlenky a vnukl mu takovou bujnost, že milý mnich (domnívaje se býti dočista sám) se jal nevhodně a nedůstojně plesati. Skákal přes stružky, volal na ozvěnu, tleskal dlaní o dlaň, a když mu znenadání padla do oka malá, hbitá, ušatá veverka s dlouhým chvostem, chtěl ji tak trochu poplašit a měl zato, že se bude čemu smát, až zvířátko skočí s větve na větev. Shýbl se tedy pro kámen – au hole svatého Bernarda! U svíce kostelníkovy! Věřil by to někdo? Ze skalnaté země vyráží nádherný proutek stříbra!

Tu bratra Michaela zalil pot. Dal se do běhu, obrátil se, skočil vpravo, skočil vlevo, zůstal stát. Píšťaly jeho rozumu se pomátly, jedna houkala, druhá kvílela, třetí ječela. Ano, bude to takové: chud'as ztratil smysly.

Když se Michael (tak na polovic) vzpamatoval, udeřil se do čela a povídá sám sobě:

„Oslíku, čertovo kvítí, proč sis nepoznamenal místo, kde jsi ulomil stříbrnou větévku? Jak je nalezněš, jak je poznáš, jak se chceš k němu vrátit?“

Byla tak čtvrtá nebo pátá hodina po poledni. Na větvích zpívali ptáci, a když umkli a když nastal soumrak, běhal nešťastný mnich ještě s místa na místo, skláněl se, vztyčoval se, pobíhal sem i tam a na každý stromek vázal kus své kutny. Roztrhal ji na cáry, zbyl mu sotva rukáv a ždibec přednice. Když si Michael tímto hříšným způsobem poznamenal asi dvakrát dvacet míst, dal se na cestu domů. Bylo již tma. Bratr, který stál u klášterní brány, nechtěl ho ani vpustit a velmi se polekal jeho popleněného zevnějšku.

„Bůh tě netrestej, bratře Michaeli, jakpak to vypadáš? Kam jsi dal kutnu? Co tě přimělo zřít se oděvu, který ti byl svěřen a který máš nosit ke cti řádu a k vlastnímu blahu?“

„Ale potkalo mě veliké štěstí, našel jsem proutek stříbra!“

„Promluv si o tom štěstí s opatem, čeká na tebe a skoro se mi zdá, že není v dobré míře.“

Michael si vypůjčil pláštík, přehodil roztrhanou kutnu přes předloktí a drže v ruce kovovou větvičku zaklepal na opatův příbytek.

„Je málem tma, svatý opate, je už pozdní hodina, ale věř mi, že jsem se nepozdržel z nějaké plané příčiny. Nelelkoval jsem, netropil jsem žádné neplechy, ale po celou tu dobu hledám veliký poklad, který mi přinese

který našemu řádu přinese bohatství a který způsobí, že sedlecký klášter bude v celé zemi první: hle, našel jsem na tvém pozemku stříbrnou rudu a poznamenal jsem to místo útržky kutny, neboť můj kapsář byl prázdný a nikde jsem neviděl nic vhodnějšího.“

Opat pokýval hlavou a odpověděl takto:

„Zmatený a hříšný synu, kterého obluzuje ďábel, držíš dojisty v ruce nějaké kočičí stříbro, ale i kdyby to stříbro bylo ryzí, cožpak je pro kousek kovu dovoleno porušit řád a nemodlit se společnou večerní modlitbu a opustit stanovené místo v refektáři? Se špatnou jsi se potázal!“

Potom opat vyzvěděl, kde leželo stříbro, a bez dlouhých řečí určil Michaelovi trest.

Nešťastný novic sedí o chlebu ve své cele a opat zkouší stříbrnou větévku. Zkouší její váhu, její vryp, její lesk, pokývá hlavou, stojí v zadumání. Potom si vzpomene na práva svého krále Přemysla a pošle k urburěři, to jest ke starostovi královských hor, dva mnichy. Skvostný proutek (aby snad nevzbudil laskominy nějakých pobertů) leží pečlivě zabalen do hadrů hluboko v mnišském pytlí, podobnému těm, do nichž žebrák sbírá almužnu.

V týž čas pracovali rudníci ve stříbrných kutištích, které ležely kdesi mezi sedleckým klášterem a královským městem Kolínem. Nebylo těch chlapíků mnoho. Ložiska málem vyčerpaná je tak tak živila. Několik nákladníků, kteří prováděli dílo ve vlastní správě, odešlo již z hubeného kutiště o žebrácké holi a nenašel se dobrák, který by od nich pronajal jediný dílec. Krátce: zdar a prospěch těchto hor se chýlil ke konci. Mezi rudníky byl pak jakýsi Jan, řečený Kuře. Nepatřil k obci, ale k horní čeledi. Nedostávalo se mu pražádného podílu na zisku, ale pracoval úkolem. Dvakrát denně chodil na šichtu, která se počítá délkou šesti hodin. Je to věru dost, ale kdyby lezec, jemuž hormistr přikázal bdíti nad stanoveným pořádkem, chtěl přimhouřit oko, možná, že by si Jan, řečený Kuře, přidal ještě půl šichtičky. – Byl to totiž dříc k neuvěření. Nic ho netěšilo, v ničem neměl zalíbení, o nic se nestaral než právě o dílo. A necht' se nikdo nedomýšlí, že ho snad pobláznily peníze! Nikoliv. Byl nuzácky placen, tak tak že se mohl nasytiti a nezbylo mu ze mzdy než pár denárků, špatných plecháčů.

Vypravuje se a je skoro jisto, že mužská chasa mnohdy žije po jinošském způsobu. Chlapíci, kterým se přehnala přes hlavu již hezká řádka let a kteří mají doma ženu a dítku a kteří jsou ve svých chýších učiněná vážnost, přicházejí veselým krokem mezi soudruhy a vyvádějí jim různá čtveráctví. Někdy se prou, někdy se hašteří, ale to nepadá na váhu. Podle pravidla vládne mezi nimi krásný duch družnosti a her, na něž se nezapomíná.

Jan, řečený Kuře, číchal člověčinu hornických obcí s velikou rozkoší. Byla mu nadmíru drahá, ale valně o tom ani nevěděl. Byl kde byl, pracoval ze vší síly a v koutku nezřetelné duše si přál, aby práce v horách vydržela co nejdéle a aby hromada těch dobrých chlapíků zůstala až do skonání kolem ohně, kde se člověk může smát rozpustilým kouskům.

A stalo se, že horník, o němž je řeč, padl se svými druhy na stříbrnou žílu, která se stáčela k jihu. Co jiného, než že ji sledoval? Žíla, či chcete-li couk, směřovala poněkud z hloubky k povrchu.

„Hrome,“ řekl si rudník, „otevřme ji! Jako že jsem živ, udeříme jí na kobytku právě tak sedm honů v tomhle směru!“

Řka to, ukázal k místu, kde našel stříbro náš milý mnich Michael.

Druhého dne (ozbrojeni svými nástroji) se dali rudníci označeným směrem. Kopali tam, kopali onde, pronikali do značných hloubek, měli více dřiny, než se jim chtělo, ale výpočet byl správný a tak po dlouhé robotě padli na krásné, bohaté, širé, mohutné a kakraholtské ložisko. Jan, řečený Kuře, se zasmál, udeřil bracha, který stál vedle něho, do zad a řekl:

„Chvalato, chlapče, učiním tě tady hormistrem. Na nic nečekej, postav si pěkný kamenný dům! Štěstí tě nemine, máš to jisté.“

„Eh,“ řekl Chvalata, „až budou zajíci snášet vejce, vyplní se to do poslední tečky. Nedbám o dům v povětří, ale ze srdce bych si přál, aby nám ten, kdo skrze ložisko náramně snadno přijde k penězům, dal deset džbáneků zkvašeného piva.“

Zatím co přátelé rozmlouvali a zatím co si vypravovali o svých tužbách, přišel k místu mnich Michael, který si právě odbyl trest a pokání.

„Ho, ho,“ řekl, „copak tady robíte? Chtivost vám nedá dobře dělat, co? Zaslepila vás, co? Způsobila, že jste přehlédli kusy látky, které jsem tady rozvěsil na daleko viditelných místech. – Eh, vy prachaso, spíše vás lakota naučila dobře se dívat! Tak to bude! Bať, jsem doma a neobelstíte mne, ani kdybyste přišli znovu na svět: drželi jste se mých znamení!“

Horníci se dovídali o smyslu Michaelových slov prostřednictvím jakéhosi člověka, který znal Michaelovu mateřštinu. Odpovídali však jeden přes druhého.

„Mnichu, o jakých znameních mluvíš? Jsme horníci, dobří podělkáři, vesele zní naše špice. Co na nás dorážíš? Jářku, hormistr nás bude chváliti a tvůj opat nás dozajista odmění, neboť jsme na řádovém pozemku našli stříbrnou žílu. – Z toho, jak je obyčej, kouká pěkný výtěžek i pro klášter.“

„Kozla jste našli,“ pravil mnich, „kozla v chlévě, jako onen kartas, když kradl u sedláka!“

Potom přiskočil Michael k stromkům a jal se hledati kousky své ubohé kutny. Nesebral jich víc než právě jeden. Všechny ostatní vzal buď vítr nebo nějaký nezbeda. Tím, co zbylo z kutny, jal se mnich mávati rudníkům před nosem a spílal jim. Tak daleko to nešťastník přivedl, že se sápal i po hrdlech a že jeho ruka, která přece měla mít útrpnost s chybuujícími lidmi, dopadla dosti prudce na Janova záda. Ví Bůh, horníci se jen bránili, ale když se několik chasníků brání, může se snadno přihodit neštěstí. Milý Michael doběhl do Sedlce s kutnou roztrženou odshora až dolů.

Kráčel rovnou k opatovi. Představený kláštera se díval na mnicha s nelibostí a s velkou nedůvěrou. Znamenal, že jeho roucho je ve dví, že má nad levým okem modřinu a že podle všech známek podstoupil nějakou rvačku. Tu pocítil nechut k povaze tak málo vlašné. Rozhněval se, a jakkoli byl hotov chrániti člena svého řádu, přece nechtěl dovoliti, aby mnich zřejmě provinilý unikl trestu. I vypravil tedy do královského města Kolína bratra převora se žalobou a hříšníku Michaelovi uložil pokání. Sotva si ubožák odpykal trest, poslal jej opat v průvodu řádového podpřevora do kláštera v Pomuku.

V měsíci listopadu vyrazili tedy dva mnichové z brány. Podpřevor si hověl v osličím sedle, Michael kráčí pěšky.

„Důstojný otče podpřevore, můžeme prý jíti dvojí cestou: jedna vede podle říčky Vrchlice, druhá za vrchem. Obě jsou stejně dobré a žádná není delší, měř jak měř. – Pane podpřevore, o to tě chci poprositi, já, mnich nehodný a těžce potrestaný, dejme se podle říčky, abych mohl spatřiti nové kutiště. Způsobíš mi tím veliké potěšení!“

Mnich podpřevor, dobrý břicháč, neměl důvodu, aby chud'asovi nevyhověl. I šli podle Vrchlice a přišli k místu, kde Michael roztrhal svou kutnu. Nebylo tam po houštině a stromcích nikde památky – a lidí jako much. Uprostřed prostranství stál rumpál, horníci hloubili těžní jámu, jacísi písaři a lezci vyměřovali lán králi a lán klášteru. – Bůh sám sud' lidská srdce, ale kdož ví, jaké hnutí přivedlo na ta místa i sedleckého opata? Michael ho viděl na vlastní oči! Na vlastní oči se mohl přesvědčiti, že naleziště přitahuje opata právě tak jako novice.

„Důstojný otče,“ řekl Michael, „nevím, neklame-li mě zrak, buď té lásky a přihlédni směrem mé ruky. Zdá se mi, že mezi bezbožníky, kteří se vloudili na kutiště (jež jsem řízením božím odkryl), je i náš milostivý opat.“

„To je tak,“ odpověděl podpřevor, „odvedl jsem již hezkou řádku nehodných a provinilých mnichů, aby činili pokání v některém malém a nebohatém klášteře. Byli mezi nimi lidé těžce chybní a zatvrzelého srdce. Těm neodpovídám, ale s pobloudilci, kterým se podobáš, jsem leckdy ztratil slovíčko. Nebudu se tedy déle zpěčovati a řeknu ti všechno dopodrobna.“

Náš milostivý opat ví, co se sluší a patří. Poslal rudu, na kterou jsi padl, hormistrovi a hormistr ji zkoušel a našel ji těžkou a hojnou. – Eh, nevyskakuj, nemávej rukama, netvař se jako sedm drahých let, nebo umlknu. – To všechno se děje podle práva. – Když tedy hormistr našel tu rudu hojnou, poručil založiti těžní jámy a začala práce. Klášteru se dostane dílečku a daně. Králi poplyne z hor užitek mnohem větší, ba – kromě částky, která bude zadržena pro horní obec – všechno. Takový je běh a řád. Ty pak, brachu, který se domníváš, že jsi přivedl stříbro na svět, nemáš na ně pražádné právo, neboť to, co se ukrývá v zemi, patří králi!“

Při té řeči se bil nešťastný Michael do prsou a kvílel a opakoval bez přestání:

„Běda mi! Běda mi!“

Slzy veliké jako hrách mu stékaly po líci. Podpřevor se na něho obrátil s ošklivostí a řekl:

„Do smrti z tebe nebude slušný mnich. Vidím, že tě stříbro dočista očarovalo. Nebážíš po spáse duše, ale po mamonu a zisku.“

„Jsem z hnízda,“ řekl opět ubožák, „kde od svatého Marka do svatého Bartoloměje nebylo ani vindry, a nemám kvílet a naříkat, když jsem našel takové bohatství a když mám přece ostrouhat?“

Za podobných řečí ušli kus cesty, mnich se otáčel po skupině horníků, odkud se nesl hlasitý křik, podpřevor se pokyvoval v sedle. Tu padli na ovčáka, který se jim pěkně poklonil. Chtěl prosit o požehnání. Podpřevor ho neodmítal. Když stáli proti sobě, povšiml si Michael, že je pastýř opásán jakousi látkou, sešitou z útržků.

„Bože milý, mámí mě zrak? To chlapisko má pás z mé kutny!“

Podpřevor, slyše o Michaelově řeholním oděvu asi po sté, se zamračil a mnich (jakkoli byl tak zkrušen) s velikou živostí skočil k pastýři. Uchopil jej za pas.

„Dosti!“ vykřikl podpřevor a hotovil se stihnouti mnicha závažným prokletím.

„Mnichu,“ řekl pastýř, „vím, že jsem se dopustil chyby. Spatřil jsem tě, když jsi zvedl větvičku stříbra, a hned mi napadlo, že si útržky šatu znamenáš místo, kde leží rudy. Ale látka, kterou jsi plýtvál, je tak nádherná, že jsem nemohl odolati a sebral jsem ty rozhozené útržky a sešil jsem je. Co se týká stříbra a míst, kde leží pod zemským povrchem, znám je dobrých dvacet let. Řekl mi o nich můj tatík, který to věděl od svého tatíka.“

„Pane,“ řekl podpřevor, „stvořil jsi lidské duše k svému obrazu, co však ty duše odrážejí! Jak velice jsou si nepodobny! Hle, tento pasák ovcí nedbá o to, co druhého pobláží, a ví o jakýchsi ložiskách a pase nad nimi stádo, jako by on sám byl ovce a nějaká nemá tvář!“

Mnich Michael si odpykal trest a pozapomněl na zármutek, který mu způsobilo stříbro, a zestárl a stal se nikoli posledním údem svého řádu. Když měl již hodně šedivé vlasy a když jeho změněná čelist se dotýkala málem nosu a když byl shrben věkem, vrátil se do sedleckého kláštera. Tehdy vládl v české zemi král Václav a psala se léta devadesátá toho slavného století třináctého a Hory Kutné vzrostly v nesmírný tábor.

Mnich se díval na kouře a dýmy, které stoupaly z jejich rumiště, a zachtělo se mu popatřiti zblízka na divný lid a na divné práce. Když se udál čas prázdné a když jej nic v klášteře nezdržovalo, vykročil tedy a bral se touže cestou, po které kdysi jako bláhový jinoch tak pospíchal. I přicházely mu v tom kraji na mysl věci staré. Vzpomínal, jak tomu bylo, když našel stříbrnou větvičku, vzpomínal na své staré hoře a na své zklamání a na svou chtivost. Cítil, že lakota, vyzáblá paní lidských srdcí, mu snad dodnes vládne, cítil, že se nemohl po celý život zhostiti jakéhosi našeptávání, že stříbrné hory jsou jeho. Teď po prvé se tomu mohl usmívati a chválil Boha, který mu dává sílu, aby přemáhal chamtivý cit.

Bylo právě ráno, byl červen, nejlíbeznější měsíc, a slunce krásně svítilo. Kouře černé jako peklo, zsinalé, s nádechem požáru, kouře modravé a bílé stoupaly k jasnému nebi a hluk se rozléhal z tábora horníků. Hluk, rachocení, křik, rány, hluk, který připomíná dlouhé a neustálé hučení splavu, nesl se v šíř a dál. Při cestě, která se před Kutnými Horami rozbíhala v nesčetné stezky jako roztřepený provaz, stáli a leželi lidé z Míšně, z Pomořan, z Plíseňska, ze slovenských hor, z dálek, které člověk neumí ani pojmenovat. Dorazili tam – jak se říká – s vyplazeným jazykem, o hladu, v bídě, v nouzi a v strašných nadějích, že se všechno změní a že se hora zatřese jako nějaký beránek a že jim vydá své stříbro. Někteří tábořili ve stanech, někteří leželi s přikrčenýma nohama na svých rancích, jiní se přeli, jiní žvýkali chléb, opět jiní chřestili prázdným kotlíkem sbírajíce úlomky dřev a suchou trávu a pýr. Byli vyzáblí, byli unaveni cestou a čekáním, a když se objevil nějaký jezdec, vrhali se na jeho uzdu.

„Pane! Pane urozený, pane ctný, pane, který vládneš svému dílečku! Zkus to se mnou! Budu pracovat za dva v tvé propůjčce. Učiním tě bohatším nad každé pomyšlení. Mám silné pěsti, mám klín z dobrého železa a špici dobře ostřenou. Velmoži, křesťane, Bůh a Panna Maria tě vedla sem ke mně: mám strašný hlad, vpust' mě do své hory!“

Cesta stoupala, ale mnich přidal do kroku, zaléhaly mu uši z těchto stále opakovaných proseb. – Je to bída poslouchat! Jeden skučí, druhý naříká, třetí spílá, čtvrtý stojí jako očarován s jazykem mezi zuby a s bradou pokleslou se dívá do kotoučů dýmu.

„Tak je to na světě,“ myslil si mnich, „lidé se derou za bohatstvím a nakonec jsou rádi, když jim dá milý Pán Bůh kus suchého chleba! Na mou duši, skoro se zdá, že jsou mi ti ubožáci trochu podobni: cožpak jsem nebažil po stříbře? – Ach, běda nám, běda hříšníkům! Chci věřit, že by se každý dozajista potázal s dobrou, kdyby ho napadlo počítí u Pána Boha a kdyby se pěkně pomodlil. (Zbožnost je lék i proti hladu.) Ti však, které vidím, nemyslí na Stvořitele a v jejich prosbách zní dočista jakési vyhrožování.“

Za podobných úvah došel mnich k haldám, které se vršily po obou stranách stezky. Dále bylo mu kráčetí jakoby po dně vyschlých řek. Vlevo, vpravo, podoben závěji (která bude ležeti po naší ubohé zemi, až nastane soudný den a až budou padat s nebes kameny), vršil se nad mnichovou hlavou vysoký násep. Cesta se klikatila. Tu stála chýše, tu chatrč, tu celá skupina, ba celé vesnice.

Bylo řečeno, že Michael kráčel po dně jakéhosi řečiště – věru, to přirovnání není nevhodné, neboť mezi kameny a po nerovné cestě stékaly stružky vody. Veliká kola čerpala ji z hlubin země. Vedle kol rýsovaly se v průrvách stavby a lešení a rumpály a vampule a na sta divných zařízení, o nichž mnich pranic nevěděl. Měl oči navrch hlavy, byl zmaten spěchem, připadalo mu, že jej obludný proud unáší doprostřed pekla. Koně, vozy, zástup kvapící sem i tam, horníci, lezci, kováři, přebírači, tesaři, hutníci, kejklíři, hudebníci, rozchechtané ženštiny, žebráci, páni, kupci, nákladníci, uhlíři, kteří pálili v okolních lesích milíře, písaři, zloději, krčmáři, hráči, venkovský lid s hlávkou kapusty pod paží, lazebníci a lazebnice, poctivci, šelmy, staří, mladí, tlustí, tencí, jak krátce stádo běží, se hrnuli k nějakému cíli. Kam? – Bůh milý to rozsoudí. Pokud člověk může uhodnouti, řekl by, že za ziskem a za rozkošemi. Na náboženství, jak se zdá, nikdo příliš nemyslel, neboť jakkoli bylo v té nešťastné Hoře krčem až nad hlavu, o chrám člověk nemohl zavadit. Stály tam všeho všudy dvě či tři kaple, narychlo sbité ze dřeva.

Když mnich přešel až k zemanskému hrádku, který se krčil mezi těmi obludnými stavbami, a když s pokorným srdcem děkoval Pánu za to, že ho vytrhl ze Sodomy, přišlo mu na mysl, aby se srovnával s těmi, kdo setrvali na starých místech. Tu mu znenadání vytanulo jméno, jež snad co živ nevyslovil. Vzpomněl si na pastýře, jehož potkal, když před mnoha a mnoha lety opouštěl sedlecký klášter.

„Zdalipak ten ubohý a tupý člověk ještě žije? Má děti? Honívá ještě stádo či se stal horníkem a v potu tváře někde v podzemí mává krumpáčem? Věřím, že Bůh utvářil jeho mysl pevněji než mou, neboť pastýř pohrdal stříbrem a hleděl si svých stád a zatajoval, kde leží poklad.“

Mnich tedy stál u hrádku a zdálo se mu, že to je v těch končinách jediný lidský příbytek. Všechno ostatní mu připadalo jako jiskření obludného snu. Nastávala doba směny v dolech, minulo šest pracovních hodin a lezci, to jest ti, kdo dohlízejí na horníky a kdo bez přestání procházejí horami a sstupují až do jejich nejzazších konců, vyvolávali směnu hlučným voláním. V té chvíli vzrostl spěch. Když se trochu utišil, rozhlížel se Michael po mužích, kteří by s ním byli stejného věku. Dlouho nemohl nikoho podobného zahlédnouti. Když konečně spatřil starce, kývl na něho a dal mu na srozuměnou, aby se s ním zastavil. Horník se nedal prosit.

„Otče, zveš mne, abych přistoupil, ale já nejsem žádný hříšník. Nemám co činiti s rohatými vzteklivci ani se smilníky ani s hráči. Propust' mne tedy v pokoji, neboť opozdím-li se, budu zbit.“

„Komu sloužíš?“ otázal se mnich.

„Chase, krčmáři a každému, kdo mi dá kousek chleba či půl denárku.“

„Ach,“ řekl mnich, „dám ti celý denár a požehnání.“

„Učiň to, svatý otče!“ odpověděl stařec a usedl k jeho nohám.

„Bůh ať ti dá věčnou slávu na nebesích a zde na té hrůzné zemi ať najdeš pokoj a mír a sousto v čas jídla a příbytek v čas odpočinku! Ať tě nic nesouží u vysokém stáří, ať tě mine trest nezasloužený, ať s pokorností snášíš to, co podle práva jest ti vytrpěti, neboť věz, starý člověče, že si tím odpykáváš hroznější tresty, než se ti kdy snilo. – Teď tedy jdi a pospíchej, aby ti omeškání nevyneslo nějaké svízelné napomenutí.“

„Otče, snáším je rád a s ochotností. Když jsem ti pravil, že budu zbit, neřekl jsem čistou pravdu, neboť ruka chasníků je lehká a něžná. Hněvají se, křičí, ale věř mi, mají laskavá srdce. Bojím se, že se s nimi v ráji neshledám, ale kdyby je soudila má hlava, nebylo by jim zahynouti.“

Mnich viděl, že se stařec usmívá. Složil si ruce v klín a mhoural proti slunci a zdálo se, že prodlévá rád v končině, kde sirné výpary se mísí s povětrím. Opodál stála tesařská koza a byl zde i jakýsi dlouhý trám. Stařec vida, že se mnich poohlíží po nějaké lavici, přitáhl ty věci tesařského řemesla a uctivě nabídl mnichovi stoličku. I usedli opírajíce se zády o zed' řečeného hrádku a dívali se v širý kraj: k Malinu, k Církvici, dál a dál, blíž a blíž, až k nebeskému obzoru, až na rumišťě, které se jim střelo u nohou.

„Jmenuji se,“ řekl stařec, „Jan a to jest jméno, které se za časů starších dostávalo jen lidem vznešeným a těm, kdo byli ustanoveni ke kněžskému stavu. Jest tedy na mně nějaký odlesk milosti a já – ač nehoden a hříšný – často jsem cítil, že mě Bůh nezatrácuje. Mohl jsem vždy doufat v ráj a tak, podle přirozenosti, která mi byla vdmychnuta, jsem žil vesele. Rád jsem

pracovával, rád jsem se svými druhy rubal pevnou skálu a měl jsem dost síly. Věz, svatý otče, který mi nasloucháš, že, jakkoli se jmenuji tak, jak jsem řekl, nikdo mě nevolá tím jménem. Všichni, staří i mladí, mne nazývají Kuře. Proč? Protože jsem sláb? Chyba lávky! Protože jsem se s nikým nevadíval. – Můj život, ať přihlédnete tam či onam, byl velmi krásný. Když v Hořanech nebyla již práce, udeřil nějaký dobrý světec do země a pod jeho ranou vyšla na povrch žíla. Stalo se to právě v támhle těch místech, právě tam dole, právě tam, kde teď stojí ty těžké vozy.“

Sotva se Kuře zmínil o nalezení stříbra, škulbl sebou mnich a chtěl říci, že se notně mýlí a že žílu našel právě on, Michael, a že zde sedí jen proto, aby viděl, jak vyrostlo dílo, které přivedl na svět. Již měl na jazyku námitky, již otvíral ústa, ale tu postřehl starcův chvějící se prst a zuby vyceněné v šťastném úsměvu.

Proč se přítí s člověkem, který je tak stár, tak chud, tak bláhový a šťastný? Michael spustil o něčem jiném.

„Domníval jsem se, že býti zaryt v zemi a nevědět nic o jasném slunečku je věc truchlivá a temná.“

„Jakže?“ pravil Jan a jal se vychvalovati hornickou práci. Mluvil o lánech na straně visuté a na straně ležaté a o krásné závratí a o mražení, kterého člověk zakouší, když sestupuje v černou hlubinu. Potom pravil mnich:

„Jene Kuřátko, když jsi tak velice stár, nedoneslo se ti jméno jakéhosi nevolného člověka, který býval pastýřem ovcí a který se nazýval Bareš?“

„Jak by ne! Je živ, zdrav a bohat jako tisíc ďáblů!“

„Dám ti tři penízky,“ řekl mnich, „jeden za vypravování, druhý za to, žes přišel o výdělek při krčmářově rožni, a třetí za to, že mě dovedeš k tomu pastýři. Chci se ho otázati na věci staré a na jeho děti.“

„Ano,“ řekl stařec a poděkoval mnichovi a dodal: „Nemluv však o tom, že býval pastýřem a že přeháněl ovce, neboť je to člověk velmi zámožný a nerad slyší o časích, kdy byl chud.“

Mnich odpověděl tak, jak mu velelo svaté náboženství, a šli k Barešovu domu.

Den, který měl následovati po rozmluvě, byl zasvěcený svátek. I ožívala tržiště a lid se ve velikých proudech táhl k trhu kurnému, k trhu rybímu, k trhu na zvěřinu a k masným krámům. Bylo mezi nimi viděti chlapíky s lískou na hlavách a s krosnami na zádech a dále s koši plnými živobytí. – Ale co to? V horách je náramně málo dívek a žen. To bývá počátek zkázy, neboť stojí v Písmě, že je svět rozdělen na dvě části, na část mužskou a ženskou. Kde se ten dobrý základ porušuje, tam bývá houvej a zle. Tam vzkvétá smilstvo, tam hádky mají svůj domov a znenadání tam zabrousí d'ábel.

Když tedy Jan, řečený Kuře, dovedl mnicha k příbytku onoho Bareše, který bývával pastýřem, otázal se Michael jakýchsi služebníků, je-li jejich pán doma. Žena polo měšťanského, polo venkovského odění odpověděla, že nikoliv a že odešel do lázní „U kola“. Mnich se díval na zchátralou chýši dočista nepodobnou příbytku zámožnějšího člověka a velmi se tomu podivil.

„Eh,“ řekl stařec, „ti, kdo prodávají na trhu, mají více peněz než nádhery. Lidé je neposuzují podle zevnějšku, ale podle tíhy jejich měšce. Vidiš tamhle toho hýla? Stojí u své bečky, opírá se o ni loktem, zdá se, jako by neuměl pět počítat, a jeho pípou proběhne největší množství piva! Nikdo neviděl krčmáře, který by dával lepší míru a hleděl tak k potřebičkám těla jako právě on.“

Když stanuli u „Kola“, pomyslnil mnich na své důstojenství a zdráhal se vstoupiti dovnitř. Je totiž pravda, že v ten čas mívaly lázně nanicovatou pověst. Vypravovalo se, že skoro v každých hnízdí nějaká láryně. Nebylo radno se o ně příliš otírat, neboť člověk jen z hlíny uhnětený se snadno může prohřešiti proti božím ustanovením.

„Mnichu,“ řekl stařec, „v těchto lázních není jediné pohoršení. Jsou to lázně kláštera a pan opat je dozajista přísný pán.“

Pomysliv na to, vešel mnich do lázeňského domu. Ale neodložil své roucho a zůstal stát hned v první světnici, kde vedle beček, z nichž se pářilo, byly lavičky a konve a dále kbelce a rozpůlené sudy. Na těch pak ležela dlouhá prkna, jež nějaký umývač asi posmejčil tesařům, kteří hotovili roubení v štolách. Tak byl zřízen stůl. U toho stolu na soudku krásně vyříznutém

(tak, že se podobal trůnu, a opravdu jako trůn měl i opěradlo) seděl jakýsi nesmírně tlustý člověk. Jedl sedmero jídel a chvástal se před horníky jen což.

„Ty,“ řekl mu jakýsi vychytralý muž, „jsi kupec a prodavač zelí a vajec a sýra, copak se hrneš do našeho pořádku! Nevidíš, že tady jsou jenom horníci, dobří kopáči, kteří se vyznají ve svém řemesle?“

„Pah,“ řekl břicháč, „vyznal bych se v něm neméně, ale nechci sestoupit do štol, neboť nitro země je okrsek d'áblův a blázní lidi a děsí je tak velice, že mezi horníkem a d'asem není podle pravdy pražádný rozdíl.“

„A podívejme se,“ řekl horník, „to je pěkný povídálek!“

Tlust'och si přešel hřbetem ruky mastná ústa a odvětil: „Víš-li pak, že tam, kde je otevřená země, není jist ani člověk kněžského svěcení a že i mnich je jakoby ovanut zlým řáděním a že se s ním zatočí celý svět? Holečku, viděl jsem ve své mladosti kněze, který byl neobyčejně proslulý svou ctností a jemuž se přihodilo toto: Šel končinou, kde je teď důl řečený ‚U všech svatých‘, a tam z ničeho nic (jakkoliv byl moudrý) se jal hopsati sem a tam a kroužil nohama jako nešlechtník. Eh, chceš-li pochybovat, tedy ti opakuji, že jsem ho viděl na vlastní oči a že jsem také slyšel lahodnou hudbu, která jej tak rozveselovala a která vystoupila pekelnou puklinou. Díval jsem se dobře, oči mi lezly z důlků a mohu na dobré svědomí říci, že když se ten mnich poobrátíl, spatřil jsem d'áblovu chlupatou ruku, jak povystrčila z prohlubně stříbrný proutek. Pane na nebi, chlapík měl štěstí, že ho ten proutek nezasáhl, neboť v tom případě by byl dozajista ztratil svou nesmrtelnou duši!“

„Se mi zdá,“ řekl horník, když prodavač zelí umlkl, „že ti není už do řeči, držíš zobák, neboť u stěny stojí mnich, který by ti mohl dát ponaučení, jak se má mluvit o bratrech cisterciácích, dobrých hospodářích.“

„Bať,“ pronesl kupec zelí, „neřekl jsem o nich nic špatného a je to všechno pravda. Onen mnich byl potom dlouho očišť'ován v jakémisi klášteře a dosáhl prý plného odpuštění a byl ve zralém věku učiněn opatem.“

Věz, hlupáku, že překonaným pokušením sílí srdce a že ten, kdo jednou unikne d'áblu, je blíže Bohu, než můžeš pochopit.“

Zatím mnich a horník usedli na dlouhou lavičku. „Ten tlustý člověk je Bareš. Prodává zelené boby a kdysi býval ovčákem,“ pravil Jan, řečený Kuře.

Michael pokýval hlavou. Neměl, nač by se otázal. Zdálo se mu, že lidská paměť je dobrá jen k tomu, aby věci zaplétala.

„Slyším samé tlachanice,“ řekl si. „Kuře vykládá, že na stříbrné rudy ukázal světec, ten zbohatlý pastýř si myslí, že to byl d'ábel, a já bezpečně znám pravdu a vím, že jsem touto svou rukou první zvedl stříbrnou větévku. Kdežpak by Kutné Hory byly beze mne!“ Starý letopis, v němž je o podobné příhodě zmínka, pak uzavírá, že mnichova kutna dala jméno Kutným Horám. Jiné dávné zkazky však nemluví o kutně, nýbrž o kápi či kukle, podle níž prý byl pojmenován blízký vrch Kuklík. Tomu zase odporují zvěsti, že kutnohorské stříbro neobjevil šedý řeholník Michael, lelující v houštinách, nýbrž jakýsi konvrš jménem Antoň, jenž v potu tváře překopával klášterní vinici. Na rozdíl od těch, kteří hovoří o jedné kovové větévce, tvrdí jiní, že mniškovi, zdřímnuvšímu na skalce pokryté mechem, vyrostly znenadání u hlavy tři stříbrné pruty.

Tak se vypravování rozcházejí a v žádném z nich není možno se dopátrati jistoty. Pokud běží o učené muže dnešní doby, ti připouštějí, že mnich Michael anebo konvrš Antoň mohli řečené drátky nalézt, ale o tom, že by mnišská kutna měla něco společného s Horou, v níž se kutalo, nechtějí slyšet.

PENÍZ LEHČÍ NEŽLI LUPÉNEK

Za vlády krále Václava a právě v ten čas, kdy se rozhlásilo, že české země jsou učiněný ráj všech zisťníků a kramářů a kdy se v jihlavských a v kutnohorských dolech těžily koše stříbra, přišel do Prahy francouzský kupec, jménem Fuscien. Byl bohat, ubytoval se v dobré hospodě „U dvou žab“, ale neměl tam stání.

Jakési pořekadlo hlásá, že duše kuchařů prodlévají nejrady v kuchyni; Fuscien, který byl kupcem až do morku kostí, dosvědčoval (s malou obměnou) pravdu podobných průpovědek: tržiště jej přitahovalo, jako plamen přitahuje můru. Složil tedy svá gentská sukna, a dříve než je vystavil a dříve než započal jednání, zašel na Svatohavelský trh. Loudal se podle dřevěných domků, které svého času s takovou rychlostí přivedl na svět pan Eberhart, mnul ve špetce látky vystavené v krámcích a na kamenných deskách, které byly zapuštěny po celé šíři krámských oken, postál pod stříškami a pod výstupky, poptal se na mince, poptal se na ceny a všude prohodil pár slovíček. Tu se zasmál, tu se divil, tu pleskl nějakého všetečku, který mu chtěl vnutit své zboží. – Tak s uchem zalehlým křikem a chválami a tisícovou přísahou, že tahle vlna je na světě nejkrásnější a že je rovnou zadarmo, urazil hezký kus cesty. Bylo mu blaze. Hýkání oslíka, hlasy, cinkot, rachání vozů, plačtivé volání, jekot, váda, bušení kladiv, zvuk trhajícího se plátna, a ovšem tlačeniice působila Fuscienovu osrdí rozkoš. Díval se s velikým zalíbením na kramáře, jak (hlavu na stramu a bdělost v zornici) pohybem, který za pět set let bude unášeti herce staré dobré Evropy, zvali každého, kdo zvonil denárkem, do nitra svých doupat. Když se Fuscien nasytil hemžení a když měl plnou hlavu hlomozu, vstoupil do krčmy.

Drží dlaň na petlici, jeho plášť se třepe v povětří, které táhne průjezdem, – a již má postaráno i o zábavu. Kde se vzal, tu se vzal, před Fuscienem se uklání člověk, který se nazývá Bíšek a který je kampsorem, to je dohazovačem, slídilem a prostředníkem družstva mincmistrů. – Není v tom pražádná náhoda, neboť milý Bíšek sledoval Francouze již hezky dlouho. Hezky dlouho hledal příležitost, jak by se k němu přitočil. – Proč? Větril cizince, bylo mu jasno, že Fuscien bude měniti minci, a chtěl ho dovésti k stánku svého pána. Vedle toho toužil kampsor podívati se hodně zblízka na francouzské obchodování.

Pokud běží o mrav, měl Bíšek dobrou školu. Byl úslužný. Otevřel dveře do temné světnice, vedl Fusciena ke stolu a vykřikl zhurta na krčmáře, aby si hleděl své živnosti.

„Francouz zavítal do tvé díry,“ řekl. „To se ti, brachu, nestane každý den! Měj se tedy k dílu! Pojď nás přivítat! – Jářku, dostanu tě z toho kouta? Copak tam, prosím tě, robíš?“

Krčmář pustil chasníka, kterého držel do té chvíle za krk, oťrel si dlaně o zástěru a pravil:

„Kmotře, přihodila se mi věc dočista k neuvěření. Já, člověk protřelý světem, jsem se dal nachytat na bídnou vějičku!“

„Sem s jídlem a pitím!“ řekl opět kampsor a přisunul pro Fusciena těžkou lavici tak, aby měl kupec vyhlídku na průčelí krámů, i na trh, kde přecházel proud lidí.

Zatím se krčmář zastavil v uctivé vzdálenosti od Francouze, kterého co živ neviděl, a poblíž Bíškovi, s nímž byl od let ty a ty. Klonil se, tvář mu planula nadějí na slušný výdělek, ale jeho zrak se stácel kamsi do temného kouta k chud'asovi, kterého musil pustit z drápů. Když vyjmenoval několik jídel, která mohl ukuchtit, a když nalil hostům vína (bylo to dobré uherské), jal se mluvit o tom, co se mu přihodilo, a řekl:

„Já starý důvěřivec jsem nakrmil tohohle žáka, který asi dávno neví, co je písmo, a dal jsem mu také pítí. Běda, proč jsem mu nezaklepal dříve na kapsář a proč jsem nechtěl, aby mi ukázal nějaký ten plecháček!

Vy přece, kmotře, víte, že krčmáři jsou na tom náramně bledě, jak tedy mám oželet takovou ztrátu?“

Francouz, který neuměl česky a který se vyznal v řeči německé, uhadoval, oč jde, jen podle žákova zamlklého výrazu. Věc ho bavila, požádal tedy, aby krčmář opakoval svou příhodu v srozumitelnějším jazyku. Hospodář měl ženu ze Saska a mluvil její mateřštinou nadmíru rád. Nedal se tedy prosit a vypověděl mu slovy hodně pepřenými všechno od počátku. Francouzovi se to líbilo. Byl veselý chlapík, ale, pokud jde o ryzí počestnost, tu mu dobré vychování nemohlo vnuknouti. Měl srdce otevřené šibalům, pobertům, hbitým taškářům, šarlatánům a kejklířům, kteří si dovedou ve všem poradit, a s velikou snadností přimhouřil oko nad kouzly, která člověka rozesmějí. Snad proto byl dobrák Fuscien tak šťasten. Snad proto – vzdor velkým ziskům – míval jednu prázdnou a druhou vysypanou.

Když tedy Fuscien vyslechl krčmářovo žalostění, kývl na žáka, aby se přiblížil, a ukusuje ze studené kýty notná sousta ptal se ho, jak mu chutnaly klobásky, kterých prý spořádal málem půl tuctu. Žák stál zkroušen. Zdálo se, že neumí pět počítat, ale zkušené oko pana Francouze dobře uhadovalo, že je to lišák nad lišáky. Pod záchvěvy jeho víčka jiskřil totiž pohled, jemuž šibalové dobře rozumějí.

„Cizince, a ty, kterého krčmář nazývá kampsorem, uvažte, jaký bídný život vedeme my, kteří se pachtíme po nějakém malém důchodku. Je jisto a stojí psáno v knihách, že zasluhujeme důstojenství, ale nepřízeň a špatná správa nám všechno odpírá. Stalo se již, že jsem nejedl tři dny!“

„Eh,“ řekl francouzský kupec, „to je plačtivá píseň! Za tu nic nedám. Příteli, nemáš v brašně své paměti něco méně slzavého? Člověk totiž musí být náramně vynalézavý, aby vymámil na svém bližním klobásu. – A jsi-li hlupáček, má krčmář pravdu!“

„Mohl bych vám stejně snadno vypravovati nějaké šprýmy,“ řekl žák, „a učiním to, neboť cítím, že zaplatíte můj řád.“

Řka to usedl podle kupce a jal se sypat z rukávu všelijaké kratochvilné příběhy. Vypravoval je tak, jako by se mu byly přihodily.

Fuscien tedy jedl, žák mluvil, kampsor hledal příležitost, aby mohl kupci lichotiti, a ten cítě své prvenství, neboť mu oba mířili na kapsu, se smál a neříkal ano ani ne.

Zatím před krčmou spředel jakýsi výsměšný strůjce jinou událost. Dříve než splyne s tím, co se zamotává kolem Francouze a žáka, je dlužno krčmu opustit a vyjít na čerstvý vzduch.

Tam u kramářského stánku (právě před řečenou hospodou) kupoval sedláček sekeru. Ohmatával ji, zkoušel ostří špičkou jazyka, drbal se za uchem, slyše o její ceně, stokrát ji odložil a stokrát ji vzal do ruky, stokrát chtěl odejít s prázdnou, stokrát se vrátil. Když se konečně s kramářem domluvil a když mu vymizel s obličje napjatý výraz (neboť bral věc tak vážně, jako by mu šlo o duši) a když si i kupec mohl oddychnouti a když dopadlo na kamenný stůl těch pár plecháčů, jel mimo na vysoké a neklidné klisně urozený pán Mykuš. Díval se s výše sedla jako hrdopýšek a pramálo se staral o svět kupečků a chud'asů, kteří smlouvají drobné obchůdky. V uctivé vzdálenosti za Mykušem drželo se pět jízdnicích pacholků. Když šlechtic a jeho sluhové byli právě za sedláčkovými zády, vnikl do těsné uličky se svou károu jakýsi vozíčkář. Lidé se srazili a nikdo nemohl ani o krůček dále. Co dělat? Šlechtic se volky nevolky také zastavil. Rozhlíží se a jeho pohled padá na sedláka a na prodavače seker. – V tu chvíli pozvedl právě kramář peníze, oddaluje jej od krhavého oka a jeho tvář se mění. Před

okamžikem vlídná a k ubohému prostřáčkovi shovívavá, stala se přísnou jako tvář slepce, který přechází lávku. Nadul ústa, sraštil obočí a z hrdla tak dlouho mírného vyrazil znenadáni hlas temný, výhružný, zle volající:

„Ty čertův synáčku! Ty ničemo, mne chceš obelstít? Co? Jak? Kterak? Tvá mince je neberná! To je plecháček, který král před půl rokem stáhl! Ach, ty ničemo, ty skřečku, ty starý čaroději!“

Sedlák prodal před chvílí dvě jehňata. Slyše strašnou novinu a znamená, že dostal za své ovečky bezcenný brak, byl uchvácen lítostí i hněvem. Zrudl, na čele mu vystoupily žíly, popadl kramáře za ramena a třásl jím, jako by kupec byl právě ten, kdo za věc zodpovídá. V levé ruce držel chudřas sekýru, která vypadala nadmíru katovsky. Svíral ze vsí síly její topůrko, naháněl lidem strachu. Zatím mu letěly hlavou myšlenky na bídny návrat s prázdnou a na tisíc věcí, které mohou chudého člověka rozplakat. – Podobné úvahy či lépe cit zklamání, hanby a lítosti neuchvacoval sedlákovu mysl po pořádku, ale vrhl se na ni skokem a poplenil ji v jediný okamžik tak zcela a tak beze zbytku, že mu bylo všechno jedno. Chtěl snad kupce zabít. Nerozvažoval o jeho nevině.

„Bože milý, někdo mi bere mé plecháčky! Mé líbezné, něžné, zpívající, vypravující plecháčky! Sekyra je tatam. Běda mi, běda! Budu zase vázat do proštípce kus starého plechu! Co? Rány boží, s tím člověk nemůže nic urobiť! Potřebuji rubat les, potřebuji vykonat hromadu věcí! Desetkrát dvacet a jednu! Tak je to, vy vlci, d'ábli, pohůnčáci, kteří si vymýšlíte své pitomé stahování mincí! Ať vás všechny zkosí smrt! A nedej Bože, abyste umřeli v posteli, zajděte někde za plotem psinkou, morem, ať vás upere kartas podávkami, ne mečem, ne šípem, ne kopím, ale podávkami a holí s tlustým koncem!“

Podobné povídání slyšel tedy vznešený pán, šlechtic Mykuš, a jeho obrví se stáhla. V tu chvíli se také mezi krámky objevil tržní pacholek, kterému rychtář poručil bdít nad pořádkem, neboť v svatohavelské končině bývalo po všechny časy dlouhoprstřáků jako kvítí.

Sedláci měli odjakživa lehké spaní. Jejich mysl netrvala nikdy v úplném klidu a tisíce honiček je naučilo bdělosti.

Mějme na paměti tu starou pravdu a uvažujme dále: O chlapíkovi kupujícím sekeru bylo řečeno, že mu bylo vše lhostejné a že na nic nedbal. – Ano, ale při selské povaze to může platit jen o věcech, které přicházely s jeho strany. Hnutí, jež mu mohla dopadnouti na hřbet, střežil sedlák koutkem oka, ale nadmíru bedlivě. – Necht' tedy byl v sebevětší ráži, přece zahlédl (tržního pacholka a tak rychle, jak to jen šlo, shrábl svými tlustými prsty peníze, pohodil sekeru a uskočil jako kocour do cesty. Vrhel se tam střemhlav, s hbitostí chud'asů, jež učí strach utíkat již tisíc let. – To mohla být sedláková spása, jenže čert, který také nespí, mu nastrčil do cesty pana Mykuše či jeho lekavou klisnu. Milý sedláček ji udeřil loktem do slabiny. Klisna vyhodila a skákala děsíc vše, co bylo na její dosah. Jízdní pacholek, který byl dočista nepřipraven na tak bujný pohyb svého koníka a který sledoval s velikým zaujetím ženušku ve vysokém čepci, spadl se sedla rovnou do kbelců a smetí. Sám šlechtic a vznešený Mykuš se měl co držet!

Toť se ví: když byl vinník takový ubožák a tak nasnadě, obrátili se šlechticovi pacholci za ním. Velmož, přidržuje si jednou rukou čapku, která se mu svezla do týla, křičel za nimi několik povzbuzujících slov a ta přiměla sedláčka ještě k většímu spěchu. Přeběhl napříč trh, vnikl do průjezdu krčmy, přirazil za sebou dveře, zasunul závoru a několika skoky doběhl na dvůr. – Zatím na vrata krčmy dopadaly rány pacholků, a protože lidé na tržišti křičeli a protože dobrá polovina z nich neměla tušení, oč jde, vznikl takový zmatek, že se věru nedá k ničemu přirovnat, leda snad k bláznivým kouskům. Kramáři hodili na hromadu svých zboží šuby, bohatci přitiskli k srdcím své váčky, výrostkové počali házet čepicemi, mužští kleli, hádavci se obviňovali a jeden strkal do druhého.

Pokud jde o ty, kteří byli uvnitř krčmy, těm se nedařilo o nic lépe. Byli zmateni a jediný Francouz si zachoval dobrý rozmar. Zato krčmář běhal jako smyslů zbavený. Měl strach, aby mu žák (jménem Kubíček) nevzal do zaječích, měl strach, aby venku nevyvrátili ti lotři vrata. – Nevěděl, co má popadnout, a vposled se rozhodl, že nechá všechno běžet a že otevře. Klusaje průjezdem tázal se krčmář v duchu, který oškleba dal asi dopadnouti závoře. – To jest úhrnem vše, co se o něm dá říci.

Když hospodský zmizel, vystrčil za ním Jakoubek hlavu a z vrozené zvědavosti pohlédl i na dvůr. Tam spatřil sedláka. Chud'as pobíhal z koutku do koutku a hledal nějaký úkryt.

„Toho chasníka,“ řekl si Kubíček, „poslal dobrý svatý. Ukazuje mi cestu.“

Sotva mu vzešla podobná myšlenka, již se dal Kubíček v klus a již byl sedlákovi za zády.

„Dobrý člověče! Postoj! Slyš, co ti chci říci!“

Ale kdež! Sedlák, zděšenější, než může být kuře, když se blíží jestřáb, utekl do stodoly. Vyhoupl se na pernu, dosáhl střechy, prolomil pět došků, protáhl se otvorem a již sjíždí dolů. Již je za humny.

Dobrák krčmář se zatím hmoždil s otvíráním vrat. Velmožova chasa se o ně zvenčí opírala tak mocně, že se závora vzepřela za zárez a milý krčmář musil vynaložit všechnu sílu, aby jimi pohnul. Když konečně vrata povolila, vpadli velmožovi pacholci a s nimi asi půl tuctu zvědavců do průjezdu. Potom se někteří rozběhli po krčmě, někteří se vyvalili na dvůr a rovnou do stodoly. Tam zastihli Kubu, kterak se ze vší síly snaží vylézt do patra. Již se mu podařilo zachytit se za trám, již si otíral břicho o navršenou slámu, již visel v povětří. Nohy rozhozeny, pěkným pohybem se soukal vzhůru. Švihá jedenáctkami jako pavouk křížák, ale nic naplat! Nejde to!

Pacholci neměli pochybností, že ten, kdo chce uniknout, je právě člověk, kterého hledají, a bez okolků a s velikým křikem ho stáhli dolů. Sedlák jako žák! Nějakou malou podrobnost ve svém rozletu snadno přehlédli a jali se ho velmi citelně pleskat s obou stran.

Zatím velmož sesedl a zhlédnuv, co se to děje, pochválil své chasníky a poručil, aby neskrblili ranou. Tak byl Kubíček ztrestán podle chuti. Když přišel na dvůr krčmář a když viděl žáka tak zřízeného, dal se do smíchu a pravil:

„Přátelé, vaše rány jsou dobře mířeny a věřte mi, že ten, komu je zasazujete, si jich zaslouží. Ovšem nikoli za to, z čeho jej viníte, neboť podle pravdy seděl ten chlapík od božího rána v mé krčmě a nevytáhl ani na krok paty.“

Na ta slova otevřeli pacholci svá něžná ústa a zůstali stát v němém úžasu. Kubíček odkopl lýčený střevíc, hledal svou čapku a náhle jat strašnou hrůzou, volal:

„Ztratil jsem dvacet penízků! Jsou ve slámě!“

Bože můj, hledejte plíšky ve stohu! Hledejte jehlu v otepi! – Plecháčky byly zkrátka tytam a Kubíček naříkal a spílal pacholkům a pravil, že poprosí jejich pána, aby je potrestal a jemu, nevinnému, aby vrátil peníz, o nějž byl tak potupným způsobem připraven. Potom, utíraje si tvář jednou dlaní, po druhé hřbetem ruky, a uražen až po samou krev krácel s velikou důstojností do krčmy. Velmož stál uprostřed světnice.

„Urozený pane, strávil jsem dnes v téhle krčmě drahně času. Žertoval jsem s hostinským a tvářil jsem se, že nechci zaplatit svůj řád. Dvacet plecháčů jsem ovšem držel v hrsti, ale tvoje ničemná chasa mě o ně připravila! – Věz, pane, že nejsem ledajaký člověk, ale že mnoho znám. Chodil jsem do školy, která jest u kapituly svatého Víta. Pobýval jsem tam uče se věcem, které se líbí Panně Marii. – Když tvoji nevyháchaní a hloupí sluhové ztropili hluk, uznamenal jsem, že pronásledují jakéhosi člověka a vydal jsem se za ním a běžel jsem, abych jej přivedl k tobě. Jsem věru čilejší než ti tři a již jsem mu byl v patách. Ničema, který snad odcizil tvůj váček a který tě snad nějakým zlým způsobem urazil, vběhl do stodoly. Když jsem držel jeho nohu ve svých dlaních a když jsem jej téměř chytil (aby právu a cti bylo učiněno zadost), přišla tvá chasa a stáhla mne na zem a zbila mi hřbet a dala tomu pravému vimníku uniknouti. Přitom jsem ztratil svých dvacet penízků. – Je tomu tak a na dotvrzení pošli tvého čtvrtého pacholka, aby zvedl lýčený střevíc, který se válí tam někde pod pernou a který patří tomu, kdo utekl.“

Když žák ještě mluvil, jal se Francouz náramně smáti a chechtal se, až mu tekly po tváři slzy. Ta věc velmože rozvzteklevala. Změřil si kupce od hlavy k patě a sjel ho, že by se byl jiný chlapík třásl jako osika. Francouz (od své přirozenosti lehkomyšlný) pranic na to nedbal a smál se dál a dál. Krčmář, který nerad viděl, že se jeho hospoda může stát nějakým kolbištěm, byl sama něha, sama mírnost, sama láska.

„Milosti sem, milosti tam, milosti račte, milosti rozkazujte, milosti, jsem vám k službám.“

Opakuje dvacet a jedno zdvořilé rčení běhal od stolu k bečce a bylo jasně zřítí, že strach, který některé poctivce ochromuje, může druhým vnuknouti vznět. Zatím hledal kampsor příležitost, aby se mohl vložit do rozmluvy. Chtěl ukázat, že je povážlivý člověk a že je s to prokázati službu i těm, kdo jsou urození, i těm, kdo mají nazbyt peněz. A potom: bohatí lidé, a svářiti se! Zdálo se mu to býti proti zdravému rozumu. Již asi třikrát se Bíšek hotovil zasáhnouti.

Trhl rukou, vztyčil prst a jeho rty se pohnuly k začátku slova. Na neštěstí si ho nikdo nevšímal a tak mu bylo umlknout. Ale kdo čeká, dočká se. – Milý kampsor nalezl v proudu řečí rovněž skulinu a spustil:

„Ale, ale, ale, urozený velmož a ty, který máš v brašně plno tourských grošů, se přece neznesnadníte kvůli ohavníku, který je zřejmě neplechář a který podvádí krčmáře. Je jisto, že neměl ani vindry a že nic neztratil. Nedávejte mu peníze! Nechte toho, milosti, a vy, pane kupče, se přestaňte smát, neboť když vrána sezobne sýr, nikdo rozumný se nad tím nepozastaví!“

„Kdopak je ten chlapík?“ otázal se velmož a ukázal rovnou na Bíška.

„To je,“ řekl krčmář, „kampsor, nadháněč mincmistrů či jejich družstva.“

„Vari,“ vykřikl opět Fuscien, „nechci ho ani vidět a nadmíru by mě těšilo, kdyby si ohrnul až po loket rukávy a kdyby sebou třikrát zaklepal, než odejde z dostřelu. Víte, milosti,“ dodal obraceje se k Mykušovi, „že v té vaší krásné zemi spatřuji právě lid toho hanebného řemesla s velikou nechutí. Víte, že mi připomíná dlouhoprstáky? Váš krásný král by jim měl pověsit věchet na krk a měl by je dát polehtat holí. – Věřte mi, že vyvádějí s jeho mincí zlé kousky.“

„Myslil jsem, že jsi zdvořilý člověk,“ řekl kampsor.

Velmož se obrátil k němu zády a pohlédl přívětivě na Francouze. Povšiml si jeho kníru, jeho oček, jeho růžové pleti, jeho hbitých pohybů a skoro se mu zdálo, že je to chlapík jak se sluší. – Ale člověk nemůže obrátit naráz. Velmož neoslovil tedy Fusciena, ale kývl na ubohého pojídače klobás, které neměl nikdo chuť zaplatit.

„Eh,“ řekl, „moji pacholci ti zvalchovali záda? Ztratil jsi deset plecháčků? Jsi bez viny a já mám být uveden skrze trest, kterého se dostalo spořádanému člověku, do hříchu? Ne, příteli, nebylo by to spravedlivé ani počestné.“

Žák slyše podobnou řeč zajásal ve své duši a poznával, že šlechtic vysolí pěknou řádku peněz. A také ano, Mykuš se rozkročil opravdu jako velkomožný pán a vylovil zpod pláště váček tak těžký, jako bývá zajíc březňák v pravý čas skolený. Když jej potěžkával v dlani, vrhl kradmý

pohled na Fusciena, který se uctivě uklonil. Možná, že si chtěl tropit šašky, možná, že se mu opravdu váček dlouho skrývaný zdál býti ušlechtilějším než meč, který měl stále před očima. Ale kdopak se vyzná v mínění smíšků s dlouhými kníry!

Pokud jde o krčmáře a o kampsora, vydali při pohledu na velmožův poklad vzdech, jeden byl vysoký jako u muže, jehož hlasivky jsou krátké a dobře vymaštěné, druhý temný, zlověstný, jako u lidu šlachovitého, vyzáblého a suchého. – Když tedy bylo všechno krásně připraveno, když nikdo ani nedutal a když usebraná mysl diváků jako při dobrém představení visela právě na velmožových prstech, hrábl Mykuš do své pokladnice a potřásaje jí jako kostelní sluha dal penízkům dvakrát či třikrát zaznít naplano. Potom pozvedl obočí, vytáhl plnou hrst plecháček a rozhodil je na stůl, řka krásným, plným, šlechetným hlasem:

„Dám ti, chud'ase, něco na přilepšenou, zaplatíš svůj rád a myslím, že ti ještě zbude na nějaký ten džbánek a možná i na sukni, – jsi náramně umouněný.“

„Vznešený a milostivý pane,“ řekl krčmář, „dovolte, abych si položil na ty plecháčky dlaň a držel ji, dokud nezaplatí.“

Žák poklekl, políbil velmožovi ruku, přál mu slávu, dobré pořízení u dvora, nevěstu, o jaké se nesní chlapíkům z Ještětické Hory, a potom bez počítání (tak je nakažlivý způsob velkých pánů!) odstrčil od celé částky dobrou polovinu ke krčmáři. Ten šibal ji ovšem shrábl, a protože to bylo opravdu chlapisko všemi mastmi mazané, jal se plecháčky ihned prohlížeti. Točil jimi, klopil je, převracel, a jakkoli neuměl číst a jakkoli mu byl každý psaný znak dočista záhadný, přece podle čichu všech krkounů poznal, že milé mince jsou loňské a že platí sotva polovinu. Rozumí se, že se jal kašlat:

„Ehm, ehm, urozený pane, vaše milosti, jaksi, jářku, pokud jde o to, abych tak děl, najisto a rovnou, a pokud smím poznamenat a uvésti na pravou míru, to jest nikoliv, že bych chtěl být neuctivý, ale s dovolením, s velikou úctou, vaše peníze jsou, to znamená, že vám někdo asi podstrčil nebernou minci.“

Údiv a leknutí velkých pánů se podobá selskému hněvu. Šlechtic popadl krčmáře za krk. Když ho pustil, dopadla jeho pěst na rameno nešťastného kampsora. Za chvíli jím třásl jako liščí koží.

„Lichváři, špatný služebníku, člověče beze cti, poslal jsem k tobě či k tobě podobnému chlapíku svého komorníka, dobrého správce důchodů, abys mu vyměnil o hromnicích minci. Tys mi vrátil, pokud jde o váhu, div ne polovinu, a hle hle! Přitom jsi nevyměnil ani minci za minci správnou. To je jisté: tam dole v očištění tebe a celé tvé kampsorské a směnárnické plemeno čekají těžké tresty, ale dříve než jich okusíš, dám ti nalupat svými sluhy pětkrát pět ran, ty z tebe vyprášíš lichvařinu – při meči svatého Pavla, podobní vydřiduchové by přivedli i krále na žebráckou hůl!“

„Milosti,“ odpověděl kampsor stíněným a třesoucím se hlasem, „co živ jsem neviděl vašeho komorníka, dobrého správce, co živ jsem mu nevyměnil peníz. Neseďám v směnných stáncích, ale jsem ubohý kampsor, náhončí a slídil družstva počestných mincmistrů. Chodím po trhu jako ohař, dobře se starám, mám velikou péči o zdar svého pána a bdím, aby se neprodávalo za stříbro z hor, ale za plecháčky.“

„To jest, co ti vytýkám,“ odsekl velmož a mávaje mu těžkou pěstí před očima opakoval: „Mohamede, Mohamede, Mohamede!“

Fuscienovi byl obrat v řeči náramně vhod. Rychle se napil, nadul tváře svým francouzským smíchem a ze vsí síly foukl do plecháček, které se mohutným dechem pozvedly a sesuly a zařinčely.

„Hle,“ vykřikl Fuscien, „peníz lehčí než lupének, hle, ničemná mince bohatců. Jakže, já, který vážím tak dlouhou cestu, mám prodávat dobrá gentská sukna za tyto plíšky? Pah, dostane se mi takovéhle chamradi, která se váží jako ovčí chlupy.“

„Jako ovčí vlna,“ řekl krčmář.

„Snad,“ odvětil Fuscien, „ale nepletěte mne, abych dořekl, co mám na mysli. Vaše mince jsou nanicovaté, mám je svázány drátkem v sloupečcích, a nekoupím-li za ně kus poctivého stříbra, budu učiněný žebrák.“

„Francouzský kupec,“ vpadl kampsor, „řekl, že prodává za stříbro!“

„U pařížských beček a zvonů, řekl jsem něco takového? Ty, mincmistrův chrte, jsi poslední, před kterým bych se neměl na pozor!“

Řka to ponořil Fuscien dlaň do svého kapsáře a vytáhl krásný stříbrný grošík tourský. Plana v tváři udeřil jím o stůl a dodal s přízvukem něžných školáků:

„To jest krásná mince chudého krále Ludvíka, z dobrého stříbra ražená, oboustranná! Na líci má dvojí perlovitý obvoděk ovinující znamení kříže, na rubu obraz krásné brány, v níž každý slepec pozná město Tours! Ach, kdyby byl měl Ludvík kutnohorské stříbro, razil by minci velikou jako koláč!“

Velmož potěžkal Francouzův grošík a vrátil mu jej s velikou uctivostí.

„Vy, kampsori a směnárníci a mincmistři,“ děl, obrátiv se k Bíškovi, „jste pleticháři a věz, že budu-li moci pokleknouti před krále, dozajista ho poprosím, aby vás vykázal z krámků. Bůh mi to vnuká a Bůh mi ukázal toho rozezleného sedláka, kterého jsem chtěl potrestat a jenž si zasluhoval spíše lítosti.“

Když šlechtic dospěl až k těmto slovům, bylo slyšeti zvenčí hluk a rachání škorňí. Vzápětí se otevřely dveře a do krčmy vešli dva velmožovi pacholci se sedláčkem. Chudřas neutekl daleko a byl polapen někde při obvodové zdi. Sotva stanul před velmožem, vzplanula v šlechticových žilách prudká krev. Vzpomněl si na své leknutí, vzpomněl si na čapku, která mu poskočila do týla, když se pod ním začal sedlákovou vinou plašit kůň, a přetáhl sedlačisko, jak bylo dlouhé, řeménkem své brašny, potom mu odpustil a dal mu hrstičku stažených plecháčků. Peníze sedláka usmířily, jeho tvář se rozšklebila šťastným úsměvem a jal se pošilhávat po krčmářově beče.

Táhlo již k poledni. Velmož neměl v úmyslu usednouti v krčmě, kam kdekdo přichází, a myslil na odchod. Ale dříve, než se hnul, dal tiché a dost srozumitelné znamení svým pacholkům. Ti vstali se svých míst.

Kampsor se právě obhajoval, že nikoho neokrádá a že ze všech svých slabých sil pomáhá panovníkovi, aby se obohatil. Zaklínal se nebesy, že jediný prospěch ze stahování mincí má královská komora.

„Ovšem,“ pravil dále, „já, kampsor, a mincmistři a směnárníci a všichni, kdo taví stříbro a kdo zrní měď a kdo lijí a kdo stříhají a kdo kvečují, mohli by se jít pást, kdyby byla mince pevná –“

Dál neděl již souvislého slůvka. Vyrazil zděšený výkřik, neboť dva šlechticovi pacholci jej popadli za límec a již letěl ze dveří! Bylo snad slyšeti, jak se nesrozumitelným mumláním dovolával soudů, ale kdo o to dbá!

Francouz, který nerad vyklidil pole bez nějakého závěru, jal se potom rozdílet peníze. Odměnil Kubíčka za jeho drzou lež, odměnil pacholky a vposled sedláka. Ten, opíraje se s velikou důvěrou o bečku, odpověděl takto:

„Aby tě husa kopla, cizinče! Pročpak mi dávaš v krčmě plecháčky? Kdybych byl shrábl peníze někde mimo dosah této pípy, určitě bych je dosadil k tomu, co mi po směně bude scházet do počtu. Sekera mohla být má!“

ZÁVĚR

Na počátku vlády krále Václava II. dozrávaly příčiny dlouho se vlekoucí a české země a národ těch zemí přistupoval opět k novým způsobům života. A byl ten národ již rozrůzně. Děлил se zhruba na dva celky. První a menší vládl. Držel ve svých rukou bohatství a meč a práva a nauky církevní a nauky světské a statky, jež jsou tvořeny prací, a statky, jež skýtá zem. Šlechticové pak a kněží, kteří přináleželi k té obci vladařské, nekonali díla obživy.

K celku druhému, který je nesmírný, pokud jde o počet, a který je nesmírný, pokud jde o úkoly a práci, patřili měšťané, řemeslníci, selský lid a vposled ti, jimž se nedostalo jména a kteří byli mnohem později nazváni stavem čtvrtým a pátým. I bylo tomu lidu pracovati v potu tváře. Jeho síla, jeho dovednost vešly v zápas s tím, co se nazývá myšlenka a záměr. Skrze to konání učiněna jest pak věc prvá i věc druhá jediným dílem a to dílo naplnilo časy.

Když různost, sepětí a bezpočet vztahů dal vzniknouti vzájemné vazbě, utkána jest síť nového pořádku a ražen nový znak moci i závislosti. – Tehdy nadešla doba, v níž vladařily peníze. Groš stal se znamením převratu a jiné správy a znamením živobytí i práce i statku. Slaven a proklínán je jako klíč nějaké brány, kterou se vchází v novější věk. V tom věku novějším vzešla lidu větší míra svobod a Čechy rozkvetly a národ, který je i země i duch i společenství prací i jazyka i vztahů i paměti-nepaměti (v jejichž hlubinách se zrcadlí každá hodina právě odbíjející), ten národ sklenul svoje žebroví a stal se nesmrtelným.